Dr. BRANKO DRECHSLER

HRVATSKA ČITANKA

ZA VIŠE RAZREDE.

II.

HRVATSKA ČITANKA

ZA

VIŠE RAZREDE SREDNJIH ŠKOLA

KNJIGA II.

POVIJEST KNJIŽEVNOSTI DO KRAJA XVIII. VIJEKA
U PRIMJERIMA

PRIREDIO

DR. BRANKO DRECHSLER,
PROFESOR KR. DONJOGRADSKE GIMNAZIJE U ZAGREBU

UKORIČENA STOJI 4 KRUNE

ZAGREB 1916.
TROŠAK I NAKLADA KR. HRV.-SLAV.-DALM. ZEM. VLADE.

Ova se knjiga ne smije prodavati skuplje nego za cijenu naznačenu na prednjoj strani.

Kr. zemaljska tiskara u Zagrebu.

Predgovor.

Uz ovu knjigu, izrađenu na poziv kr. zemaljske vlade, valja mi dodati dvije tri napomene:

Pregled književnosti doveo sam u sklad sa svim znatnijim rezultatima nauke i ocrtao ga u historijskom razvitku, po vremenu i po idejama, koje su davale pravac književnom radu. Tako su na pr. nekolika poglavlja, koja su bila obrađena iza Gundulića, pomaknuta u toj knjizi naprijed, gdje im je pravo mjesto, a razumije se samo sobom, da se ne dira u naučnu osnovu, što će se odsad uzimati u VI. razredu književnost do reformacije, a ne do Gundulića.

U skladu je s naučnom osnovom i s općenim didaktičnim načelima, što je u toj Čitanci težište knjige u primjerima iz djela pisaca, jer se u školama i ne uči sustavna povijest književnosti, već povijest književnosti u primjerima. Radi toga je dakako gdješto porasla učevna građa, pa će možda biti potrebno, da pokoji primjer učenici čitaju sami bez tumačenja, a to je i moguće, jer sam uz primjere dodao jezični i stvarni tumač, od česti samostalan, a od česti poslužívši se sličnim radovima nekih naših vrsnih izdavača (M. Rešetara, Iv. Milčetića, M. Kušara, D. Bogdanovića i drugih).

Mnogo sam nastojao, da ta Čitanka ne bude težak školski udžbenik, već knjiga omiljela omladini, jer ako je svrha predmeta poznavanje naše narodne književnosti, prva posljedica toga poznavanja treba da bude: ljubav za narodnu knjigu. Zato sam uklonio sve, čime bi knjiga samo otežala. Neznatni pisci ili se ne spominju ili se spominju tek po imenu, učivo je sastavljeno pregledno, a primjere iz djela znatnijih i velikih pisaca odabirao sam prema estetičkoj i kulturnohistorijskoj vrijednosti nastojeći, da ta lektira bude, koliko je moguće, zaobljena i da prikazuje najljepše i najzanimljivije strane iz naše stare književnosti. Na-

pose mi valja reći, da sam navodeći djela pojedinih pisaca dodavao u zagradama mjesto i godinu izdanja, i to zato, da usput svratim pažnju učenikâ na razvitak štampanja hrvatskih knjiga u tuđini i kod nas, ali bez nakane, da oni ta mjesta i godine uče i pamte.

Mila mi je dužnost, da ovdje spomenem, kako veliku zahvalnost dugujem srednjoškolskom nadzorniku g. dru. Stj. Bosancu, gimnazijskom direktoru g. Peri Ratkoviću i g. dru. Nikoli Andriću, koji su mojoj knjizi obraćali najveću pažnju, pa me potpomagali uputstvima i napomenama, što sam ih vrlo rado uvažavao u korist knjige.

Dr. B. D.

Uvod.

1. Hrvatski jezik.

Indoevropski jezici. Hrvatski jezik pripada skupu indoevropskih jezika. Indoevropljani živjeli su u davno prethistorijsko doba kao jedan narod govoreći jednim jezikom. Taj se jezik zove *indoevropski prajezik*. Zajednička pradomovina Indoevropljana bila je, drži se, u krajevima današnje južne Rusije. Odanle su se počeli Indoevropljani razilaziti pa su naselili zemlje od Gangesa do Islandije i pocijepali se u čitav niz naroda i jezika.

U Evropi žive danas ovi indoevropski jezici:

1. *Slavenski jezici:* ruski, bugarski, hrvatski (srpski), slovenski, poljski, češki (sa slovačkim) i lužičko-srpski.

2. *Germanski jezici:* njemački, engleski, nizozemski, danski, švedski, norveški, islandski i farörski.

3. *Romanski jezici:* francuski, talijanski, španjolski, portugiski i rumunjski.

4. *Litavski jezik,* koji je od svih indoevropskih jezika najsrodniji slavenskim jezicima, a govori njime oko milijun i po Litavaca u sjeveroistočnoj Pruskoj i zapadnoj Rusiji. Tome jeziku srodan je *letski jezik,* kojim govore Leti u Livlandiji i Kurlandiji.

5. *Keltski jezik,* kojega ostaci žive u Irskoj, Škotskoj, u Walesu i Bretagni.

6. *Albanski jezik,* kojim govore Arbanasi.

7. *Grčki jezik* (novogrčki), koji se razvio iz starogrčkoga.

U Aziji govore se danas ovi indoevropski jezici:

1. *Indijski jezik,* kojim govori u Indiji više od dvjesta milijuna ljudi. Tome jeziku pripada *ciganski jezik,* koji se sa Ciganima preselio iz Indije u Evropu.

2. *Iranski jezici:* perzijski, kurdijski i afganski.

3. *Armenski jezik*, kojim govore Armenci u Maloj Aziji, sjevernoj Siriji, Mesopotamiji i u naseobinama u evropskoj Turskoj, Sedmogradskoj i Galiciji.

Slavenski jezici. Kako su se iz indoevropskoga prajezika razvili svi indoevropski jezici, tako su se kasnije iz *jezika praslavenskoga* razvili pojedini slavenski jezici. Pradomovina Slavena bila je u krajevima od srednje Visle na istok prema Dnjepru i od Karpata na sjever otprilike do Mohileva. Tu su Slaveni živjeli kao jedan nerazdijeljen narod govoreći jednim jezikom. Ali već u praslavensko doba taj se jezik dijelio u dva narječja, iz kojih se u historijsko doba razviše dva međusobno srodna skupa današnjih slavenskih jezika: *jugoistočni i sjeverozapadni.* U prvi idu jezici: ruski, bugarski, hrvatski (srpski) i slovenski i danas mrtav jezik staroslovenski, kojim su pisala sv. braća Ćiril i Metodije. U drugi skup idu jezici: poljski, češki (sa slovačkim), lužičko-srpski i mrtav jezik nekadašnjih Baltičkih Slavena.

Narječja hrvatskog jezika. Hrvatski se jezik dijeli na tri narječja: *štokavsko, čakavsko* i *kajkavsko.*

Štokavskim narječjem govori se u Srbiji, Crnoj gori, Bosni, Hercegovini, Dalmaciji, Slavoniji, u Južnoj Ugarskoj (u Bačkoj i Banatu) i u jednome dijelu Hrvatske, i to na području nekadašnje Krajine.

Čakavskim narječjem govori se u Istri, Hrvatskom primorju i Kvarnerskom otočju i u zapadnim krajevima unutarnje Hrvatske od Kupe na jug, a do crte između Karlovca i Otočca na istoku. Nekoć se čakavskim narječjem govorilo i po svoj Dalmaciji. Do danas sačuvalo se čakavsko narječje po otocima duž čitave Dalmacije (Rab, Brač, Hvar, Vis, Korčula i Lastovo), a na kopnu samo po selima uz obalu sjeverne i srednje Dalmacije do Spljeta i Poljicâ.

Kajkavskim narječjem govori se samo u Hrvatskoj, i to u županiji varaždinskoj, zagrebačkoj i bjelovarsko-križevačkoj i u Međumurju u Ugarskoj.

Područje čakavskog i kajkavskog narječja biva sve uže, a štokavsko se narječje sve jače širi već puna četiri vijeka. U XVI. i XVII. vijeku prodiru iz Bosne i Hercegovine naši domaći muslimani kao turski osvajači u krajeve, koji graniče s Bosnom: u Hrvatsku od Kupe do Velebita, u mletačku Dalmaciju i u Slavoniju. Oni su sa sobom dovodili i svoju kršćansku raju iz Bosne, a ti štokavci bili su naseljenici osvojenih krajeva. Pored toga mnogi su bosanski kršćani ostavili rođenu grudu, da se uklone vlasti turskoj, pak su se sklonili u susjedne hrvatske krajeve, koji su još bili slobodni. Tako je već u XVI. i XVII. vijeku u Dalmaciji potisnuto narječje čakavsko, a u zapadnim krajevima Slavonije narječje kajkavsko.

Obilježja hrvatskih narječja. Najvažnija su obilježja čakavskog narječja ovo: 1. Akcenat čakavski je slobodan t. j. može stajati na svakom slogu riječi, dok u štokavskom narječju ne može akcenat nikad biti na posljednjem slogu riječi. — 2. spori i uzlazni akcenat štokavskog narječja pomiče se u čakavskom za jedan slog prema kraju riječi, na pr. nòga, rúka, čakavski: nogȁ, rūkȁ. Brzi i silazni akcenat, na pr. rȉba, mêso, stoje u štokavskom i čakavskom narječju na istim slogovima. Taj je zakon prvi dokazao Antun Mažuranić, brat Ivana Mažuranića, pjesnika „Smrt Smail-age Čengijića", i on je ujedno opazio, da se akcenat čakavski podudara s akcentom u ruskom jeziku. — 3. Mjesto *đ* stoji u čakavskom narječju *j*, na pr. meja (međa), meju (prijedlog: među), slaje (slađe), takoje (također). — 4. Mjesto glasa *e*, koji je postao od staroslavenskog nazala ѧ (en), stoji kadšto u čakavskom narječju *a*, na pr. jazik (st. slov. ѩзыкъ, čitaj: jenzik). — 5. Konsonantska skupina *št* glasi u čakavskom narječju *šć*, na pr. godišće (godište), šćititi (štititi), šćit (štit). — 6. Štokavsko *m* na kraju riječi izgovara se u čakavskom narječju u mnogim krajevima kao *n*, na pr. jesan (jesam), nožen (nožem), rukon (rukom).

Najvažnija su obilježja kajkavskog narječja ovo: 1. Mjesto štokavskog *a*, što je postalo od staroslavenskih poluvokala (ъ ili ь), stoji u kajkavskom narječju *e*, na pr. denes (danas), otec (otac), deska (daska), megla (magla). — 2. U kajkavskom narječju nema razlike između *č* i *ć*, na pr. kovač, kči. — 3. U glasovima, oblicima i riječima narječje kajkavsko uopće čini prijelaz od jezika hrvatskoga k susjednom slovenskom jeziku.

Za obilježje naših narječja vrijedno je spomenuti još ovo: 1. u čakavskom i kajkavskom narječju sačuvani su neki stariji oblici (na pr. u deklinaciji), dok su u narječju štokavskom pre-

vladali noviji oblici. — 2. rječničko blago je različno, tako da u svakom narječju ima riječi, kojih u drugom narječju nema. — 3. utjecaj tuđih jezika na naša narječja bio je različit, tako te u čakavskom narječju ima mnogo talijanskih riječi, u kajkavskom njemačkih, a u štokavskom turskih.

Govori štokavskog narječja. Štokavsko se narječje dijeli na tri govora: *ijekavski, ekavski* i *ikavski,* prema tome, kako se izgovara staroslovenski vokal *jat* (piše se: ѣ). Ijekavci taj glas izgovaraju u dugim slogovima kao *ije*, a u kratkim kao *je*, dok ekavci imadu *e,* a ikavci *i.* Na pr. st. slov. млѣко (izgovaraj: mlēko), ijekavski: mlijèko, ekavski: mléko, ikavski: mlíko; st. sloven. вѣра, ijekavski: vjȅra, ekavski: vȅra, ikavski: vȉra. Ijekavski ili *južni* govor obuhvata južnu Dalmaciju, Crnu Goru, jugoistočnu Bosnu i Hercegovinu, zapadne krajeve Srbije, a u Hrvatskoj područje nekadašnje Krajine. Ekavski ili *istočni* govor obuhvata Srbiju, osim njenih zapadnih krajeva, Srijem i južnu Ugarsku (Bačku i Banat). A ikavski ili *zapadni* govor živi u Slavoniji, sjeverozapadnoj Bosni i Hercegovini, u sjevernoj i srednjoj Dalmaciji do Neretve, i u Lici.

Kajkavci su ekavci, tek u gdjekojim krajevima govore ijekavski. U čakavskom narječju pretežu ekavci u Istri i Kvarnerskom otočju, dok su čakavci u Hrvatskom primorju, uz obalu sjeverne i srednje Dalmacije i po dalmatinskim otocima ikavci.

Štokavsko narječje kao najraširenije i najljepše postalo je književnim jezikom u Hrvata i Srba, ali u hrvatskoj književnosti prihvaćen je govor ijekavski, a u srpskoj govor ekavski.

2. Dioba hrvatske književnosti.

Hrvatska se književnost dijeli na tri doba:

Prvo doba obuhvata *sredovječnu književnost,* koja počinje u najstarije vrijeme naše pismenosti za djelovanja sv. braće Ćirila i Metodija i njihovih učenika, a završuje se u glavnome potkraj XV. vijeka. Književnost prvoga doba namijenjena je od najveće česti crkvi, a književnici su redovnici (benediktovci i franjevci) i svećenici. Ona je najljepše cvjetala u Istri, Hrvatskom primorju, Kvarnerskim otocima i u sjevernoj Dalmaciji sve do Spljeta. Pisci u tim krajevima služe se glagoljicom kao hrvatskim narodnim pismom, te se naša sredovječna književnost zato obično i zove *hrvatska glagoljska književnost.*

Drugo doba obuhvata *književnost od humanizma i renesanse potkraj XV. vijeka do kraja XVIII. vijeka.* Kolijevka te književnosti je Dubrovnik i Dalmacija, gdje se ona najprije razvila i gdje su nastala najveća književna djela toga doba. U Hrvatskoj počinje se književni rad tek u drugoj polovici XVI. vijeka, u Bosni na početku XVII. vijeka, a najkasnije u Slavoniji, u XVIII. vijeku.

Književnost je drugoga doba *svjetovna,* a najljepši je i najveći njezin dio *poezija* (lirika, epika i dramatika). Naučna djela pišu se u to doba gotovo bez izuzetka na tuđim jezicima (latinski i talijanski), dok se hrvatskom prozom pišu poučna djela namijenjena odgoji i naobrazbi širih slojeva naroda. Kako se drugo doba počinje u vrijeme izuma štampe, dobiva i književni rad šire značenje. Književna djela izdaju se štampom, i to latinicom. Jedino bosanski franjevci upotrebljavaju ćirilicu, a hrvatski protestantski pisci u XVI. vijeku objelodanjuju svoje knjige latinicom, ćirilicom i glagoljicom, kako bi ih mogli raširiti što dalje u narod.

Područje hrvatske književnosti drugoga doba obuhvata dakle sve krajeve, gdje živi naš narod. No ona je uza sve to raskidana na više samostalnih pokrajinskih književnosti: dubrovačko-dalmatinsku, bosansku, slavonsku i književnost u građanskoj Hrvatskoj, od kojih se svaka služi svojim narječjem i pravopisom.

Treće doba obuhvata *hrvatsku književnost od narodnoga preporoda na početku XIX. vijeka do danas.* U njoj se na jeziku narodnom jednako razvijaju sve vrste lijepe i naučne knjige. U to doba prihvaćen je svuda jedan pravopis i jedinstveni književni jezik, po čemu je nestalo pokrajinskih književnosti, a stvorena je *općena narodna književnost.*

Prvo doba.

Hrvatska glagoljska književnost.

Sv. braća Ćiril i Metodije. Prvi počeci hrvatske pismenosti u svezi su s radom sv. braće Ćirila i Metodija. Knez moravski Rostislav (846.—870.) poslao je poslanike grčkome caru Mihajlu III. u Carigrad moleći ga, da mu dade učitelje, koji bi njegov narod na slavenskom jeziku poučavali u vjeri Hristovoj. Rostislav je to učinio zato, da utvrdi neovisnost svoje kneževine Moravske i sačuva je od prevelikog utjecaja susjedne jake države franačke. Mihajlo III. poslao je god. 863. u Moravsku braću Konstantina, koji se kasnije zakaluđerio i nazvao Ćiril, i Metodija. Oni su bili rođeni Solunjani, pa su umjeli slavenski jezik, kojim se govorilo u Macedoniji oko Soluna. Sv. Ćiril izumio je prvo slavensko pismo t. zv. *glagoljicu* te je s bratom i s prvim svojim učenicima stvorio u Moravskoj prvu književnost na slavenskom jeziku. Sveta braća uvela su u Moravskoj u crkvu bogoslužje na slavenskom jeziku. To je bilo nešto neobično na kršćanskom zapadu, ali uz grčku crkvu bilo je na istoku oduvijek više kršćanskih naroda sa svojim narodnim liturgijama.

Slavenska književnost, što su je osnovala sveta braća, bila je namijenjena crkvenim potrebama: bili su to prijevodi obrednih knjiga, što trebaju u crkvi, i to s grčkoga jezika. A jezik, što su ga u književnost uvela sv. braća, bio je južnoslavensko jedno narječje, koje se govorilo negdje u krajevima između Soluna, Rodopskih planina i Carigrada. U najstarijim književnim spomenicima taj se jezik zove naprosto *jezikom slovenskim* (**ѩзыкъ словѣньскъ**), a danas ga najobičnije zovemo *jezikom staroslovenskim*, jer je to doista najstariji slavenski književni jezik. Kako u ono doba još nije bilo velikih razlika među slavenskim jezicima, kakve su danas, staroslovenski je jezik bio razumljiv

svim Slavenima, pa su ga i Moravljani rado prihvatili i lako ga naučili.

Njemački biskupi najodlučnije su se protivili i svim su sredstvima radili protiv slavenske crkve u Moravskoj. Sveta braća morala su poći u Rim, gdje su se i opravdala. Sv. Ćiril se u Rimu zakaluđerio i domala ondje umr'o (869.), a Metodije bi posvećen za biskupa panonsko-moravskoga te se vratio u Moravsku. Zbog novih tužba Metodije morade i po drugi put u Rim pa se i ponovno opravdao, a papa je Ivan VIII. tom zgodom svečano potvrdio slavensko bogoslužje (880.) i time zadržao moravsko-panonske Slavene, a poslije i Hrvate, da u to doba raskola između crkve istočne i zapadne nijesu pristali uz Carigrad.

Sv. Metodije umr'o je već god. 885. Njegova smrt bijaše smrtni udarac za slavensku crkvu u Moravskoj. Nasljednik Rostislavov, knez Svetopluk, bio je pristao uz Nijemce pa je poslije smrti biskupa Metodija izagnao iz svoje države učenike sv. braće, među kojima su bili najznamenitiji: sv. Kliment, Gorazd i Naum.

Počeci hrvatske glagoljske književnosti. S dolaskom Madžara potkraj IX. vijeka propala je država moravska, a time su zatrti ostaci slavenskoga bogoslužja, što su se u narodu još održali poslije smrti Metodijeve. Ali zato su prognani učenici sv. braće prenijeli slavensku knjigu i bogoslužje u druge slavenske krajeve te su sklonivši se na jug udarili temelj knjizi i slavenskom bogoslužju kod Hrvata, Srba i Bugara. U to doba desila se i jedna važna promjena: kod Bugara i Srba, pod neposrednim utjecajem grčke književnosti, uvedena je mjesto glagoljice ćirilica, koja nije ništa drugo, nego prema slavenskim glasovima udešeno grčko pismo. Tu važnu promjenu, drži se, da je proveo sam sv. Kliment, učenik Metodijev, koji bijaše biskup ohridski u Macedoniji.

Slavensko bogoslužje i književnost mogli su Hrvati u sjevernim krajevima upoznati još za života sv. Metodija, jer je ta narodna tekovina lako k njima prešla iz Moravske i Panonije. Sv. braća jamačno su u Rim putovala kroz hrvatske krajeve, pa su i sami mogli utrti put slavenskom bogoslužju kod Hrvata u Istri i Hrvatskom primorju. Pored toga, kad su Madžari potkraj IX. vijeka provalili u Panoniju, prebjeglo je iz tih krajeva mnogo naroda u hrvatske zemlje, pa su i ti bjegunci mogli

k Hrvatima prenijeti bogoslužje i književnost slavensku. Napokon slavenska je književnost u to rano doba mogla k Hrvatima dopirati i s druge strane, iz Macedonije preko stare Duklje — današnje Crne Gore i Hercegovine — u Bosnu i južnu Dalmaciju.

Prvo razdoblje: doba borbe Hrvatâ za slavensko bogoslužje (do god. 1248.). U početku podnosila je rimska hierarhija mirno slavensko bogoslužje kod Hrvata, da se i Hrvati poput Srba i Bugara ne priklone k Carigradu, jer je to bilo doba raskola između crkve istočne i zapadne. No iza toga, već za vlade kralja Tomislava, radilo se, da se ta naša narodna osobina iskorijeni. Borbu protiv naših popova glagoljaša vodilo je više svećenstvo, a to su bili Latini iz dalmatinskih gradova. Spljetski crkveni sinod od god. 924. za kralja Tomislava i god. 1060. za Petra I. Kresimira odlučno ustaju protiv popova glagoljaša i slavenskog bogoslužja, ali ono je već uhvatilo tako dubok korijen u narodu, da se nije moglo iskorijeniti. Narod je sa svojim popovima glagoljašima pomnjivo čuvao svoju svetinju, dok napokon nije papa Inocencije IV., kad je bogomilska sekta iz Bosne prijetila da zahvati Dalmaciju, god. 1248. dopustio na molbu senjskoga biskupa Filipa, da se po starom običaju svagdje, gdje je to doonda bivalo, može u crkvi upotrebljavati slavensko bogoslužje.

Hrvatski glagoljaši pisali su u početku ugledajući se u svoje prve učitelje jezikom staroslovenskim, ali su polako odstupali od svojih najstarijih književnih rukopisnih izgleda, pa su se sve više primicali živome narodnom govoru. Najstariji je takav hrvatski glagoljski spomenik *Baščanska ploča*, što se nalazi u crkvici sv. Lucije blizu Nove Baške na otoku Krku. Natpis na ploči izrađen je oko god. 1100., a spominje kralja Zvonimira, koji poklanja neku ledinu crkvi sv. Lucije. Iz toga doba potječe i znameniti *Ljetopis popa Dukljanina.*

Pop Dukljanin složio je svoj Ljetopis negdje oko sredine XII. vijeka, i to na jeziku latinskom, ali izvor mu je bio neki nama nepoznati rukopis, pisan jezikom narodnim. On u glavnome crta događaje u Crvenoj Hrvatskoj, koja je obuhvatala krajeve od rijeke Cetine do Drima. Ljetopis popa Dukljanina širio se prepisivanjem iz južne Dalmacije na sjever. Negdje u Bijeloj Hrvatskoj, koja je obuhvatala krajeve od Cetine na sjever do Raše, preveden je na hrvatski te su mu dodati neki događaji iz Bijele Hrvatske, na pr. glava XXVII. i XXVIII. o smrti kralja Zvonimira.

Na početku XVI. vijeka našao je Spljećanin Dmine Papalić u Poljicima, u cetinskoj Krajini, u kući porodice Markovićâ, stari jedan hrvatski rukopis Ljetopisa popa Dukljanina, pisan ćirilicom, ali prepisan iz starijega glagoljskog rukopisa.

Marko Marulić preveo je g. 1510. na želju Papalićevu Ljetopis na latinski. Stari rukopis, što ga je Papalić našao, nije nam se sačuvao. Ali Papalić je taj rukopis riječ po riječ prepisao, a iz toga prijepisa prepisao je latinicom Ljetopis Omišanin pop Jerolim Kaletić god. 1546., i taj nam se prijepis sačuvao.

U novije doba sve se više cijeni Ljetopis popa Dukljanina kao važan izvor za najstariju hrvatsku povijest, pa se i kazivanje o smrti kralja Zvonimira smatra u jezgri istinitim.

Drugo razdoblje: doba cvjetanja hrvatske glagoljske književnosti (1248.—1483.). Poslije dopuštenja pape Inocencija IV. počinje glagoljska književnost najljepše cvjetati, a glavno joj je područje: sjeverna Dalmacija, Hrvatsko primorje s Likom i Krbavom sve do Kupe, otoci Krk, Cres, Lošinj i Rab i Istra. Iz XIV. i XV. vijeka sačuvalo nam se više krasnih glagoljskih spomenika, od najveće česti obrednih knjiga (misala i brevijara), od kojih su neki uzor-djela glagoljske pisarske vještine, a ukrašeni su lijepim inicijalima i drugim slikama u bojama. Najljepši su od njih *Misal kneza Novaka* od g. 1368. i *Misal Hrvoja Vukčića Hrvatinića,* vojvode spljetskoga, iz početka XV. vijeka.

Glagoljica upotrebljava se nesamo u crkvi, već i u društvenom i javnom životu, pa nam je sačuvano i veliko obilje glagoljskih listina. Od spomenikâ pravnog sadržaja najvažniji je *Zakon vinodolski* od god. 1288., gdje se prema starim narodnim običajima određuju kazni za prekršaje i zločine u Vinodolu, i *Razvod istarski* od god. 1325., koji određuje međe između patrijarha oglejskoga, kneza pazinskoga i druge vlastele u Istri.

Treće razdoblje: doba štampanja hrvatskih glagoljskih knjiga. Kako je iznađena štampa, ubrzo se pojave i prve štampane glagoljske knjige. U Mlecima izađe već godine 1483. jedan misal, a god. 1493. jedan brevijar, pa iza toga jedan misal u Senju god. 1494.

Vlast mletačka i naša viša hierarhija, kojoj su na čelu bili najviše Talijani, nastojala je i tada, koliko je najviše mogla, da se iskorijeni slavensko bogoslužje u Hrvata. Poradi toga naši popovi glagoljaši, ostavljeni sami sebi, a uz to vrlo siromašni,

nijesu se mogli dovoljno okoristiti izumom štampe, pa oni i u to doba najviše prepisuju glagoljske knjige, što ih trebaju u crkvi, no ti rukopisi nijesu više onako lijepi i bogati kao oni iz XIV. i XV. vijeka.

Za reformacije u XVI. vijeku pristalo je nekoliko popova glagoljaša uz protestantizam: Stjepan Konzul Istranin, Antun Dalmatin, Juraj Juričić i drugi, pa oni u Urachu u Njemačkoj štampaju hrvatske glagoljske knjige i šalju ih svuda, gdje je bilo glagoljaša. Poradi toga — kad je protiv reformacije nastao katolički pokret t. zv. protivureformacija — uvidjelo se, da treba namaknuti glagoljašima potrebne knjige. Tako je u prvoj polovici XVII. vijeka štampano u Rimu više najpotrebnijih glagoljskih knjiga. Izdavao je u Rimu te knjige o trošku Propagande (Congregatio de propaganda fide) franjevac Rafael Levaković, rodom iz Jastrebarskoga u Hrvatskoj.

U XVIII. je vijeku izdavač glagoljskih obrednih knjiga Matija Karaman, a u XIX. vijeku franjevac Dragutin Parčić.

Ostale književne vrste u hrvatskoj glagoljskoj književnosti. Osim crkvenih obrednih knjiga ostavili su nam glagoljaši mnogo rukopisa različitog nabožnog sadržaja, naročito propovijedi, a gdješto i duhovnih pjesama. No pored toga oni su njegovali i književni rad svjetovnoga sadržaja, poučnog i zabavnog, a to su od najveće česti prijevodi iz sredovječne latinske i talijanske književnosti.

Iz područja pouke najvažniji je t. zv. *Lucidar*, mala pučka enciklopedija vjerskog i svjetovnog znanja u srednjem vijeku. U zabavnu književnost idu različite sredovječne priče i romani. Iz književnosti istočne došla je u evropsku, pa i k nama, priča *o mudrom Akiru*, iz bizantske književnosti potječu romani *o Aleksandru Velikom* ili t. zv. Aleksandride, kojih ima u glagoljskoj književnosti više, pa *Rumanac troiski* (tal. romanzo) t. j. roman o propasti Troje. Od zapadnoevropskih priča ima u glagoljskoj književnosti priča *o Dundalu* t. j. o irskom vitezu Tundalu, koji priča o životu na drugom svijetu.

U njemačkoj i francuskoj sredovječnoj književnosti razvila se u XIV. i XV. vijeku *crkvena drama* (njem. spiel, franc. mystères), koja je onda prešla u sve zapadnoevropske književnosti.

U Italiji poznata je pod imenom „sacra rappresentazione", a u hrvatskoj glagoljskoj književnosti zove se „skazanje" ili „prikazanje".

Sredovječna crkvena drama najobičnije prikazuje događaje iz života Hristova, ali se u njima obrađuje i život i smrt svetaca, mučenika i mučenica Božjih. Te su drame, kako drugdje tako i u nas, prikazivali sami svećenici i klerici, i to pred crkvom, a prikazivanja bila su namijenjena pouci puka. U hrvatskoj glagoljskoj književnosti ima već iz XV. vijeka nekoliko crkvenih drama, koje prikazuju muku Hristovu, snimanje s križa, uskrsnuće Hristovo i oslobođenje starozavjetnih otaca iz pretpakla.

U XVI. i XVII. vijeku mnogo se prikazuju crkvene drame na otoku Hvaru, ali one su pisane latinicom, a građene su ponajviše prema talijanskim izgledima. Staro hvarsko *Prikazanje života sv. Lovrinca* bilo je tako omiljelo, da se sve do godine 1837. javno prikazivalo u Starom gradu na otoku Hvaru. Tri hvarska prikazanja napisao je Marin Gazarović, a jedno don[1]) Sabića Mladinić.

Srpska sredovječna književnost. Sredovječna je srpska književnost pisana ćirilicom, a njezino cvjetanje pada u doba od XII.—XV. vijeka. Već u najstarijim spomenicima srpskim pisci ostavljaju čisti staroslovenski jezik te unose nove oblike, nove riječi i glasovne osobine iz narodnoga govora. Tako se razvio osobiti književni jezik, koji se zove: srpska recenzija staroslovenskog jezika, ali taj jezik nije ni izdaleka onako bliz narodnom govoru kao jezik hrvatskih glagoljaša. Najstariji je takav srpski književni spomenik *Miroslavljevo evanđelje,* pisano od godine 1169.—1197.

Pored obrednih knjiga i u srpskoj se književnosti nalaze priče i romani, koji i u hrvatskoj glagoljskoj književnosti. Od spomenikâ pravnog sadržaja je najznamenitije djelo *Zakonik cara Dušana,* stvoren za cara srpskoga Stjepana Dušana Silnog (1331. do 1355.), i to na osnovu zakonâ cara Justinijana i narodnih pravnih običaja. Najvažniji su dio sredovječne srpske književnosti *biografije.* Taj je rad započeo sv. Sava (1169.—1236.), sin Nemanje, osnivača dinastije Nemanjića, koji se zakaluđerio i

[1]) *Don* (u Dubrovniku *dum*), skraćeno od lat. riječi *dominus,* dodaje se ispred imena svećenikâ i danas u Dalmaciji.

nazvao Simeun. Sv. Sava napisao je životopis svoga oca: *Žitije sv. Simeuna*. Brat sv. Save, Stefan Prvovjenčani, prvi kralj srpski, poveo se za bratom, pa je i on napisao *Žitije sv. Simeuna*, i to nešto opsežnije. Treći je srpski biograf kaluđer Domentijan, koji je u XIII. vijeku napisao *Žitije sv. Save* i *Žitije sv. Simeuna*. Potkraj XIII. ili na početku XIV. vijeka napisao je kaluđer Teodosije *Žitije sv. Save*, koje se smatra stilistički najdotjeranijom starom srpskom biografijom. Tako su pisane biografije i o potonjim srpskim vladarima i *ljetopisi* iz srpske historije. Od tih je biografija najvažnije djelo Konstantina Filozofa *Žitije despota Stefana Lazarevića*, sina cara Lazara, napisano u prvoj polovici XV. vijeka.

Kad je Srbija pretvorena u turski pašaluk (1459.), prekinuta je ta književna radnja. Vijek XVI. i XVII. najtužnije je doba u životu srpskoga naroda, pa se u takim teškim prilikama i nije mogla dalje razvijati književnost, već se ona iza velike stanke javlja tek u XVIII. vijeku.

Iz „Ljetopisa popa Dukljanina“.

Smrt kralja Zvonimira.

(Glava XXVII.—XXVIII.).

XXVII. I osta kraljem Zvonimir, koji počteni kralj, sin dobroga spomenutja,[1]) poče crikve veoma čtovati i ljubiti. I poče dobre pomagati, a progoniti zale. I bi od svih dobrih poljubljen, a od zalih nenavijen,[2]) jere ne mogaše zla viditi. I tako ne biše on za Hrvate, zašto[3]) oni ne će biti dobrotom dobiti, da bolji su pod strahom. I za dobroga kralja Zvonimira biše vesela sva zemlja, jere biše puna i urešena svakoga dobra i gradovi puni srebra i zlata. I ne bojaše se ubogi, da ga izji bogati, i nejaki, da mu vazme[4]) jaki, ni sluga, da mu učini nepravo gospodin. Jere kralj svih branjaše, zašto ni sam prezpravdeno ne posidaše, tako ni inim ne dadiše. I tako veliko bogactvo biše, tako u zagorje kako u primorje, za pravdenoga kralja Zvonimira. I biše puna

[1]) Valjalo bi da bude: sin Kresimira dobroga spomenutja. — [2]) *nenavijen,* nenaviđen, od nenavisti mržen. — [3]) *zašto,* jer. — [4]) *vazme* (od: vazeti), uzme.

zemlja svakoga blaga, i biše veće vridna ureha[5]) na ženah i mladih ljudi, i na konjih, ner inada[6]) sve imanje. I zemlja Zvonimirova biše obilna svakom raskošom, ni se nikoga bojaše, ni jim nitkore[7]) mogaše nauditi, razmi gnjiv Gospodina Boga, koji dojde svrhu ostatka njih, kako pismo govori: „Oci zobaše kiselo grožđe, a sinovom zubi utrnuše.“ Po ovi način i u to vrime zgodi se, da cesar rimski[8]) s voljom svetoga oca pape posla posle[9]) i listove svoje ovako k dostojnomu kralju Zvonimiru, proseće i moleće kako draga brata i meu kralji krstjanskimi kralja počtovanoga: „Oto te molimo i prosimo, da skupiš k sebi svu gospodu zemlje tebi podložne i svih od vridnosti. I kada bude skupšćina, da pročtiš[10]) meu svimi ovi drugi list, koga s tvojim listom šalje se od strane naše gospodstvu vašemu moleće, kada pročte, da odgovore i da dadu nam na znanje volju svoju i odlučenje, kô učine vitezi i baruni s voljom gospodstva tvoga.“

I tako dobri i sveti kralj Zvonimir, prijamše[11]) listove od pape i cesara, zapovidi po sve kraljevstvo svoje, da bude skupšćina i sa shodom u Petih Crikvah u Kosovi,[12]) da svaki bude do dan dvadeset i pet, i prišatče vrime[13]) da pride mnoštvo veliko. I legoše vojske i narediše straže. I kada dojde dan, dâ slavni i dobri kralj Zvonimir otvoriti listove pape i cesara velikoga grada Rima, s voljom svetoga oca pape, koji kazahu:

„Brata našega Zvonimira molimo s vlasnici i pukom zemlje i kraljevstva njegova, da bi hotil odlučiti, i s nami biti zajedno s pomoću ine gospode krstjanske, koji ovake listove imaju od nas, i oni da odluče volju njih, i da nam dadu na znanje, jesu li k volji našoj pristali, ča jest z dopušćenjem Božjim i Sina njegova, koji jest porojen od Dive Marie, i muku (trpel) i krv prolijo na drivo križa, i na njem umoren; koja smrt bi otkupljenje svita i oslobojenje svetih otac iz limbne tamnosti. I tako z dopušćenjem njegovim i s pomoću u njega virujućih jesmo odlučili osloboditi mista, koja je za ljubav našu okrvavio, i gdi

[5]) *ureha,* f. ures. — [6]) *ner inada,* nego drugda. — [7]) *nitkore,* nitko. — [8]) *cesar rimski,* misli se: Aleksije I. Komnenac (1081.—1118.), koji je kao car bizantski nosio i naslov cara rimskoga. — [9]) *posal,* m. poslanik. — [10]) *pročtiš* (od: pročtiti), pročitaš. — [11]) *prijamše* (od: prijati), primivši. — [12]) *Kosovo polje,* u Dalmaciji kod Knina, koje se i danas tako zove. Širom Kosova polja po brežuljcima bit će da je bilo pet crkava, i tu je kralj Zvonimir sazvao sabor. — [13]) *prišatče vrime,* vrijeme, koje dolazi.

je pridao duh ocu kroz muku i trud i greb,[14]) u kom bi položeno prislavno tilo njegovo."

I toj čuvše Bogom prokleti i nevirni Hrvati, ki ne mnogo prija[15]) daše pomoć hudobnomu sinu dobroga njih gospodina kralja Radoslava iz kraljevstva njegova izagnati i s oružnom rukom s nemilostivim sinom njegovim iz zemlje prognati.[16]) Tada čuvši toj nevirnici ne daše ni listove dočtiti, i skočiše, nesamo da bi pristali na dostojnu molbu svetoga oca pape i cesara rimskoga, da sveta mista iz ruk poganskih izmu i oslobode, da oni Bogom prokleti počeše kričati i vikati na svetoga kralja tužeći se i vapijući jednim glasom kano na Isukrsta Židove[17]): „da on išće izvesti njih iz domov[18]) njih, iz žen i dice njih, i s papom ter s cesarom otimati mista, gdi je Bog propet i gdi je greb njegov. A što je nam za to?"

I nevirni Hrvati vazeše zlu misal i nepravden svìt,[19]) i meu sobom zlo viće učiniše, i sebì i ostatku svomu rasap i vičnje pogr'jenje.[20]) I tako počeše upiti[21]) kakono Židove vapiše na Isukrsta, kada reče poglavica: „Bolje, da jedan umre, nere tolik puk da pogine." I tako sramotni i nevirni Hrvati počeše govoriti vapijuće kako psi ali vuci: „Bolje, da on sam pogine, ner da nas iz didine[22]) naše izvede cića[23]) Boga i inim mista toliko daleko obuimati, zemlje i gradove." I ne inako, nere kako psi na vuke lajući kada idu, tako oni na dobroga kralja Zvonimira, komu ne daše ni progovoriti, nere s bukom i oružjem počeše sìći njega, i tilo njegovo raniti i krv prolivati svoga dobroga kralja i gospodina, koji ležeći u krvi izranjen velicimi bolizni[24]) prokle nevirne Hrvate i ostatak njih Bogom i Svetimi njegovimi, i sobom i nedostojnom smrtju njegovom, i da bi veće nigdar ne imali gospodina od svoga jazika, nego vazda tuju[25]) jaziku podložni bili. I tako izranjen ležeće a Hrvate proklinjujuće izdahnu. I pojde duh njegov po milosti onogaj, ki sve može, s anjeli veseliti (se) u vike vikom.

---

[14]) *greb*, m. grob. — [15]) *prija*, prije. — [16]) U Ljetopisu popa Dukljanina ima posebna glava o tom, kako se Seislav odmetnuo od svoga oca, kralja Radoslava, pa ga uz pomoć nekih odmetnika protjerao iz zemlje. Radoslav pobježe u Rim, a Seislav uze sam vladati hrvatskim kraljevstvom. — [17]) *Židove* (nom. pl.), Židovi. — [18]) *domov* (gen. pl.), domova. — [19]) *svìt* m. (ijekavski: svjĕt), savjet. — [20]) *pogr'jenje* n. pogrđenje, prijezir. — [21]) *upiti*, upijem, vapiti. — [22]) *didina*, f. djedovina. — [23]) *cića* (ijekavski: cijeća i cijeć), radi. — [24]) *bolizan* m. (ijekavski: boljezan), bol, rana. — [25]) *tuj*, adj. tuđ.

XXVIII. I toj slišavši[26]) kralj ugarski imenom Bela prvi,[27]) što se biše zgodilo u Hrvatih, pride na pospih s vojskom golemom, i vaze kraljevstvo hrvacko, i požali smrt slavnoga kralja Zvonimira, i vazam[28]) Hrvate, i zagorsko i primorsko i bosansko kraljevstvo. I imiše kralja Belu za gospodina, jere svoga bihu ubili prez krivine. I po rečenom kralju ugarskomu Hrvati biše podloženi od volje u nevolju; i od slobodnih u rabotu obrati. I bi kako pismo govori: da zli teg[29]) zlu plaću čeka. I biše za svoj teg plaćeni oni prokleti i nevirni Hrvati krozi griha, zašto pogubiše svoga dobroga gospodina kralja Zvonimira, kako Žudiji gospodina Isukrsta. I tako prokleti Žudiji inim služe ne imajući ni oni od svoga jazika gospodina. Dobri kralj Zvonimir živi u kraljevstvo, dokle bi ubijen, lit trideset i pet. A ubijen bi na lit Isukrstovih tisuća i osamdeset, a toj tisuća i osamdeset manje jedno[30]).

Gospodin Dmine Papalić najde ovoj pismo u Krajini u Marković, u jedne knjige stare, pisane hrvackim pismom, i ispisa rečeni Dmine rič po rič. A ja Jerolim Kaletić ovoj pripisah iz rečenih knjig na tisuća i pet sat[31]) i četrdeset i šest, na sedam dan otubra miseca u Omišu. Bogu hvala.

Iz hrvatskog „Lucidara"[1]).

Pisac glagoljaš moli u uvodu Boga, da on bude početak njegove knjige. Tko je čita, treba da pamti, kako se o stvarima raspravlja: učenik pita svoga učitelja, da mu objavi sve stvari, na nebu,

---

[26]) *slišavši* (od: slišati), slušavši, čuvši. — [27]) Poslije smrti kralja Zvonimira, iza kratkoga interegnuma, prodr'o je godine 1091. u Posavsku Hrvatsku ugarski kralj Ladislav I., brat Zvonimirove udovice Jelene. Ali tek njegov sinovac Koloman izabran je od Hrvata na osnovi baštinskog prava kao rođak kralja Zvonimira hrvatskim kraljem. Prema tome bit će da se ovdje prepisivanjem uvukla pogrješka, te je u prvobitnom tekstu ovo mjesto glasilo: kralj ugarski imenom Ladislav, sin Bele prvoga. — [28]) *vazam*, uzevši. — [29]) *teg* m. rad. — [30]) T. j. godine 1079. — Ova je godina krivo zabilježena, jer je kralj Zvonimir umr'o god. 1089., kako znamo iz drugih pouzdanih izvora. Pogrješka se lako desila. U glagoljici i ćirilici označuju se brojevi slovima. U glagoljici se 90 označuje slovom Ⱍ *(p)*, a u ćirilici slovo п ima brojčanu vrijednost 80. Kad je dakle prepisivač iz glagoljice prepisivao Ljetopis u ćirilicu, lako je mjesto: tisuća i devedeset manje jedno, napisao: tisuća i osamdeset manje jedno. — [31]) *sat*, gen. pl. od riječi: sto.

[1]) Lucidar (lucidarius) neka je sredovječna enciklopedija svega znanja o svijetu i o pitanjima vjerskim. Javlja se od XII. vijeka dalje kod svih većih

na zemlji, u oblacima i u vodama. Pisac je učenik, koji pita, a odgovara Učitelj, to jest Duh Sveti, koji će nas naučiti, da spoznamo pravu istinu. Zato se ta knjiga zove *Svjetlost*, jer što je u drugim knjigama sakrito, *Lucidar* je to osvijetlio. A zove se i *Kamen dragi*, jer je ta knjiga vrednija od zlata, i tko je čita, bit će veoma mudar.

Iza toga uvoda počinje dijalog između učenika u Učitelja. U prvih 35 pitanja i odgovora raspravlja se o Bogu, stvorenju svijeta, anđelima, o paklu i nebu, o prvim ljudima u zemaljskom raju i o njihovu padu.

O Indiji.

36. Učenik uprosi: Na koliko puti[2]) je si[3]) svet razdelen?

Učitel reče: Na troje je razdelen: jedna strana imenujet se Asija, druga Europija, treta Afrika.

37. Učenik uprosi: Povej[4]) mi o toj zemli, jaže imenujet se Asija.

Učitel reče: Asija počenet se[5]) na vstok slnca[6]) i jide na poldne[7]) daže do[8]) mora. V toj strane je raj, a v raji je jedan istočnik i s toga (i)stočnika tekut četire reki; i jest ime jednoj reke Jion, drugoj Nison, tretoj Tigra, četrtoj Eprata.

38. Učenik uprosi: Kako teku te reki?

Učitel reče: Jion teče skoze[9]) Indiju i teče skoze jednu goru, ka imenujet se Karbazus; iz se[10]) gore teče druga reka, ka imenujet se Eklaš, i teče v jednu zemlju črvlenuju[11]), i pak Tigra i Eprat tečeta[12]) skoze jednu goru, jaže imenujet se Par-

naroda. Lucidari se u srednjem vijeku mnogo prevode, prerađuju i čitaju. Hrvatski glagoljski Lucidar potječe iz XV. vijeka, a izrađen je prema češkom Lucidaru. Poznato je, da je češki kralj Karlo IV. god. 1347. osnovao u Pragu samostan Emaus, koji se zove i Na Slovanech, te onamo pozvao hrvatske glagoljaše benediktovce, da budu Česima učitelji u slavenskoj liturgiji. Misli se, da je koji od tih glagoljaša povrativši se u domovinu donio ovaj hrvatski prijevod češkoga Lucidara. Jezik hrvatskoga Lucidara je narječje čakavsko, govora ekavskoga. Ali ima u Lucidaru mnogo riječi i oblika iz jezika crkvenoslavenskoga na pr. j e g d a = kada; t a g d a = tada; j a ž e = koja; v s t o k = istok; i s t o č n i k = izvor; n i k t o ž e = nitko; t o g o = toga; s o b o j u = sobom; n o g o j u = nogom; m o ž e t = može; s u t = su; i m a t = ima; i m a j u t = imaju i t. d. — [2]) *puti*, česti, dijelova. — [3]) *si*, ovaj. — [4]) *povej* (imper.), pripovijedaj. — [5]) *počenet se*, počinje se. — [6]) *slnce*, n. sunce. — [7]) *poldne*, n. jug. — [8]) *daže do* (crkvenoslav.), sve do. — [9]) *skoze*, kroz. — [10]) *se* (gen. sing.), ove. — [11]) *črvlenuju* (od: črvlen), crvenu. — [12]) *tečeta* (dual), teku·

katra, i od tudu paki skoze jednu goru, ka imenujet se Normerija. I te vodi ne tekut očito iz raja, no pod zemlju daže do tih gor, ke preje[13]) imenovali jesmo.

39. Učenik uprosi: Ka zemla je najbliže raju?

Učitel reče: Kako nam pismo svedoči, da niktože v živote tamo dojti možet, zač[14]) sut okolju[15]) gori velike, v nih ležet zmije silnije, i te branet, da niktože tamo dojti možet. Poli[16]) toga ležit jedna zemla, ta imenujet se Indija. I ta imat ime po jednoj vode, ka imenujet se Indus. Ta reka plove z jedne gori, ka gora imenujet se Karintaljus, i teče v Črvleno more. I tamo je teško vniti[17]), zač je od jedne strani Indus.

Ta reka i toliko velike pustine, da jedva v trih leteh mogal bi tamo kto vniti ili dojti. Asija, ta zemla v trideseti i četire deželi[18]) je široka, i v nej sut ljudi različni: jedni su takmo[19]) dva lakta visoki i ti ljudi vojuju proti nam. I v toj zemli jesta[20]) dva otoka: jedan imenujet se Kriša, a drugi Grilis. Ta imata[21]) mnogo zlata, jesta prek vsega leta zelena, i tu jesta va vsakom našem lete dva lete; poli toga jesu zlate gori, a togo zlata ne možet niktože vzimati skoze[22]) zmije i gadi[23]), ki pri tom zlate sut, ležet meju tu goru, ka imenujet se Kaspius i meju morem. Tu je kral Aleksandar dvoje ljudi zatvoril; ti imenujut se Gog i Magog. Ti ljudi inoga ne jedu, takmo sirovo meso.

V drugoj Indije tu su ljudi, imenujut se Makobi i ti sut 12 lakat visoci i jesu spred[24]) kako lav i perje imajut i parkle[25]) kako kuna[26]). Poli toga v jednoj zemli jesu ljudi, ti imenujut se Akrote, i ti imajut v sebe veliku gorkost[27]), i kada se v kup snidu[28]), tako se sami zažgu. I potom leži jedna zemla, v toj sut ljudi, ki ubijaju oca i mater, kada budu stari, i kuhajut je i sazivajut vse svoje prijateli i snedet[29]) je i budu se veseliti.

V tretoj Indije sut ljudi, ti su obratili peti napred a prsti nazad i jimajut 80 prst na nogah i 80 na rukah. I ti ljudi imajut

[13]) *preje*, prije. — [14]) *zač* (štokavski: zašto), jer. — [15]) *okolju*, naokolo. — [16]) *poli*, pokraj, uz. — [17]) *vniti*, unići. — [18]) *dežela*, f. pokrajina, država. — [19]) *takmo*, samo. — [20]) *jesta* (dual), jeste. — [21]) *ta imata* (dual), ti imaju. — [22]) *skoze*, kroz; ovdje: poradi, zbog. — [23]) *gad*, m. životinja, koja puza. — [24]) *spred*, sprijeda. — [25]) *parkel*, m. nokat, papak, kopito. — [26]) U češkom Lucidaru stoji: k o p i t a j a k o k o n ě = kopita kao konji. Hrvatski je glagoljaš dakle rđavo preveo ovo mjesto. — [27]) *gorkost*, u češkom tekstu: h o r k o s t' = vrućina. [28]) *snidu* (od: sniti se), sastanu se. — [29]) *snedet* (od: snesti), izjedu.

pas'e glavi i odevajut se lesičemi hvosti[30]), i jegda hotet glagolati[31]), tagda vijut kako psi glavami zavijašće[32]). Poli toga sut ljudi, ti su z mlada sedi, a na starosti črni. Potom jesu jedni ljudi, ki imaju jednu nogu, stupalo nogi tê kako obod rešetni; i ti teku[33]) tako brzo kako ptica leti; i kada sede na slnce, tada nad soboju učini hlad i sen nogoju. I takoj sut jedni ljudi, i ti imajut jedan rog na čele, a pod tem rogom jedno oko.

40. Učenik uprosi: Bivaju li ti ljudi navkup? [34])

Učitel reče: Bog je tako razdelil, da su tako razdeleni i razljučeni[35]), da se vkup boriti ni sniti ne mogut.

U daljim pitanjima i odgovorima (pitanje 41.—96.) u Lucidaru govori se o drugim zemljama u Aziji, zatim o Evropi i o Africi, a iza toga o otocima i morima. Tumači se postanje vodâ, vjetrova i godišnjih doba, govori se o astronomiji, o različitim prirodnim pojavama (kiši, daždu, gromu, duzi, pomrčini sunca), o fiziologiji čovjeka i napokon o đavolima i o sudnjem danu.

Iz prikazanja „Od muke Spasitelja našega".[1])

Počina čin od muke Spasitelja našega. Najprvo na Cvitnicu.

ANJEL stavši na mestu podobnu počni svojim glasom i reci:

S plačnim glasom vsih vas zovu,
slište muku Isusovu,
ku no prija[2]) on za vsih nas
preżestoku vele danas.
Zato vsaki spomeni se,
za te umri[3]) na križu vise,[4])
da te vične smrti izbavi,
kako Sveto pismo pravi;[5])
jer, da tebi raj udili,
on, ki od nišć vsaka učini,
va 'v[6]) svit oti,[7]) bratjo, priti,
od Marije pùt prijeti,
ka danaska, bratjo, plače,
boleznive suze stače[8])
s Magdalenom i s Jivanom,
ki su tužni nega[9]) ranom.

[30]) *hvost,* m. rep. — [31]) *glagolati*, govoriti. — [32]) *zavijašće,* zavijajući. — [33]) *teku,* trče. — [34]) *navkup,* zajedno. — [35]) *razljučeni,* razlučeni, rastavljeni.

[1]) Prikazanje „Od muke Spasitelja našega" dijeli se u dva dijela. Prvi dio crta događaje od Cvjetne nedjelje do Velikog četvrtka, a drugi prikazuje muku i smrt Hristovu na Veliki petak. Glagoljski rukopis ovoga prikazanja datiran je god. 1556., ali to je prijepis iz još starijega rukopisa, jamačno iz XV. vijeka. U rukopisu zabilježen je i napjev, kojim su se pjevali pojedini dijelovi prikazanja. — [2]) *prija,* aor. od prijati, primiti. — [3]) *umri* (aor.), umrije. — [4]) *vise* (stari part. prez.), viseći. — [5]) *praviti*, kazivati, pripovijedati. — [6]) *'v* mj. ov = ovaj. — [7]) *oti* (ijekavski: hotje), htjede. — [8]) *stače,* toči, prolijeva. — [9]) *nega* (= njega), ovdje: njegovom.

Vsi jazici misli tuke[10])
zreć[11]) ne mogu nega muke,
ki su bile oh vraždene,[12])
svit jih nima vàs takmene.[13])
Zato, bratjo, sad slišite
i od srca procvilite
vaše grihe u velikoj tuzi,
tužnu Majku vsaki združi:
bit će ona odvitnica,
da ne zgine vam dušica.
Sada k muki pamet stavte
i srčeno vsi proplačte.

Iza prologa crtaju se događaji od Cvjetne nedjelje do Velikoga četvrtka: Hrist uskrisi iz groba Lazara; Židovi protiv Hrista dižu tužbu; dolazak Hristov u Jerusolim; pohod u kuću Šimuna Gubavca, gdje mu pokornica Magdalena pere noge; Hrist navješćuje Majci muku svoju i onda na posljednjoj večeri prokaže među svojim učenicima izdajicu, pa se diže i pođe u vrt Getsemanski na molitvu.

Tu Isus stani od stolca i poj[14]) k vrtlu s učenici svojimi i tu pojmi[15]) sobom Petra, Ivana i Jakova i poj š njimi va vrtal i reci:

Ovo tuge i žalosti
skončaju me u gorkosti,
jer je duša ma preskrbna
i do smrti vele tužna;
čuvajte se, dragi sini,
da vas djaval ne prehini,
skupa drago tu postojte
i k molitvi vsi nastojte,
da vas napast v tom ne najde
prî neg trikrat sunce zajde,
stojeć totu[16]) sa mnom bdite,
uru tužnu vsi strzite.[17])

Isus ostavi učenike i gre na molitvu i odšadši moli se ocu govoreći:

Oče, ako jest uzmožno
i još grihu zadovolno,
da me mine čaša ova,
a da bude volja tvoja,
i da bude narod spasen
i v nebeski raj postavlen,
za vse za to ne bud moja,
nego, oče, vola tvoja.

Tu se Isus vrati ka učenikom i najde ih speći, i reci Petru:

Simun Petre, oh spiš li ti?
za mu volu zač ne hti bditi?
nisu riči te k podopstvu,[18])
ke ti reče tvomu meštru
rekuć, za me da ć' umriti
i tolikoj zlo trpiti,
a to ne ć' bdit mal jedan čas,
dokle pridu spravni na nas:
zato bdite i molite,
riči v pamet položite,
da vam napast ta ne pride,
drž'te ov red, da tja ide,
ne vidite l' Judu lotra,[19])
ki vsu noć bdi dar do[20]) jutra
hiteći me dat v predanje,
s koga prit ću na zaklanje?

[10]) *tuke,* stegnuto od: tulike = tolike. — [11]) *zreć,* izreći. — [12]) *vraždeń,* adj. krvav. — [13]) *takmen*, adj. jednak; koji se može takmiti. — [14]) *poj*, imper. od: pojti = poći. — [15]) *pojmi* (imper. od: pojeti), uzmi. — [16]) *totu,* ovdje. — [17]) *strzite,* stražite, bdijte. — [18]) *podopstvo,* n. doličnost; riči nisu k podopstvu, riječi nijesu dolične. — [19]) *lotar,* m. razbojnik (latinski: latro). — [20]) *dar do,* sve do.

*

Tu gre VIRA opravna[21]) v modre svite veru izrizanu od harte držeći u ruci, i reci:

Ja sam Vera, Božji sinu,
čini, da v lih ne poginu,[22])
pisma sveta ta kričaše
i va veru vsih nagnaše,
patrijarke po zlamenju,
a proroci v govorenju,
da ćeš, Božji sinu, priti
i vsih mukom otkupiti.
Kada ludi[23]) to slišaše,
tudje[24]) v Boga verovaše;
ako oćeš mene pravu,
ni zgubiti veru slavnu,
križ je tebi na se vzeti
i na njemu smrt prijeti;
umrit ti je, Božji sinu,
ako l' ne umreš, vera zginu.

Tu gre UFANJE u žut(o)j sviti sunce na šćapi[25]) noseći, okolu njega vinac, i reci:

Ja sam, Bože, vsih Ufanje,
ja dah ludem vsim na znanje:
mnom se oće raj otpriti,[26])
da vsak bude moć va nj priti,
kad sin Božji bude (v)mriti,
raj se oće otvoriti.
Tu rič kada čuše ludi,
ostaviše svoje bludi,
dobro činit vsi počeše
i na Boga ufat ješe;[27])
vsi ufaše tad na Boga,
ki im će dat dobra mnoga,
dobra mnoga v rajskoj slavi,
kad ih muka tva izbavi;
ako ti ne podja[28]) muku,
se[29]) ufanje zgibe[30]) puku,
ne će na te puk ufati,
neufajuć spasen biti.
Zato te molim, gospodine,
čin', ufanje da ne zgine;
vås će na te puk ufati,
samo umrit se ne krati;
bole j' tebi smrt podjeti,
neg ufanje si vazeti.

Tu ISUS drugoč[31]) gre na molitvu vu vrtal ostavivši učenike kadi[32]) i prvo, i reci:

Oče, ako l' bit ne more,
minut čaša ove ure,
nego da ju imam piti,
ja se tad ću dat ubiti,
i da narod bude spasen
va vse vike vikov amen.

Tu gre MUDROST u ruzatni[33]) sviti noseći zrcalo na šćapi, okolu njega vinac, i reci

Ja sam, Bože, Mudrost tvoja,
o Isuse, diko moja,
ča trepećuć tako stojiš?
ali umrit brž[34]) se bojiš?
nišć ne boj se, Božji sinu,
muke tvoje brzo minu,
tebi je puk otkupiti,
ali mudrost pogrditi;

[21]) *opravna*, odjevena. — [22]) *v lih ne poginu*, uzalud ne poginem. — [23]) *ludi*, ljudi. — [24]) *tudje*, tu, na istom mjestu. — [25]) *šćapa*, f. štap. — [26]) *otpriti*, otvoriti. — [27]) *ješe*, 3. lice pl. aor. od: jeti ili jati = uzeti. — [28]) *podja*, 3. lice sing. aor. od: podjeti = poduzeti, pretrpjeti. — [29]) *se*, ovo. — [30]) *zgibe*, izginut će, nestat će. — [31]) *drugoč*, drugi put. — [32]) *kadi*, gdje. — [33]) *ruzatni*, ružičast. — [34]) *brž*, valjda, možda.

mudrost vsaka bo nastoji,
ča j' ki počel, da nadstoji:
počel si puk otkupiti,
tako j' tribi to svršiti.
Kad Adama djaval hini,
svojom mudrostjom ga prehini,
tako j' tebi sprot djavlu činit,
tvu mudrostju[35]) njega ponizit;
ki j' put držal k pogublenju,
ta drž' k nega poniženju,
kako ga on drivom hini,[36])
tako ga ti z drivom zmini;[37])
ako toga ne učiniš,
mene Mudrost ti rascviliš;
tribi na to da se staviš,
ter me mudrostju proslaviš;
ti me oćeš proslaviti,
kad na križu budeš mriti,
zato t' teško ne bud križ vzet na se,
da se tobom vås puk spase.

Tu ISUS gre opet ka učenikom iz vrtla i najde ih speći, i reci Petru:

Simun Petre, pak[38]) li ti spiš?
zač za riči moje ne pomnjiš?
bdite pravo i ne spite,
Petru, bud muž, a ne dite,
nut ćeš skoro čuti glasi,[39])
da t' naopak pojdu vlasi.

Tu ISUS gre tretič na molitvu va vrtal, i reci:

Oče, ako čaša ova
minut ne će tvoga slova,
nego da ju smrtju pop'jem
i da rebra moja kopjem
probodena krv proliju
i da narod vås izbavlu,
na otpušćenje pregrišenja,
v radost večnu povraćenja,
budi vola za to tvoja,
jer k tomu je dobro moja,
da ovo te želno molu,[40])
preporučam t' Majku moju
i učenik[41]) mojih dragih,
kih ja svuda sobom vodih.

Tu gre JAKOST u sviti beli i va oklopah stup noseći v rukah.

Jakost Božja pred te stupi,
da se tobom puk iskupi,
nišć se ne boj, Božji sinu,
muke tvoje brzo minu;
ako j' teško smrt podneti,
da lipo je puk z muk zneti;[42])
ne hti tuko[43]) v strahu biti,
Bog otac te će združiti;
muka strašna ta će biti,
to j' domala vse trpiti.
Milo k tebi vapju duše
vapjuć: pridi k nam, Isuse,
želan dušam vsim od vika,
mimo tebe ni njim lika,
prim' srčeno vsu tu muku,
ter daj pokoj tužnu puku,
tužnih dušic ne ostavi,
muku tvoju[44]) vsih izbavi;
ne boj mi se, diko moja,
ja te kripim, Jakost tvoja,
ne boj mi se, moj Isuse,
poj trpiti za vse duše.

[35]) *tvu mudrostju*, tvojom mudrosti. — [36]) *drivom hini*, drvetom prevari t. j. đavao prévari prve ljude u raju zabranjenim drvetom. — [37]) *zmini*, izmijeni t. j. otkupi, spasi. — [38]) *pak*, opet. — [39]) *glasi* (ak. pl.), glase. — [40]) *molu* mj. molju = molim. — [41]) *učenik* (gen. pl.), ȕčenîkâ. — [42]) *zneti*, izvaditi. — [43]) *tuko*, toliko. — [44]) *muku tvoju*, mukom tvojom.

Tu gre LUBAV u sviti črleni noseći srce prostrileno na šćapi, okolu nega vinac, i reci:

Ja sam Lubav, ka vsih tišu,[45]
ja ka za puk gorko zdišu,
srce lubavju ražiguju,
od žalosti prostriluju,
vsim (se) čuju[46] vele tužna
cića puka v pakli sužna,
vsa moja moć ne more smoći,
o Isuse, prez tvoje pomoći,
zato račih pred te priti
ter te za puk pomoliti,
koga stvoreći stvoril si,
od britkih ga muk odriši,
ča s' god stvoril ti ovika,[47]
to si stvoril za človika,
koga tako kruto lubi,
molim, va vek ga ne zgubi.

Tu Lubav poklekni i opet stani, za da svrši prvi veraš[48]) i stojeći reci ostalo.

Pozri milo na človika,
zač je na njem tva prilika,
nebo, zemlu, vse stvorenje,
pridal si mu naučenje,
glasom s neba kripil si ga
i plačuća tišil si ga,
toliko s' milo njega slišal,
da s' za njega s neba prišal;
ti od Dive porodi se,
da pakal tobom otvori se,
ti v jasalce bi postavlen,
da bi tobom puk izbavlen,
ti s' glad trpil, put i trudi
trideset let živuć s ludi,
zaman ta tvoj trud ne budi,
iznam'[49] iz muk plačne ludi.

Tu LUBAV poklekni i klečeć reci te verše:

Ja te molim, Lubav tvoja,
mesto dušam da(j) pokoja,
pomozi jim lubav tvoja,
ki 'su plačni i prez pokoja,
vsega puka o ufanje,
daj tu lubav vsim na znanje,
prizri na 'ne oce svete,
kih śu duše gorko spete,
ruke sklopiv ter klečeći
tere mole oci sveti,
zač su, Bože, mnoga lita,
da i(h) svitlost ne prosvita;
k tebi vapju oci sveti,
rač' jih z mrkle noći zneti,
o Isuse Bóžji sinu,
pokaž' jim svitlosti tve žarčinu,
pomozi im lubav tvoja,
ki su v mukah prez pokoja,
vzam' križ na se, trpi muku,
ter daj pokoj tužnu puku,
ja te molim, Lubav tvoja,
misto dušam daj pokoja.

Tu Juda gre od družbe Isusove Kaifi i tu se arhanjel MIHOVIL javi Isusu kažući križ i vsu muku negovu i reci:

O Isuse gospodine,
Boga oca slavni sine,
ja Mihovil on arhanjel,
ki prebivam posrid anjel,
sim[50] sam dvorom za te prosil,
Boga oca klečeć molil;
on je rekal: moj sin dragi,
dobro put zna on svoj pravi,
kim je s neba doli pošal,
kad je tajku svomu došal,

[45]) *tišu*, tješim. — [46]) *vsim se čuju*, sasvim se osjećam. — [47]) *ovika*, ovdje. [48]) *veraš*, m. stih. — [49]) *iznam'*, imper. od: izeti, prez. izmem = izvaditi. — [50]) *sim*, ovim.

da krv ima svû proliti,
narod grišni otkupiti,
zato reci tako njemu,
da je ta put tomu delu,
on da ništar ne tuguje
ni se smrti ne strahuje,
ja ga ne ću ostaviti,
ja ću vazda pri njem biti.
Sada ovo križ tvoj kažem,
veruj meni, da t' ne lažem,
tebi tribi[51]) smrt trpiti,
ruke na njem protegnuti,
to je vola oca tvoga,
Boga živa nebeskoga.

Tu ISUS gre ka učenikom svojim i najde ih speći i reci Petru postavivši mu ruku na glavu:

Bud vam dosti toga spanja,
stante gori, nî nam stanja,
i pojdimo sproti Judi,
ki množastvo[52]) pela[53]) ludi,
vele dobro na nas spravnih,
jošće k tomu i poglavnih[54]).

Hrist kreće s učenicima ususret Judi, koji dolazi sa centurionom i oružnicima. Poljupcem izdaje Juda svoga Učitelja. Oružnici ga uhvate, a učenici ga odbjegnu. Hrista odvedu k Anni, koji ga posla Kaifi, a ovaj k Pilatu. Učenik Petar međuto triput zataji Hrista i gorko zaplače.

U drugom dijelu prikazanja crta se muka i smrt Hristova na Veliki petak.

[51]) *tribi* (ijekavski: trijebi), treba. — [52]) *množastvo*, n. mnoštvo. — [53]) *pela* (od: peljati), vodi. — [54]) *poglavnih*, poglavitih (ljudi poglavni = poglavice).

Drugo doba.

Hrvatska književnost od humanizma i renesanse do kraja XVIII. vijeka.

1. Humanizam i renesansa.

Humanizam. Propašću zapadnorimskoga carstva i seobom novih ratničkih naroda na područje nekadašnjega rimskog carstva prekinut je dalji razvitak staroklasičke prosvjete. Velike tekovine njezine ipak nijesu ni u srednjem vijeku posve pale u zaborav. Mrtvi jezik latinski postade jezikom crkve i države, a po tome i jezikom književnosti u kršćanskim državama, što su se razvile na području nekadašnjega rimskog carstva. Tako su se i u srednjem vijeku čitali neki rimski klasici: Vergilije, Livije, Ciceron, Ovidije, Seneka, Juvenal, Terencije i Plaut. Pored toga nadživjeli su seobu narodâ mnogi spomenici staroklasičnog doba, veličajne zgrade i kipovi, naročito u Italiji, pa su se Talijani mogli smatrati nasljednicima starih Rimljana. A tekovine grčke prosvjete čuvale su se u Bizantu, te je Carigrad u srednjem vijeku bio prosvjetnim središtem Grkâ i većeg dijela slavenskog svijeta.

U XV. vijeku postaju sve uže veze između zapadne Evrope i Bizanta, koji u pogibelji od sve jačih provala Osmanlija traži pomoć na Zapadu. A kad je 1453. pao Carigrad i tako propalo istočnorimsko carstvo, mnogo je grčkih naučenjaka došlo u Italiju, gdje su kao učitelji nastavljali svoj rad. Oni su prenijeli na Zapad blago stare grčke prosvjete. Tako je eto upravo u Italiji nastao pravi zanos za prosvjetu staroga Rima i Helade te se počinju sabirati, proučavati i objelodanjivati djela grčkih i rimskih klasika, napokon pišu se u duhu njihovu, na grčkom i latinskom jeziku, i izvorna djela u stihu i u prozi. Taj je pokret iz Italije

brzo zahvatio sve prosvijetljene evropske narode, a zove se *humanizam*.

Prvi su preteče humanizma u Italiji: Dante Alighieri (1265.—1321.), pjesnik „Božanstvene komedije“[1]), Francesco Petrarca (1304.—1374.), pjesnik soneta posvećenih Lauri, i Giovanni Boccaccio (1313.—1375.), pripovjedač i osnivač talijanske proze, koji je napisao zbirku novela „Decamerone“. Cvjetanje humanizma u Italiji pada u XV. vijek, a najznatniji su humanisti toga doba: Leonardo Bruni, Giovanni Pontano, Lorenzo Valla i Giulio Pomponio Leto.

Otkrića i izumi. U isto doba, kad su humanisti otkrivali veliku staroklasičku prosvjetu, otvorali su čovječanstvu nove vidike mnogi izumi i otkrića. *Kompas* (oko god. 1300.) otvorio je putove po pučinama mora, te su u XV. vijeku otkriveni prije nepoznati dijelovi Afrike i Azije, a Krištofor Kolombo otkrio je posve novi kontinenat, Ameriku (1492.). Kad je iznađen *puščani prah,* počinje se sredovječno hladno oružje (buzdovan, koplje) zamjenjivati ognjenim oružjem i tako nastaje novi način ratovanja. U XIV. vijek pada izum *dalekozora,* koji je utjecao, da je sredovječnu astrologiju zamijenila astronomija. Najznatniji rezultat astronomije bilo je veliko otkriće Nikole Kopernika *o dvostrukom kretanju zemlje.* Na početku XV. vijeka javilo se *drvorezbarstvo,* a malo iza toga izađe Ivan Gutenberg kao obretnik *tiskarstva pomičnim slovima.* Izum štampe bio je veoma važan, jer je nove misli ubrzo raširio po svoj prosvijetljenoj Evropi.

Renesansa. Srednji vijek bavio se najviše teologijom smatrajući je „kraljicom svih nauka“, pa je i naziranje o životu i svijetu u srednjem vijeku bilo natprirodno naginjući na sve, što je onkraj pozemskog života (supranaturalizam). A sad su novi izumi i otkrića učinili *zemlju* i *čovjeka* središtem zanimanja ljudskoga duha, a humanisti otkrili su u isti čas čitavu staroklasičku prosvjetu, kojoj je to također bilo glavno obilježje. Grčka i rimska umjetnost težila je samo za prirodnom ljepotom, a i bogovi grčki i rimski bili su samo idealizovani ljudi. Tako je na osnovu hu-

[1]) „Divina Commedia“ dijeli se u tri dijela: I. Inferno (Pakao), II. Purgatorio (Čistilište) i III. Paradiso (Raj). Prvi dio preveo je na hrvatski u stihovima Stjepan Buzolić. U stihovima preveo je čitavo djelo biskup Uccellini te ga izdao pod naslovom „Divna gluma“. Matica Hrvatska izdala je čitavu „Božanstvenu komediju“, što ju je u prozi preveo i protumačio Iso Kršnjavi.

manizma i savremenih izuma i otkrića nastalo novo naziranje o svijetu, oprečno naziranju sredovječnom, i na osnovu staroklasičke prosvjete stvorila se novovjeka prosvjeta, a taj se duševni preporod zove *renesansa.*

Kolijevka humanizma i renesanse bijaše Italija. U njoj se naročito sjajno razvila nova umjetnost: u graditeljstvu mjesto sredovječne gotike prevlada pod utjecajem staroklasičkih građevina *renesansni stil;* u slikarstvu i kiparstvu izbija *naturalistički pravac* te proučavanje ljudskoga tijela vodi do izražaja prirodne ljepote; napokon književnost postaje *svjetovna* i *narodna,* dok je u srednjem vijeku bila pretežno crkvena i univerzalna t. j. najznatnija djela srednjega vijeka bila su napisana na jeziku latinskom i namijenjena cijelome kršćanstvu.

Humanizam i renesansa u Dalmaciji i u Dubrovniku. Velike tekovine humanizma i renesanse izbile su veoma rano u susjednoj Dalmaciji i Dubrovniku, a bilo je tome više razloga: 1. Od Italije dijeli Dalmaciju samo Jadransko more, a ono je upravo spajalo i vezalo jednu zemlju s drugom kao najlakši i neposredni put za trgovinu i međusobni saobraćaj. 2. Sva primorska Dalmacija s gradovima pala je još u prvoj polovici XV. vijeka pod vlast Mletaka i ostala pod njom do propasti mletačke rupublike (1797.), pa je prirodno, da je Dalmacija morala biti dionicom prosvjetnoga života onkraj Jadrana. 3. Dalmacija po svojim tradicijama i sačuvanim ostacima rimske kulture (na pr. Dioklecijanova palača u Spljetu) klasička je zemlja, u kojoj je novi pokret našao priređeno tlo. Zato vidimo, da ona iz Italije ne prima samo tekovine novoga doba, već primorski Hrvati i sami dolaze u Italiju, gdje stječu vidno mjesto među talijanskim umnicima i utječu na talijansku prosvjetu. Lucijan Lovranjanin (Luciano de Laurana), iz Lovrana u Istri, sagradio je divni kneževski dvor u Urbinu (1468.—1482.) i palaču u Gubbiu, a bio je učiteljem Donata Bramante († 1514.), graditelja nove crkve sv. Petra u Rimu. U Italiji pročuli su se naši slikari Julije Klović, iz Grižana u Hrvatskom primorju, i Šibeničanin Andrija Medulić. Već u prvo doba razvitka štampe, u vrijeme t. zv. *inkunabula* t. j. knjiga, štampanih u XV. vijeku, ističu se u Italiji i dva Hrvata: Kotoranin Andrija Paltašić i Dubrovčanin Dobruško Dobrić. Paltašić štampao je knjige u Mlecima, Dobrić se pak pročuo kao štampar, knjižar i nakladnik u Italiji i u Francuskoj, a najveći dio njegovih izdanja bila su djela starih klasika.

Utjecaj humanizma izbio je i u književnom radu. Među prvim dubrovačko-dalmatinskim humanistima ističu se latinski pjesnici: Dubrovčani Karlo Pucić (1458.—1522.), Ilija Crijević (1463.—1520.), koji se kao humanist nazivao Aelius Lampridius Cerva, i Jakov Bunić (1469.—1534.) i Šibeničanin Juraj Šižgorić. Iz sjevernih naših krajeva istakao se kao latinski pjesnik Ivan Česmički (1434.—1472.), iz Česmice u današnjoj bjelovarsko-križevačkoj županiji, biskup pečuški, koji je kao humanist poznat pod imenom Janus Pannonius.

2. Šiško Menčetić i Džore Držić.

Dubrovnik i njegovo uređenje. Od naših gradova najjače se humanizam razvio u Dubrovniku i ondje se u povodu renesansne talijanske književnosti ranije nego drugdje pomolila te najljepše razvila i poezija na hrvatskom jeziku.

Dubrovnik osnovan je na početku VII. vijeka nedaleko razvaljena rimskog grada Epidavra. Po svom zgodnom položaju razvijao se od početka kao pravi trgovački grad. Dubrovačka trgovina prolazila je kopnom po cijelom Balkanu sve do Carigrada, a pomorska Jadranskim i Sredozemnim morem. Dubrovački su trgovci bili poznati u Italiji, Tunisu, Egiptu, Siriji, pače u Španiji i Engleskoj.

Dubrovnik sa svojom okolinom bio je slobodna republika, a da zaštiti od jačih susjednih država svoju nutarnju slobodu, priznavao je od god. 1358.—1526. vrhovni protektorat kraljeva ugarsko-hrvatskih, a poslije toga (1526.—1684.) vrhovnu vlast sultana plaćajući zato godišnji danak. Zaštitnik republike bio je sv. Vlaho. Na čelu republici bijaše knez, koji se birao između vlastele svakoga mjeseca, a državom je upravljalo Velo vijeće, što se skupljalo u Kneževu dvoru. Članovi Veloga vijeća bili su svi neporočni građani patriciji, koji su navršili dvadesetu godinu. Pučani nijesu imali u državnoj upravi nikakvih prava. Oni su bili ponajviše obrtnici; ako su učili više škole, polazili su u redovnike i svećenike, a bavili su se mnogi i trgovinom, pa su se dostali bogatstva i ugleda.

U drugoj polovici XV. vijeka Dubrovnik sâm već ima 40.000 žitelja. U velikom bogatstvu i političkoj slobodi, kakve nije bilo u Dalmaciji, razvijao se u njem i bujan prosvjetni život, pa je tako Dubrovnik postao prvim središtem hrvatske umjetne poezije.

Trubadurska poezija. U Provansi, pokrajini južne Francuske, razvila se u XI. i XII. vijeku na provansalskom narječju lirska poezija, kojoj bijaše jedini sadržaj: ljubav, i to sredovječna, viteška ljubav. Ta se ljubavna poezija zove trubadurskom, po pjevačima, koji su takve pjesme pjevali, a zvali su se *trubaduri*. Rat protiv Albingenza (1209.—1229.) opustošio je Provansu, pa je potkraj XIII. vijeka ondje trubadurska poezija uginula, ali se javila u poeziji starofrancuskoj, portugalskoj, talijanskoj, njemačkoj i drugdje.

Provansalsko narječje bilo je veoma srodno susjednim sjevernoitalskim narječjima. Zato, kad su iz Provanse stali trubaduri dolaziti u sjevernu Italiju, bili su ondje razumijevani i lijepo primani. Kako se talijanski jezik uto još nije upotrebljavao u književnosti, počeli su i rođeni Talijani pjevati trubadurske pjesme na provansalskom književnom jeziku, koji je imao gotovu pjesničku dikciju, a poslije toga razvila se trubadurska poezija i na talijanskom jeziku. Trubadurska talijanska poezija stekla je savršen izražaj u Danteovim kanconama i u njegovoj „Božanstvenoj komediji", pa u Petrarkinim sonetima. Pjesnici Dante, Petrarca i pripovjedač Boccaccio uzdigli su svojim djelima toskansko narječje na stepen književnoga jezika, kojim je ono ostalo do danas.

Kad je potkraj XV. vijeka počeo u Italiji opadati humanizam, a s njime i poezija na latinskom jeziku, javili su se mnogi pjesnici, koji su pjevali na talijanskom jeziku i povodili se za Petrarkom. Ti se trubaduri zovu obično *petrarkiste*. Tako je tada ponovo procvala talijanska poezija, a pod njenim utjecajem razvila se i najstarija umjetna poezija hrvatska u Dubrovniku i u Dalmaciji. Najstariji su naši trubaduri: Šiško Menčetić i Džore Držić.

Šiško Menčetić, član stare i veoma ugledne dubrovačke vlasteoske porodice, rodio se u Dubrovniku godine 1457. Pjesme je pjevao u mlađim danima. U odmakloj dobi ističe se

častima u državnoj službi. God. 1521. i 1524. bio je knezom republike. Kad je potkraj god. 1526. počela u Dubrovniku harati kuga, koja je kroz šest mjeseci pomorila 20.000 duša, dakle polovicu svega žiteljstva u gradu, pokosila je ona i pjesnika i njegova oba sina; i tako on umrije god. 1527. ne ostavivši muškog potomstva.

Menčetić je trubadur. Spjevao je oko 600 pjesama ljubavnih, sve u dvanaestercima s dvostrukim rimama, u sredini i na kraju stiha. Veliki dio njegova pjesničkoga zbornika jesu pjesme od osam stihova, što su se u Italiji zvale *strambotto*, a pjesnik po njima *strambottaio*.

Ljubav je u trubadurskoj poeziji konvencionalna t. j. sve je određeno, o *čemu* će pjesnik pjevati i *kako* će izreći svoja čuvstva i misli. U ljubavi pjesnici trubaduri razlikuju četiri stepena: 1. pjesnik se zaljubio, ali ona mu ne odvraća ljubavi, pa on pjeva o svojoj tuzi i nesreći; 2. pjesnik se nada i opaža prve znakove susretljivosti; 3. pjesnik pjeva o svojoj sretnoj ljubavi; 4. napokon pjesnik uviđa svjetsko ništavilo, pogrđuje svjetovnu ljubav, kaje se i obraća Gospi, da izdvori vječnu ljubav.

Hrvatski trubaduri zovu ideal, kome pjevaju, „gospoja" ili „vil", a najviše pjevaju o njenoj ljepoti, ali i ljepotu crtaju konvencionalno, svi jednako. Prema ukusu vremena ideal je trubadura plavka crnih očiju. Oni mnogo slave krunu zlatne kose na glavi „gospoje" i dva zlatna prama, što ih je razvila na čelu. Inače u crtanju ljepote nema ništa konkretno. Pjesnici pjevaju o ljepoti „gospoje" obasipljući je različitim stalnim epitetima i poredeći je s likovima ženskim iz klasične starine.

Trubaduri u Italiji i u nas pjevali su sami svoje pjesme i javno, i to uz posebni glazbeni nastroj sa jedanaest struna, nalik gitari, što ga naši pjesnici zovu *leut* (tal. leúto), pa se po tome oni sami nazivaju *leùtari* ili *leùtaši*.

Džore Držić, mlađi suvremenik Menčetićev, rodio se u Dubrovniku god. 1461. On bijaše dubrovački pučanin, po zvanju svećenik, potkraj života opat crkve sv. Marije Anunciate u Gružu. Umr'o je god. 1501.

I Džore Držić je trubadur, ali njegova se ljubavna poezija znatno razlikuje od Menčetićeve. Držić pjeva samo o duhovnoj ljubavi, a Menčetić pjeva o svjetovnoj, te je često i raskalašen.

I Držić slavi pjesmama ljepotu „gospoje", ali to nije konkretno lice iz pozemskoga svijeta, već samo ideal, u kome pjesnik gleda odraz ljepote Božje; uopće Držićeva je „gospoja" religiozni pojam, zaodjenut u ruho trubadurske lirike. Početna slova u stihovima mnogih Menčetićevih pjesama — to su t. zv. *akrostisi* — odaju nam različita ženska imena. U Držića toga nigda nema, jer on ne pjeva poput Menčetića „gospojama", da izdvori svjetovnu ljubav. On svoju „gospoju" zove simbolično „Milost", a to je isto, što Beatrix u „Božanstvenoj komediji", koja vodi Dantea u nebo, da ugleda ljepotu Boga.

Držić uz dvanaesterac upotrebljava i druge stihove, a ugleda se češće i u narodnu poeziju, pače on nam je zabilježio dvanaest narodnih lirskih pjesama, i to su najstarije poznate naše narodne pjesme.

O jeziku starih dubrovačkih pjesnika.

U dubrovačkoj književnosti potkraj XV. i kroz XVI. vijek preteže *ikavski govor čakavskog narječja*, ali je već na početku XVII. vijeka prevladao *ijekavski govor štokavskog narječja*.

Najvažnije su osobine jezika starih dubrovačkih pjesnika ovo:

1. Na kraju sloga, a osobito na kraju riječi, stoji starije *l* mjesto današnjega *o*, na pr. *velmi*, veoma, *vidil*, vidio, *misal*, misao.

2. U relativnih i posesivnih zamjenica vrlo su obični sažeti oblici, na pr. *ki*, koji, *ka*, koja, *kih*, kojih; *ma*, moja, *tve*, tvoje, *svoj*, svojoj.

3. U nekim prilikama sačuvali su skupovi suglasnika starije oblike prema današnjim oblicima, i to:

a) *tj* mjesto *ć*, na pr. bratja, pitje, listje.

b) *dj* mjesto *đ*, na pr. rodjak mj. rođak, djaval mj. đavao, gvozdje mj. gvožđe.

c) *bj* i *vj* mjesto *blj* i *vlj*, na pr. dûbje mj. dûblje, zdravje mj. zdravlje.

d) *jt* i *jd* mjesto *ć* i *đ*, na pr. dojti mj. doći, dojdem mj. dođem.

4. Osobina čakavskog narječja, da glas *j* stoji mjesto štokavskoga *đ*, sačuvala se kod dubrovačkih pjesnika samo u nekim riječima, na pr. *gospoja* mj. gospođa, *meju* (kadšto: meu) mj. među.

5. Kako danas u nominativu sing. masc. u zamjenicâ *taj*, *ovaj*, *onaj* stoji na kraju glas *j*, tako je u starije doba moglo biti gotovo

u svim oblicima, na pr. *taj*, ta, *ovaj*, ova, *toj*, to, *ovogaj*, ovoga, *togaj*, ili *tegaj*, toga, *ovomuj*, ovomu, *tomuj*, tomu, *ovuj*, ovu, *tuj*, tu. A tako može biti i kod adverbija od tih zamjeničkih osnova, na pr. *zatoj*, zato.

6. Kod skûpa suglasnika *st* i *žd* obično se drugi suglasnik odbacuje radi lakšeg izgovora, na pr. *čas*, čast, *lis*, list, *mlados*, mladost, *daž*, dažd.

7. U instr. sing. masc. kod imenica i pridjeva dubrovački pjesnici često pridodavaju na kraju *e*, na pr. *željome*, željom, *starcome*, starcem, *ugodnome*, ugodnom.

8. Glagoli u 1. licu sing. prezenta imaju obično stariji nastavak *u*, kako se do danas sačuvao još u glagola: hoću, velju, viđu. Na pr. *tužu*, tužim, *mnju*, mnim, *dignu*, dignem, *umiru*, umirem, *nošu*, nosim, *reku*, rečem, *molju*, molim.

9. Glagolski prilog prezenta ima mjesto nastavka *-ući*, *-eći* stariji nastavak *-e*, na pr. *hode*, hodeći, *puštaje*, puštajući, *razbiraje*, razbirajući, *pribivaje*, prebivajući. — Do danas se u štokavskom narječju sačuvao taj stari oblik samo u adverbima: *muče*, *hote* i *nehote*.

10. Pored gen. pl. s nastavkom *-a* dosta se često upotrebljavaju stariji oblici bez nastavka, na pr. *mladac*, mladaca, *rožic*, ružica.

11. Mnogo se upotrebljava stara demonstrativna zamjenica: *saj*, *sa*, *se*, taj, ta to, kojoj dalji padeži glase: gen. sega, se, sega; dat. semu, sej, semu; akuz. sega, su, se i t. d. Na kraju može stajati i glas *j* u oblicima na pr. segaj, semuj.

Ta zamjenica danas živi u adverbima: jutro*s*, dana*s*, večera*s*, *si*noć.

Iz pjesama Šiška Menčetića.

Zovješe zora dan.[1]

Zovješe[2]) zora dan, a slavno prolitje
    travicu drobnu van, zelen lis i cvitje:
ja kad bih uhićen od ove gospoje,
    ke obraz nakićen u slavi vâs poje.
S jutra, dim,[3]) na prozor pogledat općah[4]) ja,
    ter tada moj pozor[5]) u taj čas pozri tja:

[1]) Početna slova svakoga drugoga stiha ove pjesme daju akrostih: Z j s m o n d o = Šišmondo (ime pjesnikovo). — [2]) *zovješe*, zvaše. — [3]) *dim*, govorim. — [4]) *općah* (od: o p ć i t i), bijah vičan, običavah. — [5]) *pozor*, pogled.

meni bi viditi, još lipšu ner[6]) vilu,
gospoju sjediti u rušcu pribilu.
Vidiv me ka, hrlo vaze trak i kosu,
niz bijelo ter grlo kosice svê prosu;
na čelu ostavi dva prama od zlata,
ostalo sve savi okolo, dim, vrata,
da kosa ne vitri, u kojoj do mal hip
rukami zahitri na glavi venčac lip;
ozriv se jak jelin ter ončas pođe tja,
ter gorči ner pelin i čemer ostah ja.

Pale mê srdačce tvoja dva pozora.

Pale mê srdačce tvoja dva pozora,
kako vid sunačce, kad stvori dan zora;
ar[7]) slatko poziru, ter kopnim kako led,
ter željom umiru želeći tvoj pogled,
u komu nahodim ljubezni[8]) lik[9]) mojoj;
ter da se, mnju, zgodim u družbi ja tvojoj,
lijepo t' bih ja tada proslavil tve ime,
slaviti kô sada ne mogu ni vime,[10])
ar mi je misal sva, da cvilim, da tužu,
dokole tvoja dva pozora sadružu.

U ruke ti sam dal jednom srce moje.

U ruke ti sam dal jednom srce moje,
da činiš od njega, što hoćeš, gospoje;
da srce razrežem, našla bi svoj obraz,
za kojijem ja venem i stinem kako mraz.

Perice, u krilu izvidaj sokola.

Perice, u krilu izvidaj sokola,
ti, ka mu sla strilu iz ličca ohola;
er mi je tuj rana ranila srdačce,
i tuj će bit shrana[11]), ako ćeš, sunačce.

[6]) *ner* (i nere), nego. — [7]) *ar*, jer. — [8]) *ljubezan*, f. ljubav. — [9]) *lik*, m. lijek. — [10]) *vime* mj. vim (radi sroka), znam. — [11]) *shrana*, zaklonište.

Ovo je prišal rok, kad ću reć: blažen dan.

Ovo je prišal rok, kad ću reć: blažen dan,
koji je bil uzrok, da sam ja blažen zvan;
ter nitko ne govor', da pati huđi sud
ni slađi razgovor, ner li ja za moj trud.
Ar koju moja svis[12]) i život moj obra,
masline posla lis za bilig od mira,
koliko da veli: parjaj[13]) plač i tužbu,
život te moj želi pričekat u družbu!

Kroz tvoju lipotu mnokrat sam, gospođe.

Kroz tvoju lipotu mnokrat sam, gospođe,
smrt k momu životu požudil da dođe;
ar njegda čemeran vȁs bješe život moj,
moj venče biseran, želeći ures tvoj;
ter ni čas pokoja u meni ne bješe,
smrt mlados neg moja zagrlit želješe:
a sad mi ne pođe ni misal na tužbu,
pokli[14]) me s', gospođe, vazela u družbu.

Blaženi čas i hip, najprvo kad sam ja.

Blaženi čas i hip, najprvo kad sam ja
vidil tvoj obraz lip, od koga slava sja.
Blažena sva mista, kada te gdi vidih;
dni, noći, godišta, koja te ja slidih.
Blažen čas i vrime, najprvo kada čuh
ljeposti tve ime, kojoj dah vȁs posluh.
Blažene boljezni, ke patih noć i dan,
cić tvoje ljubezni, za koju gubljah san.
Blaženi jad i vaj, ki stvorih dosȁdê,
želeći obraz taj sve moje dni mlade.
Blaženo vapinje, kad ime tve zovih,
i gorko trpinje, u željah kad plovih.
Blažen trak od uze ljuvene, u kojoj
stvorih plač i suze želeći da sam tvoj.
Blažena ljepos tva, blažena tva mlados,
pokli se meni sva darova za rados.

[12]) *svis*, svijest. — [13]) *parjati*, ostaviti. — [14]) *pokli*, pošto (vremenski veznik).

Veći se jur prirok človiku ne stvori.

Veći se jur[15]) prirok[16]) človiku ne stvori,
ner meni za mal rok, što postah na dvori;[17])
ar cvijetak jur oni, ki stekoh životom,
velmi se sad poni[18]) od mene lipotom.
Ja mnju, je posluh moj zabila[19]) i službu,
ter veće u dvor svoj ne će me za družbu.
Mnjah, da će priđe[20]) lav s pogleda protrnut,
ner se će nje ljubav kako lis privrnut.
Evo se privrnu. Ovako svak' tuži,
tko godi neharnu, kako ja, posluži.

Ako je ispovis, svaku zled ka čisti.

Ako je ispovis, svaku zled[21]) ka čisti,
ima bit moja svis jaki[22]) no snig isti;
jer što ja satvorih ljuveno u potaj,
svakomu otvorih, i zatoj zovu vaj.
Molim te togaj rad, tko pozna ljuven trud,
da bude sa mnom sad ljuveni kajat blud;
er viđu ovi svit, jaki no kratak san
i kako ljetnji cvit, ki trpi[23]) čas jedan.

Sada se jur tašto ne zvoni ni poje.

Sada se jur tašto ne zvoni[24]) ni poje,
kad je dan navlašto od svete Gospoje;
ner hvalu i slavu u svem Njoj satvori,
ako će tko pravu da milos izdvori.

---

15) *jur*, već. — 16) *prirok*, m. sramota. — 17) *na dvori*, vani. — 18) *ponĕ se*, ponije se (aor.). — 19) *zàbiti*, zàbudêm (perf. zabio sam), zaboraviti. — 20) *priđe*, pređe, prije. — 21) *zled*, f. zlo. — 22) *jaki*, kaki, kakav. — 23) *trpi*, traje. — 24) *zvoniti*, prema tal. suonare, udarati (u leut).

Iz pjesama Džora Držića.

Gizdave mladosti.

Gizdave mladosti i vi svi ostali,
u ovoj radosti ki se ste sabrali:
jur ja sam, po kom se dobra kob nariče.
Togaj cić svi mnom se, gdi priđem, uzdiče;
odasvud tuj slava s veseljem prihodi,
jak[1]) poljem kad trava litni cvit usplodi.
Razlici svi ljudi, sve sunce što opsiva,
na rados jur svudi svak' mene priziva;
er iz mojih usti štogodir se reče,
sve nebo dopusti i sve se toj steče.
Tim priđoh, da ove ja vidim radosti,
kej[2]) vȁs svit sad slove veselo za dosti;
i da zna svaki vâs, ar ću navistiti
ovdi za kratak čas blagosov čestiti
toj vili, ka j' sama u kruni od zlata,
odasvud meu vama biserom jur zvata.
Kroz toj me svi milo sad ovdi slišite,
najliše[3]) ti vilo, rumeni naš cvite:
Da bi uživala, jak rajem združena,
sve dni, sva ostala naprida vrimena;
saj svit da t' zavidi, vȁs tvoj vik i po tom,
najliše ki vidi da si s tim životom.
Neka t' slavno ime u vike ostaje,
ako i sva vrime životna skončaje.[4])
Gdigodir kad dođeš, tuj svudi pokojan
s' zdravjem da mir ođeš,[5]) nebesom dostojan;
nesamo človiku, nu svakoj živini,
da sve za tvu diku skladno se sjedini.
Neka su općene sve zviri zemaljske,
i ribe vodene i ptice nebeske.
U toj slavi stéći, vȁs si svit[6]) blaženstvom
da se bude reći drug s rajskim kraljestvom,

---

1) *jak*, kao. — 2) *kej*, koje (akuz. pl.). — 3) *najliše*, naročito. — 4) *skončaje* (sva životna), uništuje sve, što živi. — 5) *oći* (prez. ođem), ostaviti. — 6) *vȁs si svit*, vȁs taj svijet.

*

gdi čudno s grlicam sokoli minuju
i meu drobnim pticam po dubju stanuju;
ni se boji smrti u toj zec travici,
gdi su brzi hrti i višti slidnici;[7])
Oholi još lavi tere zviri tvrde,
neka se ne pravi[8]), nejačih da grde;
košuta još plaha po polju općenu
da pase bez straha travicu zelenu,
i jelin lagahti[9]) od lovac litni dan
bez sumnje da dahti, gdi k vodi gre žedan.
Sve ti se toj zbudi, neka svit daj[10]) sada
počine od ljudi, kih volja uzvlada.

— — — — — — — — — — —.

Taj slavna čudesa, u vik[11]) ne skončana,
budući s nebesa kroz te, vilo, dana,
da svako stvorenje sve dni vika svoga
za tvoje življenje vinu[12]) moli Boga,
glas jedan smiljeno u dne i u noći
puštaje ljuveno vrh svoje sve moći:
O Bože jedini, ki svemu budući
stvoritelj istini[13]) i kralj primogući,
umrlih moljenje ako t' je ugodno,
u kom je sniženje sve za te podobno:
budi milos tvoja, u semuj životu
da ovaj gospoja prodlji[14]) tvu lipotu,
u si kip[15]) mladosti vično pribivaje,
a nidne[16]) starosti vrh nje vlas nimaje;
pokle s' dal, da zmija nigdar se ne stara,
ka se u krug svija i rani jad stvara.
Toj se zna očito, jer kripos tuj ima,
da svako jur lito mlados na se prima.
Eto još meu ptice, prave nam, na saj svit
jedina fenice da će vično živit,

[7]) *slidnik,* m. sljednik; pas, koji dobro nalazi slijed divljači. — [8]) *praviti,* govoriti. — [9]) *lagahti,* lagahan. — [10]) *daj,* adv. barem. — [11]) *vik* (ijekavski: vijek) i viku uz negaciju znači: nikada; u vik ne skončana = nikada ne uništena. — [12]) *vinu,* adv. jednako, svagda, uvijek. — [13]) *istini,* istinit. — [14]) *prodlji,* produži. — [15]) *u si kip* (akuz. mj. lokativa), u tom kipu (liku). — [16]) *nidne,* stegnuto mj. nijedne.

u istok na gori ka se sama stavlja,
srid ognja da zgori, i pak[17]) se ponavlja.
Kroz toj višnji Bože ne daj, nad tom vilom
da igdar smrt može hvalit se svom silom;
zač[18]) kroz nje liposti mnozi se silimo,
da tvoje milosti u raju vidimo,
misleći u sebi: ka ima bit slava
u tvoj dvor pri tebi, gdi se sve poznava,
jur pokle ćutimo taj pokoj i rados,
ovdi ku vidimo kroz ovuj, tvu mlados,
ka nam se anđel mni nesamo lipotom,
nu svim, što ne tamni, Bože, prid pravdom tvom.
To li ju igdar hoć uzet svita segaj,
čin', da nas smrtna noć ubujmi prî tegaj,[19])
u njem tej žalosti neka ne čujemo,
i da tej grdosti vidit ne budemo,
ka bi za njom bila; a toj sam dobro znaš,
ar je ovaj vila sva dika i mir naš.

Odiljam se.

Odiljam se[20]), moja vilo, Bog da nam bude u družbu.
Plač i suze i moju tužbu da bi znala, moja vilo!
Odiljam se, a ne vijem[21]), komu ostavljam ličce bijelo.
Pokle ti je služba mila, koju ti sam ja činio,
a sad te sam ucvilio, ostaj zbogom, moja vilo;
odiljam se.
Putovaje, uzdihaje i srdačcem svaki danak,
a na oči moje sanak da t' ne pride[22]), moja vilo;
odiljam se.
Sila mi je putovati, oh gorka je moja sreća,
od svijeh tuda mâ najveća; da bi znala, moja vilo!
odiljam se.
Ne uzdam se u dni kratke, da te viđu, srce moje,
koje ostavljam, da je tvoje; ostaj zbogom, moja vilo!
odiljam se.

[17]) *i pak,* i opet, ponovo. — [18]) *zač,* zašto; ovdje uzročni veznik: jer. — [19]) *prî tegaj,* prije toga. — [20]) *odiljam se,* rastajem se, dijelim se. — [21]) *vijem* (ikavski: vim), znam. — [22]) *prići* (prez. pridem), doći.

Ako drumak pomanjkaje[23]), ter te život moj ne vidi,
srce moje ne slobodi; ostaj zbogom, moja vilo!
odiljam se.
Neka srce ne zabludi, da ne bude drugoj služit,
a s tobom se ne razdružit; ostaj zbogom, moja vilo!
odiljam se.
Ja ti dadoh vjeru moju, do života da te služim,
a po smrti da te združim; ostaj zbogom, moja vilo!
odiljam se.
Govori se: pravi sluga i tko bude vjeran biti
u vijek ne će izgubiti, tko se bude potruditi.
Odiljam se, moja vilo. Oh, kako ja, moja vilo,
odiljam se, a ne vijem, komu ostavljam ličce bilo.

Leute moj mili.

Leute moj mili, hoću te moliti,
mojojzi gospoji malo pozvoniti,
jeda ti od mene bolje sreće budeš
tere nje čemerno srdačce dobudeš.

Lovac loveći, diklice.

Lovac loveći, diklice,
s kragujcem drobne ptičice,
bješe t' mi gorko sunačce,
ter iskah hladne vodice.
Ištući hladne vodice
nađoh si mlade diklice,
gdi beru cvitak ružice
ter sebi viju krunice;
imahu luke rožance[24])
i s perjem zlate strelice.
Smirno se molim, diklice,
pridrage moje sestrice,
jeda gdi znate vodice,
napojte vaše služice.[25])

[23]) *pomanjkaje:* ako druma ponestane; ako me drum iznevjeri. — [24]) *luke rožance,* luke rožane t. j. načinjene od roga. — [25]) *služica* (od mila), sluga.

Djevojka je podranila.

(Iz pjesama narodnih).

Djevojka je podranila, ružicu je brala;
s bosilkom ju razbirala, trudna je zaspala.
Nad njom poju dva slavica, djevojku su zvala:
„Ustan' gori, djevojčica, sanka ne zaspala!
Maglica se brijegom krade, sad je na te pala;
cvitje hoće opaliti, koje si nabrala;
još te hoće privariti, ako nis' dobrala
za vjenačce drobnu ružu i cvitja ostala."
Djevojka se razbudila, slavicom se ozvala:
„A vi slavji[26]) lužanini, velika vam hvala,
koji me ste razbudili, jurve bih zaspala
razbiraje drobnu ružu i cvitja ostala.
Sinoć me je moja majka mladu hrabru[27]) dala,
prid kojim sam vàs večerak svezanih ruk stala.
Ži' mi[28]) majka, ži' mi bratac, prije ga nisam znala,
niti mu sam rosnu travu prid konja metala,
razma sinoć. Mila majko, tebi budi hvala,
ka si meni djevojčici mlada hrabra dala!"

3. Andrija Čubranović.

Uz trubadursku liriku razvila se u Italiji u drugoj polovici XV. vijeka *pokladna pjesma ili maskerata* (canto carnascialesco). Ta pjesnička vrsta naročito se njegovala na dvoru Lorenza de' Medici, kneza u Firenci, koji je i sam pjevao maskerate. On je u Firenci zaveo u pokladno doba t. zv. „trionfe", sjajne povorke, koje su prikazivale slike iz staroklasičke mitologije i povijesti, povodeći se u tome za rimskim carevima, što su puku priređivali igre u cirku („panem et circenses"), da odbiju time utjecaj širih slojeva na politiku. Pored „trionfa" ponajviše su maskerate bile šaljive pjesme iz običnog života, namijenjene pokladnom doba. U njima dolaze lica, koja već spoljašnjošću pobuđuju zanimanje (robovi, ciganke, trgovci, lovci, ljudi iz dalekih, tuđih krajeva

[26]) *slavji,* slavuji. — [27]) *hrábro,* m. muž; u narodnoj lirici dolaze u tom značenju riječi: hrabar, hrabro i vojno, a u narodnoj epici riječ: gospodar. — [28]) *ži' mi* (= žij mi), živio ili živjela mi. U dubrovačkih pjesnika uzvik na primjer ži' mi majka znači: tako mi majke!

i t. d.). Takvih pjesama ima dosta i u dubrovačkoj književnost XVI. vijeka, a one su od veće česti upravo preradbe talijanskih maskerata.

Prva je i najljepša dubrovačka maskerata *Jeđupka**), što ju je spjevao **Andrija Čubranović**, dubrovački pučanin, po zanimanju zlatar, koji je živio između g. 1480.—1530.

U „Jeđupci" glavno je lice ciganka, koja dolazi s djetetom u naručju pred šest gospoja, pa im gata budućnost. Uistinu ta je ciganka prerušeni dubrovački pjesnik leùtar, koji u obliku maskerate svome idealu — šestoj gospoji — otkriva ljubav i slavi njenu ljepotu. Ta se maskerata odlikuje svojom potpunom izvornošću prema talijanskoj književnosti i veoma lijepom dikcijom, gdje ima još više narodnih elemenata nego u Džora Držića. Uopće se Čubranovićeva „Jeđupka" pjesničkom vrijednošću izdiže i nad najljepše talijanske maskerate. Za njom se povelo nekoliko naših pjesnika obrađujući isti motiv. Imamo jednu „Jeđupku" od Hvaranina Miše Pelegrinovića, i dvije dubrovačke, jednu od vlastelina Savka Bobaljevića, a drugu od pučanina Oracija Mažibradića.

Iz Čubranovićeve „Jeđupke".

Višnji Gospod, gospodične,
čestitijem vas vencem kruni
i želinje vaše ispuni,
er ste suncu sve prilične.
Od onih smo, gospo, strana,
otkud žarko sunce ističe;
kletva hoće, svît protiče[1]),
da ne imamo nigdir stana.
Niti smijemo na jednom mjesti
Božjom kletvom da stanemo;
gdi noćimo, ne svanemo,
er nas pričnu crvi jesti.

Jur dva dela segaj svita
izvili smo od tej strane
radi naše brižne hrane,
jak[2]) cić medna pčela cvita,
i primili, gospo, u putih,
probijući[3]) strane i luge,
mnoge brige, jade i tuge
cića zviri tuj priljutih
i cić guse[4]), od ke rîti[5])
ne dadu mi grozne suze,
misleć tužni[6]) što mi uze,
spomena me čini mriti.

*) *Jèđupka*, žensko čeljade iz Egipta; češće ima značenje: ciganka, jer se mislilo, da su cigani došli iz Egipta (Jèđupat, znači: Egipat).

[1]) *protiče*, tjera. — [2]) *jak*, kao. — [3]) *probijući*, probijajući, prohodeći kroz. — [4]) *gûsa*, f. gusarska četa; gûsa, m. (u pl. f.), gusar. — [5]) *rîti* (ijekavski: rijeti), reći. — [6]) *tužni*, tužnoj.

Imah sinke do četiri,
svaki biše kako rusa[7]):
Dančula mi odni gusa,
ka me u san jošte tiri[8]).
Prid kom bigući[9]) planin hvojke
bile mi su brašno hode[10]),
i poskupo[11]) hladne vode,
ja trim dajuć čedom dojke.
S kima k moru pripadosmo
za pribrodit sinje more;
prî ner gusa dojde s gore,
brodaru se svi dadosmo.
I brodeći Alivera
ištom ne bi, vaj, na broju:
iz korablje ljubi[12]) moju
zani vihar od sjevera.
A Eleza, moju diku,
za brodidbu podah tužna,

lele, lele! veomi ružna,
da ne osušu ličca vîku[13]).
Samo meni moj Danio
od četiri jes ostao,
kako vidiš, ubah mao[14]),
ali majci veomi mio.
Koga sa mnom, gospo, obdari
i ljubavi tve nadili,
tako ti Bog ne uhili[15])
od najdraže tvoje hari!
ne čim stanje mê dostoja,
da[16]) velikos tvoje slave,
er dostojiš vrhu glave
krunu nosit svih gospoja.
A hoću ti bez varčice
čes[17]) i sriću kazivati,
tako mi se majkom zvati,
moja gospo i carice!

Jeđupka prvoj gospođi proriče, da će steći, što toliko žudi: od srca porod, i to dva sina, sretna i slavna; drugoj šaljivo otkriva, da joj je muž krenuo vjerom.

Tretjoj gospođi.

Ti, razliko travje i cvitje,
hoću, da znaš, ke je moći,
i kijem možeš što pomoći,
moje drago primalitje.
Ako želiš, moja kruno,
vojnu biti draga ljuba,
nosi cvitja dragoljuba
zanjedarje vazda puno;
ter do vika ne će inu
gospodičnu veseliti,
ni dragovat, ni želiti,
razmi lipos tvu jedinu.

To li te je vratit želja
ljubovnika s duga puta,
nosi bilja oko skuta,
koje se zove vratiželja.
Priletit će strilovito,
da bi bio na kraj svita,
svim brodarom dajuć mita,
moje, gospo, tiho lito!
Jeda li si još pomrla
biti, dušo, zlatih vlasa,
pomivaj se zlatovlasa
ter tom željom bud' neumrla.

[7]) *rûsa*, f. ruža. — [8]) *tiri* (radi sroka mj. tira), tjera. — [9]) *bigući*, bježeći. — [10]) *hode*, hodeći (t. j. na putu). — [11]) *poskupo*, pomalo. — [12]) *ljubi* (indicl.), ljubav. — [13]) *vîku* (uz negaciju), nikada. — [14]) *ubah mao*, adj. sasvim malen. — [15]) *ne uhili*, ne liši. — [16]) *da*, nego. — [17]) *čes* (mj. čest), f. sreća.

Ako pomnju staviš na to
 i pomanju, neg se prosi,
 veruj mi, će tvoje kosi
 prisivati čisto zlato.
Nu ako li, ruso, u belu,
 kopniš, ličce da t' se lašti,
 i tom željom vik ne istašti[18]),
 zavija' ga u rusu belu.

Ter tako mi dobre staje,
 ako budeš toj tvoriti,
 ne će ti se vik skoriti,[19])
 ni ćeš znati, staros ča je.
Od inoga što ću t' rîti,
 moja tiha pitomino[20]),
 ner da na svit[21]) sve znam ino,
 razmi samo kad ću umriti.

Četvrtoj gospođi jeđupka kazuje različite ljekovite trave, da ozdravi, a petoj povjerava čarobne riječi, kojima se može osvojiti svačije srce.

Šestoj gospođi.

Šestoj gospođi proriče zdravlje, blago, sreću i mudrost, a jedina joj je ljaga, što ona ne ljubi onoga, koji nju ljubi. Ovdje ima jedan, — a to je sam pjesnik, prerušen u odijelo jeđupke — koji je ljubi, i tisuću puta je htio, da joj to otkrije, ali mu uvijek riječ zamre usred usta. Ona neka ipak ne bježi pred njim, jer je suđeno, da bude njegova.

Ja ti, gospo, rekoh sreću,
 ku ti Višnji ne poreci,
 nego ti se sve toj steci,
 i još ti da' svitlju[22]) i veću.
A ti sada da obdariš
 ovu tvoju, rih,[23]) jeđupku,
 ku ćeš naći harnu i ljupku,
 ako za nju što pomariš.
Daj mi zlaca, gospo mila,
 koliko je tebi milo,
 tako skori platno bîlô
 na tom sinju prominila![24])
Il srebarca, mâ ružice,
 u što skuju[25]) ušerezi[26]),

 tako srebro zlatom vezi
 po sve danke, mâ dušice!
Il vezenu, moja vilo,
 tvojom rukom koprenicu,
 čim utiram znoja licu,
 ži' ti[27]) ličce tve pribilo!
Il kigodi broj pineza,
 ki proseći svudi kŭpîm,
 jeda brižna jur otkupim
 il Dančula il Eleza,
prî neg mi ih zaprodadu
 tamo gôru u Zamore[28]),
 il ne odvedu priko gore
 moju, gospo, velju nadu.

[18]) *istašti* omršavi (t. j. da ti zbog te želje lišce nigda ne omršavi). — [19]) *skoriti se*, okoreti se (t. j. postati tvrd kao kora). — [20]) *pitòmina* f. pitoma zemlja (njem. der Kulturboden); u apstraktnom značenju: pitomost, krotkost. — [21]) *na svit*, na svijetu. — Dubrovački pjesnici često upotrebljavaju riječ svit (= svijet) kao indeclinabile. — [22]) *svitlju* (komp.), svjetlju, svjetliju. — [23]) *rih* (ijekavski: rijeh), rekoh. — [24]) *prominila* t. j. tako doskora zamijenila sinje (crno) platno bijelijem (riješila se tuge). — [25]) *skuju* (skujem), ovdje: skovat ću. — [26]) *ušerezi* (ak. pl.), ušereze, naušnice. U pjesmi šestoj gospođi odaje se pjesnik, preodjeven u jeđupku, jer govori onoj, koju ljubi. A na tome mjestu odaje se i kao zlatar moleći zlato i srebro na uzdarje, da joj skuje naušnice. — [27]) *ži' ti* (= ž j ti), ovdje: tako ti. — [28]) *Zamore*, u starih Dubrovčana: Italija.

Ako li ti nije godi[29])
 ništa toga meni dati,
 nu mi daj[30]) to ne zakrati,
 što t' za pinez ne dohodi[31]):
daj mi na ov[32]) česmen[33]) danak
 sladak pogled, slatku riĉcu,
 il što je slaje[34]) u tvom ličcu,
 neg li trudnu zorni sanak.
Toj ti srce moje pita
 već ner biser, srebro i zlato,
 i već duša hlepi na to,
 neg na carstvo svega svita.
Već neg zvizdâ nebo zdrži
 i pržine[35]) sinje more,
 i sve listja na svit gore,
 veće te se dobra drži;
pače ner bi um i misal
 mogli izmislit do vik vika
 i svih izreć môć jëzîkâ
 i nego bi svit upisal;
i već neg bi sve želinje
 moglo željom dosegnuti,
 i spomenom spomenuti,
 i zavelit sve velinje[36]).

Sve štogodi srîćâ u sreći
 il je bilo il će biti,
 sve ti budi rikom pliti
 usred hiže[37]) i s vrhom teći.
I sva dobra, ka su u kipu
 u človičkom igda bila,
 sva ti budi svršno cila
 u tvojemu slavno lipu;
i svi dari, ki se prävê
 u svih naju[38]) duš na sviti,
 svima duša tvoja sviti[39]),
 već ner sviti svitlos slave.
Cavt'lo[40]) t', reslo[41]) i rodilo,
 i delila i imila,
 i gradila i novila,
 i naprid ti sve hodilo!
Uzmnožaj ti moć i zdravje
 sve to veće dugo lîtâ,
 moja kruno zlatom svita
 i mê glave meko uzglavje!
Razum, pravda, ljubav, vira
 vazda u tebi stanom stale
 i kriposti sve ostale,
 kojim nije broj ni mïra!

Svaku t' molbu Višnji usliši,
 svića t' svit'la, koju žežeš,
 zemlja t' laka, u ku ležeš,
 a duh ti se gôru utiši
 s Bogom, ki je od svih viši!

[29]) *godi*, drago. — [30]) *daj*, dajbudi, barem. — [31]) *ne dohodi* za pinez: što te ne stoji novaca. — [32]) *ov*, ovaj. — [33]) *česmen*, adj. čestit. — [34]) *slaje* (čakav.), slađe (misli se: osmijeh). — [35]) *pržina*, f. pijesak. — [36]) *velinje*, n. kazivanje; zaveljeti, iskazati. — [37]) *hiža*, f. kuća. — [38]) *naju* (stari gen. duala), nâs; ovdje: naših duša. — [39]) *sviti*, neka svijeti. — [40]) *cavt'lo* (od: cavtjeti), cvjetalo. — [41]) *reslo*, raslo.

4. Marko Marulić.

U Dalmaciji nijesu bile prilike onako povoljne za razvitak književnoga rada kao u Dubrovniku. Primorska Dalmacija s gradovima i otocima pala je iza teških domaćih borba već u prvoj polovici XV. vijeka pod vlast mletačku. Dalmacija je tako došla u još uži dodir s Italijom, koja je tada bila vrelom evropske prosvjete, pa je to u prvi mah i koristilo razvitku hrvatske knjige, ali u drugu ruku Mlečani su svojom upravom i odnarođivali našu inteligenciju, pa je tako otuđivali knjizi na jeziku narodnom. Pored toga nakon pada Srbije (1459.), Bosne (1463.) i Hercegovine (1482.) postali su Turci neposredni susjedi mletačke Dalmacije, i ona je otad bez prekida na udaru Turcima. U takvim teškim prilikama nije se mogla u Dalmaciji razviti onako bogata književnost na jeziku narodnom kao u Dubrovniku, no ipak u XVI. vijeku javilo se nekoliko veoma znatnih dalmatinskih pjesnika, od kojih je prvi Marko Marulić.

Marko Marulić (1450.—1524.) rodio se u Spljetu od oca Nikole Marulića, patricija i odvjetnika spljetskoga, i majke Dobrice. Više je nauke učio u sveučilištu u Padovi. Priča se, da ga je mladost zanijela, pa je mlade dane svoje proveo raskalašeno i obijesno, ali se vratio sa zlih putova i uozbiljio. Marulić bio je svjetovnjak, ali se posve predao svetome životu i živio kao samostanac. Kao starac od šezdeset godina posve se odbio od svijeta živući poput pustinjaka u samostanu sv. Petra u Gluhoj Dolini u Nečujmu na otoku Šolti (1510.—1512.). Ali u samostanu našao je premalo svetosti, a suviše poroka, pak se vratio u Spljet, gdje je živio do svoje smrti.

Marulić je prije svega latinski pisac. Njegova latinska djela, u stihovima i u prozi, opsegom mnogo nadmašuju rad njegov na hrvatskom jeziku. Najvažnije Marulićevo djelo u prozi *De institutione bene vivendi* doživjelo je u latinskom izvorniku s tijekom XVI. i XVII. vijeka dvadesetak izdanja, a pored toga prevedeno je na talijanski, njemački, portugiski i francuski, pa je sâm talijanski prijevod izišao u dvanaest, a njemački u šest izdanja. Drugo mu je važno djelo *Evangelistarium*, od kojega nam je poznato dvanaest izdanja u latinskom izvorniku, a prevedeno je na talijanski. To su dva enciklopedijska djela filozofijsko-etičkoga sadržaja u duhu sredovječne kršćanske filozofije (skolastike), a Marulić je po njima jedan od najčuvenijih kršćanskih mislilaca uoči reformacije. Pomenuta su dva djela, u izvorniku i u prijevodima, štampana u različitim gradovima evropskim (u Mlecima, Firenci, Bazelu, Kölnu, Antverpenu i Parizu) i tako je Marulić postao po svoj Evropi vrlo poznat latinski pisac.

Marulić je i latinski pjesnik, ali on se posve odbio od latinske poezije talijanskih humanista XV. vijeka, koja bijaše prožeta duhom poganskim, jer je obrađivala po izgledu klasikâ teme iz grčke i rimske mitologije. Marulićeve latinske pjesme odišu istim kršćanskim duhom kao i njegova latinska djela u prozi. Od njegovih latinskih pjesničkih djela najvažniji je religiozni ep *Davidijada*, ali se od toga djela sačuvalo samo prvo pjevanje.

Marulićev književni rad na hrvatskom jeziku pada u kasnije doba njegova života, i to u početak XVI. vijeka. Prvo je Marulićevo hrvatsko pjesničko djelo *Judita* ili kako je on zove *Istorija svete udovice Judit u versih hrvatski složena,* epska pjesan u šest pjevanja, spjevana god. 1501. Pjesnik je s naročitih povoda odabrao biblijsku priču o svetoj udovici Juditi, koja je uzdajući se usrdno u Boga oslobodila židovski narod od vojske Holofernove, kad je sve očajalo, te se činilo, da više i nema spasa. To je doba nesloge i klonulosti kršćanskih država i napona turske sile, a najteže je to osjećao upravo hrvatski narod, koji je ostavljen sam sebi vodio s Turcima očajnu borbu za opstanak. Zato je Marulić napisao „Juditu", da ona bude utjeha našem narodu, da ne klone u očaju, već da se uzda u pomoć Božju i u pobjedu kršćanstva. „Judita" je najstarija epska pjesan na hrvatskom jeziku. U Mlecima izišla je „Judita" za života pjesnikova u tri izdanja, i to prvo god. 1521., a drugo i treće god. 1522., što je znak, da ju je narod lijepo dočekao. „Judita" je prvo hrvatsko štampano pjesničko djelo.

Ostala Marulićeva hrvatska djela manje su važna i ni jedno od njih nije štampano, već su se sačuvala u rukopisima. Najvažnija je od njih epska pjesan *Istorija od Suzane,* gdje je obrađena biblijska priča o čistoj Suzani, i oveća didaktična pjesma *Dobri nauci,* u kojima pjesnik prekorava poroke svoga vremena.

Marulić pisao je i hrvatskom prozom. Preveo je latinsko mistično djelce „De imitatione Christi" od Ivana Gersona (1363. do 1429.) pod naslovom *Od naslidovanja Isukrstova,* a pored toga napisao je *Život svetoga Jerolima* i *Nauke svetoga Bernarda.*

Iz Marulićeve „Judite“.

Posveta Dujmu Balistriliću.

Počtovanomu u Isukrstu popu i prmanciru[1]) splitskomu, gospodinu dom[2]) Dujmu Balistriliću, kumu svomu, Marko Marulić umiljeno[3]) priporučenje s dvornim poklonom milo poskita[4]).

Sih dan[5]) svetih korizmenih, počtovani u Isukrstu gospodine i kume moj dragi dom Dujme, privraćajući ja pisma staroga testamenta namirih se na historiju one počtene i svete udovice Judite i preohologa Oloferna, koga ona ubivši oslobodi svu zemlju izraelsku jur od nadvele[6]) pogibili. Tuj historiju čtući ulize mi u pamet, da ju stumačim našim jazikom, neka ju budu razumiti i oni, ki nisu naučni knjige latinske[7]) aliti dijačke. Da od te stvari hoteći tvomu otačastvu,[8]), obojega jazika dobro umiću[9]), dar prikazati, odlučih naslidovati hitrost[10]) dice one, ki o mladom litu starijih svojih darijući naranče nadiju[11]) mirisnimi zelji, mažuranom, rusmarinom, rutom; [12]) umitelno[13]) naprave dar svoj, da zloćudo loveći povekše[14]) uzdarje. Ja put zloćudi njih ne perim,[15]) da samo onogaj hitra kićenja; jer inoga uzdarja od vas ne išćem, nego kô sam vele od pri našao, ljubav pravu i svršenu u Isukrstu, ku mi stanovito nosite veće, ner sam dostojan; da koliko se pristoji pitomšćini[16]) vašoj ka svakomu prikloniti i prijaznivi[17]). Tu poni[18]) hitrost, kako dim,[19]) naslidujući, usilovah se rečenu historiju tako napraviti, kako bude nikimi izvanjskimi urehami[20]) i uglajenjem i ulizanjem i razlicih masti čirsanjem[21]) obnajena[22]); a to, da ne rečete, da vam poklanjam onuje[23]) žita rukovet, koju u vaših knjigah bolju nahodite. Zaisto je onaje rukovet, da mno-

---

[1]) *prmancir*, m. predstojnik (lat. primicerus). — [2]) *dom* (kaže se i: don i dum), gospodin. Skraćeno od lat. riječi: dominus. Kaže se samo svećeniku. — [3]) *umiljeno*, skrušeno, ponizno. — [4]) *poskitati*, pružati. — [5]) *sih dan*, ovih dana. — [6]) *nadvele*, nastale. — [7]) *knjige latinske* (dat. sing.), knjizi latinskoj. — [8]) *otačastvo*, n. gospodstvo (naslov). — [9]) *umić* (sa gen.), adj. vješt. — [10] *hitrost*, f. lukavost; hitar, adj. lukav, vješt. — [11]) *nadiju* (od: naditi), oblože. — [12]) *ruta*, f. rutvica (jedna mirisna trava). — [13]) *umitelno*, vještački. — [14]) *povekše* (od: povekšiti), povećaju. — [15]) *periti*, ciljati. — [16]) *pitomšćina*, f. odgoj, uglađenost. — [17]) *prikloniti i prijaznivi* (dat. sg.), priklonitoj i prijaznivoj. — [18]) *poni*, potom, dakle. — [19]) *diti* (prez. dim ili diju), reći; dim, velim. — [20]) *ureha*, f. ures, nakit. — [21]) *čirsanje* n. bijeljenje, mazanje (tal. cerussa). — [22]) *obnajena*, obnađena t. j. snabdjevena. — [23]) *onuje*, ona (akuz. onuje).

zim cvitjem opkićena; kada ju dobro razgledate, reći ćete: prominila je lice, kakono voća stabla[24]) premaliti, kada najveće veselo cvasti budu. Evo bo historiju tuj svedoh u versih, po običaju naših začinjavac i jošće po zakonu onih starih poet,[25]) kim ni zadovoljno počitati,[26]) kako im je dilo prošlo; da mnoge načine opkladaju,[27]) neka je vičnije[28]) onim, ki budu čtiti, naslidujući umitelnu sredbu[29] raskošna kuhača, ki na gospodskoj trpezi ne klade[30]) listo[31]) varene ali pečene jistvine, da k tomu pridaje saprana i paprana[32]) i inih tacih stvari, da slaje bude onim, ki su prišli blagovati. Ništar manje, da prem dar moj nî tolika dostojanstva, uzdan sam u vašu dobrotu, da ćete ga ljubeznivo prijati cića priproste pitomšćine i srčene prijazni, ka je odavna meju nami. Eto k vam gre Judita gospoja navisoko počtovana, more biti ne s manjom urehom, nego kada se ukaza Olofernu, ne da vas kako i njega tim prihini,[33]) da prija pokripi u uzdržanju svete čistoće, prid oči vaše ponesši[34]) i postavivši sve lipote, krasosti, kriposti, dike i slave svoje, kimi se je urešila vele plemenitije i gizdavije nego ke no se reše svilom, zlatom i biserom; a znajući da će moći tako počteno pribivati pod strihom[35]) vašom, kako je nigda pribivala u Betuliji pod svojom. Kada se budete s njom pitomo razgovarati, držu, da ju ćete pohvaliti ne manje, ner veli pop[36]) Eliakim, ki od Jerusolime dojde sa svimi leviti u Betuliju, viditi ju, čuvši srca smionost, dila hrabrost i čudnovatu svetinju života nje. Stoga joj dâ hvale izvrsne, časti dostojne, uzvišenje visoko i poljubljenje čisto, duhovno, pobožno, nijednom trohom[37]) nedostojna poželinja ockvrnjeno, kako se svetim pristoji i slugam Božjim podoba[38]). I vi poni dvorno ju primite, dobrovoljno nastanite, i ku vazda hvalite dilom, tu pohvalite i ustmi, jer je naučna hvaljena biti, navlastito od svetoga reda vašega popovskoga. Nju primite, a meni zapovijte: zapovidem vašim služba mâ vazda je pripravna, da izvrši, ča

---

[24]) *voća stabla*, voćke. — [25]) Marulić tijem kaže, da je zakone za epski spjev uzeo od starih epskih pjesnika grčkih i rimskih t. j. prema njima je udesio kompoziciju „Judite“, a način t. j. stihove i dikciju uzeo je od suvremenih hrvatskih lirskih pjesnika, koje on zove „začinjavcima“. — [26]) *zadovoljno počitati*, dosta hvaliti. — [27]) *opkladaju* (1. l. sg. prez.), ovijam, uplećem. — [28]) *vičnije*, ugodnije. — [29]) *sredba*, f. uređaj. — [30]) *klasti*, kladem, stavljati. — [31]) *listo*, samo. — [32]) *saprana i paprana*, šafrana i papra. — [33]) *prihiniti*, prevariti. — [34]) *ponesši*, ponesavši. — [35]) *striha*, f. streha (najdonji dio krova); krov. — [36]) *veli pop*. veliki svećenik. — [37]) *troha*, f. mrlja. — [38]) *podobati se*, dolikovati se.

budete veliti,[39]) koliko joj bude uzmožno. Mir i milost gospodina našega Isukrsta budi vazda s vami. Amen.

Od rojenja Isukrstova u puti godišće prvo nakon tisuća pet sat, na dvadeset i dva dni miseca aprila. U Splitu gradu.

Libro[1]) prvo.

Dike ter hvaljenja presvetoj Juditi,
  smina[2]) nje stvorenja hoću govoriti;
  zato ću moliti, Bože, tvoju svitlost,
  ne htij mi kratiti u tom punu milost.
Ti s' on, ki da kripost svakomu dilu nje
  i nje kipu lipost s počtenjem čistinje[3]);
  ti poni sad mene tako jur napravi,
  jazik da pomene, ča misal pripravi.
Udahni duh pravi u mni[4]) ljubav tvoja,
  da sobom ne travi[5]) veće pamet moja
  bludeći ozoja[6]) s družbom starih poet,
  boge čtova koja, kimi svit biše spet.
Da, ti s' nada sve svet, istini Bože moj;
  ti daješ slatko pět, vernim si ti pokoj,
  a ne skup trikrat troj divička okola[7]),
  pridavši još u broj s kitarom Apola.
Uzdvigni od zdola glas moj k nebu gori,
  gdi tvoja pristola čtuju svetih zbori,
  da der[8]) u tvem dvori bude ti uslišan,
  dokol[9]) izgovori od Judite pisan.

Iza ovoga proemija Marulić pripovijeda, kako je asirski vladar Nabukodonosor svladao Arfaksata, kralja od Medije, pa onda poslao vojvodu Holoferna s golemom vojskom, da mu pokori sve susjedne države. U II. pjevanju („libro drugo") pjeva, kako je Holoferne osvojio Mesopotamiju i Siriju. Sve mu se predaje bez otpora, jedino se Židovi odlučiše na odbranu. U III. pjevanju nastavlja pjesnik, kako bi-

[39]) *veliti*, zapovijedati.

[1]) *libro*, n. knjiga, pjevanje (tal. libro). — [2]) *smin*, adj. smion. — [3]) *čistinja*, f čistoća. — [4]) *u mni*, u meni. — [5]) *traviti* (sobom), bluditi, tumarati. — [6]) *ozoja*, adv. mnogo, vrlo. — [7]) *divička okola*, djevojačkoga kruga. Pjesnik misli: devet Muza, što ih prizivahu pjesnici grčki i rimski. — [8]) *der* (i: deri), čak. — [9]) *dokol*, adv. dokle, dok.

jesan Holoferne opsjeda židovski grad Betuliju. Asirska vojska odvrati vodu od grada, u kome zavlada najveća nevolja i očaj. Umirući od žeđe građani hoće da se predadu, da izginu od mača, ali ih pop Ozija skloni, da čekaju još pet dana. Uto se pojavi udovica Judita, koja je u Betuliji živjela svetim životom, pa kara malodušne i uzdajući se u pomoć Božju sama se rješava na odlučno djelo.

Libro četvrto.

Judita se odjene vrećom, glavu pospe pepelom pa se pomoli Bogu, koji je narod židovski spasao od Egipćana, da bude u pomoć opkoljenim Betuljanima i da njoj dade smionost i jakost, da ubije ohologa Holoferna i oslobodi svoj narod.

Takoj se ona pomog[10]) svetimi molbami,
  prostrv kolina nog dviže gori rami,
  i sašad skalami Abru svoju dozva,
  ka, jer pod svitami spaše, jedva se ozva.
Ona ju ne psova, da reče: „Opravi se
  i pojti van krova sa mnom sad spravi se."
  Toj rekši izvi se iz vriće i vodom
  po puti umi se i namaza vonjom.
Splete glavu kosom, vitice[11]) postavi,
  kontuš[12]) s urehom svom vazam[13]) na se stavi;
  s ošvom[14]) ruke spravi, uši s ušerezmi,
  na nogah napravi čizmice s podvezmi.
S urehami tezmi[15], ča mi je viditi,
  dostojna bi s knezmi na sagu siditi;
  i jošće hoditi na pir s kraljicami
  i čtovana biti meju banicami.
Zlatimi žicami sjahu se poplici,[16])
  a trepetljicami zvonjahu uvici;[17])

[10]) *pomog*, pomogavši. — [11]) *vitica*, f. pletenica (spuštena). — [12]) *kontuš*, m. odijelo (gornje); riječ uzeta iz madžarskog jezika (köntös), a mogli su u Dalmaciju donijeti tu riječ vojnici, rođeni Madžari, koji su kao plaćenici služili u mletačkoj vojsci. — [13]) *vazam* (od: vazeti), uzevši. — [14]) *ošva*, f. trak, vrpca (od zlata). — [15]) *tezmi* (instr. pl.), tima. — [16]) *poplitak*, m. upletak, pletenica. — [17]) *uvitak*, m. uvojak.

stahu zlati cvici[18]) po svioni sviti,
razlici, ne rici[19]) po skutih pirliti[20]).
Svitlo crljeniti ja[21]) rubin na prstih,
cafir se modriti, bilit na rukavih
biser i na bustih[22]), i sve od zlatih plas[23])
sjati se na bedrih prehitro[24]) kovan pas.
Velik urehe glas, da liposti veći,
ka biše kako klas iz trave resteći[25]),
al kami, ki stéći u zlato, zlatu dâ,
izvrsno svitleći da zlato većma sja:
tako t' ona prida uresi[26]) krasosti
poveće, ner prija od njeje[27]) liposti.
I to ne bi dosti, kako Pismo pravi,
Bog njeje svitlosti uljudstva pristavi;
jer tê take spravi[28]) ne bihu od bludi,
da svete ljubavi i pravdenih ćudi:
zato joj posudi, da tko ju ugleda,
svak' joj se počudi i za njom pogleda.
Poni kad se zgleda spravna jur, kako pir
pripravi obeda: kruh, uli, prgu[29]), sir
i vinca malo mir[30]) u miščić[31]), pak zamak[32])
u dvanjkah[33]) vâs taj žir[34]), Abri bi naramak.
Toj ti na ramo ustak[35]) Abra prida stupi
i Judit nju potak[36]) za njom ti postupi.
Kada jur nastupi na gradne zaklopi[37]),
zastaše u skupi Oziju sa popi,
vratar vrat otklopi, svi se ustupiše[38]):
one steruć stopi naprid postupiše;
tad se uščudiše svi vidiv Juditu,
tako lipa biše i u takovu svitu.

---

[18]) *cvici*, nom. pl. od: cvitak, cvijetak. — [19]) *rici*, rijetki. — [20]) *pirlit*, m. biserak (tal. perletta). — [21]) *ja* (aor. od: j a t i), uze, stade. — [22]) *bust*, m. prsi (tal. busto). — [23]) *plas*, gen. pl. od: p l a s a, f. pločica. — [24]) *prehitro*, adv. prevješto, majstorski. — [25]) *resteći*, rastući. — [26]) *uresi*, (ak. pl.), urese. — [27]) *njeje* (gen. sg. od: o n a), njezine. — [28]) *spravi*, ak. pl. od: s p r a v a f. ures. — [29]) *prga*, f. jelo od popržena sijerka. — [30]) *mir*, gen. pl. od: m i r a, f. mjera. [31]) *miščić*, m. mješić. — [32]) *zamak*, zamaknuvši, spremivši. — [33]) *dvânjke*, dvȁnjâkâ, f. pl. bisage; dvije vreće sastavljene, što se nose na ramenu. — [34]) *žir*, m. hrana. — [35]) *ustak*, objesivši. — [36]) *potak*, potaknuvši (da ide). — [37]) *gradne zaklopi*, gradska vrata. — [38]) *ustupiti se*, uzmaknuti.

Judita izađe u tabor asirski. Stražari je pustiše k šatoru Holofernovu. Kad ona dođe preda nj, Holoferne i njegovi doglavnici protrnu s njene ljepote. Judita mu ispripovjedi, da se sa sluškinjom Abrom utekla k njemu, jer će se grad morati predati. On je pohvali i uzimlje je pod svoju zaštitu.

Libro peto.

Holoferne dopusti Juditi, da može s Abrom i noću izlaziti na molitvu, a stražarima zapovjedi, da je svuda puštaju slobodnu. Za večere pozove je Holoferne u svoj šator. Ona se rado odazvala pa je razveselila i poticala Holoferna, da jede i pije, dok se nije posve opio on i njegovi doglavnici, koji teturajući ostavljaju njegov šator.

Sad vij,[39]) kako linja[40]) Olofernja sila,
kako ju raščinja hot[41]) nečista dila. —
Postilja je bila na sridu komori,
mehka, čista, bila, s pisani[42]) zastori.
Na njoj se obori Oloferne unid,
zaspa većma gori nego morski medvid;
speći ga tako vid Judit Abri svojoj
„Poj[43]) polako naprid," reče, „na vratih stoj!"
Ove dvi tad u toj ložnici ostale
s Olofernom, u njoj ne bihu zaspale;
poni od tej stale[44]) na vratoh Abra sta,
jesu l' straže pale, oslihovati[45]) ja.
I straže i čeljad sva, ka biše okoli,
biše kako mrtva; svi bo na tom stoli
jiše kako voli, da još veće pîše:
bditi ne bi koli, straže ne činiše.
Ki je nebes više i ki svaka more,
jur odlučil biše, puku da pomore. —
Judita zastore postilji razmače,
srce jej kopore,[46]) bliže se primače.
Ruku s rukom stače i k nebu podvignu,
na kolina klače[47]) i suzami rignu;[48])
glasa ne izdvignu, da moli u sebi:
„Bože daj da stignu, ča je godi tebi;

---

[39]) *vij*, viđ, vidi. — [40]) *linjati*, ginuti. — [41]) *hot*, f. želja, pohota. — [42]) *pisan*, adj. šaren. — [43]) *poj*, pođi. — [44]) *stala*, f. štala. — [45]) *oslihovati*, osluškivati. — [46]) *koporiti*, lupati. — [47]) *klȁče* (čakav.), kleče. — [48]) *suzami rignu*, zaplače.

*

stvori milost meni, pokrip' rabu[49]) tvoju,
strah mi väs odnemi,[50]) dvigni ruku moju,
da stvar svrši, koju misal moja plodi,
da se tebe boju puci ter narodi!
Sada, sada hodi, tvoj grad Jerosolim
od nevolj slobodi, i väs puk tvoj, molim;
rasap daj oholim, ki se uzvišuju,
pokoj pošlji boljim, ki se ponižuju.
Ovo ča veruju po tebi ja moći,
koko[51]) potribuju, hotij mi pomoći,
u dne ter u noći tebi da hvalu dam;
jer u tvoje moći sad svršit to uzdam."
To rekši dviže ram[52]) i na nogah postup,[53])
ter múčê bičak[54]) snam,[55]) ki višaše o stup,
podri[56]) ga, kičmu zdup[57]) Oloferna jednom,
a drugom rukom lup kla,[58]) skube objednom.
Hronu,[59]) strepi sobom ležeći on uznak,
drhta ruka s nogom, väs se oslabi, pak
izdaše;[60]) ne bi jak; grkljanom siče krv:
tako t' 'zgibe junak, tako spusti obrv.
Zgrize ga mao crv oružjem njegovim,
ubi ga ženska srv,[61]) ki[62]) biše prostr'o dim,[63])
da zajme[64]) svitom svim; ki mnjaše, da ni Bog
silam njegovim tim jest protiviti mog.[65])
Prostri se tuj nebog, prez glave, kako panj,
Juditi Bog pomog, kada napade na nj;
da joj ni trud zamanj,[66]) da stvari viru dâ,
prikla ga, stéć uza nj i odni glavu ta.
I Abri reče: „Na, u dvanjke toj zatvor'!"
Sama se prope i sta, skide s odra nastor;[67])
odvaliv trup odzgor, pak po običaj svoj
izidoše nadvor, kako da mole ophoj.[68])

[49]) *raba*, f. sluškinja. — [50]) *odnemi*, od: odnimiti, oduzeti. — [51]) *koko*, adv. koliko. — [52]) *ram*, m. rame. [53]) *postup*, postupivši. — [54]) *bičak*, m. nož (tur. byčak). — [55]) *snam* (od: sneti), skinuvši. — [56]) *podriti*, izvaditi, trgnuti. — [57]) *zdup* (od: zdupiti), zgrabivši. — [58]) *lup kla*, lupivši posiječe. — [59]) *hronuti*, zahropiti. — [60]) *izdaše* (aor.). izdahne. — [61]) *srv*, f. pobjeda. — [62]) *ki*, onoga, koji. — [63]) *prostr'o dim*, razmetnuo se. — [64]) *zajme* (od: zajati), da će zauzeti. — [65]) *mog*, moguć. — [66]) *zamanj*, uzalud. — [67]) *nastor*, m. čim se nastire odar (krevet). — [68]) *ophoj*, m. ophod.

Ne dav nogam pokoj projdoše väs okol,
premda jim biše znoj, obvrgoše[69]) prodol.
Kako kada sokol uhvati lovinu,
zav'je se više škölj,[70]) side na visinu
ne pustiv živinu iz nohat, ku je jal,
dokla dopre stinu, gdi je gnizdo svijal;
hrlo ti je lital, da se napitaju
ptići, jerbo je znal, da lačni[71]) čekaju:
tako t' ne sustaju ove dvi, ni sidu,
dokla ugledaju vahtare[72]) na zidu;
pojdoše po brigu, i kad bi blizu vrat,
Judita napridu uzupi[73]) napan vrat:[74])
„Otvor'te, otvor'te grad, jere je s nami Bog,
otvor'te, otvor'te; sad oni, ki je svemog,
puku svomu pomog, skazal je svû kripost,
nečistih u brlog vrže, nam dâ milost."
Prijam jih u naglost stražane[75]) idoše,
nenadinu[76]) radost tu popom rekoše,
i svi se stekoše, Juditu vidiše,
svitilja[77]) snesoše, jerbo još noć biše.
Judita sta više i jer staše gromor, —
svi bo se čudiše, ne mneći ju nitkor,
da ju on 'šćeka zbor, — rukom dâ zlamenja,
da muče ter govor sliše, nje činjenja.
Uši na slišanja dvigoše primuknuv;
reče: „Umiljenja pridajte poniknuv
Bogu, jer uzdvignuv on, ki u nj ufaju,
onih bi prikinuv,[78]) ki no ga ne haju.
Ki no toku[79]) vaju nas pridati napi,[80])
krvi tuje žaju[81]) svoju pivši zapi;
glas vaš Boga vapi, i Bog rukom mojom
Oloferna skvapi[82]) su noć pravdom svojom."

[69]) *obvrći*, obići. — [70]) *školj*, m. ostrvce (tal. scoglio). — [71]) *lačan*, adj. gladan. — [72]) *vahtar*, m. stražar (njem. Wächter). — [73]) *uzupiti*, zavapiti. — [74]) *napan vrat*, napevši vrat (iz svega grla). — [75]) *prijam jih u naglost, stražane*, primivši ih hitno stražari. — [76]) *nenadin*, adj. nenadan. — [77]) *svitilja*, f. svijeća, zublja. — [78]) *bi prikinuv*, pobi presjekavši (slomivši). — [79]) *toku* (dat. sg.), toliku. — [80]) *nas pridati napi*, napijao je (pijući se zaricao), da će nas predati. — [81]) *žaja*, f. žeđa. — [82]) *skvapiti*, skvačiti, pritisnuti.

Tad pohvativ rukom 'z dvanjak ize glavu,
ukaza prid pukom strašnu, svu krvavu,
klanu kako bravu. „Evo glava," reče,
„ka no su državu príti da rasteče."

Židovi zahvaljuju Bogu i hvalom uznose Juditu.

Libro šesto. Židovi natakoše glavu Holofernovu na koplje, koje usadiše na gradske zidine, pa u zoru provališe iz grada, a vojska asirska, opazivši da joj je vođa ubijen, nagne u bijeg. Judita sa svojima pođe u Jerusolim, gdje u hramu zahvaljuju Bogu za pobjedu.

5. Hanibal Lucić.

Hanibal Lucić rodio se oko god. 1485. u gradu Hvaru, na otoku Hvaru. On je bio član stare, ugledne plemićke porodice. Vršio je u Hvaru službu suca. Umr'o je god. 1553.

U mladosti Lucić je pjevao ljubavne pjesme. Izgledi njegovi bili su tadašnji ponajbolji talijanski petrarkisti: Pietro Bembo i Lodovico Ariosto, ali on je poznavao i dubrovačku poeziju, pa se uglédao i u svoga mlađega suvremenika Džoru Držića. Od Lucićeve ljubavne lirike sačuvalo nam se tek dvadesetak pjesama s natpisom *Pisni ljuvene.* Među njima je pjesma „Jur ni jedna na svit vila", koja se općeno smatra najljepšom ljubavnom pjesmom u staroj hrvatskoj književnosti.

Lucić je iz Ovidija preveo heroidu *Pariž Eleni*, a napisao je i više pjesničkih poslanica, od kojih je najznatnija *U pohvalu grada Dubrovnika*, gdje oduševljeno slavi republiku dubrovačku.

U slavu Dubrovnika napisao je Lucić i najljepše svoje pjesničko djelo: *Robinju*, dramu u 3 „skazanja", kojoj se čin događa u Dubrovniku. Motiv o robinjici, što su je zarobili gusari Turci, a oslobađa je dragi, uzeo je pjesnik iz narodne epike. „Robinja" je najstarija hrvatska izvorna drama svjetovnoga sadržaja, a osobito značenje ima u staroj hrvatskoj književnosti upravo zato, što obrađuje motiv iz narodne pjesme.

Lucićeva pjesnička djela izdao je poslije smrti pjesnikove jedinac sin mu Antun Lucić s natpisom *Skladanja izvrsnih pisan razlicih Hanibala Lucia* (Mleci, 1556.).

Iz djela Hanibala Lucića.

Iz „Pisni ljuvenih".

11.

Kad najpri ja tvoje vidih zlate kose
i oči, gospoje, ke srca zanose,
i dike još ine tvojega obraza,
gdi narav načine sve lipe ukaza;
ne mogoh ne reći i sudit u sebi,
da je dar najveći lipota u tebi.
Nu kada procinih tvoj razum pak i ćud,
tuj misal prominih, gospoje, i taj sud.
I evo ne vim reć, oda dva taj dobra:
ali si lipa već, al umna i dobra?

12.

Jur nijedna na svit vila
lipotom se već ne slavi,
jer je hvale sve skupila
vila, ka mi srce travi.
Ni će biti, ni je bila,
njoj takmena ka se pravi.
Lipotom se već ne slavi
jur nijedna na svit vila.

Vrhu njeje vedra čela
vridna ti se kruna vidi
od kosice, ku je splela,
kojom zlatu ne zavidi;
svakomu je radost vela,
kad ju dobro razuvidi.
Vridna ti se kruna vidi
vrhu njeje vedra čela.

Obrve su tanke i crne
nad crnima nad očima;
crne oči kada svrne,
človik tugu prem da ima,
tuga mu se sva odvrne
za veselje, koje prima.
Nad crnima nad očima
obrve su tanke i crne.

Kako polje premaliti,
ličca joj se ružom diče,
ruža nigdar prî na sviti
toli lipa ne izniče.
Mladost će se pomamiti,
kojano se za njom stiče.
Ličca joj se ružom diče,
kako polje premaliti.

Pri rumenih njeje usti
ostao bi kuralj[1]) zada[2]);
zubići su drobni, gusti,
kako biser, ki se sklada;
slatku ričcu kad izusti,
bi rek mana s neba pada.
Ostao bi kuralj zada
pri rumenih njeje usti.

---

[1]) *kuralj*, m. koralj. — [2]) *zada ostati* zaostati (u cijeni).

Blažen, tko joj bude grlit
  grlo i vrat bîl i gladak;
  srića ga će prem zagrlit,
  živiti će život sladak;
  žarko sunce ne će hrlit,
  da mu pojde na zapadak.
  Grlo i vrat bil i gladak,
  blažen, tko joj bude grlit.
Prsti su joj tanci, bili,
  obli, duzi, pravni, prosti,
  gdi bi zelen venčac vili,
  ali krunu od vridnosti,
  koga ne bi prihinili,
  od lefanće[3]) da su kosti?
  Prsti su joj ravni, prosti,
  obli, duzi, tanci, bili.

Od svih gospoj, ke su godi[4],
  gospošćina[5]) njoj se prosi;
  meju njimi jer kad hodi,
  toli lipo kip[6]) uznosi,
  bi rek tančac da izvodi,
  tim se ona ne ponosi.
  Gospošćina njoj se prosi
  od svih gospoj, ke su godi.
Grihota bi, da se stara
  ova lipost uzorita;
  Bože, ki si svim odzgara,
  čin', da bude stanovita:
  ne daj, vrime da ju shara
  do skončanja sega svita.
  Ova lipost uzorita,
  grihota bi, da se stara.

U pohvalu grada Dubrovnika.

Li[7]) pokli jur pravu neizmirnu tvoju,
  Dubrovniče, slavu stavih se da poju,
visokim rad bih ja glasom zazvoniti
  i tvoje hvale tja do neba poniti,
Dubrovniče, časti našega jezika,
  ka cvateš i cvasti vazda ćeš do vika:
da 'vo je mlohav duh od grla mojega,
  li nemoj zato sluh otklonit od njega;
grlo ako liha[8]) i glas ne prostira,
  volja je zaliha, ka ga nadomira.
Ti on temeljiti, Dubrovniče, si dub,
  koji, jer obhiti u gori kamen zub,
i pusti pak žile tja doli, gdi živa
  izviruć iz gnjile[9]) voda jih zaliva,
kripko, stanovito na siveru sidi,
  i sušom čriz[10]) lito ni vene ni blidi,

[3]) *lefanći*, adj. slonov. — [4]) *ke su godi*, kolike su god, koliko ih god ima. — [5]) *gospošćina*, f. gospodstvo. — [6]) *kip*, m. tijelo, struk. — [7]) *li*, conj. a, ali. — [8]) *lihati*, varati, nedostajati. — [9]) *gnjila*, f. ilovača. — [10]) *čriz*, kroz.

neg raste oholo u višin', i meće
  grane svud okolo to jače to veće
tako, da ostalo, ako je prem čemu
  tuj dubje, li malo vidi se pri njemu,
jer pîću[11]) tuj doli u žilah ne ćuti,
  ni mu tvrdo toli temelj se ukruti.
Pravda je temelj tvoj, razum je tva pića,
  tve stanje u pokoj počiva njih cića.
Slobodan i vičan njima si, dobro znaj,
  i od svih različan, koji su tebe kraj.
Blago tvoje mnozi i slobod ki vide,
  podložni, ubozi, tebe nenavide.
Nemoćno jer oko trpiti nima moć
  prosvitljenje toko[12]), ter želi, da bi noć.
I mnozi mogući vladavci svi rabe[13])
  oholijom vrući, da tebe porabe;
da ti se ogledaš pomnjivo od svude,
  prigodu ter ne daš, po kôj ti naude.
Vidi se, moj Bože, u gradu ovemu,
  čto razum, čto može dobrota u svemu.
Zlu volju na nj kriju pod plašćem kako mač,
  a da mu zadiju, ne mogu najti za č.
Pravdom stanje tvrdi, posobu[14]) i ljubav,
  na nj da se rasrdi, nitkore nima prav.
Sili se ozubi, čuva se zle volje,
  a milošću ljubi, ke ničtor nî bolje.
S njom ti se ozira na onih, kih godi
  razliko potira nesrića ka godi.
Dobrote svoje dil[15]) ljubi jih i mili,
  i blaga dobar dil mnogokrat udili;
crkve tač[16]) naredno sagradil je Bogu,
  da zvati pravedno Božji se stan mogu.
Tuj nije, tko srdit u besidah kletih
  smio bi pogrdit ni Boga ni svetih.
Čtuj svetih i Boga i Božju strmi[17]) rič,
  ali se ovoga, človiče, grada lič';[18])

[11]) *pîća*, f. hrana. — [12]) *toko*, toliko. — [13]) *rabiti*, nastojati oko čega; porabiti, potlačiti. — [14]) *posoba*, f. pomoć, pomaganje. — [15]) *dil*, radi. — [16]) *tač*, tako. — [17]) *strmiti*, nastojati oko čega, težiti na što. — [18]) *ličiti se*, odricati se, čuvati se.

gdino i sud daju plemeniti i čast,
i na sag sidaju i svu imaju vlast.
Ostaloga puka, kako se pristoji,
svaka vrst i ruka u posluh sva stoji.
Niti se tko boji, ni sumnji od koga,
da samo posvoji vlasa mu tankoga.
Samo toga ciéa, samo, dim, po tomu
muka i dobića slatka je svakomu.
Toj su stanovite[19]) obzide[20]) brez brže[21]),
čim tvrde, čim šćite gradi se i drže[22]).
Tim jarma nikadar na njemu još ne bi,
tim vazda gospodar bio je sam sebi.
Sam sebi jest stavil zakone, po kojih
lipo t' je upravil sam sebe i svojih.
Njim se je htil dati, a veće nikomu
vodit i vladati u dilu svakomu.
Suca je, ki sida na sud, i zakona
jednaka besida, pače ista ona.
A zakon jest dosta prav i pun razloga,
ne manje za gosta negoli za svoga.
Tim ga svak' počita, tim su Dubrovčani
po sve strane svita ljubljeni, čtovani.

— — — — — — — — — — —

Dostojan je svudi ovi grad da slove,
da ga Bog i ljudi vazda blagoslove.
I moja blagoslov pisan, kako može,
daje mu sada ov, potvrdi ti, Bože!
Srićan i u svemu tebi bil ugodan,
i narod u njemu od ljudi bud' plodan
mudrih, razboritih, obilnih dobrotom,
hrabrih, uzoritih i zdravih životom!
Kuće mu ne tresi trus, da ni oganj žež',
ni blago odnesi gusarin ni lupež.
Goste da bi čtoval i ljubvom[23]) opojil,
a svoje nigoval i mirno pokojil.

[19]) *stanovit*, adj. stalan, jak. — [20]) *obzida*, f. gradski zid, bedem. — [21]) *brša*, prodor, rupa u zidu (franc. brèche, njem. Bresche) — [22]) t. j. čim se gradovi utvrđuju, štite i drže. — [23]) *ljubva*, f. ljubav.

Mirno i breztrudno po svitu putoval,
korisno i prudno sve posle posloval.
Zdravo se odili, zdravo se zavrni
otle, gdi su bili ljudi i gdi crni.
Bože, ti uzdrži, napriduj, veseli,
čto vlada, čto trži, čto misli, čto želi.
Jošće mu daj sriću u pisnih, moj Bože,
da slavu još veću k slavi mu prilože.
A ne kako ova, kôj bi već pristalo
ne reći ni slava negoli reć malo.
Lakomo zaisto njega je hvalila,
lagala da ničto nije ni vuhlila[24]).
Jeda li budeš pak i meni otvorit
glas, koji bude jak pěti[25]) i govorit:
evo se obiću[26]) virom brez nevolje,
da teg[27]) ne pohiću[28]) drugi s bolje volje.

Iz „Robinje".

Kćerka bana Vlaska, a unuka bana Majera Blaža[29]), postade sirotom, pošto joj je otac ubijen iz busije od Turaka. Jedva doraslu do udaje zarobiše je gusari Turci. Kralj ju je ugarski volio kao pravu kćerku i obeća čestitu nagradu onome, koji je vrati brajenu i sirotnoj majci Jeleni. To postiže mladi Derenčin, unuk slavnog bana, vođen silom ljubavi. Proputovavši različne strane svijeta dođe u Dubrovnik, gdje gusari na trgu prodavahu robinju ne za manje „oda tri hiljade

— [24]) *vuhliti*, laskati. — [25]) *pěti*, pjeti, pjevati. — [26]) *obiću se* (od: obitati, obitam), zaričem se, obećajem. — [27]) *teg*, m. rad, posao. — [28]) *pohiću* 1. l. sing. prez. od: pohitati, prihvatiti, latiti se čega. — Lucić tim stihovima ne kaže, da u Dubrovniku nema pjesnika, već samo ističe, da nema pjesama u slavu Dubrovnika. On želi, da pjesnici proslave republiku dubrovačku ljepše, nego što je to on mogao u pjesmi: „U pohvalu grada Dubrovnika", a sam se zariče, ako osjeti u sebi jaču pjesničku snagu, da će Dubrovnik ponovo proslaviti, pak je to i izvršio ispjevavši kasnije „Robinju". — [29]) Majer Blaž je historijsko lice. U čakavaca Majar ili Majer znači: Madžar. Zato se u primorskim stranama Majer-Blažom zvao Blaž Podmanicki, koji je stajao u službi kralja Matijaša, pak je iz Ugarske došao u Hrvatsku, gdje je god. 1470. postao hrvatskim banom. Ban Vlasko, sin Majer-Blaža, i mladi Derenčin, unuk bana Derenčina, izmišljena su lica. Hrvatski ban Mirko Derenčin poginuo je u turskom ropstvu poslije poraza na Krbavskom polju kod Udbine (1493.), gdje mu je u boju pao jedinac sin Pavao.

sve zlatih dukati". On pristupi k njoj na trgovačku preobučen, a ona ne prepoznavši ga priča mu svoj udes.

Robinja:

Pri tihom Dunaju, tamo gdino Sava
 rike se shajaju zajedno i Drava,
tuj biše gizdavi perivoj tere gaj,
 vidiv ga ti, pravi, rekal bi, da je raj.
Najveće ugodno biše mi tuj stanje,
 prostrano, slobodno i mirno šetanje;
tuj ti me na čride[30]) dvorkinje dvorahu
 i moje beside pomnjivo zorahu;[31])
tuj moje sve dilo razbirati biše
 rumeno i bilo cvitje, kô miriše,
i perle, koje su od broja, nizati,
 i nakitiv resu zlatu podstrizati;
i sterat svilicu po bilomu platnu
 umišujuć žicu srebrnu i zlatnu.
Nesrićo, ka svega dobra me izbavi,
 na čto mi od njega spomenu ostavi?
Evo se već bolju[32]) smišljajuć prvanju
 slast, nego nevolju trpeći sadanju.
I ova toliko zled mi je gorčija,
 raskoša koliko slaja mi bi prija.
Ne znah, ča je briga, ne znah, ča su trudi;
 toliko me niga majčina razbludi.
A sad se svak' čudi, da nisam saspila,[33])
 toliko utrudi družba me nemila.
U veselom zdravju veselo svud hojah,[34])
 na mehku uzglavju pokojno pokojah;
sada za uzglavje kamen je studeni,
 mislite, kô zdravje može bit u meni?
Slatkom i obilnom hranjah se ja pîćom
 i sa zlatom svilnom rešah se odićom;
a sada primine dan mi se kadgodi,
 po zakon živine, o travi ter vodi.

[30]) *črida*, f. red, povorka. — [31]) *zoriti*, paziti. — [32]) *bolju se već* (od: boliti se), boli me više. — [33]) *saspiti*, raspasti se. — [34]) *hojah*, hođah.

Sad naga i bosa, sila m' je, da hoju[35])
 jutrom, kad je rosa, i obdan po znoju.
Jer vridne mê svîte, mâ mladost ke nosi,
 sve mi su raznite od zlih martolosi,[36])
pustinjom ki hode, ter zimnu i gladnu
 vezanu me vode u ruhu pritamnu.
Ter kad mi goda se[37]) broditi se rikom
 i doli poda se pozriti ponikom,[38])
umiru od srama, od jada umiram,
 ni mogu tuj sama da na se poziram
videći, gdi vlase zlate sam istrgla
 i grdo niza se pustivši razvrgla,
videći u strahu lica problidila,
 kakono u prahu jabuka prizrila.
Ja bih jih grdila rukom mojom sada
 i sebi zadila gorku smrt od jada,
da 'vo je uzicom stegnuta na zadu,
 ter mi prid tužicom uteći ne dadu.
I živem po sili prik moga hotinja,
 gdi mi smrt omili cić gorka živinja.
O, neka zabudem[39]) muku i trud tôki,
 čin', Bože, da budem on kamen žestoki,
o ki no srdito more se razbija,
 a on stanovito stéći se ne svija;
o me se razbiju gorčina sa tugom,
 i svak' čas prispiju jedna mi za drugom.
Da 'vo stanoviti[40]) moći mi bit ne bi,
 jak tanci toj kiti,[41]) ka stane o sebi.
Evo mi zahodi na stranu besida,
 jere ju zavodi bol, ka joj zasida.
Da neka opeta tamo se povrati,
 od gdi ju taj kleta bolizan uvrati.[42])
Zginuvši Vlasko ban (toj bi ime momu
 ocu), ne vele dan izađe po tomu,

[35]) *hoju*, hodim. — [36]) *martolos*, m. (turska riječ), turski hajduk; gusar, što ljude grabi i prodaje u roblje. — [37]) *godati se*, događati se, dešavati se. — [38]) *pozriti*, pozreti, pogledati; ponikom, adv. nice. — [39]) *zabiti*, zabudem, zaboraviti. — [40]) *stanoviti* (dat. sing.), sigurnoj, moćnoj. — [41]) *jak tanci toj kiti*, kao toj tankoj kiti. — [42]) *uvratiti*, odvratiti.

da svoje počaše krajine prostirat,
a stiskati naše Turci i nas tirat,
i sela robiti, davši jim svak' pleće,[43])
jer se ozubiti[44] ne ima tko veće.
Der tada biše čut svuda po rusagu[45])
Vlaskovo ime slut,[46]) uminje[47]) i snagu.
Veljahu: „Sva hvalo, Vlasko, nam zginu ti,
i nam je domalo za tobom zginuti;
jer kada ti pade, nam se stanovito
u rukah pripade mač i kopje vito."
Veljaše svak' tako, svak' staše uhiljen;[48])
da ne svim jednako strah biše razdiljen;
jer oni, ki bihu od kraja daleče,
pogibil, ne mnihu, da do njih doteče;
kakono tko nima pomnju, ni se svidi,
dokli prid očima svoje zlo ne vidi.
I ja ti se šćeti ovoj ne nadijah,
koja mi doleti, ajme, kad ne mnijah.
Običaj biše moj ishodit u šetnju,
za neka minu znoj i vrućinu ljetnju,
kudno se prilipi perivoj prostire,
i vodicom kripi bistrom, ka izvire.
Tuj svakom gizdavom dvorkinje gizdave
iskahu zabavom, kako me zabave,
plešuć po travici, pisance spivajuć,
poreda[49]) s slavjici glasom izvijajuć.
Jedan dan tuj site razlicih igara,
sunce trakov kite nadvisiv odzgara,
voću pod granami padosmo sve skupa
ne mneć, da za nami nesrića postupa,[50])
ka me kako ljuti taj dželet[51]) za mnom stav
mišljaše tisnuti dolika[52]) strmoglav.
Čemu je govorit inako, ni mniti,
ono, čto ima bit, neg da će li biti?

---

[43]) *pleće dati* (lat. terga dare), pobjeći. — [44]) *ozubiti se*, oprijeti se kome; isp. uzeti zub na koga = biti kome neprijatelj. — [45]) *rusag*, m. kraj, zemlja (madž. ország). — [46]) *sluti* (prez. slovem), na glasu biti, sloviti. — [47]) *uminje*, n. umjenje, znanje. — [48]) *uhiljen*, adj. ucvijeljen, žalostan. — [49]) *poreda*, uporedo. — [50]) *postupati*, ići. — [51]) *dželet*, m. dželat, krvnik. — [52]) *dolika*, dole.

Pod sincom oriha, voda gdi se toči,
sanka mi moć tiha napade na oči,
i ne bih duboka još sanka saspala,
da me je žestoka bojazan zapala.
Jer mi se učini, očito da viju,[53])
vuci po planini kon[54]) mene da viju;
ter kako košuta od staze do staze
verih se stran puta, da me ne zapaze.
A oni skupiše hitro se po slidu,
ter me opstupiše[55]) i zadu i spridu.
Ja zada ni prida ne moguć postupit,
sva žuta i blida iz glasa jah upit.
Čuvši me stekoše k meni se sve moje
dvorke i rekoše: „Čto je toj, gospoje?
Čto si prominila ličca? Čto uzdišeš?
Ki si san vidila? Jedva dušom dišeš!"
Tuj sanka odustah, sva puna bojazni,
misleći tere stah, koje su toj skazni.[56])
Ja tako misleći kakono vazeta,
isteče vrveći taj gusa[57]) prokleta
ter nas obistrani,[58]) i ka, ču, da viče,
ili ju izrani, ali ju posiče.
Od sablje pogibe nesrićna Margita,
jer tuj do potribe biše glasovita.[59])
Smišljati ne mogu, kako mi nje glava
tuj pade prid nogu brez trupa krvava.
Prem tada iz glasa, htiše se, da vapim,
za ujid od pasa ne trpit, ku trpim.
Da bi mi na povrat, glasom bih vapila
i glavu tere vrat sama jim klonila;[60])
a tad me dobi strah od smrti tej zale,
u posluh tere stah i ja i ostale.
Tuj nas izvezaše, zatim u planinu
bijuć odagnaše kakono živinu.

---

[53]) *viju*, viđu, vidim. — [54]) *kon*, kod. — [55]) *opstupiti*, opkoliti. — [56]) *skazan*, f. priča. — [57]) *gusa*, f. gusarska četa. — [58]) *obistraniti*, opkoliti s obje strane. — [59]) *glasovit*, adj. glasan, jaka glasa; jer biše glasovita = jer je vikala (u pomoć). — [60]) *kloniti* (glavu), spustiti, sagnuti (misli se: dati pod mač).

Prija bih našla broj noću na vedrini
svim zvizdam neg mojoj poslidnjoj gorčini.
Puste sam sve strane protekla i luge,
vepri gdi se hrane i zviri tej druge;
obajdoh sve gore, brodih se prik sto rik,
nigdi mi nitkore ne dođe pomoćnik.
A gdi su, mimo dvor koji mi hojahu
i noću pod prozor pisance pojahu?
pisance, u kojih veljahu, da sam ja
kruna i dika njih, i sunce kô jim sja.
Neka t' njim tašćinu svaku govoriti,
za bolje vašćinu[61]) moći nam stvoriti.
Ajme, ča mi prudi, nesrićo prihuda,
jer mi ne naudi njih hitrost zloćuda,
pokolu,[62]) prizala[63]) nesrićo, u oblast
gorim si podala mene i moju čast?
Ter drhću kako prut i gledam sva mista,
gdi smrti najdu put, dokolu[64]) sam čista.
Bože, me prikora takova izbavi,
mimo toj najgora smrca me zadavi.

Derenčin trpi skrovito s nesreće njene. Kaže, da je sadašnja bijeda njena kazan Božja, jer je bila rad svoje ljepote suviše ohola, te nije nikome odvraćala ljubavi, a osobito, što je ruglu izvrgavala vjernu službu mladoga Derenčina. On razumije boli Derenčinove, jer je i njegov udes takav, te će je iz samilosti prema njemu iskupiti i otpratiti na dom, ako mu obeća, da će joj Derenčin biti vojno. Ona obećaje i stidno priznaje, da ga je tajom otprije već u srcu nosila. Trgovac joj radosno oslobodi ruke, daje joj novu svitu na vrijeme, dok je zlatom sjajno ne odjene.

Godišnica Pera priča svojim drúgama, Mari i Anici, kako je robinjica postala već vjerenicom. Trgovac je upita još jednoć, hoće li poći za Derenčina, a ona reče, da se sasvijem njemu pokorava, jer joj dade život i čast. Trgovac je zatijem upita, bi li prepoznala Derenčina, kad bi se s njime sastala. On sam bijaše mu prije začudo sasvim sličan, ali ga brige i skrbi promijeniše. Robinjica ga poče iznova pozirati i promjerati, — prepozna ga i zaplače.

[61]) *vašćina,* f. gnusoba. — [62]) *pokolu,* pošto. — [63]) *prizala,* prezla, suviše zla. — [64]) *dokolu,* dokle.

Uto se skupe dubrovačka gospoda noseći mladima darove od općine. Jedan vlastelin izriče hvalu mladome Derenčinu i oslobođenoj robinjici uzdižući njihov rod i predavajući im darove, jer — kaže — „diči se tim pirom grad ovi". S hvalom kneza dubrovačke republike i zahvalom Derenčinovom svršava se drama.

6. Petar Hektorović.

Petar Hektorović rodio se god. 1487. u Starome gradu na Hvaru od oca Marina, veoma ugledna i bogata hvarskog plemića. Poput Lucića i on poznavaše književni rad u Dubrovniku podržavajući lijepo prijateljstvo s dubrovačkim pjesnicima Mavrom Vetranićem i Nikolom Nalješkovićem, s kojima izmjenjivaše pjesničke poslanice. Hektorovićeva poezija iz mladih dana nije nam se učuvala. On je preveo Ovidijevu pjesmu *Od lika ljubenoga* („Remedium amoris"), napisao je više pjesničkih poslanica, a najveće i najvažnije mu je djelo *Ribanje i ribarsko prigovaranje,* ribarska idila u tri pjevanja („dana"), što ju je spjevao u sijedoj starosti (1555.).

Hektorović bio je i graditelj. U starogradskoj drazi sagradio je veliku utvrdu, koju je nazvao Tvrdalj, da njome zaštiti sebe i svoje sumještane od turskih provala. Tvrdalj, koji još danas stoji, sagrađen je s morske strane kao ljetnikovac, uz koji bijaše perivoj i ribnjak, pa je pjesnik tamo proveo i najmirnije dane svoga života. Hektorović umrije god. 1572.

Hektorovićevo „Ribanje" jedno je od najoriginalnijih i najljepših pjesničkih djela stare dubrovačko-dalmatinske književnosti. Suvremeni talijanski pjesnici obrađivali su u ribarskim idilama (tal. egloga pescatoria) ljubavne pripovijesti o ribarima i nimfama. „Ribanje" se u tome potpuno odvaja od talijanskih izgleda. Hektorović se uklonio fantastičkim ljubavnim pripovijestima, pa nam u svom djelu iznosi u pjesničkom ruhu istinit događaj iz života svoga i svoje okoline: on u „Ribanju" crta idilu ribarenja s dva ribara, hvarska pučanina, ljepotu ljetne plovidbe i sve zanimljivosti i događaje njihova puta od tri dana. Osobito je vjerno i živo ocrtao svoja dva ribara pučanina, pače zapisao nam je i pjesme s napjevima, što su ih oni pjevali, i to dvije lirske i dvije junačke narodne pjesme*).

*) Lirske pjesme pjevaju ribari u dva glasa („jedan niže držeć, drugi više pojuć"), a junačke u jedan glas. Ribar Paskoj pjeva o Kraljeviću Marku i

Iz Hektorovićeva „Ribanja“.

Prvi dan.

Pjesnik se odlučio provesti tri dana morem, pa je odabrao za ribanje dva najbolja hvarska ribara: Paskoja Debelju i Nikolu Zeta. Paskoj uzeo je kao pomagača i svoga sina. Ploveći iz Staroga grada put Kabla počeše loviti ribu. Kad su bili baš vrh Kabla, uloviše velika zubaca. Uto se poče dizati vjetar, a bilo je ručano doba, pa krenuše na drugi kraj. Paskoj putem zada Nikoli zagonetku, da zabavi gospodara.

Paskoj:

Neka skratimo put, reče Paskoj, hodi,
kad je vitar u skut, recimo štogodi,
štogodi najdimo, ne múčimo danas,
čim obeselimo gospodara i nas.

Nikola:

Ja sam vazda spravan njega veseliti
i njemu pripravan väs život služiti.
Nudire[1]) počni ti, ki si razumniji
uminjem i liti od mene stariji.

Paskoj:

Mož' li se domislit, povij[2]) mi, jeda znaš,
da prî htij razmislit, neg mi odgovor daš.
Nigdi se tužio vèle biše jedan,
da je čudnu imio nesriću na svoj stan:
bogatac budući, pun svega imanja,
da u svojoj kući dopade skončanja;
jer ga opstupili zlohotnici bihu,
oružjem strašili, kô s' sobom imihu;
i da mu ujde[3]) van hiža kroz prozore,
on osta savezan, jer ujti ne more.

---

bratu Andrijašu, a Nikola o Radosavu Siverincu. To su dvije najstarije zabilježene junačke narodne pjesme. — Hektorović zove lirsku narodnu pjesmu *pisan*, a junačku *bugaršćina*.

1) *nudire*, interj. nude, nuder. — 2) *povij* (od: poviditi), kaži. — 3) *ujde* (od: ujti), izađe, pobježe.

Što ti se sad vidi, može li biti toj
istina, besidi, ali je laž ovoj?

Nikola:

Ako ti ja budu povidit, toj što je,
ča ćeš da dobudu,[4]) moj druže Paskoje?

Paskoj:

Pehar muškatila, znaj, da ćeš dobiti
slatka i sazrila, kim ti ću služiti.
S voljom dim ovoga,[5]) ki nas njim učtuje,[6])
ki će bit, vim, s toga vesel, da te čuje. —

Ja rekoh: „Ne jedan, da još mu dva daruj,
ako ti po vas dan izreče pritač[7]) tuj.“

Nikola:

O tome dobitju ja ću se minuti[8])
i o tome pitju, da sliš', ako ć' čuti.
Znaš, ko je bogatac, pun blaga zadosti?
Oni ozubatac,[9]) komu ti ne prosti.
Ako ć' znat, je li toj, ča ti ja kazuju,
pošad mu lustre[10]) zbroj, ke srebro minuju.[11])
Ribam da je more dom, to mož' viditi,
na suhu ne more ni jedna živiti.
Ribam zlohotnici, ki jih opstupaju,
jesu svi lovnici, koji jih hitaju.
S koga riba gine, oružje jest onoj:
pritnji[12]) i travine, i pobuçi tokoj.[13])
Od prozori bud znan, oka su u mriži,
ku kad istegnu van, kroz nje more biži. —

---

4) *dobudu* (1. l. prez. od: dobiti, dobudem), dobijem. — 5) *ovoga* t. j. pjesnika. — 6) *učtovati*, častiti. — 7) *pritač*, f. zagonetka. — 8) *minuti*, biti bez čega; t. j. ja ću se proći i bez dobitka i pića (nije mi stalo za piće). — 9) *ozubatac* i zubatac, m. nekaka morska riba (dentex vulgaris). — 10) *lustra*, f. ljuska. — 11) *minuju*, nadilaze, imaju veću vrijednost. — 12) *pritanj*, m. oruđe za hvatanje ribe. — Neke ribe ne idu same u mrežu, već ih valja natjerati. Zato upotrebljavaju ribari travine t. j. svežanj gorske trave, i pobuk t. j. odugačak štap, na kome je drveno zvono, čime udaraju po moru i dižu buku, dok prestrašena riba ne zađe u mrežu. — 13) *tokoj*, također.

*

Kada ja poslušah tej stvari, u taj čas
začudivši se stah nemalo smućen vâs.
I rekoh: „Bratjo ma, svaki vâs ufan stoj,
da vam sam sasvima obezan[14]) čuvši toj.
Otkle dojdoh na svit i po njem putuju,
od sedamdeset lit daleč se ne čuju,
ka mi starost daše, i ne znam otkuda,
prid mnom ne gataše nigdar se taj čuda.
Gatku izrečenu ja bolje na svit saj,
ni liplje odrišenu, ne slišah, neg je taj."

Uto prispješe u najljepšu luku, gdje bijaše bašča Jerolima Brtučevića, pjesnikova prijatelja iz grada Hvara. Tu prirede ribari ručak; njima se pridruže Brtučevićevi težaci, i sve je veselo, samo je Nikola zamišljen kao nevjesta; ne zna, hoće li reći ili ne će, te sam sebe šutnjom izmori. Napokon ustane i zapita: a gdje su obećana tri pehara vina, što se mučio, da odgonene zagonetku? Paskoj po zapovijedi pjesnikovoj odmah potrči na lađu po vino, ali Nikola ne primi tri pehara, već daje Paskoju jedan, a drugi gospodaru, da mu reknu zdravicu „počasnicu".

Nikola misleć sta, hoće l' reć al ne će,
Kakono nevista, ka želi odveće,
a reć se ujima[15]) neg tretom[16]) pitana,
da muža vazima, li s pomnjom iskana.
Nikoko mučavši sam sebe izmori,
a pak se ustavši istom progovori.

Nikola:

Svaki vâs me zabi, zašto mi ne daste?
Nu, rec'te, kamo bi, ča mi obećaste?
Gdi mi je dobitje, kô s trudom misleći
najdoh, ali pitje, kô dobih jidreći?

Rih: „Pasko, poteci, tri daj, kako rismo,
već riči ne reci, nehote zgrišismo.
Iz manjega suda počni mu točiti;
veći hrani[17]) onuda, kud ćemo hoditi."

[14]) *obezan*, adj. obavezan, zahvalan. — [15]) *ujimati se*, nećkati se. — [16]) *tretom*, adv. treći put. — [17]) *hraniti*, čuvati.

Nikola:

Dosti mi će jedan, neka znate, biti;
nisam toli žedan, da ću tri popiti.
A svakomu vaju,[18]) kad jih natočite,
po jedan pridaju, isto mi zgodite.[19])
Učin'mo zdravicu ovde mi na staru,
rec'mo počasnicu[20]) oba gospodaru;
za njim ćeš ti meni, ja tebi, ćaćko moj,
došad se ne kreni, dokle se spuni toj.

Tad Paskoj brzo je sam na plav[21]) potekal
govoreć: „Dobro je, budi, što si rekal!"
Brzo ti poteče, a brže se vrati.
„Sve se zbudi," reče, „i dug da se plati!"

Paskoj:

Naš gospodin poljem jizdi,
jizda da mu je.

Nikola:

Na glavi mu svilan klobuk,
sinca[22]) da mu je,
u ruci mu zlatne knjige,
družba da mu je;
prid njim sluga pisan poje,
na čast da mu je.

Paskoj:

Majka mu je lipo ime dila[23])
svitla sunca gledajući,
ljuba mu je zlatom venčac vila
uz konjica potičući.

Nikola:

Lipo ti je, brajo, pogledati
lipa skoka junačkoga,

[18]) *vaju* (gen. duala), od vas. — [19]) *zgoditi*, ugoditi. — [20]) *počasnica* f. pjesma nazdravica. — [21]) *plav*, f. lađa. — [22]) *sinca*, f. sjena. — [23]) *dila*, nadjela, nadjenula.

gdino mi junak poskakuje
od kamenka do kamenka,
bila ličca pokazuje
iza šćitka perenoga.[24])

Tad ja okusivši, svaki se začudi,
a oni popivši, hvala vam, rih, budi,
ki tako pojući mene veselite,
razgovor dajući službu mi činite.

U razgovoru proteče vrijeme, pa je bila u toj bašči i „užina". Poslije kao od zabave vrzali su se oni još lukom, kad je sunce bilo već nisko. Tako su vidjeli sav grad Hvar, te su ondje večerali, prospavali i rano ustali.

Drugi dan.

Ujutru rano krenuli su iz luke prema Suletu. Nikola predloži, da od zabave zapjevaju svaki po jednu „bugaršćinu". Nato Paskoj zapjeva o Kraljeviću Marku i bratu Andrijašu.

Paskoje:

Dva mi sta[25]) siromaha dugo vrime drugovala,
Lipo ti sta drugovala i lipo se dragovala,
Lipo plinke dilila i lipo se razdiljala,
I razdiliv se opet se sazivala.
Već mi nigda zarobiše tri junačke dobre konje,[26])
dva siromaha,
Tere sta dva konjica mnogo lipo razdilila.
O tretjega ne mogoše junaci se pogoditi,
Neg li su se razgnivala i mnogo se sapsovala.
Ono to mi ne bihu, družino, dva siromaha,
Da[27]) jedno mi biše vitez Marko Kraljeviću,
Vitez Marko Kraljeviću i brajen mu Andrijašu,
mladi vitezi.
Tuj si Marko potrže svitlu sablju pozlaćenu
I udari Andrijaša brajena u srdašce.

[24]) *pereni*, adj. (štitak), na kome su pera. — [25]) *sta* (2. lice duala), ste. — [26]) *tri junačke dobre konje* mj. tri junačka dobra konja. — [27]) *da*, uzvik u čudu, ali i u žalosti.

On mi ranjen prionu za njegovu desnu ruku
Tere knezu Marku potihora[28]) besijaše:[29])
„Jeda mi te mogu, mili brate, umoliti,
Nemoj to mi vaditi sabljice iz srdašca,
mili brajene,
Dokle ti ne naručam do dvi i do tri beside!
Kada dojdeš, kneže Marko, k našoj majci junačkoj,
Nemoj joj, ja te molim, kriva dila učiniti;
I moj dil ćeš podati, kneže Marko, našoj majci,
Zašto si ga nigdar veće od mene ne dočeka.
Ak' li te bude mila majka uprašati,[30])
viteže Marko:
Što mi ti je, sinko, sabljica sva krvava?
Nemoj to joj, mili brate, sve istinu kazovati,
Ni naju[31]) majku nikako zlovoljiti;
Da reci to ovako našoj majci junačkoj:
Susrite me, mila majko, jedan tihi jelenčac,
Koji mi se ne hti s drumka ukloniti,
junačka majko,
Ni on meni, mila majko, ni ja njemu.
I tuj stavši potrgoh moju sablju junačku
I udarih tihoga jelenka u srdašce,
I kada ja pogledah onoga tiha jelenka,
Gdi se htiše na drumku s dušicom razdiliti,
Vide[32]) mi ga milo biše, kako mojega brajena,
tihoga jelenka,
I da bi mi na povrate, ne bih ti ga zagubio.
I kada te jošće bude naju majka uprašati:
Da gdi ti je, kneže Marko, tvoj brajen Andrijašu?
Ne reci mi našoj majci istine poništore;[33])
Ostao je, reci, junak, mila majko, u tujoj zemlji,
Iz koje se ne može od milinja odiliti,
Andrijašu;
Onde mi je obljubio jednu gizdavu devojku.
I otkle je junak tuj devojku obljubio,
Nikad veće nije pošal sa mnome vojevati,
Sa mnome nije veće ni plinka razdilio.

[28]) *potihora*, adv. potiho. — [29]) *besijaše*, besjeđaše. — [30]) *uprašati*, pitati. — [31]) *naju* (gen. duala), nas; naju majku = majku našu. — [32]) *vide*, videći. — [33]) *poništore*, adv. nikako.

Ona t' mu je dala mnoga bilja nepoznana
I onoga vinca junaku od zabitja,[34])
gizdava devojka.

Li u skori mu se hoćeš, mila majko, nadati.
A kad na te napadu gusari u crnoj gori,
Nemoj to se prid njimi, mili brate, pripadnuti,
Da iz glasa poklikni brajena Andrijaša;
Bud da me ćeš zaman, brate, pri potribi klikovati,
Kada mi te začuju moje ime klikujući
kleti gusari,

Taj čas će se od tebe junaci razbignuti,
Kako su se vazda krat, brajene, razbigovali,
Kada su te začuli moje ime klikovati;
A neka da ti vidi tvoja ljubima[35]) družina,
Koji me si, tvoga brata, bez krivine zagubio!"
Vesel budi, gospodaru, i vesela ti družina,
naš gospodaru!

Ova pisan da bude tvôj milosti na počtenje!

Iza toga zabugari Nikola bugaršticu o vojevodi Radosavu Siverincu, a onda klikoše oba ribara u dva glasa narodnu lirsku pjesmu „I kliče devojka". Međutim doprijeśe upravo na kraj ostrva Brača, gdje se malone sastaje sa Suletom Brač. Ovdje bi pripravljen objed, a Hektorović poslije objeda, kad mu je riba već kao dozlogrdila, pošalje Nikolu u mjesto preko gore, da kupi sve, što im treba za život. On se doskora vrati s jednim pastirom, koji mu je pomogao nositi nakupovane stvari. Oni pastira pogoste vinom i krenu dalje prema Nečujmu. Pjesnik se sjeća i slavi Marulića, koji je tamo dugo vrijeme u samoći provodio svoj bogoljubni život. Za putom pjesnika napade žeđa, ali ribari opaze, da nema gospodareve buklije i pozlaćena pehara, što mu ga je za spomen donio znanac iz Damaska. Oni napvale jedan na drugoga, a stidjeli su se reći, da su stvari izgubljene, valjada gdje su se rastali s pastirom. Napokon krenu istim putem natrag. Paskoj bez prekida grdi krivca Nikolu i daje mu dobar nauk, kako „pomen kuću teče", a to je učinio još više zato, da i njegov sin to upamti. Nikola je poniknuo, ne govori ništa, samo muči i uzdiše i vesla. Bukliju i pehar doista nađoše na onome mjestu.

34) *vince od zabitja*, to je vino, od kojega ako tko pije zaboravi sve, što je prije bilo; u novijim deseteračkim pjesmama spominje se mjesto toga zaboravna voda trȕsovina od nekakva bilja. — 35) *ljubima* (negdašnji part. prez. pasiva), ljubljena, draga.

Rih: „Žeja me tira, nu mi dajte piti;
nije toj zamira, navlastito liti."
Kad oni, da dadu i da služe, htiše,
vidih velu svadu,[36]) ričmi se snitiše,[37])
jer ne bi buklije onde ni pehara;
jedan mre od jije,[38]) a drugi se stara.
Pak su se svidili[39]) (stid jih biše reći),
da su toj zabili pastiru služeći.
Meni tuj služiše vinca razvodnjena
kupicom, ka biše za njih ponesena,
po krajih zlaćena, srebra izvrsnoga,
tegom napravljena, načina staroga.
Počeh ja gasiti tiho tuj nezgodu,
ki se imah srditi i žaliti škodu.
Malo t' me griziše taj škoda takova,
neg ča mi drag biše, ki mi ga darova.
Od Damaška strane doni ga znanac moj
meu stvari izbrane, kojim ne biše broj.
Kada u njem staše vince al vodica,
na dnu mu se sjaše s misecom danica.
Meštar na nj pisat hti ovu rič, ne inu:
„Gdigodi budeš ti, veseli družinu".
Moriškimi[40]) slovi toj hti upisati,
prî ner ga gotovi i zlatom pozlati.
Zabivši se staše nikoko mučeći,
ni jedan ne znaše ča činit ni reći.
Tuj ne govoreći smisliše se tada,
jedan sprid vozeći, a drugi na zada,
Plavju obrnuše na tihomu moru,
tere se vrnuše opeta uz goru.
U tome nemiru odlučiše iti,
gdino se pastiru podaše napiti.
Paskoj se boleći cić toga dostojno,
vâs taj put noseći srce nepokojno,
Govoreći njemu: „Vid se omrsismo,
jere te u svemu toko prihvalismo".

36) *vela svada*, velika svađa. — 37) *snititi se*, poticati se, dirati jedan u drugoga. — 38) *jija*, f. (ijekavski: jeđa), jéđênje; radnja, kojom se tko jedi. — 39) *sviditi se*, opaziti. — 40) *moriški*, adj. maurski (tal. moresco).

I glavom pokima rekši: „Mudri ne će,
da se nitkor nima hvaliti odveće".
Priče ga karati nemilo rad toga,
zatim mu davati nauka dobroga:
„Veće pomnju prudi človiku imiti,
ner težeć ki trudi i vèle dobiti.
Istina bo je toj i pravo t' se reče,
(pametuj svak' ovoj): pomen kuću teče;
nepomnja rastiče stoke[41]) i velike,
kako kad ističe vodica iz rike.
Toj ve[42]) si domodar[43]) ne u zloj haljini,
sam sebi gospodar i svojoj družini,
lahko ćeš doteći, gdi se taki shode,
s nepomnjom ne hteći čuvat se od škode;
i znaj, da ćeš tvoj stan skoro raščiniti,
i ne u vèle dan, hteć tako živiti."
A to (ča mogu znat) još veće činjaše,
za sinu nauk dat, koji ga slišaše.
Nikola, ki je kriv, i ne gleda gori,
koliko da nî živ, riči ne govori;
vàs taj put mučavši čestokrat uzdiše.
Zatim malo stavši dojdoše, gdi htiše.
Kada tuj dojdosmo, nuti sriće naju,
bukliju najdosmo s peharom na kraju.

Poslije toga vratiše se istim putem zabavljajući se mudrim pitanjima i odgovorima do večera, kad stigoše do Nečujma, gdje su večerali i prenoćili drugu noć.

Treći dan.

Treći dan krenuli su svi u crkvu, gdje su se pomolili svaki po svome običaju. Zatim razgledahu perivoj i „gustirnu", iz koje je pio i Marulić, i dom, gdje je on nekoć stanovao, pa onda krenuše dalje loveći ribu. Ulovili su ne zadugo ribe svakojake. Pristavši na jednom boku sjedinili su zajutrak s objedom. Tu ih srete galija, što je dolazila iz Spljeta, na kojoj bijaše gospodar pjesnikov znanac, koji ga pozove k sebi, izljubi se s njime, te je nazočnima pripovijedao o Hektorovićevu Tvrdalju i njegovu perivoju. Napokon su se darivali: on znanca ribama, a znanac njega limunima, i tako se rastadoše. Ribari napeše jadra, zamaknuše vesla i brodeći zabavljaju se pripovijestima i moralnim sentencijama. U tome razgovoru njihova lađa dođe do Kabla. Tu su izmučeni ribari užinali, a pjesnik je izašao i sio na obalu, pa razmišlja, kako su ti ribari ubogi i zlorušni, a ipak ima u njima toliko prikrivene mudrosti, što je kao zlato, koje pokriva zemlja, a to mu potvrđuju i njihove pjesme, što su ih pjevali.

[41]) *stoka*, f. (od glag. steći), blago, imovina. — [42]) *toj ve si*, to li si, ako li si. — [43]) *domòdâr*, m. domaćin.

Dokle užinaju, pojdoh posiditi
pri moru na kraju, ter se stah čuditi,
da su ljudi mnozi viditi priprosti,
zlorušni[44]), ubozi, a imaju dosti.
Jer s takimi ljudi budu pribivati
razum, pravi sudi, i njih odivati.
Kripost š njimi zato otajno pribiva,
kakono i zlato, kô zemljā pokriva.
Mnimo, da ne umiju, koliko ugarci[45]);
kad riči prosiju, tot veli mudarci.
I vide se izvan u tisknu živinju[46]),
iznutra budu stan čudnomu uminju.
Čul si Diojena, ki blaga ne imiše,
bačva nezadnjena[47]) kojemu stan biše,
ter mu zavijaše[48]) Aležandar cesar,
jer u njem vijaše kriposti velik dar.
Zato kad ustaše, jah jim govoriti:
„Svaki vâs kazaše ne vèle umiti,
ter me ste varali; je l' pravo toj, vite;
zač neg ste kazali, vèle već umite.
Toj su potvrdile vaše pisni one,
ke mi vèle mile u srcu još zvone;
ke mi će uzrok bit, da vas ću želiti,
i s vami češće it kudgod se voziti."
Pokloniv se na toj Paskoj zahvaljiva
i jošće razum svoj besidom pokriva.
Reče umiljeno: „Hvala tvôj vridnosti,
sve je toj rečeno po njeje milosti.

[44]) *zlorušan*, adj. slabo odjeven. — [45]) *ugarak*, m. ono, što na vatri ogori. — [46]) *u tisknu živinju*, u tijesnu življenju. — [47]) *nezadnjen*, adj. bez dna. — [48]) *zavijaše*, zaviđaše.

Svaki nas poznaje, mi da smo isto toj,
siromaški da je meu ljudi veći broj."
Toj rekši za tad rih, da riči ostave,
večeru naredih da rano oprave.
Kako bi rečeno, tako bi svršeno,
vareno i pečeno, lipo napravljeno.
Zaran večerasmo i na volju sideć,
večerav postasmo meu nami besideć.
Od lova morskoga dosti govorismo
i puta onoga dobar dil zbrojismo.
Totu jim rekoh ja: „Oto ste vidili,
sve se je, bratjo ma, zbilo, ča smo htili.
Dobro smo hodili po moru duboku,
zdravo se vratili k našemu otoku."

Uto zađe sunce i nasta noć. Oni su uz luč tiho krenuli lov loveći dalje. Hektorović pošao je na počinak i rekao ribarima, da bugare i pjevaju, a rano ujutro treba da svi budu u Starome gradu. Oni doista rano uraniše te su prije ishoda sunca doprli na Tvrdalj, gdje su naveče podijelili međusobno ulovljenu ribu, i tako se svršilo njihovo trodnevno ribarenje.

7. Mavro Vetranić.

Poslije procvata dubrovačke lirike, kojoj su glavni predstavnici Šiško Menčetić i Džore Držić, počinju se razvijati i druge pjesničke vrste: epika i dramatika. U to doba javljaju se dva najplodnija pjesnika XVI. vijeka: Mavro Vetranić, kao lirik, epik i dramatik, i Marin Držić, najveći dramatik stare dubrovačko-dalmatinske književnosti.

Mavro Vetranić rodio se god. 1482. u Dubrovniku od roditelja pučanâ. Krsno mu je ime bilo Nikola, a kad je ušao u red benediktovaca, primi ime Mavro. Vetranić je živio i vršio različite časti u benediktovskim samostanima na području republike dubrovačke (samostan sv. Marije na Mljetu, samostan na otoku sv. Andrije i samostan sv. Jakova u Dubrovniku). Umr'o je, drži se, god. 1576.

Vetranić je prije svega lirik, a najveći dio njegove lirike jesu pjesme religiozno-refleksivnog sadržaja. Ali on je pjevao i maskerate („Trgovci Armeni i Inđijani", „Dvije robinjice", „Pastiri"). Po sadržaju stoje po srijedi između šaljive maskerate i religiozno-refleksivne poezije Vetranićeve dvije pjesme — obje u osmercima — pod naslovom *Remeta**). U prvoj „Remeti" pjesnik crta svoj pustinjački život na otoku sv. Andrije, a u drugoj, manjoj, crta pustinjaka, koji ostavlja svoju spilju na otoku te silazi u grad, u pokvareno dubrovačko društvo, da mu prebaci sve poroke i da ga okrene na pokoru. — Napokon u Vetranićevoj lirici ima niz pjesama, u kojima on promatra suvremene političke događaje u kršćanskom svijetu („Pjesanca slavi carevoj", „Tužba grada Budima", „Pjesanca Latinom", „Pjesanca gospodi krstjanskoj").

„Pjesanca slavi carevoj" je pjesma o sili turskoga cara, u kojoj pjesnik oplakuje teške kršćanske poraze, naročito pad Biograda (1521.) i borbe s Turcima oko grada Klisa. Vetranić uznosi junaštvo Hrvatâ, koji brane od Turaka tvrdi Klis, ali je uvjeren, da će i on pasti Turcima u ruke, i to s izdaje kršćanske. Pjesnik vjeruje, da je Bog poslao Turke kao krvav mač na kršćanske države zbog nesloge vladarâ, izdaje i grješnog života u kršćanskom svijetu. On zato odobrava politiku rođenoga grada Dubrovnika, koji se nije više pouzdavao u zaštitu kršćanskih država, već se pokorio sili i priznao vrhovnu vlast sultana plaćajući mu godišnji danak, da sačuva slobodu republike.

Vetranić je prvi dubrovački epski pjesnik. On nam je ostavio velik nedovršen alegorijsko-filozofski ep *Piligrin* (lat. peregrinus = putnik), oko kojega je radio mnogo godina do potkraj svoga života smatrajući ga najvažnijim svojim pjesničkim djelom.

U „Piligrinu" pjesnik šalje svoju Svijest u svijet, da traži mjesto, gdje bi mogao biti blažen, ali ona se ne riješivši zadaće vraća, i onda Piligrin sam ostavlja svoj dom i kreće na put. Lutajući čarobnim krajevima, koji prikazuju zavodljivost grijehâ, što i njega premame, bude sav nagrđen. Te su nagrde alegorije njegovih grijeha: na leđima dobije grbu (čovjek traži sreću na zemlji i za nju prianja), i ona ga najviše tišti; zatim mu se pojave magareće uši (čovjek, zadovoljan dobačenom hranom, zaboravlja viši cilj); dobije oči od sove (čovjek-grješnik ne podnosi svjetlost istine, kao ni sova svjetlost danju) i zube od vepra (zadovoljstvo čovjeka grješnika u gnusobi). Vidjevši svoj lik na površini vode Piligrin traži i nađe put do čarobnice Kirke, da ga ona

*) *Remeta* znači: pustinjak; grč. ἐρημίτης, tal. eremita.

oslobodi tih nagrda; došao je na vrata njezina, ušao u čarobnu spilju — i tu prestaje nedočeto djelo.

Vetranić je spjevao nekoliko pjesama, koje su česti nedovršenog dijela „Piligrina“, i po tim pjesmama znamo, kako je pjesnik zamišljao svršetak epa.

Oslobodivši se grbe i ostalih nagrda u spilji kod Kirke krenuo je pjesnik dalje, da nađe jezero, gdje će moći žeđ ugasiti i zaboraviti sve tuge i nevolje. Tu je kod izvora prekrasna djevica Gracija, — alegorija Milosti Božje — koja ima u ruci zlatan pehar (alegorija sv. pričesti) i svakome, koji dođe k njoj, ugasi ona vodom iz pehara žeđ, a ipak pehar je uvijek pun, kao Božja Milost, koja se uvijek dijeli, a nigda ne umanjuje.

U osnovnoj zamisli „Piligrina“ Vetranić se poveo za Danteovom „Božanstvenom komedijom“. Dante u tom djelu crta svoj put kroz pakao, čistilište i raj, a time je alegorijski prikazan ljudski život u stanju grijeha, pokore i usavršenja. Tako i Vetranić u „Piligrinu“ crta čovjeka putnika, koji luta čarobnim krajevima, da nađe smisao i svrhu svoga života, pa se alegorijski prikazuje u tri pomenuta duševna stanja: u grijehu, pokori i usavršenju.

Vetranić bio je i dramatik. Napisao je tri crkvena prikazanja, i to *Uskrsnuće Isukrstovo*, *Suzanu čistu*, u kojoj je obrađena starozavjetna priča o čistoj Suzani, i napokon *Posvetilište Abramovo* (posvetilište = žrtva, lat. sacrificium).

Vetranićeve drame i dikcijom i kompozicijom mnogo su dotjeranije od crkvene sredovječne drame u glagoljskoj književnosti i od pučkih hvarskih prikazanja. Osobito u „Posvetilištu Abramovu“ ima veoma lijepih prizora. Pored svega toga nije se u Dubrovniku mogla udomaćiti crkvena drama. Dubrovčani su rano zavoljeli renesansnu dramu svjetovnoga sadržaja: *pastirsku igru* i *komediju*. Pučanin Nikola Nalješković (umr'o god. 1587.) prvi je napisao u stihovima četiri pastirske igre i tri komedije, bez posebnih naslova, a njegov je rad nastavio Marin Držić.

Iz djela Mavra Vetranića.

Pjesanca šturku.

Šturče, slatki razgovore,
 jeda te je koja vila
 u zelenci posrjed gore
 čemerikom opojila?
Ter nije čuti tvoje pjesni,
 da me tiho razgovori,
 od tužice i boljezni
 moje srce koje gori.
Zač ve[1]) zora bijela praska,
 a danica zove danak,
 i žuberi ptica svaka
 ostavivši noćni sanak;
samo pjesan nije čut tvoju
 mimo ptice sve ostale,
 ke s danicom rajsku poju
 ter nebesku Djevu hvale.
Dragi šturče i ljuveni,
 ako nijesu tuge koje
 u travici u zèlenî[2])
 obujmile srce tvoje:
pokomoli[3]) malo glave,
 pomoli se iz travice
 bez prikora i zabave[4])
 od nebeske zgar danice.
Lje se čudim toj danici,
 kako tebe s nebes zgara,
 gdi se tajiš u travici,
 ne kori te i ne kara?
Zašto bi se pristojalo,
 da te kara, da te kori,
 meu stvorenje sve ostalo
 tvoje pjesni gdi ne čuje.

Tijem se bolim i tuguju
 u žalosti rad ljubavi,
 svake ptice gdi svud čuju
 biglišući po dubravi
i pojući brijeme traju,
 ter Kraljici svijeh kraljica
 u pjesance hvale daju,
 ka je svjetlja ner danica.
Tijem, pridragi slatki šturče,
 umoli se željnu meni,
 nemoj tako stati múčê
 u travici u zèlenî.
Ti se ovdi u dubravi
 u pjesance u medene
 i proglasi i objavi
 i sadruži trudna mene.
Zač se ne vije[5]) pamet moja
 sad bez tebe pripraviti,
 tuj Gospoju svijeh gospoja
 u pjesance proslaviti.
Nemoj trudno srce moje,
 dragi šturče, rascvijeliti,
 kô se hoće sad na dvoje
 od veselja razdijeliti
uslišaje[6]) rajske pjesni,
 u visinah ke se poju,
 od sladosti i ljubezni
 ter zanose pamet moju.
U visinah pokli gori
 tê se pjesni slatke čuju
 i od anđela rajski dvori
 hvale i slave tuj Gospoju;

[1]) *zač*, jer; uzvik: *ve* dodaje se zbog sile govora. — [2]) *u zèlenî*, u zelenoj. — [3]) *pokomoliti*, pomoliti. — [4]) *zabava*, f. prigovor. — [5]) *ne vije*, ne zna. — [6]) *uslišaje*, čujući.

i na zemlji pokli ptice
s jutra rano podraniše,
i ostale živinice
tuj Gospoju proslaviše;
pokli polje, pokli gora
vesele se i raduju,
i s danicom bijela zora,
tê pjesance kad začuju;

i stvorenja sva ostala
pokli čuju te sladosti,
gdi se dava vječna hvala
toj Djevici od milosti:
i mi sad se pripravimo
meu živine sve ostale,
u pjesni ju pozdravimo,
neka joj su vječne hvale.

I recimo: o Djevice,
vječna hvala budi tebi,
Božja majko i kraljice,
i na zemlji i na nebi!

Iz „Remete".

Stan'te, zvijeri, stan'te, ptice
i ostali Božji stvore,
navlaš[7]) ribe pliskavice,
ke plovete sinje more, —
moju tugu i nevolju
da čujete i boljezni,
što pripijevam sam na školju
u jadovne moje pjesni.
O Neptune, i tebe molju,
zlosrdo se ti ne plaši
i valovom ne daj volju,
ner pučinom sve utaži!
I molim te rad ljubavi,
da namiriš trudna mene,
iz pučine svê priplavi
na kraj školja sve Sirene:
neka vide, neka čuju
bolježnive tužbe moje,
gdi ja cvilim i tuguju
sam na školju ovdi stoje.

Gdi sam ovdi Boga slavlju,
uokolo ter se vrtim
kako galeb na senjalu,[8])
gdi tužice mnoge patim.
Obrah dvore za pokoru,
gdi nije čuti razgovora,
da se s drazim razgovoru
u pučini sinja mora.
Za pokoru obrah spile,
gdi su stijene i litice,
gdi je hridje i gomile,
kudi laze gušterice.
Gdi pitome nije zeleni,
nit je buksa[9]) ni čepresa,
ner u hridju meu grebeni
mnoštvo raste od čepljesa.[10])
Ošlji badelj[11]) jošte raste
i broća[12]) se još nahodi,
u što žene jaja maste,
uskrsenje kad prihodi.

— — — — — — — —

[7]) *navlaš*, adv. naročito. — [8]) *senjal*, m. znak (tal. segnale). — [9]) *bŭkso*, m. šimšir (lat. buxus). — [10]) *čȅpljês*, m. zlatoglav (lat. asphodelus). — [11]) *bâdelj ošlji*, m. čičak. — [12]) *brȍć*, m. neka trava, koja daje crvenu boju (latin. rubia tinctorum).

I drugoga nije lijeka,
kad se koja boles zgodi,
ner bokvice[13]), sljeza i drijenka,
što se u hridju samo plodi.
I bijeloga lijera malo,
i bobovnik[14]) i divja ruta,
što se je samo usijalo
pri međinah ukraj puta.
Srijed gomile kamenite
jošte rastu daj dva busa
od travice zlamenite,
ka se zove međnja rusa.
Još su moji slavni stani,
tetivika[15]) gdi se plete
i gdi čapje, morovrani[16])
oko mene svuda lete.
Grličice a nije čuti
oko mene ni goluba,
zač ga soko podlabuti,[17])
kom[18]) ga čuje da zaguka.
I ptičice nije čut ine,
er kad pride k meni koja,
od sokola taj pogine
i ostavi perja svoja. — —
Nu kad pride primaljetje,
ter zemljicu daždic skvasi,
sva zelenca i sve cvijetje
nadvor[19]) zemlje sve izlazi.
I opet se sve objavi,
priko ljeta što prisiše,[20])
ter se moj duh oporavi,
divje cvitje gdi miriše.

Oštra zima kad li pride,
ter se nadme sinje more,
valovi se svuda vide,
po pučini kako gore.
Ter su tuge, ter su jadi,
gdi od oštra[21] i garbina,[22])
kad se more s krajem svadi,
vali jašu dovrh stijena;
kad li s kraja sjever dune
ali plaha tramuntana,[23])
oči mi su suza pune,
gdi prah lijeta sa svih strana.
Od mećave još pečalim
i od mraza još tuguju,
na pepelu gdi se palim
a za nokti zapuhuju.
Još ni ljeti, još ni zimi
nije k čerjenu[24]) moći priti,
kako u paklu zač se dimi,
ter mi hoće oči ispliti.
Još je tuga i nevolja,
munja oči gdi zablješti
i sve trepti dovrh školja,
kad zagromi i zatriješti.
Još je njeka huda mraka[25])
i boljezni i tužice,
gdi opsinu iz oblaka
nad pučinom pijavice;
ter se more ognjem stvori
i sve more zakrvave,
kako pakao ter sve gori,
put od školja kad se sprave.

[13]) *bȍkvica*, f. trputac, neka ljekovita trava. — [14]) *bobòvnîk*, m. neka trava (lat. telephium). — [15]) *tetevika*, f. biljka (lat. smilax aspera). — [16]) *mȍrovrân*, m. morski vran (gavran). — [17]) *podlabutiti*, ugrabiti. — [18]) *kom*, čim. — [19]) *nadvor*, adv. napolje, van. — [20]) *prisihati*, sahnuti, sušiti se. — [21]) *oštar*, m. južni vjetar, podnevni vjetar (tal. ostro). — [22]) *garbin*, m. vjetar jugozapadnjak, (tal. garbino ili gherbino). — [23]) *tramuntana*, f. vjetar sjevernjak (tal. tramontana). — [24]) *čerjen*, m. dimnjak. — [25]) *mraka*, f. neka tajna mračna sila; dubrovački pisci upotrebljavaju uz tu riječ pridjeve hud i zal.

Nu ja tada Boga molju
i u zvonce tada zvonim,
ter tuj tugu i nevolju
ja od sebe takoj gonim.

Iz „Pjesance slavi carevoj".

O slavni Hrvati, i vas li ognjen zmaj[26])
do traga pomlati i dâ vam plačni vaj!
ter vaše gradove i kotar ostali
i slavne banove sve ognjem popali,
i vašoj državi, ku nogom poplesa,
nijednog ne ostavi hrabrenog viteza!
Ner sam *Klis*[27]) ostaje, u ki se uzda puk,
nu i njega s potaje optječe bijesan vuk,
na njega ter reži i husta[28]) još zubi
i hitno ga preži,[29]) da ga prije izgubi!
Ter ga će zaklati iz krova skoro dan,
zač ga će izdati zli ljudi od krstjan. —
O slavni Klišani, što vam sad ja velim,
vitezi izbrani, raspa vam ne želim;
ner za vas ja molju Višnjega svaki čas,
tuj s tugom nevolju da odvrati svu od vas;
a meni prostite na ovuj riječ moju
i vi krv prolite hrabreno u boju.
Vaj, drazi Klišani, ali vi ne znate,
što su zli krstjani, a u njih se uzdate!
Čujte[30]) se svakoga i oči prostrite,
i samo od Boga pomoći prosite,
neka vas on vlada, neka vas on shrani,
i u vijeke i sada zlijeh ljudi obrani.

— — — — — — — — — — — — —

[26]) *ognjen zmaj* t. j. Turčin. — [27]) *Klis*, znamenita utvrda u gorskom sedlu između Kozjaka i Mosora na cesti iz Spljeta u Sinj. Klis je pao Turcima u ruke god. 1537. Tom prilikom poginuo je i njegov junački branitelj Petar Kružić. S Klisom pade sva Dalmacija do Neretve, osim mletačkih primorskih gradova, pod vlast tursku. — [28]) *hustati*, škrgutati. — [29]) *prēžati*, prȇžâm ili prēžiti, prēžîm, vrebati. — [30]) *čujte se*, skraćeno od: čuvajte se.

A i slavni *Biograde*[31]) i ti mi govori,
tvrdine i zgrade tko tvoje obori?
Tvoja li krajišta, o slavni Biograde,
ostaše za ništa, u zabit sva sade?
Tko kopja i sablje sada će lomiti
i oružne korablje Dunavom voditi?
Gdje li su tve šajke, Dunavom poplile,
koje su junake plijenovi hranile?
Ugarska stražice, cviliš li ti sada,
viteška hranice, gdi tebe car vlada,
istočni vaj lave, što tvoj stijeg otpravi,
biogradske ter slave u zabit postavi?

— — — — — — — — — — — —

A sad svak' na svijeti učini pravi sud,
gdi mogu podnijeti nebesa tolik trud;
i svako stvorenje kako se ne smuti,
moje govorenje žalosno gdi ćuti,
gdi željno tuguju misleći taj poraz,
a zaman klikuju svaki hip i svak' čas,
da zlobe ostave krstjane i grijeh svoj,
i da se priprave jednaga[32]) biti boj;
da se sva samire gospoda od krstjan,
da lava otjere k istoku na svoj stan.
A ne će na volju čuti moj tužan glas,
ner li se sve kolju meu sobom svaki čas;
a taj ih lav zoblje, čemeran i jadan,
i plijeni i kolje s istoka noć i dan;
njegova ter slava, njegova ter sila,
tuđih je država bez broja skupila.
Dubrovnik slabi grad jošte se njemu tač
od mnogo ljet dosad postavi u harač,
i služi mu vjerno, vazda je vjeran bil,
ter gojno i mirno počiva pod svoj kril.[33])
I Turci, ki znaju, koli ga ljubi car,
svi mu se klanjaju, scijeneći dragu stvar.

[31]) *Biograd* smatrao se „zlatnim ključem" Ugarske i Slavonije; na nj su mnoge turske vojske uzalud udarale, dok napokon nije pao u turske ruke god. 1521. — [32]) *jèdnaga*, adv. zajedno, skupa. — [33]) *pod svoj kril*, pod njegovim krilom.

*

Ma nu se ja boju, gizdavi grade moj,
da slavu tuj tvoju ne izgubiš za grijeh tvoj;
bijesan lav zač može i tvoju skratit vlas
za tvoje raskoše i tvoju oholas.
Molim te tijem drago, za ljubav jedinu,
ne uzdaj se u blago ni u tvoju tvrdinu;[34])
ne uzdaj se u cara, ni u pomoć krstjansku,
zač višnji Bog zgara korijepi zled[35]) svaku.
Zatoj se ti spravi ter hrlo na pospjeh
oholas ostavi i ostali svaki grijeh,
s Bogom se ti združi i mimo sve ino
i dvori i služi otmansko koljeno.

— — — — — — — — — — — — — — —

Pokli Bog višnji tač toj takoj sudil jes
ter posla krvav mač odzgara iz nebes,
neka se na volju za grijehe krstjana
meu sobom iskolju gospoda izbrana.
Ter se sad krvave za zledi za naše
krstjanske države, ke u tužbi ostaše;
jošte se izdaju meu sobom pritužni,
a Turkom ostaju robovi i sužni.
Zatoj se veseli slavni car otmanski,
ki drugo ne želi ner nemir krstjanski.
Zač vajmeh, da budu krstjani u goju,
car bi bio zaludu svom silom u boju;
niti bi u ropstvo krstjani ostali,
ni svoje gospostvo tuđinom podali.

Iz „Piligrina".

Početak.

Tko želi tužbu čut i trude razlike
i što je plač priljut, komu nije prilike:
pojući čuj mene, ter će čut u pjesni
tužice pakljene i plačne boljezni,
i jade vrh jada, ke najdoh hodeći
put tmasta zapada, trudom se gojeći.

[34]) *tvrdina*, f. tvrđava. — [35]) *korijepiti zled*, iskorenjavati zlo.

Truđahan zašto bjeh, slijedeći plačni vaj,
i drugo ne željeh, razmi sâm duši raj,
da moj duh zabude pri višnjoj radosti
sve muke i trude s minutom žalosti;
najliše[36]) prvi trud, kad plačan život moj
prisudi višnji sud nesreći jadovnoj.
Od zvijezda svijeh takoj budući prisuđen,
da traju život moj rascvijeljen i utruđen,
jur bješe prišla vlas od zimnje naravi,
da studen, led i mraz zemlji se objavi,
iz tmastijeh oblaka kad pada snijeg bijeli
zelenca ter svaka s liskom se razdijeli,
svi vihri studeni kada se pobune,
cvijet svakoj zeleni ter s liskom obrune;
ne mala tužica ter mi dâ tolik vaj,
gdje Zima kraljica izajde na svijet saj,
zlosrda i ohola, svoj narav slijedeći,
od mraza vrh kola u draču sjedeći.
Mljah,[37]) da ju porazi svi od svijeta slijeđahu,
gdje joj se svi vlasi na glavi viđahu
s mosuri[38]) ledeni, pod vencem od drače,
u homut[39]) spleteni, da srce proplače;
i nijedan Božji stvor pokoja ne imaše,
sjever i kozomor[40]) gdje prid njom dimaše.[41])
Tolika mećava ter bješe po svijeti
i studen krvava, ku nije moć izrijeti,
ter zvijeri vidjeti ne mogah ni ptice,
ni okom nazrijeti tekušte[42]) vodice,
ni drugu nijednu stvar, gdi je duh živući,
gorušte sunce zgar da ju stopli i svrući;
zašto se tajaše u sinjem oblaku
ter odzgar ne sjaše, da stopli stvar svaku,
čijem pride pravi rok od višnje ljubavi,
da svijetli svoj istok svijetu se objavi;
da svojom milosti prisvijetli istok taj
vjekuštom svjetlosti obasja vâs svijet saj:

[36]) *najliše*, adv. naročito. — [37]) *mljah*, mnijah. — [38]) *mòsûr*, m. ledenica, svijeća od leda. — [39]) *homut*, m. rukovet. — [40]) *kozòmor*, m. rđavo vrijeme (kad koze ginu). — [41]) *dimati*, d i m a m, puhati. — [42]) *tekušti*, tekući.

po kom se stekoše s vrjemenom svi roci,
što od njega rekoše po Pismu proroci,
ter nam se prigodi mjeseca časnoga,
da Dijeva porodi človjeka i Boga.
U onuj istu noć, u oni hip i čas,
kad htješe s nebes doć na zemlju radi nas
sin Boga živoga s goruštom ljubavi,
sužanstva vječnoga da svoj puk izbavi:
ja bivši srjed puta od moga poroda,[43])
tužba me priljuta i plačna nezgoda
nesreći prisudi, da s plačem dni traju,
da život moj trudi u tužbi i vaju.
Tijem leden i mrazan, ni u miru ni u goju,[44])
zastranih sebe van daleče Svijes moju,
moja Svijes po svijetu da trudi svaki čas,
jak pčela po cvijetu ištući mednu slas;
da najdem mjesto toj, gdje bih se nastanil
i gdi bi život moj u goju sahranil;
gdi bi mi sunačce ljuveno i milo
ledeno srdačce i moj duh stoplilo,
da leden i mrazan ne budem tužiti,
sunčanu prijazan čijem budu združiti.
U misleh ja takoj sebe van stojeći,
jadovit nepokoj u srcu gojeći,
svaki hip i svak' čas želeći pokoja,
jeda mi dobar glas navijesti Svijes moja:
u toj se u mene moja Svijes povrati,
nu tužbe pakljene ni moj trud ne skrati;

---

[43]) Ovo mjesto podsjeća na prvu tercinu u Danteovoj „Božanstvenoj komediji", koja u Buzolićevu prijevodu glasi:

Ljudskoga nam vijeka na pô puta
U tamnoj se dubravi osjetih,
Jer od staze upravne zalutah.

Tako se dakle jednako označuje vrijeme, kad počinje putovanje Dantea i Vetranićeva „piligrina" (t. j. samoga pjesnika). Po psalmistu kralju Davidu računalo se, da ljudski vijek traje 70 godina. Prema tome Dante i Vetranić kreću se, da ljudski vijek traje 70 godina. Prema tome Dante i Vetranić kreću na mistično svoje putovanje u 35. godini života. Ali Dante veli, da je krenuo na put 25. ožujka, jer je po sredovječnoj predaji na taj dan Bog stvorio svijet i na isti dan je Hrist na križu svijet otkupio, a Vetranić kreće na put one noći, kad se Hrist rodio. — [44]) *goj*, m. pokoj.

ter ne vijem, moj Bože, taj žalos i tuga
što podrijet ne može mê srce iz kruga,
gdje meni Svijes reče: „Svud zdesna i slijeva
obajdoh daleče, što sunce opsijeva,
i što sam obašla ja, trudna Svijes tvoja,
još nijesam vaj našla tihoga pokoja.
Nije školja, ni otoka, ni sela, ni grada,
od sunca istoka do tmasta zapada,
da človjek može reć: ovdi je kraljevstvo,
u kôm se može steć pokojno blaženstvo."
Tijem grozno procvijelih na taj glas jadovan,
i sam se pak dijelih iz moga doma van,
i drumom hodeći toliko trudan bjeh,
na ramu noseći pun misli šupalj mijeh.

Iz „Posvetilišta Abramova".

Skazanje četvrto.

Govor četvrti.

Šator.

Gojisava djevojka, Sara i Kujača.

Gojisava:

O gospo, — brižna ja! — što je ti gorki plač?

Sara:

Gojisava, pođi tja! Kolje me bridak mač
i srce podira, tim plaču i cvilim,
er ne imam ja mira, ter brižna duh dilim.
Zatoj me nijedna vâs, čuj, nemoj pitati,
er čekam tužan glas, ki me će priklati.
Da tomu prosti Bog, tko me sad umori,
tko meni tužnoj grob prije reda otvori,
neka mu Bog prosti, — duša mu blažena! —
ali ja zadosti ostah poražena;
ostah poražena u tuzi i vaju
vrhu svih jaoh žena, ke sinke rađaju.

Ukloniše se djevojke. Kujača sama osta podalje malo od gospođe.

Kujača, što činiš? Nu sjemo bliže prid!

Kujača:

O gospo, što veliš? Ovdi sam: zapovid!

Sara:

Oh da znaš, družice, kako sad umiru,
i ke mi tužice srdačce podiru,
jaki no grmuša[45]) sva bi tuj streptila,
er tijelo i duša sva bi se smutila;
a ti toj ne poznaš, kako ja neboga,
zač sinka ne imaš od srca od tvoga;
er da se u moj kip ti budeš stvoriti,
znala bi taj nalip[46]) kako je popiti,
od srca tko rađa po Božjoj ljubavi,
pak sinka ustrađa, koji ga jad davi!
Tijem posle ostavi, sve, mila, povrzi,
hrlo se otpraví, prid stanom ter stojzi,
jeda tko otkuda da kaže mi štogodi,
od muke i truda da me Bog slobodi.
Er brižna tuguju, srce mi brižno mre,
dokoli začuju, da Izak zdravo gre.

Izide Kujača s kudjeljom, poče se obzirati okolo, ne vidje nikoga, poče prste lomiti.

Kujača:

Vajmeh meni, moj Izače!
kudje nam se sad otpravi,
tužnu majku ter ostavi,
da za tobom grozno plače?

Još cvileći kad uzdahne
od jadova i tužica,
drobni bosio i ružica
do korijenka sve posahne.

8. Marin Držić.

Marin Držić, sinovac pjesnika Džora Držića, najveći je dubrovački dramatik. On se rodio u Dubrovniku oko god. 1520. od oca Marina, dubrovačkog pučanina. Više nauke učio je u Italiji, na sveučilištu u Sieni. Poput svoga strica Džora odabrao je i on svećeničko zvanje.

[45]) *grmuša*, f. neka mala ptica. — [46]) *nalip* (ijek. nalijep), f. neka otrovna biljka; često dolazi riječ nalip u značenju: otrov.

U Dubrovniku bio je Držić poznat kao duhovit šaljivdžija. Kad je god. 1545. došao u Dubrovnik čuveni njemački junak grof Christoph von Rogendorf, senat dubrovački pozove Držića, da odlična gosta republike zabavlja. Pjesnik je grofa osvojio svojom duhovitošću, i ovaj ga učini svojim dvoranikom. Tako je Držić prateći Rogendorfa došao u Beč, ali se već za tri mjeseca vratio u Dubrovnik. God. 1546. dođe iznenada grof Rogendorf ponovo u Dubrovnik, a Držić opet stupi u njegovu službu. Rogendorf, gradeći se da putuje u svetu zemlju na grob Hristov, otplovio je u Carigrad, da se osveti njemačkom caru Karlu V. (1519.—1556.) i da potakne sultana, ne bi li udario na Beč. Držić ubrzo opazi, kako je pao u društvo opasna pustolova, pa se iz Carigrada vrati u Dubrovnik. Otad živio je u rodnome gradu, a tek potkraj života u Mlecima, gdje ga zateče smrt god. 1567.

Marin Držić nastavio je Vetranićev rad oko crkvene drame. On je preradio Vetranićevo *Posvetilište Abramovo,* skratio ga i udesio za pozornicu, jer zbog velike rastegnutosti i širokih opisa nije bilo prikladno za prikazivanje. Pored toga napisao je izvornu dramu *Od poroda Jezusova,* koja je najvrednije pjesničko djelo te vrste u dubrovačko-dalmatinskoj književnosti. Ali najveći su i najvažniji dio Držićeva književnog rada *pastirske igre i komedije.*

Pastirska igra (dramma pastorale) razvila se u Italiji na početku XVI. vijeka, i to iz ekloga, t. j. lirskih pjesama iz pastirskog života. Tipična su lica u pastirskim igrama: nimfa (u nas: vila) i pastir, zaljubljen u vilu; zatijem satir, koji ljubavniku čini zapreke i otima nimfu, pa vjeran drug, koji pastira tješi. Kad je Držić učio u Sieni, bila se tamo već razvila osobita vrsta pastirske igre, t. zv. *seljačka drama* (dramma rusticale), u kojoj pored nimfa, pastira i satira dolazi komična priprosta čeljad sa sela. Za Držićeva boravka u Sieni postojala je tamo „La Congrega dei Rozzi", t. j. družina neotesanaca,*) koja je prikazivala sienske seljačke drame. Vrativši se s nauka Držić je u Dubrovniku udomio tu vrstu pastirske igre uvedavši u nju seljačku čeljad iz okolice dubrovačke. On je napisao tri pastirske igre: u stihovima *Veneru i Adona* u 1 činu i *Tirenu* u 5 činova, a u prozi s ne-

*) U Italiji obično su se glumačke i književne družine nazivale podrugljivim imenima, a tako je to bilo i u Dubrovniku.

koliko pjesama *Plakira**) u 5 činova. Po primjeru sienske drame i Držić je upotrijebio *intermedije*, t. j. komične međuigre između pojedinih prizora glavne radnje. Ti su intermediji naročito lijepo upotrijebljeni u „Veneri i Adonu".

Sadržaj „Venere i Adona": Prije nego što će se otkriti pozornica uđu u razgovor vlasi t. j. seljaci iz okoline dubrovačke, Vukodlak i Kojak. Prvi je donio u grad vreću jarebica, prodao ih, primio lijepu platu pa se napio. A Kojak vodi u grad sinovca Grubišu, da ga oženi, i tu pred pozornicom sretne Vukodlaka, koji se nakićen s njima podruguje. Uto dođe i Vlade, mati Grubišina. Ona odvraća sina, da ne prosi djevojke u gradu, bojeći se, da ga tu ne uzmu vile, pa ga nagovara, neka se vrati na stan i uzme seosku djevojku. Ali ma da je ona sve zlo sasula na gradske djevojke, Grubiša ne popušta i hoće da se vjeri u gradu.

Uto se otkrije pozornica. Vlasi se prepadnu, jer se pojavi šest vila, koje pjevaju i onda igraju. Tada izađe i božica Venera, kojoj se vile klanjaju, a satiri izvode pred njom tanac. Venera, nesretno zaljubljena u Adona, plače, ali joj sin Kupido obećaje, da će ga raniti svojom strjelicom, pa će ga ona voditi svezana zlatnim pramenom svoje kose. Venera poljubi svoga sina i pozornica se sakrije.

Vlasi gledajući sve to jedva se sabiraju od čuda; jedino Grubiša izjavi, da ga je Venera u srce ranila i da će joj poći za slugu.

Pozornica se opet otkrije. Jedan satir s vilom izvodi tanac, pak dotrči pet satira, da mu je otmu, ali on sa svima bije boj, te odbrani vilu. Uto dođe umoran Adon i zaspi, a nadođe Kupido, pa ga svojom uzom sveže. Kad se probudi, Venera je uza nj, i ona ga razriješi, ali ga sveže svojim zlatnim pramom. Ona će ga uvijek ljubiti, a on se radosno odaziva njenoj ljubavi.

Seljaci sad se još više snebivaju od čuda i straha, pa hoće da ostave to mjesto, jedino Grubiša se ne da, jer je zatravljen; no oni će ga ponijeti i pokriti vrećom, da ga vila planinom nestravi, pa da ga vjere na domu sa seoskom djevojkom Veselom.

Uporedo s pastirskom igrom razvila se u Italiji u prvoj polovici XVI. vijeka pod utjecajem rimskoga komediografa Plauta t. zv. *plautovska komedija*. Najznatniji su predstavnici plautovske komedije u talijanskoj književnosti Lodovico Ariosto, Bernardo

*) *Plakir*, sin Kupidov; ime izvedeno od talijanske riječi: il piacere, t. j. razbluda, raskoš.

Bibbiena, Niccolò Machiavelli i Pietro Aretino. Marin Držić je i tu vrstu književnoga rada udomio u Dubrovniku napisavši sedam komedija u prozi. Od tih su komedija sačuvane: *Dundo Maroje*, *Arkulin*, *Tripče de Utolče* i *Skup*; po ulomcima poznajemo dvije komedije: *Pjerin* i *Džuho Krpeta*, a komedija *Pomet* poznata je samo po naslovu.

U Plauta uglédao se Držić naročito u „Skupu" i „Pjerinu". U karakternoj komediji „Skup" (skup = skupac, škrtica) obrađuje se značaj škrtice slobodno prema Plautovoj komediji „Aulularija", prema kojoj je u XVII. vijeku i francuski najveći komediograf Molière napisao komediju „L'avare" (Škrtica). A u „Pjerinu" razradio je Držić motiv iz Plautove komedije „Menaechmi": dva blizanca, od kojih se jedan izgubio kao dijete, a drugi odrastao i pošao u svijet, da nađe izgubljenoga brata, te došao u mjesto, gdje mu brat boravi, i tad se zbivaju komični qui pro quo prizori, dok se oba blizanca ne nađu zajedno i ne prepoznaju. U svjetskoj književnosti poznata je obradba toga motiva u Shakespearovoj „Komediji bludnja".

Držićeve pastirske igre i komedije napisane su za pokladno doba te su se prikazivale javno u vijećnici, pred Kneževim dvorom ili na pirovima u privatnim kućama. Pjesnik imao je tri družine, koje su prikazivale njegove drame, a zvale su se: *Garcarija*, *Njarnjasi* i *Pomet-družina*. Pored pastirskih igara i komedija napisao je Držić za pokladno doba u stihovima veoma lijepu *pokladnu igru* (Fastnachtspiel) s natpisom *Novela od Stanca*, kojoj se radnja događa u Dubrovniku o pokladama. Napokon Držić je prvi od dubrovačkih pjesnika preveo na hrvatski jednu staroklasičku tragediju, i to Euripidovu *Hekubu*. On nije djelo preveo iz grčkoga izvornika, već iz talijanskoga prijevoda Lodovica Dolcea (1508.—1568.), i njegov je prijevod prema talijanskom veoma vjeran, ali Dolce je prema izvorniku bio veoma slobodan.

Držić je najveći hrvatski komediograf, a najznatniji dramatik stare dubrovačko-dalmatinske književnosti. Njegove komedije i pastirske igre nijesu prikazivane samo u Dubrovniku; one su bile poznate i u gradu Hvaru, što i nije neobično, jer znamo, kako su postojale žive književne veze između pjesnika hvarskih i dubrovačkih. U gradu Hvaru javio se i novi komediograf, Martin Benetević, kojega možemo smatrati učenikom i nastavljačem Marina Držića. Benetević je napisao *Hvarkinju*, ko-

mediju u 5 činova u prozi, što se u pokladno doba prikazivala u gradu Hvaru, i to negdje pedesetih ili šezdesetih godina XVI. vijeka.

Iz „Tirene“.

U prvom činu pastiri Ljubenko i Radmio traže u lugu prijatelja Ljubmira, koji se zaljubio u vilu Tirenu. A Tirena, umorna od lova, otpočiva u lugu kraj vode, kad se pojavi tužan Ljubmir plačući i grdeći bijelo lice te zovući smrt, da ga izbavi od gorke ljubavi. U času, kad hoće da se ubije, javlja mu se iz luga Tirena, i njemu ispade iz ruku ubojito oružje. Ljubmir sretan jedino želi, da je slijedi i dvori, a ona mu daje vjeru, ali uto pojavi se zlobni satir, da je uhvati. Tirena uteče, a Ljubmir nagne za satirom, da spase vilu.

Drugi čin.

Vila za Ljubmirom užežena govori.

Vila:

Srcem je kamena prem svaka nâs vila
  prî, neg nas ljuvena dosegne taj strila:
ne znamo, što je cvil ni tuga na sviti,
  ni što je ljuven stril u srcu ćutiti,
ni što je, jaoh, žalos, ni što je boljezan,
  ku pati taj mlados kroz ljubav noć i dan,
ni što je dragoga na svak' čas žuditi,
  jaoh meni, bez koga nije moć živiti.
Nemoćan tko nî bio, taj ne zna, što je bit zdrav;
  a tko nî ljubio, jaoh, ne zna, što je ljubav.
Što ću rijet od mene, u srcu ka njekad
  tej strile ognjene ne čujah kako sad;
Ljubmira suzami ništa se ne boljah,
  ma gluha jak kami na njegov plač stojah;
a sada živiti bez njega nije mi moć,
  bez njega cviliti meni je dan i noć.
Veliki Bože moj, ako je znati moć,
  koji je sud ovoj, daj mi znat tvoja moć.
Kad žudim dragu stvar, ne mogu je imati;
  a imam tuj na har,[1]) ku ne budu iskati.

[1]) *har*, f. ljubav.

Gdje te ću sad zvati, Ljubmiru ljuveni,
  gdje li te ću iskati u gori zeleni?
Sumnjim, da zli satir oznobio[2]) tebe nî,
  jaoh, da te u nemir nî stavio pakljeni.
K vodi svak' dohodi, pri vodi ću ovdi stat,
  da mi je štogodi za Ljubmira ispitat;
gorko ću tužiti, Ljubmiru dragi moj,
  čim budu združiti izbrani ures tvoj.

Vlašić Miljenko popjevavši k vodi dohodi i s vilom govori zašadši u ljubav.

Miljenko:

Mir s tobom, gospoje, i dobra kob svudi!
  Tužice svakoje Višnji te sabljudi,[3])
prolitje veselo cvitkom od ružice
  resilo ti vik čelo i zlate kosice!
Na nebu što je gori u vječnoj svitlosti,
  kad su ovdi u gori tolike liposti?
Ah, tako t' Bog shrani liposti tej tvoje
  i svega zla brani, kti mi rijet, gospoje:
ali si sletila s nebesa od višnjih,
  ali si ka vila od voda studenih,
ali te zelene dubrave sazdaše
  i tuj sad ljuvene želje dotiraše?
Tvrđi je kamena, nalipa gorči je,
  od družtva ljuvena tko se tvoga krije.
Ka s' godi ti vila, ljepša si ner sunačce,
  ka s' meni stravila ljepotom srdačce.
Ah, da mi bit može u gori zeleni
  ovojzi, moj Bože, da sam rob kupljeni,
priverna službica[4]) da joj sam u vike,
  ufana stražica nezgode ke prike,
da š njome zelencu uživam u gori
  pri živom studencu, kad sunce domori.[5])
Koli bih ja rado tvoj se, vilo, zvao,
  za te drago stado i slatki dom ošao.[6])
Koje je cvitje ovoj? Gdi, Bože, bi brano?

[2]) *oznobiti*, ozlobiti. — [3]) *sabljusti*, sabljudem, sačuvati. — [4]) *službica*, f. (od mila) sluga. — [5]) *domoriti*, dosaditi, dodijati. — [6]) *oći*, ođem, ostaviti.

Vila:

Pastiru, tamo stoj, tuj ticat nî t' dano.

Miljenko:

Čudno t' je kićeno.

Vila:

Ter stani malo tuj.

Miljenko:

Vidjet je smišljeno.

Vila:

Mir s tobom, nu me čuj:
jeda si satira gdi vidil tireći
Ljubmira pastira, umiješ mi što reći?

Miljenko:

Gospoje, dušu inu ja ovdi ne pozrih,
neg tebe jedinu, cić koje vâs umrih.

Vila:

Pastiru, umr'o nis', svjedok sam ja tomu,
ne izgub' istom svis[7]) i mir srcu tvomu.

Miljenko:

Ali ću skoro umrit, pridraga mâ vilo,
ne budem ako prit tebi sad u krilo.

Vila:

Budi ti, što žudiš, slobodno priđ k meni,
i stan moj da vidiš u vodi studeni.

Ovdi vila skoči u hladenac.

Miljenko gazi po vodi spominjući svoje „muke ljuvene" i dozivlje iz vode vilu. Uto dođe tražeći ga starac Radat i grubo ga grdi, što je izgubio pamet. Međutim dođe i Stojna tražeći sina Miljenka.

Stojna ovdi ište Miljenka sina i zove ga iz glasa; Radat odgovara.

[7]) *svis*, f. svijest.

Stojna:

Voh! Miljenko! Miljenko! Tužna majka vèle
ištući te, sinko, lele, majci, lele!

Radat:

Tko Miljenka zove? Miljenko ljubeni
s vilama sad plove u vodi studeni.
Ne zovi Miljenka, vilinji er je vâs.

Stojna:

Od miloga sinka koji ve čuju glas?

Radat:

Miljenka ostavi, Miljenko da takoj
u slatkoj ljubavi provodi život svoj.
Ne brin' se nitko njim, u vodi hladi se.

Stojna:

Zaklinam te Višnjim, Radate, vrati se,
ukaž' mi dijete toj, sumnja me porazi.

Radat:

Oto ti sinak tvoj, u vodi gdi gazi!

Stojna:

Miljenko, što činiš? Kamo si otašao?
Vukovom, a ne mniš, živo si sve ošao[8]):
tuče t' se sve stado pusto po dubravi,
ter staro i mlado na volju vuk davi;
a ti se ne haješ, vaj, ni znam kako toj,
jak manen[9]) tuj traješ u vodi život tvoj.
Što se toj od tebe sad čini, gdi ti je vid,
kako sam od sebe, Miljenko, nije te stid?

Radat:

Danaska nije stida meu ljudmi nikako,
razbora ni vida, žive se opako:

[8]) Znači: a ne mniš, da si sve živo ostavio vucima. — [9]) *manen*, adj. mahnit.

stari se ne čtuju, kako razlog prosi,
  ni svjèti njih čuju; tim rika sve nosi.
Mlados je obijesna kakono sit tovar,[10])
  za razlog nesvijesna ne mari nijednu stvar.

Stojna:

Miljenko, što mučiš? Hoće li razlog toj,
  tvu majku da mučiš pod staros ovakoj?

Miljenko:

Ah, majko, sinak tvoj nije oni, ki je bio.

Radat:

  Vidimo i mi toj, pamet je izgubio.

Miljenko:

Jedna vil od gore, ke ures izbrani
  izrijet se ne more, srdačce mê zani;
nje lipos dobiva sve ine liposti,
  sunačcu odsiva nje obraz svitlosti.
Oči mê nikadar ne mogu viditi,
  gospoje, ljepšu stvar od tebe na sviti.
Diklice, izidi, dosta si norila,[11])
  da te Radat vidi i majka mâ mila!

Radat:

Blizan[12]) se razbludio, a blizan mlađahan
  gorsku vil vidio, ne javi neg u san,
a blizan vil gorske u vodah zamirao[13])
  i sirene morske po gorah tirao.
Da li toj dostoji od tebe, u staros
  tva majka ka goji jak bosil tvu mlados,
da joj si odmjena i štap nje starosti
  i slatka spomena u nje nejakosti.

Stojna:

Moj sinko, kon vode usprizri se[14]) vlahom,
  da tance vil vode pod starim orahom:

[10]) *tovar*, m. magarac, osao. — [11]) *noriti*, roniti. — [12]) *blìzan*, blìzna, m. blizanac. — [13]) *zamirati* (ijekav. zamjérati, perfekt. zàmjeriti), bacati oko na što, namotriti. — [14]) *usprizreti se*, pričiniti se, prividjeti se.

ma to je nakazan, moj sinko, sve đavlja,
  u napas noć i dan umrle ki stavlja.
Zla napas ka godi tebi se je prizrila,
  danaska pri vodi, vila toj mi t' nî bila,
ka ti je, sinko moj, pametcu zanijela
  i u zli nepokoj srdačce, jaoh, spela.

Miljenko:

Što je napas, znam, vil što. Vil taj biše;
  nje rajske liposti oči ove vidiše.
Š njom ovdi govorih, kako sad s tobome,
  srce joj otvorih, er goji[15]) za njome,
i prašah ju, otkud je lipota tolika,
  na svitu er nigdje nije njojzi prilika.
Toj ne ktiju' kazati nače za Ljubmira
  njekoga prašati, uzmožna pastira,
od koga ništor ja ne umjevši joj rijeti,
  u vodu skoči tja i tuj se ktje skriti.

Stojna:

Hoću da je istina i da je taj bila
  od gornjih planina gizdava ka vila.
Moj sinko, tej vile ohvaone[16]) su ćudi,
  ni ljube ni mile naše ruke ljudi;
pastiri ubozim one se rugaju,
  tim ruzi[17]) i mnozim tužicu zadaju;
uzmnožne pastire i ljube i mile,
  Radmile i Ljubmire, ohole tej vile;
a tobom rug tvore i tebe u nemir
  stavljaju i more, jak lovac gorsku zvir.
Cić toga, sinko moj, k domu se it spravi;
  a väs si zlotvor tvoj s tom vilom ostavi,
koja se tobome očito naruga
  ne ktiju' te sobome u gori za druga,
ter od kmeckih kćeri za drugu tvu ljübi
  najlipšu izberi, ku t' srce već ljubi.

[15]) *gojiti*, nastojati oko čega. — [16]) *ohvaoni*, adj. udvoran, otmenih navika. — [17]) *rùzi* (ak. pl. od rug), poruge.

Miljenko:

Ah, majko, sa mnome srdačce moje nî,
 liposti rajskome lijepa ga vil zani.
Tim srcem sad ljûbi izbirat nî meni,
 mê srce obljubi nje ures ljuveni,
mê srce služit njoj u život odluči
 i pak kad tijelo ovoj s dušom se razluči.
Tim mene ostav'te pri hladencu š njome,
 a vi se otprav'te bez mene domome.

Stojna:

Moj sinko, što je toj? Da li majku milu
 ostavit hoć takoj za pustu tuj vilu,
koja te njegova i prsi ovim doji
 i lijepo pjestova i kako cvit goji,
da joj si u staros tvojome mladosti
 odmjena i rados, ne uzrok žalosti.

Miljenko:

Hotješe toj zvizda, višnji sud hotje toj,
 nje lipos i gizde da slidim vâs vik moj.

Radat:

Zla pamet hoće toj, a ovi bat hoće,
 da ovdi taj bijes tvoj ostavi sve zloće.
Bez bata nî lika djetetu obijesnu,
 slatka rič i vika većma udi nesvijesnu.

Miljenko:

Radate, Boga rad, ohaj se, ohaj se
 bolesna mene sad i razlogu daj se.
Taj tvoj bat ne liječi od gorke ljubavi,
 zaman su i riječi, tim sve toj ostavi.

Radat:

Ček', sve ću ostavit, tako ne bio človik,
 batom ćeš ozdravit, u kom je tebi lik.

Miljenko nato uteče. Stojna i Radat ostanu sami; ona se obara na suvremenu mladost i nevjeste, pa onda krene kući, da dovede čeljad, a Radat pođe za Miljenkom.

III. čin. Miljenko u lugu izgara od ljubavi; zaboravio je majku i sav rod, pa i ne mari, što na nj viču; on mladost u mladosti provodi. Uto se pojavi Ljubmir i traži Tirenu bojeći se, da nije pala u ruke satiru, pa ide dalje, da ga nađe. A Radat, izmoren od traženja Miljenka, dođe i zaspi kraj vode, a Kupid ga rani strjelicom. Kad se starac Radat probudi, mine kraj njega Tirena, pa sada i njega „zatravi vilinji taj pogled, pun svake ljubavi". A kad uto dođe svojta iz doma po Miljenka: Vučeta, Obrad i djetić Dragić, oni opaze, da je i stari Radat povilenio, jer samo o Tireni govori, i oni pobjegnu s toga strašnog mjesta, pa neka Stojna sama traži mahnita Miljenka.

IV. čin. Stari Radat sretne se sa svojim sinom, djetetom Dragićem. Radat govori samo o ljubavi. Dragić bi, da se svojom praćom osveti Kupidu zbog oca te se junači, ali Kupid se „na vlašku priobrazi" i rani Dragića. Kad se iza toga javi Tirena tražeći Ljubmira, dijete već zametne s vilom svoj naivni ljubavni razgovor. Pošto ona mine, u lugu su svi njeni obožavatelji: stari Radat, dijete Dragić, uz njih evo i satira, koji užežen od ljubavi traži vilu, pa se tu sretne i potuče s Ljubmirom, udari ga jednom stijenom i pobjegne. Ljubmir leži kao mrtav, a Tirena ga oplakuje i od tüge umire.

Peti čin.

Ljubmir se oporavlja i govori.

Ljubmir:

Jaoh, gdi sam ja ovoj, u kojoj dubravi,
 koji li nepokoj ja čuju u glavi?
Svit mi se vâs mete, ter dubja i gore
 oko mene lete. Što ovoj bit more?
Jeda je san ovoj, ki smeta, jaoh, meni
 noćni mir i pokoj u gori zeleni,
ali mi nî dosti, jaoh, obdan tužiti
 drage vil liposti želeći združiti?
Ma ovdi, jaoh, tko je? Koga ovdi vidim ja?
 Tirena ovo je, mâ draga gospoja!
Tirena ovo je; ah, Bože, što je ovoj?
 Tko tako, gospoje, potlači ures tvoj?
Ki vihar otruni cvit tvoje liposti
 i mene napuni pakljene žalosti,

*

i čemu taj lica pogledam sunčana,
gdi su jak ružica ublijedila ubrana,
ter srce, jaoh, moje gorko se raspada
pogledav na tvoje blido ličce sada?
Zli satir je uzrok vàs, sad poznam zlo moje.
da takoj tvoj obraz pogledam, gospoje,
da ures izbrani na zemlji gledam ja,
prilike komu nî pod suncem koje sja.
Odveće, diklice, mnom se si bolila,
pokli s' tač tve lice za me potlačila.
Velika ljubav jes, ku nosi sad meni
angelski tvoj ures u gori zeleni,
pokoli za mene drage vil ostavi
i vode studene u slavnoj dubravi,
gdino su sva dobra i rajsko sve bitje
i gdi stan svoj obra razbludno prolitje.
Ma što cknim, gospoje, ter ne idem združiti
s tvojom duše moje, er, vajmeh, živiti
bez tebe nije mi moć; bez tebe dan meni
svrnu se u mrklu noć u gori zeleni.
Da li ću pitati tolike žalosti?
Budem sad skratiti sve ove gorkosti.

Ovdi Ljubmir usktjedbude se ubit, a družba mu pridođe ter ga uzdrži. Radmio i Ljubenko, pak k njim Remeta dođe.

Radmio:

Ljubmiru, Boga rad, što se toj vaj čini
od tebe ovdi sad u pustoj planini?

Ljubmir:

Bolje je umriti, takoj se meni mni,
negoli živiti nesrićan po sve dni.
Blaženi, Radmile, koji se ne rode,
er nesrećne sile toga ne nahode.

Ljubenko:

Vrijedni uresu izbrane mladosti,
na te sad koje su napale žalosti,
ter svitli tvoj obraz nemilo grdi tač
njeki smrtni poraz i njeki smrtni plač?

Ljubmir:

Tirena, lijepa vil, cić moje ljubavi
potlači obraz bil i ures gizdavi.
Satirom zao boj bih, satir me rani, jaoh,
i ranjen ja takoj jak mrtav tuj padoh;
tuj me je tužna vil jak mrtva zastala,
sama je toga dil[18]) sebi smrt zadala.
Koli se, vajmeh, rih malo prî ja blažen,
a sad sam vrhu svih nesrećnih poražen.

Ljubenko:

Jaoh, što sad vidimo? Tirenu, lijepu vil?
S Ljubmirom dilimo, Radmile, grozni cvil.

Radmio:

O smrti nemila izagnana s nebes,
da li s' potlačila od svita vàs ures,
da li sve radosti obrćeš svjetovne
u gorke žalosti, u tužbe jadovne?

Ljubmir:

Oči, vi suzite, jaoh, srce prosi toj,
suzami skratite gorki naš nepokoj,
i vi vode i luzi pomoz'te nam cvilit,
er tolikoj tuzi, jaohi, nî moć odolit.

Uto dođe starac Remeta, koji ih tješi, da će Višnji povratiti život mrtvoj Tireni. Pastiri se mole Višnjima i žrtvuju: Ljubmir srce, Radmio liru, Ljubenko svoje pjesme. Iz neba čuje se glas, da Višnji primaju zavjete i vraćaju dušu prelijepoj Tireni. Ona se prene i predaje Ljubmiru, ali uto doteče Miljenko, Radat i Dragić, i svaki hoće Tirenu. Zato se bije boj među njima, s jedne strane Ljubmir i njegova družba, s druge vlašići, a onda dođu tri satira, pa se boj razvio u troje. Međutim Tirena iz gore progovori i nastane mir: ona ima više sestara vilâ u vodi, prelijepih i milih; njezin da je Ljubmir, a ostalima daje svoje sestre, i tako se s izmirenjem i plesom svršava drama.

[18]) *toga dil*, toga radi.

Iz „Novele od Stanca".

Vlaho i Miho sretoše se noću u jednoj tamnoj ulici. Miho priča, kako je jedva umaknuo iz kuće, jer ima čudna oca, koji kuću zatvara. Ali on iza večere učini kao da ide gore leći, pak se niz konopac spusti na ulicu, a otac misli, da on gore spava. Miho je već putem našao zgodu za pustolovinu: sinoć došao je u grad neki starac vlah, donio kozle i grudu sira, da to sjutra proda, pa se prislonio pred fontanom uz zid i glava mu od sna pada. Uto evo i Dživa Pešice, koji je također bio već opazio vlaha Stanca, pa poziva drugove, da mu učine kakvu „novelu" (šalu).

Sva trojica pođu k Stancu. Dživo, obučen na vlašku, zavede sa Stancem razgovor.

Dživo:

Dobra kob, junače! Što si tuj takoj sam?

Stanac:

Zdrav, mili moj brače! Ovo ni sam ne znam:
sinoćka u ovi grad uljezoh čestiti,
u kom ni star ni mlad ne ktje me primiti
na stan svoj; ter ne znav, kud se inud svrnuti,
k vodi idoh ovdi uprav, da bih počinuti;
studena vodica umjesto prijatelja
ter mi je družica, a kämi postelja;
i meni t' nije spat nego bdjet i javi
danicu svitlu zvat, da bil dan objavi,
u noćnoj da tmasti zločinac ki mene
ne bude pokrasti kon vode studene.
Tržak sam donio: kozlece,[19]) grudicu,[20])
od šta sam ončas mnio primiti aspricu.[21])
Ovdi sam toj takoj; ma ňu mi kaži sad:
tko si ti, brate moj, er ti sam veomi rad?

Dživo:

S Gacka[22]) sam trgovac, govedi trgujem,
vri mi pritio[23]) lonac, dužan se ne čujem;

[19]) *kozlece*, kozleceta, n. dem. od kozle. — [20]) *grùdica*, f. gruda sira, hljebac sira. — [21]) *asprica*, f. (od novogrč. ἄσπρος = bijel), dem. od aspra, sitan srebrni novac turski; zatim uopće: novac. — [22]) *Gàcko*, n. kraj u Hercegovini. — [23]) *pritio*, adj. pretio, debeo.

putujem na suho, more mi drago nî,
spim s uha na uho, zlo mi se i ne sni;
u vjeru ne davam, jamac se ne hitam,
na vrat ne prodavam, moje posle činim sam.

Stanac:

Čestit se kažeš ti i obrazom svitlim
i dobrom pameti i tvojim trgom tim.

Dživo:

Ne mjerim ja gori nebeske visine,
ni pamet ma nori tej morske dubine;
u srijedu udaram, blaženi gdi idu,[24])
sam sebe ne varam hode u nevidu.

Stanac:

Ti s' njeki razumnik, viđu ja, brate moj,
ja dosad nijesam vik besjedit čuo takoj.

Dživo:

Ako je ki razum i mudros u meni,
taj mudros ni taj um od Gacka, brate, nî.
Ja prvo, u ovi grad kad dođoh čestiti,
bjeh star, a ne mlad, jak sam sad viditi.

Stanac:

Da to se s' pomladio?

Dživo:

Pomladio, brate moj.
Bradat sam i sijed bio.

Stanac:

Koje je čudo toj?

Dživo:

U ovi grad jednome ja dođoh na Ivanjdan
i srećom mojome ne nađoh nigdi stan,
ter k vodi tuj sjedoh u ovoj prem dobi.
Tuj malo pojedoh, pak me sanak dobi:

[24]) Prema latinskoj rečenici: aurea mediocritas.

i speći ja takoj čuh, gdi se igraju
  tej igre, brate moj, i pjesni spjevaju,
da dušu moju tad obujmi veća slas,
  ner se izrit može ikad; probudih se u taj čas
i vidjeh kon vode tuj, gdje s' ti, gdi vile
  tanačce izvode gizdave i mile;
pruži se jedna od njih, hvati me za ruku,
  a druga ljepša od svih pozlatnu jabuku
pokloni tuj meni; tretja reče: hodi,
  pri vodi studeni ter nam kolo vodi;
četvrta, pi, reče, ako budeš piti,
  noćas razum steče, kim ćeš slavan biti.
Napih se, brate moj, i jabuku primih
  i tañac pri ovoj vodi š njimi izvodih.
Prašah ih za ime; zvahu se, junače,
  imeni čudnime.

Stanac:

Spovjeđ' mi, moj brače!

Dživo:

Jednojzi Perlica, drugojzi Kitica,
  tretjojzi Pavica, a Propumanica
četvrtoj bješe ime; ma bješe Pavica
  batesa[25]) nad svime, koja penga[26]) lica.
Sobom me na dvore tej vile vodiše
  i mene do zore slastima pojiše.
Svukoh se otada iz kože jak zmija,
  opade mi brada, idoše dlake tja;
a mlada kožica lašti se na meni
  kakono ptilica,[27]) na kojoj pisma nî. —

Stanac:

Ah čuda, kih sada ovdi se naslušah!
  I sijeda mi je brada, a ne čuh ja toj, ah!

---

[25]) *bàtesa,* f. poglavarica nad opaticama u manastiru (tal. abadessa i badessa, f. opatica). — [26]) *pengati,* ličiti, slikati (tal. pingere). — [27]) *ptilica,* f. tanka kožica.

Koliko kon vode, i ja znam, er vile
  tanačce izvode kakono snig bile:
i ja sam njekada š njimi tance izvodio,
  ma sam bio sveđ tada kako sam i prije bio.
Čoek da se pomladi, čudo je velje toj.

Dživo:

Nije svakoj bradi toj dano, brate moj.
Kako se zoveš ti?

Stanac:

Stanac se zovem ja,
  s rijeke Pive;[28]) a ti? Kaž' mi, milos tvoja.

Dživo:

Zovem se Sedmimuž, prezime Duginos,
  na sebi kako spuž nosim dom, gdi sam gos.
    Pijem vince bez vodice;
    voda mi je bistra mila,
    gdi mâ ljùbi mije lice,
    kad je od ruže venčac svila.

Stanac želi, da se i on pomladi. Dživo mu odvraća, da će doći k ovoj vodi vile: prva imat će travu, kojom se on pomladio, pa bi se i on po sreći mogao pomladiti, ali ne smije da se prestraši, kad se pojave vile.

Vlaho, Dživo i Miho vesele se, što su se namjerili na luda seljaka, te im „novela" polazi za rukom. Uto opaze, kako maškare — bijele vile — idu na pir, i pođu, da ih dovedu, pa će Stanac misliti, da su zbiljne vile. Maškare, obučene kao vile, dolaze, pa se Stancem rugaju: jedna hoće, da ga pretvore u osla, druga u pticu, treća u paklenu napast, četvrta u buhu, a on se sve otima bojeći se, što će njegova Miona, i moli, da ga pomlade, da bude mladić od dvadeset godišta. Vile napokon pristaju, počinju pjevati, pa se uhvate u kolo s nadošlim vlašićima — maškarama, obučenim na vlašku, — koji također žele, da se pomlade. Ali Stanac moli vile, da on bude prvi, jer je prije njih došao. Vile Stanca napokon omrče, svežu mu ruke i ostrigu bradu, uzmu kozle i što je u bisacima, ostavivši mu dinara, koliko to vrijedi, pa svi odu. A on se osjeti od varke, skoči za njima vičući, što mu haramije ostrigoše bradu i oteše kozle.

---

[28]) *Piva,* f. rijeka u Hercegovini.

Iz „Dunda Maroja“.

U „Dundu Maroju“ glavno je lice Maro, sin Dunda Maroja, mladi dubrovački raspikuća. Maroje dao mu 5000 dukata i poslao ga u široki svijet, po trgovačkim poslovima, sa zadaćom, da se sa dobitkom vrati. Ali Maro ne ide u Jakin, Firencu i Sofiju, trgovačke gradove, kamo je poslan, već ravno krene u Rim te ondje rasipno i raskalašeno živi. Tu je zavolio lijepu Lauru, u čemu mu je takmac Ugo Tudešak.[29] Maro „splavio“ je tako 5000 dukata. Uto dolaze u Rim Dundo Maroje i Dubrovkinja Pera, vjerenica Marova, pa ga vraćaju kući. — Spletku u komediji stvara Pomet, sluga Uge Tudeška, pa mu je napokon pošlo za rukom, da Mara makne iz Rima i predobije Lauru za svoga gospodara.

Prvi prizor II. čina.

Pomet:

Reče se: tko je namuran,[30] nije sam; sad ja po mom Tudešku poznam. Nut, što je bit čovjek i imat judicio.[31] Sjedeći za trpezom s mojijem Tudeškom, a pečeno[32] bjehu donijeli, piat,[33] u njemu kapun;[34] gledam: ali je guska, ali što drugo. Onoliko velika kapuna moje oči nigda nijesu prije vidjele. Ispečen; gledah, ali je isprigan, ali je ispečen. Imaše njeku hrustu[35] na sebi, koja mi oči zanošaše, srce mi veseljaše, apetit mi otvaraše; oko njega dvije jarebice oblahne,[36] a sok iz njih rosi. Piat uresevahu strana peča[37] vitelja mesa[38] od mlijeka, koja para[39] da govoraše: „Jeđ me, jeđ me!“, i polovica zadnja od žečica, lardica okolo nazadijevana,[40] a garofolići[41] neistučeni nakićena, koja para na trpezi mirisom da stvaraše veselo drago prolitje. A na krajijeh od plitice uokolo nakitili bjehu kosovićâ, drazijeh kosovića, koji paraše,[42] da se uokolo uhitili bjehu i da u veras pojući govorahu: „Blaženi, uzmite!“ I u tijezijeh delicijah[43] sto-

[29]) *Tudešak,* m. Nijemac (tal. Tedesco). — [30]) *namuran* (ili: inamoran), adj. zaljubljen (tal. innamorato). — [31]) *judicio*, m. razbor (tal. giudizio). — [32]) *pečeno*, n. pečenje. — [33]) *piat*, m. plitica (tal. piatto). — [34]) *kapun,* m. kopun. — [35]) *hrusta*, f. kora, koža (tal. crosta). — [36]) *oblahan*, adj. dem. od obao, obal. — [37]) *peča*, f. komad (tal. pezzo). — [38]) *vitelja mesa*, teletine (tal. vitello, m. tele). — [39]) *para*, čini se (tal. pare). — [40]) *lardici okolo nazadijevana*, komadićima sala naokolo nadjevena (tal. lardo, m. salo). — [41]) *garofolić*, m. klinčić, karanfilj (tal. garofolo). — [42]) *paraše*, činjaše se. — [43]) *delicija*, f. raskoš, naslada (tal. delizia).

jeći u kontemplacioni[44]) bjeh otišao in estasis.[45]) Kad istom Tudešak moj i uzdahnu; uzdahnu drugu votu,[46]) a mene dozva: „Pomet!“ Ja se osvijestih: „Signor patron comanda?“[47]) Mnjah, da će mi rijet: „Što činiš? Rježi, da se triunfa,[48]) far bona ciera!“[49]), kako je njegovo užano[50]) rijet mi. Reče mi: „Ajme, Pomet, mi sctar mal!“[51]) Što će bit? Mi morir se non haver la signora, mi sctar malanconico, mi non poter mangiar; tu mangiar presto, antar la signora, prometer ducati, mile, do mila, miglior spender ducati che perder vita.“[52]) Ubi me, kad mi to reče. U meni rekoh: „Mahnitos, mahnitos s namuranijem ljudmi druži! Mahnitos njimi vlada!“ Ne mogoh mu ne ugodit tu galantariju.[53]) Ja imam, kažem, dobrovoljno činit i što mi je mučno činit; ma ne mogoh srcu odoljet: otkinuh krilo od onoga kapuna, stavih ga prida nj, drugo otkinuh, stavih ga prida me; napih mu: „Trink, misser Ugo! Star alegro, signora star vostra!“[54]) Što ć' ino? Intertenjah[55]) ga s galantarijom, založih se i trjema kosovići, okusih i jarebičice; bogme 'tjeh i rukom igrat u parti sekrete[56]) od onoga slavnoga kapuna; pun bješe nadjeven kao jedan kuljen[57]) njekijeh ptičica pritiljahnijeh;[58]) zalaga se svakom kao mekom smokvicom, a s mjendeoci, s luččom, (su)hvicami, speciicom;[59]) bogme i toga pouzeh. On me soličita[60]): „Pomet, antar!“[61]) A ja s galantarijom: „Antar, signor.“[62]) Napih se, otidoh iz raja zemaljskoga; dviže[63]) me iz onijezijeh delicija, gdje

[44]) *stojeći u kontemplacioni*, posmatrajući, gledajući (prema tal. stando in contemplazione). — [45]) *in estasis*, u zanos, oduševljenje. — [46]) *drugu votu* (mj. drugu botu), drugi put, drugi hip (tal. botta, f. udarac). — [47]) *signor patron comanda* (tal.), gospodaru, zapovijedate? — [48]) *rježi, da se triunfa*, rĕži, da se veselimo. — [49]) *far bona ciera* (tal.), da se malko razvedrimo (riječ po riječ: „činiti dobro lice“). — [50]) *užano*, n. običaj. — [51]) *mi sctar mal* (t. j. mi (io) star male), meni stati zlo!, a hoće da kaže: meni je zlo! (jao meni!). — Tudešak (Nijemac) u „Dundu Maroju“ govori rđavo talijanski, a Pomet se u tome ismijevajući ga za njim povodi. — [52]) Ja ću umrijeti, ako ne zadobijem gospoju, ja ću ostati tužan, ja ne ću moći jesti; ti ćeš jesti brzo, poći ćeš po gospoju, obećati joj žutaka, hiljadu, dvije hiljade; bolje je potrošiti žutake nego izgubiti život. — [53]) *galantarija*, f. udvornost. — [54]) Pijte, gosparu Ugo, stojte veseli (budite veseli), gospoja će biti vaša! — Pomet upotrebljava u razgovoru s Ugom njemačku riječ: trink! — [55]) *intertenjati*, zabavljati (tal. intrattenere). — [56]) *u parti sekrete*, oko skrivenih strana. — [57]) *kuljen*, m. velika kobasica (njem. die Magenwurst). — [58]) *pritiljahnijeh* (dem.), pretilih, tustih. — [59]) a s mendulicama (bajamicama), s lukom, suvicama (suhim bobicama od grožđa), mirodijom. — [60]) *on me soličita*, on me požurivaše (tal. solecitare). — [61]) *antar* (tal.), pođi, idi. — [62]) *antar, signor*, poći ću, gospodine. — [63]) *dvignuti*, dignuti.

se ima, što se žudi. Ma se je trijeba s brjemenom akomodavat;[64]) trijeba je bit vjertuosu, tko hoće renjat na svijetu.[65]) Kralj je čovjek od ljudi, kad se umije vladat.[66]) Nije ga imat dinar, er vidim mnoge s dinarmi potištene; nije ga bit doktur, er vidim mnoge tê brigate fantastike;[67]) nije ga bit junak s mačem u ruci, er su ti većekrat ali ubijeni, ali ih su pune tamnice; nije ga bit poeta, ni komedije umjet činit, er tizijem svak' ore i na svaki pier hoće operat,[68]) kao bastaha,[69]) a umjesto zahvaljenja da mu reku: ne valja ništa, iždeni,[70]) i da mu neprijatelji ostanu; nije ga bit mužik,[71]) er tizijeh druzi čine pjet,[72]) kad veću volju plakati imaju; trijeba je bit pacient[73]) i ugodit zlu bremenu. Da se pak dobro brijeme uživa, svakijem kami![74]) Maro mi prijeti, a ja mu se s baretom[75]) u ruci klanjam; Tudešak me, moj idol, dviže s trpeze s delicija, srcem mučno idem, čierom volontiero.[76]) I tko k meni dođe: „Pomete, opravi[77]) mi!" Opravljam. „Pođ' za mene!" Idem. — Konselj mi pita.[78]) Umijem mu ga dat. — Psuje me. Podnosim. — Ruga se mnom. Za dobro uzimljem. Ovaki ljudi renjaju; a merita[79]) moj profuman[80]) trbuh, da mu vjerno služim. Sve sam ove galantarije za njega naučio, er me nigda ne izdava na dobru obroku; vazda je bio pripravljen dispos[81]) ponijet. Ma sam zaljezao u veliku konsideracijon,[82]) a imam danaska fačende[83]) velike činit, fačende dostojne od Pometa. Imam i svojijem gospodarom tisknut iz kuće od signore Laure. Dinar ćemo prosut; a onomu je signoru Marinu otac došao. Pričuo sam, da je Dundo Maroje u Rim došao za skapulat dinare od naufrađa Marova;[84]) ma je sve s vragom otišlo. Nadvor[85]) grintavci bez dinara, s dukatmi kraljevi idu, fate largo![86]) Srce mi dava far fačende u Rimu,[87]) koje ni Čezar, ni Šila[88]) ni Mario nije činio.

[64]) *s brjemenom akomodavat*, vremenu se prilagođivati (tal. accomodarsi). — [65]) treba da bude virtuos (vještak, izvrsnik) onaj, koji hoće na svijetu vladati (tal. regnare). — [66]) Čovjek je kralj nad ljudima, kad se umije ravnati (prilagođivati prilikama). — [67]) *mnoge tê brigate fantastike*, mnoge od toga društva fantaste, vjetrogonje (tal. brigata, f. društvo). — [68]) Znači: i na svakom piru ljudi hoće, da on djeluje t. j. na svakom piru hoće, da on prikazuje koju novu komediju. — [69]) *bastaha*, m. nosač, služnik. — [70]) *iždeni*, izgoni, nosi se. — [71]) *mužik*, m. glazbar (tal. musico). — [72]) Znači: jer njih drugi sile, da pjevaju. — [73]) *pacient*, adj. strpljiv (tal. paziente). — [74]) *kȁmi*, m. kamen; ovdje u adverbijalnom značenju: teško! (t. j. svakijem kami = svakome, svima teško!). — [75]) *bareta*, f. kapa (tal. beretta). — [76]) *čierom volontiero* (tal.), licem (izražajem lica) dragovoljno. — [77]) *opraviti*, izvršiti, učiniti.

9. Petar Zoranić.

U sjevernoj Dalmaciji javio se u prvoj polovici XVI. vijeka pjesnik **Petar Zoranić**. Po koljenu pripada pjesnik staroj plemićkoj porodici, kojoj bijaše sjedište ispod Velebita u Lici, odakle je ona u drugoj polovici XIV. vijeka prešla u primorsku Dalmaciju. Pjesnikov djed Petrica Zoranić udomio se u Ninu. Ali kad počeše Turci potkraj XV. vijeka s velikim silama navaljivati na Nin i u cijelu okolicu zadarsku, sve se stade povlačiti u utvrđeni Zadar, pa je tamo došla i porodica Zoranićâ. Tako se u Zadru god. 1508. od oca Ivana rodio pjesnik Petar Zoranić.

Kad su se turske navale stišale, došao je Petar Zoranić na svoju očevinu, pa je u Ninu bio sucem, a vršio je i vojničku službu. Prva njegova pjesnička djela *Ljubveni lov* i *Vilenica* poznata su samo po imenu. Od njegova književnoga rada sačuvane su nam *Planine*, pastirski roman u stihovima i u prozi, napisan u Ninu god. 1536.

Sadržaj „Planina": Pastir Zoran — a to je sam pjesnik — kreće iz Nina u planine, da nabere bilja, kojim bi zagasio na srcu rane, što su ga osvojile od nesretne ljubavi.

U planinama provede tri dana u družbi pastirâ. Oni pjevaju prvi dan redom, jedan za drugim, ljubavne pjesme o svojim „deklicama"; drugi dan pričaju pripovijetke o nesretnim ljubavnicima; napokon treći dan pjevaju pjesme „na promin" t. j. dva pastira pjevaju jednu pjesmu, strofu po strofu na'zmjence, odgovarajući jedan drugome.

Poslije toga s jutra krene Zoran na dalji put k Vilenici, da ga izliječi od nesretne ljubavi. Namjera ga nanijela na kolo pastira, koji zajedno pasu maleno svoje stadašce i jadaju se, da dolaze čopori grabljivih vukova s istočnih strana — misle se Turci — razdirući njih i stado njihovo. Oni pjevaju tužne pjesme o rasutoj domovini („od rasute bašćine"). Došavši Zoran na goru Dinaru nađe Vilenicu, koja ga čaranjem izliječi od ljubavi i oslobodi mu srce. Kad je iza toga pjesnik

— [78]) *konselj mi pita*, savjet (tal. consiglio) od mene traži. — [79]) *merita*, zaslužuje (tal. meritare). — [80]) *profumani*, adj. namirisan, parfimiran. — [81]) *dispos*, adj. voljan (tal. disposto). — [82]) *konsideracion*, f. razmatranje (tal. considerazione). — [83]) *fačenda*, f. posao (tal. facenda). — [84]) Znači: da spasi novce od Marova brodoloma. — [85]) *nadvor*, adv. napolje. — [86]) *fate largo* (tal.), dajte puta, na stranu! — [87]) Srce mi obećaje, da ću napraviti posala u Rimu. — [88]) *Šila*, m. Sula (t. j. Lucius Cornelius Sulla, vojskovođa i diktator rimski, protivnik Marijev).

usnuo, vidio je u snu „perivoj od Slave“, gdje borave vila Latinka, Grkinja, Kaldejka i Hrvatica, prve tri bogate, a vila Hrvatica uboga; ona blagodari pjesniku za njegova djela, ma da i jesu još voće nezrelo, a gnjevna jada se i prekorava Hrvate s nehaja za jezik narodni.

Vilenica pokaže Zoranu put niz goru prema jugu, kud će se vratiti u Nin. On plovi rijekom Krkom, vidi gradove Knin, Skradin i Šibenik, pa se onda morem preveze do Zatona, odakle kopnom krene u Nin.

Sedmi dan pjesnik počinu u Ninu na djedovskoj rođenoj grudi.

Zoranić se ugledao pišući „Planine“ u pastirski roman „Arcadia“ čuvenoga talijanskog pjesnika Jacopa Sannazara (1458. do 1530.), no ipak je stvorio izvorno pjesničko djelo. „Planine“ su prvi hrvatski roman, a Zoranić je po tome prvi hrvatski pripovjedač. Pored toga Zoranićeve su „Planine“ najrodoljubivije pjesničko djelo stare naše književnosti, jer ni jedan dubrovačko-dalmatinski pjesnik nije s onoliko osjećaja i narodne samosvijesti ocrtao život hrvatskoga naroda u najteže doba velikih borba s Turcima.

Iz „Planina“.

Pjesma pastira Zvonka.

(„Prvi dan na planinah.“)

Naredi tada Medar Zvonku, da poje, a on reče: „Budi da već plakah neg' li peh u ljubavi, ništar manje pisancu jednu, ku cić one moje nemile ljubovce složih, nje skrovito srdačce ne moguć skusiti, u kôj u jednake sloge[1]) razlik žitak i nesrejen ukazah“ — i tako pěti ja:

Zvonko:

Mira ne nahodim, nit s' imam ratit s kim,[2])
i sumnjim i želim, gorim i krepenim,[3])
vrhu neba letim, a na zemlji ležim,
väs svit zauhitit mnim, a ništar ne držim.

[1]) *sloga,* f. spjev (što je složeno, lat. compositio); ovdje: kitica, strofa. — [2]) Pjesma pastira Zvonka prijevod je Petrarkina soneta „Pace non trovo e non ho far guerra“ (Petrarca: Sonetti, XC.). — [3]) *krepenjeti,* krepenim, (slovenski hrepeneti) čeznuti.

Volnjo[4]) v uzi stojim, iz ke 'zit[5]) ne umim,
niti uzu krutim, niti ju oslabim;
ni ozdraviti vim, ni umrit poći čin,
ni ljubim li se s kim, ali komu mrzim.
Prez očiju vidim, prez jazika vapim,
i umriti želim, a pomoći prosim,
i sam na se mrzim, a inoga ljubim;
niti za se marim, ni najdu ni gubim.
Tugami se gojim, a jadi se hranim,
suzami se pojim, ljuti čemeri jim;
ni života holim,[6]) niti smrti želim,
i jednako obim smrt i život mrzim,
s tebe u tom živim, ku mu gospoju dim.[7])

Općeno od svih pohvaljena bi pisanca po Zvonku rečena, jer ukratko i jednake sloge tako različni stvari složia[8]) biše.

Pjesma Sladoja i Dragoljuba.

(„Treti dan na planinah“).

Medar Dragoljubu i Sladoju tako reče: „Znam, bratjo, da vi od ljubavi pěti umite, budući prohod ljubavi vaše od prî izrekli. Zato od ljubvenih uzrokov pěti počnite.“ Tad pokle smo, rekoše, prvi mej tolikom družinom, vaša hvala obrani, bud da nedostojni, reći ćemo. — I tako pogudiv Sladoj i vrime priprehtav[9]) poče.

Sladoj:

Biž'te želje ljubvene,
da vam srce ne vene;
sliš'te svït moj, moj svït sliš'te, junaci.[10])

[4]) *volnjo,* adv. voljno, s drage volje. — [5]) *'zit* (mj. izit), izaći. — [6]) *holim,* valjda: hulim, prezirem. — [7]) *dim* (od: diti), velim; ovdje: nazivljem. — [8]) *složia,* dijalektično mj. složio. — [9]) *priprehtav,* nejasno mjesto; valjda tiskarska griješka mj. vrime priprestav, znači: malo (vrijeme) prestavši. — [10]) Pjesmu pastira Sladoja i Dragoljuba zove pjesnik „petje na promin.“. U provansalskoj trubadurskoj lirici ima osobita pjesnička vrsta, koja se zvala tensos ili contentios, a kod talijanskih pjesnika tenzone. Takva tenzona raspravlja jedno prijeporno pitanje, obično o ljubavi, i to tako, da jedan pjesnik u prvoj strofi zadaje temu, a drugi odgovara slijedećom strofom zadržavši iste rime. Prepirka teče jednako dalje u obliku dijaloga u strofama. Tema je ove Zoranićeve tenzone: „od ljubvenih uzrokov“, pa jedan pastir potiče, a drugi odvraća od ljubavi.

Dragoljub:

Ljupke trage medvene[11])
slidite i blažene;
sliš'te svȉt moj, moj svȉt sliš'te, junaci.

Sladoj:

Nije ljubav da zabav,[12])
i ju[13]) kû svit di ljubav;
sliš'te svȉt moj, moj svȉt sliš'te, deklice.

Dragoljub:

Ljubav je radosna stav[14])
od svih željna, tko di prav;
sliš'te svȉt moj, moj svȉt sliš'te, deklice.

Sladoj:

Ljubav je zmija u travi
skrita, ka srca travi;
sliš'te svȉt moj, moj svȉt sliš'te, junaci.

Dragoljub:

Mir je i slast v ljubavi,
željna radost u slavi;
sliš'te svȉt moj, moj svȉt sliš'te, junaci.

Sladoj:

Sebe gubi, inih ljubi,
tko slidi, ča ga gubi;
sliš'te svȉt moj, moj svȉt sliš'te, deklice.

Dragoljub:

Kigod mladi ne ljubi,
jest kot[15]) prez voća dubi;[16])
sliš'te svȉt moj, moj svȉt sliš'te, deklice.

[11]) *medven*, adj. meden, medan. — [12]) *zabav*, f. prijekor, smetnja; ovdje: ljubav nije nego smetnja. — [13]) *i ju*, nejasno mjesto; valjda tiskarska griješka u originalu. — [14]) *stav*, f. stanje. — [15]) *kot*, kao. — [16]) *dub*, m. drvo.

Sladoj:

Kot škol[17]) v moru pokriven,
tako je ljubav od žen;
sliš'te svȉt moj, moj svȉt sliš'te, junaci.

Dragoljub:

Kako j' gizdav cvit rumen,
tako j' blažen plam ljubven;
sliš'te svȉt moj, moj svȉt sliš'te, junaci.

Sladoj:

Prezočna[18]) j' ljubav propast,[19])
u misli plodi napast;
sliš'te svȉt moj, moj svȉt sliš'te, deklice.

Dragoljub:

Ljubav plodi svaku čast
i uzgoja svaku rast;
sliš'te svȉt moj, moj svȉt sliš'te, deklice.

Sladoj:

Ljubav skončaje misal,
sumnjiva plodeć pečal;
sliš'te svȉt moj, moj svȉt sliš'te, junaci.

Dragoljub:

Ljubav uzgoja misal,
nî v pravoj ljubavi pečal;
sliš'te svȉt moj, moj svȉt sliš'te, junaci.

Sladoj:

Skusih ljubav u tuzi,
Planinka kad me obuzi;[20])
sliš'te svȉt moj, moj svȉt sliš'te, deklice.

[17]) *školj*, m. ostrvce, otočić (tal. scoglio). — [18]) *prezočan*, adj. bezočan, bezobrazan. — [19]) *propast*, f. ponor. — [20]) *obuziti*, svezati, zarobiti, (uzom svezati).

Dragoljub:

Svu slatkost skusih v ùzi,
Milična kad me obuzi;
sliš'te svìt moj, moj svìt sliš'te, deklice. —

„Zaisto ki vaju veće časti jest dostojan, odluke ni po mni ni po jinom ne ću da izide, — reče tada katunar[21]) — jer svaki od vas rekal je ono, ča akoprem istina nî, da li prilično je, a tančine sasvima iziskovati pastirskoj vrsti ne pristoji se, ni zato ne mnite, da prez časti danas peli ste“ — Tada uze dvi žlice prihitro[22]) udilane, ke mu pri bedri u mošnji[23]) od lanetje[24]) šare kožice višahu, ke jedna u drugu sklapaše se, kako sve jedna da bi, s držalom zakučastim od čista kositera slitim, i dâ jih tad Sladoju: „To ti za dil mita[25]) budi!“ reče. Pak kutlić[26]) jedan od tamariža[27]) prihitro udilan s četirimi midenimi ručicami, znutra loza jedna izdilana gizdavo, i izvan razliki uzli demirski[28]) hitro pripisani, tad Dragoljubu davši: „A to tebi za časti dil budi!“ — pak k Medaru obrativ se reče, da jinim pèti naredi.

Poj slavnoga Marula pastira.[29])

Jure sunčeni zrak tepleći zemlju sa cvitov rosu opluti[30]) činil biše; uto ja hodeći u misli razlikoj vazda desnim gore hodeći pridoh, gdi pastirov nič[31]) malo i živin svakojakih malo zajedno i kupno[32]) pasihu. Tuj pastiri ujativ se,[33]) kako običaj jest, razliko od razlikih stvari besijahu; i ja k njim prisusediv se i Boga jime zvavši, a oni: „Zdrav si!“ odgovoriše. I polag njih sedši opitah jih, zač tako jatno[34]) razlike živine u jednon[35]) stadu pasu. Odgovoriše mi: „Ne čudi se, — riše — goste, tomu, da čudi se, da se kočeto[36]) al človik u ovih planinah nahodi, jer

21) *katùnâr*, m. poglavar u katunu t. j. u selu, gdje žive pastiri ili u stanu, gdje se ljeti u gorama hrani i muze stoka, osobito ovce. — 22) *prihitro*, adv. prevješto, veoma vješto. — 23) *mošnja* f. kesa, torba. — 24) *lanetji*, adj. laneći, od laneta. — 25) *mito*, n. plaća. — 26) *kutlić*, m. dem. od kutao = sud kao kablica. — 27) *tamariž*, m. nekakvo drvo, što raste u Dalmaciji uz obalu (lat. tamarix). — 28) *demirski*, adj. demiški, damascenski t. j. kako se radi u Damasku; r a z l i k i u z l i d e m i r s k i h i t r o p r i p i s a n i, znači: različite figure (kao uzlovi) damascenske vješto naslikane. — 29) *Marula pastira* t. j. Marka Marulića. — 30) *opluti*, oteći. — 31) *nič*, nešto. — 32) *kupno*, adv. na okupu, skupa. — 33) *ujativ se*, skupivši se u jedno kolo (jato). — 34) *jatno*, adv. u jednom jatu, jatomice. — 35) *jednon*, dijalektično mj. jednom. — 36) *kočeto*, n. životinja, koja ima kočet t. j. debelu i oštru dlaku; onda uopće: životinja.

nesamo jedan ali dva vuka, da jata vekša[37]) neg i mi i stada iz istočnih stran ishode i često, pače li svakčasno nas nadbijaju toliko naporno, da nesamo živine, da nas pastire i stražni psi[38]) razdiraju, i jur po svoj župi ovoj nije ih, pače li vekši dil razdrli su, a jini budi da malo u tuja vladanja pobigli; i mi eto, kako ovca drugu zaklanu gledajući, svoj kolj čekamo. I mi bismo odovud pobigli, da li nas slatkost bašćine[39]) uzdrži.“ — U to govorenje riše, da se ruče,[40]) i obrokom nikuko obeselivši se jedan od njih tako reče: „Nu, družino, pokol srića naša ne će, da kako jini mirni pastiri po ručenju počinuti idemo, da vazda nam je tribi triznim i oružnim nalog strgući[41]) pribivat; zato sada, da nam se ne grusti, ali pojmo ali glumno[42]) besidimo, bratjo!“ — Oni: „Tako budi!“ riše. —

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Slavgor:

Eto moreš vidit, da u 've planine
ne moremo živit ni mi ni živine.
Svud su sad kupine, kud njive orane
bihu; sad redine[43]) i grmje sve strane;
gonjaja[44]) ni lihu[45]) mekote[46]) vidit ne ć',
gdi dubja cvatihu pod voćem se krčeć;[47])
nit ćeš čuti pojeć dekle al pastiri
bugareć al gudeć, al gdi nadmen[48]) sviri;
zagrezli su viri malinski,[49]) ni tekuć
po njih voda hviri[50]) u kolo bubajuć;
grade ostavljajuć, sela i kaštile
svak' hiti bigajuć neprijateljske sile;
vidiš pogorile polače i dvore,
gorski bozi i vile ostaviše gore.

37) *vekši*, veći. — 38) *stražni psi*, akuz. pl. mj. stražne pse = pse čuvare (stražare). — 39) *bašćina*, f. očevina. — 40) *da se ruče*, da se ruča (ovdje: doručkuje); r u č e n j e, n. doručak. — 41) *strgući*, od glag. s t r í ć i (ijekavski: strijeći), čuvajući, stražeći. — 42) *glumno*, adv. šaljivo, veselo. — 43) *rèdina*, f. živica. — 44) *gonjaj*, m. starohrvatska mjera za površinu zemljišta; u sjevernoj Dalmaciji i po otocima i danas g o n j a j znači otprilike jedno jutro, zapravo koliko se u jedan dan može izorati; gonjaj vinograda računa se sa hiljadu loza. — 45) *liha* (ijekavski: lijeha), f. slog. — 46) *mekòta*, f. njiva (zapravo: meka, obrađena zemlja). — 47) *krčiti se*, savijati se. — 48) *nadmen*, adj. nadut, napuhan (svirajući u diple). — 49) *malinski*, adj. koji pripada malinima (t. j. mlinima). — 50) *hviriti*, teći, curiti.

*

Ne znam, ča se more gore već nam zgodit;
svim nam je u more ali uze podnit.
Blaženi, ki umrit prija jiniše rok,
neg bašćine vidit u tuko grd prirok.[51]

Dvorko:

Ajme, to je uzrok, da ne mogu ustavit
mojih očiju sok bruzgom lična umit.
Da neka mi t' pravit, jak nesmerna[52] ljubav
čini me prohodit po razlikih držav,
za moć' ljupku zabav tolit[53] v srcu momu
i poživit uprav v žitku slobodnomu.
Srića me k slavnomu mistu dovede upran,[54]
cesaru rimskomu kadi bi nigda stan.
Tuj ti pastir jedan pri rici sideći,
ki biše M a r u l zvan, pojaše mileći,[55]
bašćinu videći v pogibili blizoj
pojaše cvileći k nebu upran vid svoj:

Svemogi Bože moj,
odvrat' od nas gniv tvoj,
odvrati zle kobe,
ke nas svak' čas znobe,
utiši srdžbu tvu,
pogledaj viru svû.

Evo vuci ljuti
ne dadu odahnuti,
obile[56] države
naše svak' čas trave;
v gore i planine
poklaše živine,

[51]) *prirok*, m. sramota. — [52]) *nesmeran*, adj. neizmjeran. — [53]) *toliti*, miriti, blažiti, tažiti. — [54]) *upran* (dijalektično mj. upram) od u p r a m i t i (postanjem od prijedloga: prama), upraviti; dakle: u p r a n = upravivši. — [55]) *militi* (s akuz.), ljubiti. — Pastir Dvorko kaže, da je došao u grad Spljet, gdje je nekoć živio rimski car Dioklecijan, i tu je čuo pjesmu Marula pastira t. j. Marka Marulića, koji je pjevao uprvši k nebu svoj pogled o pogibiji domovine pod udarom turskim. Pjesma Marula pastira, što je ovdje pjeva Dvorko, doista je samo prerađena Marulićeva pjesma „M o l i t v a s u p r o t i v a T u r k o m“, koja se počinje ovako:

Svemogući Bože moj, kim svaka postaju;
odvrati jur gnjiv tvoj, ter pomiluj naju.
Ostavi zlu volju, pozri na virni puk,
gdi trpi nevolju svak' čas od turskih ruk.
Luge, sela, gradove popliniv s'žegoše,
muže, žene, mlade svezav povedoše.

[56]) *obile države naše trave*, naše obilne (bogate) krajeve uništavaju.

a kê no ostaše,
ne nahode paše,
lačne turvitaju[57])
ter grmja okidaju,
prez since planduju,
sršeć[58]) priživuju.
Da gore j' još ovoj,
da pastiri[59]) takoj
poklaše, a stanja
požgaše i jimanja,
i dičice mnoštvo
povedoše u ropstvo.
Tvoji peharnici[60])
drže u uzi i tamnici,
i čiste divice,
tvoje zaručnice,
prez stida oskvrniše,
pohlep svoj spuniše,
a u templih tvojih
jasla su konji njih.
Sliš', pastirska družba,
ča pravi mâ tužba:
nut vijte, sunčen zrak
da pokri tmast oblak,
a misečni zraci
grizu vukodlaci,
zvizde trakatice
po nebeske ulice,
oblaci raspraśni
čine gromi strašni,
a trisci spušćeni
svud lete ognjeni,
s krupami[61]) dažd miži,[62])
udilj, udilj sniži.

prid pogledom Božim
zemlja trepi sasvim,
zimnji vitri dušeć,
vode svude ledeć,
još zeleno listje
ne pokriva kitje,
ni cviti po trave
još se ne gizdave,
nit se more raznat,
kad će lito postat;
Jove se ne stvara
kot v vrimena stara,
ni već ljubav slidi,
da tužbeno sidi;
Apolov zrak sunčen
nî v nebeskih zlamen,
a on tužben[63]) stoje
vrgši gusle svoje;
i Cerere i Bak
obrati nauznak;
Dijana tolikoj
vrgla j' stril i luk svoj,
nit se haje lovit,
ni svê vile kupit;
surle sedmerice,[64])
siringe tršćice[65])
veće ne surla Pan,
da biži 'z dubrav van;
van rik su Najadi,
a gor Horeadi,
Amadriadi dubov,
a Driade lugov;
Biže Napee tajnih
mistov i vrulj[66]) svojih;

[57]) *lačne turvitaju*, gladne blude, tumaraju. — [58]) *sršiti*, stršiti. — [59]) *pastiri*, čakav. akuz. pl. mj. pastire. — [60]) *tvoji peharnici*, akuz. pl.; p e h a r n i k ovdje znači: svećenik (pehar = kalež). — [61]) *krúpa*, f. tuča, grad. — [62]) *mižiti*, m i ž i m, rominjati. — [63]) *tužben*, adj. tužan. — [64]) *surle sedmerice*, glazbeni nastroj, vrsta glazbila; s u r l a t i, svirati surlu. — [65]) *siringe tršćice*, glazbeni nastroj iz trstike (grč. σῦριγξ, ἡ — svirala, frula). — [66]) *vrulja*, f. izvor.

pravda i prava mira
iz neba prozira,
mir s jistinom takoj
u deželji[67]) gornjoj;
uvelo je cvitje,
a usahlo drivje;
samo svake zlobe
ostaše i zle kobe;
Pandora otvoriv sud
pusti sve zledi i trud,
a svaka dobrota
gori se uzmota;
Marte s mačem britkim
zgoru nam priti svim;
s misecim na glavi
zmaj[68]) polja potravi.
Nije tko bi se opril,
ali tko bi ga odril.

Bože, ti sve vidiš,
zač jur ne providiš?
Grišna j' naša slabost,
vekša bud' tva milost,
pošli hrabrost tvoju,
pomoz' viru svoju,
Mihovila tvoga
daj na zmaja ovoga,
neka ga prorene
v propasti paklene,
jer svitovna jakost
nima toku hrabrost.
Ti si u svem možan,
teb' je svak' podložan,
čin', v bašćine naše
da su pune čaše. —

Tako t' on pojaše, a eko[69]) iz gore
njemu odgovoraše u zadnje romore.
Rik i vrulj prevore[70]) ustaše tekući,
dokol on govore svê dospi pojući.
Blažen i slovući biti će njega glas,
dokole živući bude hrvatskih stas;
njegova poja slas i složenja hitrost
uzdržati će vlas, dokol sunca svitlost
bude ophodit svit väs, svim dileć svû kripost.

Perivoj od Slave i u njem vile Latinka, Grkinja, Kaldejka i Hrvatica.

— — — Na sridu perivoja došad vidih dub jedan raskošan i visok, listja jedne strane zelena, a druge strane zlaćena, a voće na njem kako bile i rumene jabuke i mirisne. Pod dubom voda jedna visoko kuželj[71]) mećući iz pehara od dragoga kamika

67) *deželja*, f. zemlja, krajina. — 68) *zmaj* (s misecim na glavi), Turčin. — 69) *eko* (grč. ἠχώ, ἡ; tal. eco), f. jeka. — 70) *prevora*, f. bujica; poplav. — 71) *kuželj*, m. mlaz vode, koji skače kroz vazduh u pravoj crti, kad se diže u visinu, a u krivoj, kad se spušta.

svitložuta umitelno i prihitro izdilina u jednu poda se i okol se skaljenicu[72]) oblu od zelena dragoga kamena raskošu obilo metaše, ka skaljenica pake od sedam devojak od čista zlata slitih podržana biše.[73]) U sinci od duba vile mnoge okolo vode sijahu[74]) i u krilu jabuke iz duba po razlikih rukah trgane razgledajući u nje se gizdahu. I tuj jedna, kôj najpri u krilo se nadazrih, vidih, da joj na prsih pismo zlatih slov dijaše[75]) Latinka, i u nje mnoge i mnoge jabuke dvojega jazika[76]) male i velike bihu, a na svakoj jime onih, ki jih utrgali bihu. Druga vila starija biše tuj s jimenom Grkinja, razlike mirisne jabuke razbiraše; još jedna od svih starija vila, Kaldejka pismo dijaše, i ona jabuke gledajući gizdaše se, akoprem davno utrgane, da li još lipe i mirisne bihu. Poznah pak vilu mlajahnu jednu s malo jabukami u krilcu, kôj pismo s jimenom Hrvatica govoraše i kako tužbenu steći i nič[77]) malo jabučic razgledaše. Poznah u krilu nje jabuku, na kôj jime biše Petar Zoranić, a uz jime „Ljubveni lov" i „Vilenica" dijaše pismo, i na toj prem jabuci prem počela pisati biše „Planine". Väs ja tad zasnićen[78]) ostah i začujen[79]) jime moje tuj vidiv; i u tom zasnićenju kako vesel i radostan ostah! Uto vila oči iz krila podvignuv i u me pozriv uzdahnuvši reče: „Aj, Zorane moj, zač tako naporno još trpku i nezrilu jabuku utrgnuti nastoja?" — Tad meni krv u lica udriv i sramežljiv tako umiljeno rekoh: „Ljubvenih zlatopernih strili udorac i mladosti naporstvo, vilo, pisati i pěti čini me; i stanovito znaj, da veće neg reći umim sraman i začujen stojim ugledav i jime moje tote, jer budi da čagodir pisal ali pel jesam, ne zato da slavu s toga izlovim, jer slabost razuma moga i neumitelstvo svoje saznaju, da samo za onoj, ka to uzročaše i s tim bol srca moga iskazati, budi da ni jednoga ni drugoga jedan najmanjši dil izreći nis' mogal. Molim te sad, rači[80]) mi istumačiti, ako se

72) *skaljenica*, f. onaj dio vodometa, u koji padaju mlazovi vode. — 73) Zoranićev san je alegorija: dub usred perivoja jest drvo spoznaje, koje označuje ljudsko Znanje (Scientia), a sedam djevojaka, što drže skaljenicu, u koju padaju mlazovi vode, označuju sedam sredovječnih t. zv. slobodnih nauka (artes liberales), a to su bile: gramatika, dijalektika, retorika, aritmetika, geometrija, muzika i astronomija. — 74) *sijahu*, sjeđahu. — 75) *dijaše* (od: diti), govoraše, kazivaše. — 76) *dvojega jazika* t. j. latinskog i talijanskoga. — 77) *nič*, nešto. — 78) *zasnićen*, uzbuđen; zasnićenje, n. uzbuđenje; izvedeno od glagola: snititi (ijekavski: snijetiti), potaknuti. — 79) *začujen*, začuđen. — 80) *račiti*, izvoljeti.

more, ča podobšćine[81]) u otajnu od stvari tih iskažuju." — Tad ona dvorna[82]) tako kliče: „Ovi perivoj jest vičnjoj Slavi posvećen, u kom, kako vidiš, sva dubja, bilja i cvitja vazda zelena s procvatom vičnje primalitje uzdrže. Dub oni na sridi jest od simena i ploda duba onoga, od koga najprvi otac okusiv svim ostalim poslidnjim ostavi želju okusiti ga, i ta dub jest od razbora zvan, jer voća njegova okusiv, ča je dobro i zlo, znamo. Jabuke, ke na krilih od vil vidiš, znam, da znaš, da sloge i pisma od pisac rečena iskažuju: nut, Latinki kolike i kako lipe jabuke u krilu jesu i udilj pribivaju;[83]) budi da onim dvim druzim sad ne pribiva, da li vidiš, da mnoge od prî utrgane jesu; a meni (ah, nepomnjo i nehaju jezika hrvatskoga!) evo ove same za nevolju pribiram i razgledam, i tebi budi da na nezrili i trpki jabuci pri roka utrgani zahvaljam za sasvima dramatna[84]) se ne ozvati. Znam, da Hrvat mojih ne jedan ali dva, da mnozi mudri i naučeni jesu, ki sebe i jazik svoj zadovoljno pohvaliti, proslaviti i naresiti umili bi; da vidi mi se, da se manom,[85]) pače li sobom sramuju i stide, i prem ako ki poje ali piše, u jini tuj[86]) jazik piše i poje; da jino nî, znaj, neg nepomnja od kriposti. Tako pak malovridnost u narav se stvori, i jedan drugoga gledajući svi praznuju i tašćine."[87]) — To ona gnjivna govoraše. Tad ja s pripravnim odgovorom na jaziku za odgovoriti njoj, eto čuh zuk trublje jedne mnogo zučene i slatko, i sliših od zlatih, srebrnih, midenih i jinih zvonac zuk, i uzgor pozrivši vidih, gdi nad dubom zlatolisnim vila jedna s krunom od dragih kamikov na glavi, a s kreljuti na plećih sve svitlih paunjih perov, u livoj ruci srebrnu dalеč zučnu trublju, u drugoj palme granicu s pozlaćenim listjem držaše; i nad dub došad lepećući i trubeći i zvonci zučeći vâs perivoj radosno i željno zagluši. Tad vile ugledav ju priležno i dvorno pokloniše se, i ja njih vidiv tolikoje poklonih se. Tad Hrvatica reče mi: „Ovo je svudzučna Slava!" — i hoteći ja već opitati ju, san mi otide.

---

[81]) *podobšćina*, f. lik. — [82]) *dvoran*, adj. udvoran. — [83]) *pribivati*, pridolaziti, rasti; udilj pribivaju, neprestano ih više biva. — [84]) *dramatan*, adj. neplodan. — [85]) *manom*, mnome. — [86]) *tuj*, adj. tuđ. — [87]) *tašćiniti*, ništa ne raditi.

10. Brno Krnarutić i Juraj Baraković.

Poslije Petra Zoranića javiše se u Zadru još dva rodoljubna hrvatska pjesnika: Brno Krnarutić i Juraj Baraković.

Brno Krnarutić rodio se oko god. 1520. u Zadru. Poput svojih pređa, starih i uglednih zadarskih plemića, i on je služio kao vojnik dužda od Mletaka, te je dopr'o do časti kapelana hrvatskih konjanika („capitaneus equitum Croatorum"), što su bili u službi mletačkoj. Pjesnik bijaše nesamo vrstan ratnik, već je kao plemić zadarski vršio i građanske službe. Kad se odrekao vojništva, glavno mu je zanimanje bilo odvjetništvo. Umr'o je u Zadru god. 1572.

Krnarutić napisao je dva pjesnička djela: pjesničku pripovijest *Smrt Pirama i Tižbe,* gdje je obradio motiv Ovidijeve metamorfoze o nesretnoj ljubavi Pirama i Tizbe, i junačku epsku pjesan *Vazetje Sigeta grada,* gdje je opjevao sigetsku pogibiju od god. 1566.

„Vazetje Sigeta grada" posvetio je pjesnik Jurju Zrinskomu, sinu sigetskoga junaka. Djelo nema prave pjesničke vrijednosti. Kompozicija je posve jednolična: pjesan je razdijeljena u četiri dijela, i tu je vjerno prema povijesnom događaju prepričan pad Sigeta i junačka smrt Nikole Zrinskoga. Dikcija Krnarutićeva tvrda je i opora, bez poetičnosti. „Vazetje Sigeta grada" ipak je važno djelo, jer je to prva junačka epska pjesan iz hrvatske povijesti u našoj književnosti. Krnarutić je prvi opjevao pad Sigeta i to neposredno iza samoga događaja, koji je pobudio udivljenje, svega kršćanskog svijeta, a poslije njega pjevat će o tome više hrvatskih pjesnika sve do najnovijeg doba (Petar Zrinski, Pavao Vitezović, Nikola Vežić i Osman-beg Štafić).

Juraj Baraković rodio se god. 1548. u zaseoku Plemićima, kraj današnjeg sela Rožanca, u zadarskom kotaru. Za njegove djetinjske dobi preseliše mu se roditelji u Zadar, da se uklone turskoj sili, pa tako je on ondje odgojen, te se smatrao Zadraninom. Baraković bio je pop glagoljaš. Velik dio svoga života — više od dvadeset godina — proveo je kao župnik u Novigradu, u ninskoj biskupiji. Umr'o je u Rimu god. 1628.

Barakovićevo je najveće pjesničko djelo *Vila Slovinka* (Mleci, 1614.), gdje je opjevao prošlost i suvremene događaje grada Zadra; njegova *Jarula* (Mleci, 1618.), u šest pjevanja, ima u stiho-

vima odlomke iz Svetoga pisma staroga i novoga zavjeta, a u rukopisu ostade mu pjesan *Draga, rapska pastirica,* u kojoj je opjevao zanimljivosti i ljepote grada Raba i njegove okolice.

U „Vili Slovinci“ pjesnik spominje Marulića i Zoranića i nastavlja njihove rodoljubne tradicije, a poput Hektorovića on nam je u „Vili Slovinci“ zabilježio jednu lijepu narodnu pjesmu, bugaršticu o majci Margariti. U njegovu djelu jada se Vila Slovinka, kao vila Hrvatica u Zoranićevim „Planinama“, što nema nikoga više, da je proslavi, te prekorava Zadrane, što se stide govoriti narodnim jezikom, već vole jezik tuđi. Barakovićeva je „Vila Slovinka“ posljednje pjesničko djelo žive i otporne narodne samosvijesti u mletačkoj Dalmaciji, gdje u XVII. vijeku zahvata sve veći mah potalijančivanje hrvatske inteligencije, a uz to odnarođivanje sve više pada i gine hrvatska lijepa knjiga.

Iz Krnarutićeva „Vazetja Sigeta grada“.

Posveta.

Prisvitlomu i uzvišenomu gospodinu Jurju Zrinskomu, momu gospodinu.

Uzveličeni gospodine Jurju, premda slavni i neumrli glas bivšega[1]) gospodina Miklouša Zrinskoga, oca tvoji milosti, slove i sluti će do suda svita prohodeći od naroda do naroda bez svakoga pisanja slavom njegove milosti: ništa ne manje naslidujući ja stope starih pisnikov, koji petjem svojim vazda navistevali jesu svitu hrabrosti poglavitih ljudi, odlučih ja ispuniti dug moj, ovim, ako i prezrednim slogom,[2]) svitu navistiti, koliko godi izvrsite hrabrosti istoga gospodina, oca milosti tvoje, a navlastito, koju on učini u pogibil grada Sigeta; i prikažuju ti to malo muke moje na čast i poštenje tvojega gospostva moleći te, da se dostojiš prijati ovi mao dar od mene, sluge tvoga, koji ga tebi s velikim srcem poklanjam, prikažuju i umiljeno priručam.

T. M. S.[3])

Brne Krnarutić Zadranin.

---

[1]) *bivšega*, pokojnoga (prema talijanskome del fù ili naprosto fù). — [2]) *prezredan slog*, nedotjeran (bez reda) spjev. — [3]) Znači: T(voje M(ilosti) S(luga),

Govor Nikole Zrinskoga.

(Ulomak iz IV. dijela.)

Gospodin Zrinski, kad vidi to zgubljenje:
„Sliš'te svi, reče, sad moje govorenje!
Ova turska sila, ka nam sad dodiva,[4])
pokora j' zla dila, ki u nas pribiva
i' u rusagu svem, jere se je jur smel
i svimi i u svem za odmetnici povel;
jer pustiv pravi put, ki njim Isus kaže,
išli su oni blud, ki grišnici traže.
Niti je već prijat gost, lačni nî napitan,[5])
sasvim je pušćen post i zavit obitan;[6])
ni žedni napojen, ni nagi odiven,
bolesni ogojen,[7]) ni bosi obuven;
ki su u tamnici, nigdor pomoć' ne će,
ni još udovici, da svak' mimo šeće;
pače svaki hote prez izma,[8]) prez vere,
uboge sirote blago da požere.
Već se Bog ne ljubi, crikva se ne brže,[9])
drug druga da zgubi, sve preži[10] i strže.[11])
Sveti se ne štuje, grih se ne spovida,
ni se već rič čuje, ku Bog zapovida.
Svak' na stranu meće blagdani i sveci,
ni se znaju veće subote ni peci.
Božji službenici 'z crikav se izgone,
a nas nevernici toga cić pregone.
Ako se ta rusag k Bogu ne obrati,
s toga će ostat nag s pogani prid vrati.
Da ako podložan bude k crkvi rinskoj,[12])
ne će bit uzmožan car u zemlji nimškoj;
zač se odvrže Franca[13]) slideć odmetnih roj,
ne bi u njoj tanca, neg kuga, glad i boj.

---

[4]) *dodivati*, dodijavati. — [5]) *nàpitan*, nahranjen, nasićen. — [6]) *zavit obitan*, obećan zavjet; obitati, obećati. — [7]) *ogojen*, utješen, umiren. — [8]) *izam*, izma, m. izuzetak. — [9]) *brže*, 3. lice sg. prez. od: brići (ijekavski: brijèći), bȑžem = svetkovati. — [10]) *prežati*, prežim, nastojati, tražiti zgodu, vrebati. — [11]) *strže*, od strići (ijekavski: strijeći), stržem, stražiti, biti budan. — [12]) *rinskoj*, dijalektično mj. rimskoj. — [13]) *Franca* f. mj Francia, Francuska (tal. Francia). — Krnarutić tu ističe misao, da su uzroci kršćanskih poraza i

Zato s dobre volje mi, grišni smrad i kal,
 trpimo nevolje, ku nam je sad Bog dal;
vire ne zgubimo, prenda nas tač gosti,
 da li ga molimo, da nam grihe prosti!
Ter se hrabro bijmo, od ognja odašad,
 i ov boj dospimo,[14]) napolje izašad;
jere bi rugo i špot,[15]) v gradu zavaljeni
 da bismo kako skot ognjem zapaljeni!
Da čin'mo, da zna svit, da spred ruk poganskih
 ni pobigal ov cvit vitezov krstjanskih,
nego da ne smiv na nj sva turska nesmira,[16])
 samo živi oganj 'z grada nas istira!
Naš viteški žitak sluti će do suda,
 biv pošten dospitak od našega truda.
Herenče Ferenče,[17]) komorniče verni!
 reče, zlati venče, viteže operni![18])
Rubaču[19]) mi čistu nosi, da se obuku,
 a ovu nečistu i znojnu izvuku,
siderijanskoga moj mentel atlasa
 i surijanskoga pas,[20]) koji me pasa!
U župi[21]) mi stavi cić vitezov carskih,
 znutra mej postavi,[22]) sto zlatih ugarskih!
Ako me ki svuče mrtva, za svoj žitak
 neka iz nje zvuče zlata ta dobitak!
Okrugljeni šćitak železni donesi
 i sve na dospitak sablje mi iznesi,
jer ću izabrati, ka mi je oca bila,
 jer me j' u sve rati, poštena, iznila!
Crnoga barzona[23]) klobuk, zlatom pramljen,[24])
 hrvatska zakona, i mentin[25]) napravljen —
nos' mi ga, Ferenče, jer ga ja nosih prij'
 na mu svadbu! — reče — i perce za nj zadij!

---

sile turske vjerski pokreti protiv katoličke crkve: širenje protestantizma u Njemačkoj i borbe između Hugenota i katolika u Francuskoj. — [14]) *dospiti*, dospim, dovršiti; dospitak, m. svršetak. — [15]) *špot*, m. poruga, sramota (njem. der Spott). — [16]) *nesmira*, f. neizmjernost, sila. — [17]) Komornik Zrinskoga bio je Franjo (madž. Ferenacz) Črnko. — [18]) *vitez operni*, vitez na djelu (tal. opera, djelo). — [19]) *rubača*, f. košulja. — [20]) Znači: nosi mi moj mentel (ogrtač) od atlasa siderijanskoga i pas od atlasa surijanskoga (sirskoga). — [21]) *žûpa*, f. haljinac, zubun. — [22]) *mej postavi*, među postavu. — [23]) *barzon*, m. baršun. — [24]) *zlatom pramljen*, sa pramovima zlata. — [25]) *mentin* ili menten, m. kabanica (madž. mente).

Ključi gradski s tobom ne zabud' doniti,
 jere ću ih sobom na poboj poniti!" —
Sve mu se to spravi; malo vrime projde,
 da se vâs opravi i mej svojih dojde,
golu sablju noseć ter ju stresa rukom,
 viteški s' uznoseć s perjem za klobukom.

Iz Barakovićeve „Vile Slovinke".

Vila (govori pjesniku):

 Rad one ljubavi, ku t' nošu veliku,
i mene objavi našemu jaziku.
 Na ovu priliku reć ti sam hotila,
za želju toliku, koju sam imila:
 znaj, da sam, prem vila, od kegod oblasti,
ne živo živila u nikoj neslasti,
 kakono človik zdrav, prez glasa kada je,
ta[1]) živе jak mrtav, nitkor ga poznaje.

 Tako ja prî mojih živa sam umrla,
pokle se nî po njih mâ slava prostrla.
 Bih nigda doprla na vrime Marula
Latinkam do grla i glas njih taknula;
 opet sam padnula, zač jazik slovinski
vâs nauk od skula[2]) promini u rimski.
 Živu Saražinke[3]) slovuć neumrle,
Grkinje, Latinke, jer svoji njih grle.

 Nimci i Poljaci svojim čast uznose,
a moji zemljaci sa mnom s' ne ponose.
 Imenom ne prose jazik svoj poglavni,[4])
neg druzim na kose splest krunu pripravni:
 ali su, mnju, sramni svojime svi rodom,
a moguć bit slavni prid svakim narodom;
 a kad smo u tanci, gdi drazih svi dvižu,
tad moji zemljaci za tuje posižu.

---

[1]) *ta*, taj. — [2]) *skula*, f. škola. — [3]) *Saražinka*, f. Saracenka t. j. vila Arapkinja. Saraceni su narod, koji je obitavao u sjevernoj Arabiji. — [4]) *poglavni*, adj. odličan.

Stanem uhiljena, buduć mi sramota,
kako razdiljena s drazimi sirota.
Nî moja lipota od mojih dvorena,
od krvi Nembrota[5]) ja buduć stvorena,
istoga korena mâ vriža[6]) ishodi,
nepomnjom zmorena od mojih narodi;
jer tko je zle sriće, ta lova ne lovi,
tko ne zna umiće prot valom ne plovi.

Premda su dvi ruke jednake do grsti,[7])
nisu njih odluke sve skladne ni prsti.
Ondi me počasti, gdi me nî prid ljudi,
a kad ću gdi pasti, pomoćnik tad budi.
Kako ti, znaj, prudi ljubit me u volji,
za me se potrudi u mojoj nevolji;
zač i zviri grube po naravi slide,
da svoj porod ljube, kad im želja pride.

Tko svoga ne štuje, sam sebe ostrvi,
zakona ne čuje, a zapovid mrvi.
Svak' u svojoj krvi, mnju, da je pravije,
da pošad najprvi svoj oltar pokrije.
Gusinica vije svilu okol sebe,
najprija odije svilom sama sebe.
Rataj[8]) ki nî sebi vridan skupit žita,
drúgu dobar ne bi, to je stvar očita.

Reče se s prilikom: gore se ne staju,
a človik s človikom stati se ufaju;
svoji se primaju, svoj svomu pristaje,
neka se poznaju, potriba kada je;
a gdigod lúka je pod nebom, znaj, doli,
svaka vitra daje na vrime kad koli.[9])
Tko išće put novi, a stari zapusti,
u raspi gotovi skoro će zablusti. —

[5]) *Nembrot*, m. kralj babilonski, koji je gradio kulu babilonsku do neba. Tu su prema pričanju Svetoga pisma nastali različiti jezici, pa pjesnik izvodi od kralja Nembrota i gradnje kule babilonske i postanje vile Slovinke t. j. jezika slovinskoga. — [6]) *vriža* (ijekavski: vriježa), loza, podrijetlo, koljeno. — [7]) *grst*, f. obje šake sastavljene, da što prime. — [8]) *rataj*, m. tèžâk, ratar. — [9]) *kad koli*, kadgod.

11. Dinko Ranjina i Dinko Zlatarić.

U drugoj polovici XVI. vijeka javila su se u Dubrovniku dva znatna lirska pjesnika: Dinko Ranjina i Dinko Zlatarić.

Dinko Ranjina rodio se u Dubrovniku god. 1536. Svršivši nauke bavio se trgovinom, te je duže vremena živio u trgovačkom gradu Mesini na Siciliji. Došavši poslije toga u Firencu izdao je ondje svoju zbirku lirike pod natpisom *Pjesni razlike* (1563.). U Firenci bio je u kolu književnikâ na dvoru Cosima de' Medici, koji ga učini vitezom reda sv. Stjepana. Vrativši se u Dubrovnik vršio je kao patricij dubrovački različite državne službe i bio sedam puta knez republike. Umr'o je god. 1607.

Lirika Dinka Ranjine znatno se razlikuje od lirike Šiška Menčetića i Džora Držića. Ranjina se pjesničkim govorom i sadržajem svoje poezije veoma udaljio od lirike petrarkistâ. U Italiji se u to doba lirika preobrazila pod utjecajem starih grčkih i latinskih pjesnika, pa se tako obogatila sadržajem i pjesničkim oblicima, a taj se preokret ogleda i u Ranjininoj zbirci „Pjesni razlike".

Lirika Dinka Ranjine nije kao u petrarkistâ samo ljubavna, već se pored ljubavnih pjesama osobito ističe refleksivna lirika. Pa i njegove ljubavne pjesme nijesu onakve kao u Menčetića, već i tu preteže refleksija, a nema trubadurske kićenosti i nagomilavanja epitetâ. Ranjina je sam tu razliku prema poeziji petrarkistâ dubrovačkih označio u pjesmi „Jednomu, ki ništo ne učini, a tuđe sve huli". U Ranjine ima različitih lirskih pjesničkih vrsti (epigrami, ode, elegije i t. d.). Pored izvornih pjesama on je i prevodio, i to svoje izglede, latinske pjesnike: Katula, Tibula, Propercija, Marcijala, Vergilija, i grčke: Filemona, Mosha i Teokrita.

Dinko Zlatarić, nastavljač lirike Dinka Ranjine, pučanin dubrovački, rodio se u Dubrovniku god. 1558. Više nauke učio je u Padovi, gdje je upravo u to doba bilo čuveno sveučilište u naponu svoje slave, te je onamo grnula mladost iz svih krajeva Evrope. Ondje je Zlatarić učio filozofiju, grčki jezik i građansko pravo. Pošto je svršio nauke ističući se lijepom naobrazbom i velikim ugledom izabran je za god. 1579. rektorom sveučilišta.

U godini njegova rektorovanja porodi se buna u đaštvu, koje se podijelilo u dva tabora i prihvatilo se oružja. Ali Zlatarić ugledom svojim utiša opasnu bunu, pa mu je za to u sveučilištu postavljena spomen-ploča, koja stoji još i danas, a republika mletačka, kojoj je pripadala Padova, učini ga zlatnim vitezom (eques auratus). Vrativši se u Dubrovnik bavio se Zlatarić književnim radom i gospodarstvom na svojim imanjima u Cavtatu i u Konavlima. Umr'o je god. 1609.

Zlatarić kao lirik nastavlja pod utjecajem klasikâ refleksivnu i ljubavnu liriku Dinka Ranjine, ali svoje zbirke *Pjesni razlike* nije za života objelodanio, već nam se ona sačuvala u rukopisu.

Zlatarić zaprema vidno mjesto u povijesti stare hrvatske književnosti nesamo kao lirik nego i kao vrstan prevodilac. Za svoga boravka u Italiji Zlatarić je preveo pastirsku igru *Aminta* od Torkvata Tassa. Prvi put prikazivan je „Aminta“ u Ferrari god. 1573., a štampan je god. 1581. Zlatarićev je hrvatski prijevod „Aminte“ izišao u Mlecima god. 1580., dakle prije nego talijanski izvornik. Zlatarić je prema tome djelo prevodio iz rukopisa i njegov je prijevod lijep dokaz, kako su naši pjesnici brzo umjeli prenositi u hrvatsku književnost najljepše tekovine književnoga rada u Italiji. Zlatarić je držeći se stihova izvornika upotrijebio „veras odriješen“ (il verso sciolto), t. j. stih, koji nije vezan za određeni broj slogova, a srokova uopće nema. Time se on izbavio teškoga dvanaesterca sa dvostrukim rimama, koji se dotad upotrebljavao u dubrovačkim dramama sprečavajući slobodu pjesničkoga izražaja. Zlatarićev „Aminta“ prvi je pravi pjesnički prijevod u našoj književnosti.

Kasnije izdao je Zlatarić u Mlecima (1597.) u jednoj knjizi svoja tri pjesnička prijevoda: 1. Sofoklovu tragediju *Elektru*, koju je preveo u dvanaestercima sa dvostrukim rimama, a to je prvo djelo u dubrovačkoj književnosti prevedeno neposredno iz grčkog izvornika; 2. pastirsku igru *Ljubmir*, a to je dotjeran i ponovo izdan njegov prijevod Tassova „Aminte,“ u kome sada glavno i sva sporedna lica imadu hrvatska pastirska imena; 3. *Ljubav i smrt Pirama i Tizbe*, prijevod poznate metamorfoze Ovidijeve, a uz taj prijevod priopćio je pjesnik i niz izvornih pjesama u smrt nekih njegovih milih pokojnika („Pjesni u smrt od razlicijeh“). Knjigu je posvetio Zlatarić sinu junaka sigetskoga Jurju Zrinskomu, u kojega je vojsci služio kao časnik

pjesnikov brat Miho, a „Ljubav i smrt Pirama i Tizbe“ posvetio je pjesnik posebice Cvijeti Zuzorićevoj.

Cvijeta Zuzorićeva bila je čuvena Dubrovkinja sa svoje ljepote i lijepe obrazovanosti. Rodila se god. 1555. Bila je pučanka iz veoma ugledne dubrovačke porodice. God. 1577. udala se za firentinskoga plemića Bartolommea Pescionia. U Firenci kupilo se oko nje kolo književnika, a tradicija kaže, da je i ona pjevala na jeziku hrvatskom i talijanskom. Talijanski pjesnici, među njima i Tasso, pjevali su joj u slavu pjesme, a od dubrovačkih je pjesnika najviše Cvijetu slavio pjesmama Dinko Zlatarić.

Iz „Pjesni razlicijeh“ Dinka Ranjine.

Jednomu, ki ništo ne učini, a tuđe sve huli.

Jadovni zleče[1]) moj, zavidos s kim bjesni,
za zle prem tolikoj ne scijeni mê pjesni.
Ak' u njih nî sada onijeh sve riči,
kim staro njekada brijeme se tač diči:
„Svitlušto sunačce, rozice, diklice,
ljuveno srdačce, grimizna svilice,
zašto me tač verna ostavi, moj venče,
krunice biserna, moj zlaćen prstenče?“
U ova vremena, moj hudi tamniče,[2])
druga sad imena naše pjesni diče,
jer jak lis u cvitju, tač nijedna na svit saj
u jednome bitju ne trpi običaj.
Također i riči, kime se jur njekad
stara svijes[3]) diči, u scijeni nijesu sad.
I ove sad, ke veće jesu, znaj, scijenjene,
s vremenom bit ne će od druzih primljene.
Razliki svit ovi, ki trpi svoju čes,
sve vëčî i nòvî,[4]) štogodi na njem jes.
Tim ne kteć rug biti svijem spjevcom na svit saj,
kad što hoć huliti, prî dobro razmišljaj.

---

[1]) *zlek*, zleka, m. zlohotnik. — [2]) *tamnik*, m. podlac, prezren čovjek. — [3]) *svijes*, f. razum, razbor; stara svijes, nekadašnji razbor. — [4]) *vëčî i nòvî* t. j. sve na svijetu stârî (večiti, od: vetšiti = starjeti) i nòvî (obnavlja se, pomlađuje se).

O zvizde ljuvene.

O zvizde ljuvene,
gdi ljubav sve drži svê strile ognjene,
nijeste li vi oni
tatovi skroveni,
ki srce ukrasti hotjeste jur meni?
Nijeste li one vi, ke vašim pogledi
ktiste plam užeći,
u komu goreći
srce mi na konac huda smrt odredi?
Odnim'te za malo
s mene plam taj vrući, da ne bi skončalo
kao godi[5]) jur mene vaše toj nemilo
činjenje i dilo,
pak srce vrat'te mi, kô ukrast nebogu
htiste mi, bez njega er živit ne mogu.

Sad, gdi je mrtvi dan.

Sad, gdi je mrtvi dan,[6]) ovi t' svît daju moj,
gospođe čestita:
ktje[7]) dijelit za dušu tve blago od svita,
i meni vrhu svih taj dila satvori
milosna, koga tva nemilos umori.
Molitav ne ištu, ni plama voštena,
nu onu milu slas od dobra žuđena,
ka moje žalosti
sve može svrnuti u rajske radosti.
Tim mene ugledaj tač kao se dostoja,
ako ćeš, da opeta oživit budu ja.

Vrh sreće.

Gledaj, srećo, moga jada:
ja većekrat bih u boju,
nu vik tako zledno[8]) u znoju
ne ostah ranjen kako sada.

[5]) *kao godi,* kakogod. — [6]) *mrtvi dân,* dušni dan; dan, u koji se spominju duše mrtvijeh. — [7]) *ktje* mj. htje; znači: izvoli. — [8]) *zledno,* adv. zlo, štetno; zled, f. zlo, šteta.

Veće puta putujući
i po daždu u zloj snazi,
ma nigda me daž ne skvasi,
kako sada doma idući.
Veće rijeka pješ prigazih
i zla ne imah u taj vâs rok,
a sad, što ktih mao prit potok,
na zlu mjestu zlo se upazih.
Mnogo travu brah godišta
konju momu po livadi
tođer,[9]) gdi se drača sadi,
i nigdar mi ne bi ništa.
A sad svijesti s njekom slipom
ubrat kteći jedan cvit ja,
skrovno iz kruga[10]) zla me zmija
peči u srce zlim nalipom.
Ja iđah kako dobri taj drug,
ki ne sumnji nigdje, di je,
a ne scijenjah, da se zmije
pod cvijetjem viju u krug.
I prije patih morske smeće[11])
i vik prs[12]) me ne poboli,
a sad, što me mao val poli,
stuži mi se prem zlo odveće.
Bez potrebe i u potrebi
ja većekrat bez zazora
plivah strašna, čudna mora,
i vik srcu zled mi ne bi.
A sad što se, čudne stvari,
u jedan lokanj[13]) spustih malo,
u ruke mi veomi zalo
i u noge grč udari.
Mnogo voda pih po sviti
mutnih, i zdrav vazda jur bih,
a što bistre sad se napih,
za srce me zlo uhiti.

[9]) *tođer,* također. — [10]) *krug,* m. odvalina, odsječak stijene, gdje se zmija savija u krug. — [11]) *smeća,* f. neprilika, nevolja. — [12]) *prs,* f. prsi, prsa. — [13]) *lòkânj,* lokánja, m. mala lokva; mala bara, barica.

*

Mnokrat mene žeđa zani
ljeti loveć proć daleče,
nu me ovako vik ne upeče
taj privrući zrak sunčani.
Patih muke, trude i jade
i prî u njeke dobre mê dni,
nu vik, jaohi tužnu meni,
trudnij' ne ostah nego sade.
Mnokrat ruse brah kraj vode,
i ne bi mi zlo nikade,
a što utrgnuh jednu sade,
zlo mi drača[14]) dlan probode.
Zatoj vele: mnogiš[15]) satvar[16])
u mao jedan čas stvori se,
ka pak, vjeruj, ne zgodi se
u vas čoeči život nigdar.
Čudne ti si, srećo, ćudi:
čoeka gladiš dugo vrime,
a pak ga u čas jedan zlime
jadom tvoja zled utrudi.
Njegda stoje kola tvoja
pravo, a njegda doli srte,
lje se uokolo vazda vrte
u neredu bez pokoja.
Sad si blaga, sad srdita,
sad u ledu, sad u cvitju,
nekrepka si u tvom bitju
i u svem vazda promjenita.
Puziva su i plaziva
tva blaženstva puna smeće,
zato se uzdat ne ću veće
u obećanja tva laživa.

---

[14]) *drăčă*, f. trn, bodlja. — [15]) *mnogiš*, adv. mnogo puta. — [16]) *satvar*, f. stvar.

Jednome, ki pjesni Šiškove i Džorine osvojaše.

S napravam čudnime bješe se jedan dan
tim perjem tuđime uresil crni vran,
i lip se on takoj videć kti otiti
od ptica u ta broj, ki lete po sviti,
ke, kako vidješe njegove tuj dike,
meu sobom sve rješe: „Oh, lipe prilike,
na perja, ka ima, mogal bi svak' rijeti,
nad pticam da je svima on sam kralj na sviti."
Od perja nu tega kada var[17]) vidiše,
velik rug vrh njega u smihu stvoriše,
pak taj văs ptica broj ize[18]) sve pero van,
bez perja ter takoj osta gô crni vran
veleći: „Svakome takoj bud' na sviti,
ko časti tuđome ište se počtiti."

Govori zao jezik, što hoće, riječima.

Govori zao jezik, što hoće, riječima,
čista se zlata vik tamna rđa ne prima,
a dub, ki svê žile tvrd' ima u gori,
nigda môć zle sile vjetra ga ne obori.
Biv čista tvoja čas, ništa se ne brini:
bez griha zao glas prikora ne čini.
Neka t' păs hud vije vrh dobra života:
tko zdrav prs[19]) zavije, zdrava ga odmota.

Jednomu zavidniku.

Zavidos, jadni crv, u tebi vidi se,
iz žila gdi ti krv sve sisa i grize;
tamniče, ne vidiš zled tvoju pod nebi:
ti svima zavidiš, a nitko vik tebi.

---

[17]) *var*, m. varka, prijevara. — [18]) *izeti*, i z m e m, izvaditi, iščupati. — [19]) *prs*, m. prst.

Iz djela Dinka Zlatarića.

Posveta „Ljubavi Pirama i Tizbe".

Mnogo uzvišenoj i svakom svijetlom krjeposti narešenoj vladici Flori Zuzorić Pescioni Dominko Zlatarić.

Ne bih uzeo, vrijedna i plemenita gospođe, da priđe kadgodi priko pameti Vašemu gospodstvu, da dugo vrijeme ali ijedna zgoda može u meni prikratit koji dio želje, s kojom sam ja Vaše krjeposti vazda zamijerao i počitao. Zašto, ako bi odlučeno, da Vi od nas na dalek provodite život u latinskoj zemlji, bi također odlučeno, da sveđ u pameti mojoj pribiva vječna spomena od Vas i da misli moje nikad ne pristaju, gdjegodijer sam, razbirat na blizu neizmijerne hvale Vaše. U biljeg od toga, imajući ova moja pisma nadvor izit, hotio sam posobito imenom Vašega gospodstva uresit Ljubav Pirama i Tizbe, kojoj sam ne bez uzroka priložio njeke pjesni učinjene od mene u smrt od drazijeh prijatelja i rođaka, koje od malo dana ovamo ugodno bi Onomu, ki sve može, dozvat s ovoga nevoljnoga svijeta na bolji život. Zašto, kako ne mogu ne smutit se čestokrat smrti njih, tako ne mogu ne boljet se u svako doba odijeljenjem Vašijem, kojijem ste dvigli mjestu ovomu našemu pravo urešenje i taku svjetlos, kakvu bržek[1]) nigda prije ne vidi u sebi; izvan toga, ako Vam za ino ne bude ovi moj dar ugodan, bit će daj cijeć spomene od kojegodi od onijeh duša, kijeh imena zdrži u sebi. A ja se naslađujem, da sam Vašemu cvjetnomu imenu poklonio kojigodi dohodak[2]) rosom od pjesni u polju od ovijeh knjiga, neka po tomu latinski pisci[3]) budu se probudit, slavit ljepotu i čas Vašu i uzdvizat dostojnijem hvalami Vaš razum, videći da nakon toliko godišta, koje nam ste vazeli, ne možete učinit, da se u našoj pameti smrse Vaše vrijednosti. Primi dake Vaše gospodstvo u milos ovu moju dobru volju, i ovijem knjigam budite štit od obranjenja, koje se će vele čestite držat, da ih ruke Vaše privraćaju i oči dostoje se gledat; mnogo se će

[1]) *bržek*, adv. jamačno, pače. — [2]) *dohodak*, m. što gospodar uzima od seljaka na svoju zemlju. — Zlatarić upotrijebivši u prenesenom značenju tu riječ hoće reći, da je od Cvijete Zuzorićeve potaknut na pjesnički rad, pa joj je dužan s toga polja davati dohodak. — [3]) *latinski pisci*, znači: talijanski pisci.

poslije čestitije držat, ako se uzdostojite bit im vlaštita gospođa i pomna obraniteljica, s česa ću ja velik razgovor primit i ganut se, ako Vam bude ugodno, izvesti na svijetlo ne mao broj pjesni, koje sam u Vašu hvalu učinio[4]). I ovdi svršujući molim Boga, da gospodstvo Vaše dugo vrime u čestitu životu na svijetu podrži za ures i diku od svijeta.

U smrt Šimuna sina svoga prvorođenoga.

Gospođi Mari Džonović, ženi svojoj.

(Iz „Pjesni u smrt od razlicijeh".)

Sad pokle noćni mrak ovi svit pokriva
i zvijezde kažu zrak, sve muče pribiva,
jer človik, ptica i zvir, svaki teg ostaviv,
uživa slatki mir, u zabit trud staviv,
i morski strašni val, ki bješe prije gnjivan,
sada je umukal, regbi, spi slatki san.
Jur se lis ne kreće ni prši vjetra ćuh,
pokojno ter veće počiva svaki duh.
Istom sad, o virna drugo mâ, ne múčî
boljezan nemirna, koja te izmuči,
ter čini, da se plač i uzdah tvoj čuje,
čim tužno srce tač u tebi tuguje.
Tijem se trud prilaga gorčiji zloj rani,
kojom nas jednaga gorka smrt izrani.
Velika bi šteta. Naš prvi plod mili
smrt uze, ki sveta ljubav nam podili,
sve naše veselje i dobro očito,
razgovor i velje uzdanje čestito.
Suze se pristoje i žalos toliku
objavit pravo je u plaču veliku.
Nu čemu, ako taj naš porod jedini
svjetovni ošad kraj blažen se učini?
Vladalac od nebi u raj mu čini prit,
dostojan jer ne bi njegove družbe svit.

[4]) Zlatarić misli, da će izdati i njoj posvetiti svoju zbirku „Pjesni razlike", ali kako je Cvijeta doskoro promijenila svijetom, to su ove pjesme Zlatarićeve ostale u rukopisu.

Anđel je pravi sad, svjetlji neg zrak zore,
svjetlji neg sunce, kad isteče vrh gore.
On se sad veseli prid licem Višnjega,
ter ino ne želi gledajuć sveđ Njega,
i nije da u čem nedragos oćuti,
neg našijem što plačem ako se kad smuti.
Zatoj plač ođimo[5]) i tašti ovi cvil,
ter milos, molimo, da bi nam isprosil,
da gorkoj možemo odolit žalosti,
i s njim se stanemo u vječnoj svitlosti,
nakon nas plod novi ostaviv, ki ime
njegovo ponovi s ufanjem našime[6]).

U smrt Kate kćere svoje.

(Iz „Pjesni u smrt od razlicijeh.")

Umjesto prćije prim', *Kate*, suze ove
nalipa gorčije i plačne celove,
i uzdah i ovoj cvijetje, kô dava ti
nesrićni otac tvoj i tužna tva mati.
Kad oči otvori ter vidi, kćerce, svit,
naglo ih zatvori za već ga ne vidit.
Ne bi ti ugodan, tijem njega ostavi,
a pođe bolji stan uživat u slavi.
Jak zvijezda na noćnoj vedrini prosine
noseć pram svijetli svoj i ončas izgine,
ovako tvoj ukras meu nami vidismo
lipotom svital väs i opet zgubismo.
Ufanje davaše u svemu nami ti,
da ovdi imaše dug život tvoj biti,
ufanje, koje sad prinije nam žestok plač,
pokle nas iznenad ostavi hrlo tač.
Ostasmo, vajmeh, mi kako dub, komu zgar
najljepše izlomi sve grane plah vjetar;
a ti sad uživaš radosti velike.
Porode slatki naš, stoj zbogom u vike!

---

5) *oći, ođem*, ostaviti. — 6) Pjesnik dakle želi, da steče novi porod, pa da djetetu nadjene ime pokojnoga prvorođenca. Drugi sin Zlatarićev đoista se zvao također Šimun te se istakao i kao pjesnik.

Trnem ja predajuć i ne imam pokoja.

(Iz „Pjesni razlicijeh".)

Trnem ja predajuć i ne imam pokoja
priglasja čekajuć, što će rijet gospoja.
Uzdam se i bojim u mislijeh izmučen,
gdi saznat još ne vim, na što sam odlučen.
Sad zgine ufanje, sad opet steče vlas,
i opet skončanje pride mu do mal čas.
Skoro ću lje sve čut i vidit, što će bit,
ili mi jes krsnut ili već ne živit.
Dil togaj već čemu da se ja pripadam,
pokle se boljemu, neg mi je sad, nadam?
Zač, ako nje je sud smrt mi dat, meni smrt
skratit će gorki trud i nemir hudi strt;
ako li smilenje skaže mi ljuveno,
koli će življenje moje bit blaženo!

U hvalu pokoja i mirne pameti.

(Iz „Pjesni razlicijeh".)

Sad pokle snig kopni i trsan cvit plodi
i sunce ljepše dni umrlim privodi,
o polja, o luzi, k vami grem ošad toj,
što drže jur druzi u scijeni velikoj.
Neka ini u trudu provode sva lita,
da zlato steć budu i slavu od svita;
jer moj duh uživa bez misli usnuti,
gdi slavic tih spiva svoj poraz minuti,
upored ter s njime vil moju pripijevat,
da drago nje ime nauči gora zvat.
Ne vidi puk ludi, da ne ima nikada
dobra, ka on žudi, toj sreća čim vlada.
Ni čini carska vlas ni blaga zamirna
čestitijeh ovdi nas, neg istom svis mirna;
jer nad čim sunce sja, sve da ima ki človik,
a želi pokoja, njegov je tužan vik.

U prvo kneštvo gospodina Jera Klisovića.

(Iz „Pjesni razlicijeh“.)

Jur zora tme skrati, ter minu noć s mrakom
i sunce pozlati visokim Srđ[7]) zrakom.
Otkle bi kraj mora Dubrovnik sazidan,
ni draža vik zora, ni bolji svanu dan.
Ovi dan dovede vesele sobom dni,
na pristol gdi sjede Klisović moj vrijedni.
Rodni grad ispravlja zapovijed njegova
i naprijed postavlja vrh inijeh gradova,
čestita zapovijed i čestit ovi grad.
Od stvari novi red nastaje u njem sad,
svaka zled pristaje, svako zlo činjenje,
zlati vijek postaje i milo živjenje;
svud će mir i sklad bit, i veće neprav sud
ne bude učinit za platu sudac hud;
sad Božji strah vlada; odstup'te, zlobivi,
prid kojijem prav pada, a ohol gre krivi.
Dobrijem sad prinosi veselje, a zlijem plač
božica, ka nosi mjerila i nag mač[8]).

12. Hrvatska protestantska književnost.

U prvoj polovici XVI. vijeka razvio se u Njemačkoj protiv crkve katoličke veliki vjersko-prosvjetni pokret, koji zovemo *reformacijom.* Na čelu pokreta stajali su Martin Luther i Josip Melanchthon. Uz njih isticao se kao treći vođ njemačke reformacije Matija Vlacić (1520.—1575.), rodom iz Labina u Istri, poznat pod imenom Mathias Flacius Illyricus. On bijaše profesor na sveučilištima u Wittenbergu, Jeni, Strassburgu i u Antverpenu. Napisao je mnogo velikih učenih djela u duhu reformacije, ali se u nekim pitanjima nije složio s ostalim reformatorima, pa je zato njegova nauka i dobila osobito ime: *flacijanizam.*

[7]) *Srđ,* m. brdo više Dubrovnika, na kome bijaše manastir sv. Srđa (Sergius). — [8]) Božica Justitia (Pravda).

Kralj Ferdinand I. (1527.—1564.), odlučni protivnik reformacije, suzbijao je novi pokret u svojoj državi. To bijaše povod, da su hrvatski i slovenski vođi reformacije: Primož Trubar, Petar Pavao Vergerije i barun Ivan Ungnad, tražili utočište u Njemačkoj nastojeći odavle oko širenja protestantizma na slavenskom jugu. Pa kako je prije renesansa iz Italije najjače utjecala na najbližu Dalmaciju i na Dubrovnik, tako je prirodno, da je reformacija iz Njemačke najjače zahvatila Hrvatsku i Istru, koje su zemlje od hrvatskih krajeva njezinu dohvatu bile najbliže.

Primož Trubar (1508.—1586.), Slovenac, prognan kao protestantski propovjednik iz Ljubljane uteče u Njemačku, odakle je nastojao knjigom utjecati na svoj narod. On je glava reformacije kod Slovenaca i osnivač slovenske književnosti. U Tübingenu izdao je Trubar god. 1550. prve dvije slovenskim jezikom pisane knjige, i to *Abecednik* i *Krščanski nauk.* Najveće je Trubarovo književno djelo prijevod Svetoga pisma novoga zavjeta, u dvije knjige („Prvi del novega testamenta“ i „Drugi del novega testamenta“).

Petar Pavao Vergerije (1498.—1565.), rodom iz Kopra u Istri, prešao je kao biskup koparski na protestantizam i počeo u Istri pomagati reformaciju. Izopćen iz crkve i prognan iz svoje biskupije skloni se i on u Njemačku (1553.). Vergerije pisao je na latinskom, njemačkom i talijanskom jeziku, a njegova su djela prevođena na francuski, njemački i poljski. On sam nije pisao hrvatski, ali je potakao Krištofa, vojvodu od Würtemberga, da podupre izdavače i pisce slovenskih i hrvatskih protestantskih knjiga.

Barun **Ivan Ungnad** (1493.—1564.), rodom iz Koruške, bivši veliki župan varaždinski i zemaljski kapetan donjo-austrijskih, slovenskih i hrvatskih zemalja, došao je u Njemačkuposlije Vergerija (1559.). Vojvoda Krištof dade mu svoj dvorac Mönchshof u Urachu kraj Tübingena i tamo se oko njega usredotočio sav rad oko širenja protestantizma na slavenskom jugu. Ungnad je u Urachu osnovao hrvatsku tiskaru i okupio oko sebe ljude, koji su pisali i prevodili na hrvatski jezik protestantske knjige. U njegovu službu stupila su dva popa glagoljaša: Stjepan Konzul Istranin i Antun Dalmatin.

Stjepan Konzul Istranin rodio se god. 1521. u Buzetu u Istri. Kao pop glagoljaš prijeđe za biskupovanja Vergerijeva na protestantizam. Kad je zbog toga bio prognan, živio je neko vrijeme kao propovjednik u Kranju i Ljubljani, odakle dođe u Njemačku (1552.), gdje se bavio propovijedanjem i učiteljevanjem u različitim gradovima, dok nije stupio u službu Ungnadovu. **Antun Dalmatin**, drži se, rodom Senjanin, također je pristao uz reformaciju, te se prognan iz Istre sklonio najprije u Ljubljanu, a onda je — iako već star i slaba zdravlja — došao u Njemačku i stupio u službu Ungnadovu. Uz Konzula i Dalmatina radili su kao njihovi pomagači oko prevođenja Juraj Cvečić, rodom iz Pazina, također prognani istarski svećenik, i pop Juraj Juričić, rodom iz Vinodola u Hrvatskom primorju.

Hrvatski protestantski pisci prevodili su, prerađivali i sastavljali hrvatske knjige u duhu reformacije. Ponajviše se prevodilo iz slovenskih knjiga Trubarovih, zatijem iz knjiga njemačkih i latinskih. Pored toga upotrebljavali su i tekstove starijih glagoljskih misala i brevijara, ali su nastojali, da njihovi prijevodi budu, što se jezika tiče, čistiji, ljepši i razumljiviji. Najveći dio toga rada jesu: abecedari, molitve, postile,*) katehizmi i prijevodi pojedinih dijelova Svetoga pisma. Ungnadu je osobito bilo na srcu, da se objelodani prijevod čitave Biblije, ali je izišao na svijetlo samo prijevod Novoga zavjeta, i to u dvije knjige kao prijevod Trubarov, s natpisom *Prvi del novoga teštamenta* i *Drugi del novoga teštamenta.*

Hrvatska tiskara u Urachu radila je samo potpune četiri godine (1561.—1564.), a štampala je knjige glagoljicom, ćirilicom i latinicom. Kako se glagoljica smatrala pravim hrvatskim pismom, a bila je u to doba doista najraširenija po našim krajevima, koji su reformaciji bili prvi na dohvatu, od Hrvatskog primorja i Istre na sjever do Kupe, to su se hrvatske knjige u Urachu od najveće česti štampale glagoljicom. Za četiri godine rada hrvatske tiskare izašlo je dvanaest knjiga glagoljicom. Ali veći dio tih knjiga preštampan je ćirilicom, a nekoliko ih je izdano na svijet latinicom. Svega štampano je u hrvatskoj tiskari u Urachu u tri pisma 25.600 primjeraka različitih knjiga. Knjige, štampane glagoljicom i latinicom, rasturivane su u Hrvatsku, naročito po Primorju, i u Istru, a ćirilske u Moldavsku, Vlašku, Sedmogradsku i južnu Ugarsku. Prema tome htio je protestantski pokret u Njemačkoj književnim radom Primoža Trubara i hrvatskih protestanata obuhvatiti čitav jugoslavenski svijet.

*) Postila, tumačenje nedjeljnog ili blagdanskog evanđelja; od latinske riječi *post illa (verba)*, t. j. poslije onih riječi (sv. evanđelja).

Pisci i prevodioci hrvatskih protestantskih knjiga bili su iz Istre i Hrvatskoga primorja, dakle rođeni čakavci, pa oni i pišu čakavskim narječjem, ali ne čistim. Da se njihove knjige uzmognu čitati na što širem području našega naroda, da ih razumiju u Hrvatskoj, Dalmaciji, Bosni i u drugim krajevima, to oni prvi nastoje, da slijevanjem narječjâ stvore općeni, jedinstveni književni jezik. To bijaše povod, da su radili i oko što jednostavnijega pravopisa, kako bi knjige njihove bile pristupačne što širim vrstama naroda.

Uspjesi rada hrvatskih protestanata nijesu bili veliki. Samim širenjem knjigâ nije se moglo mnogo postići, jer je narod bio nepismen i neprosvijetljen, dakle nenavikao knjizi. Pored toga državna i crkvena vlast suzbijala je reformaciju, protestantske knjige mogle su se rasturivati samo kriomice, dok napokon nije i takvo rasturivanje gotovo posve spriječeno. Kad je uto potkraj god. 1564. umr'o Ungnad, duša cijeloga pokreta, prekinut je i rad hrvatske tiskare u Urachu. Stjepan Konzul došao je kao propovjednik među donjoaustrijske Hrvate, gdje je valjda i promijenio svijetom. Antun Dalmatin vratio se u Ljubljanu, gdje su mu kranjski staleži radi zasluga i visoke starosti dali godišnju mirovinu, i on je ondje umr'o god. 1579. Hrvatska tiskara prenesena je u Ungnadov grad Waldenstein u Koruškoj, a poslije u Grac, gdje se pomišljalo u bolja vremena nastaviti prekinuti rad. Ali je tiskara tamo zaplijenjena te se čuvala u Schlossbergu, odakle je prenesena na Rijeku u samostan kapucina, a odanle je god. 1626. otpremljena u Rim, gdje su se tim istim slovima štampale crkvene knjige za naše popove glagoljaše.

Hrvatske protestantske knjige plijenile su se i uništavale. Zato su danas te knjige najveće bibliografske rijetkosti, jer se od nekih djela sačuvao samo po jedan primjerak. Svega sačuvalo se oko 250 primjeraka od svih tih knjiga, i to u nas vrlo malo, a najviše u Njemačkoj, gdje su naše protestantske knjige bile razašiljane na ogled i na dar gradovima, knezovima i staležima, koji su na molbu Ungnadovu materijalno podupirali rad hrvatske tiskare u Urachu.

Iz knjige „Prvi del novoga teštamenta“.

Predgovor.

Vsim pravim dobrim krstjanom i ljudem slovenskoga jazika milost, mir i vsako dobro od gospodina Boga po Isukrstu prosimo.

Istina jest, izabrana i predraga bratja, kako sveti Paval govori ka Jevrejom na 11. kapituli, da je nezmožno Bogu ugodnu biti bez prave vere, začto va drugom mestu govori, da čtogodire človek bez vere učini, greh jest, k Rim(ljanom) na 14. (kapituli). Prava vera paki grede i človek ju dostigne i dobi, govori takajše sveti Paval k Rim(ljanom) na 10. (kapituli), od sluha slova Božjega. — — — — — — — — — — — — — — — — —

Ove riči paki, koje ka ovoj krstjanskoj veri pristoje, ni jedan človik na svitu ne zna sam od sebe, od svoje vlašće pameti ili razuma, tere od inuda se ne more naučiti, listo[1]) od samoga gospodina Boga skrozi to[2]) pravo istino[3]) Pismo Božje i skrozi te prave razumne i istine prodikače toga svetoga evangelija, koji pismo proročasko i apustolsko tere celu Bibliju, Stari i Novi teštament, vazda čtu i pravo razumeju. Inako bez ove cele Biblije vsi potrebni členi ili artikuli vse naše krstjanske vere ne mogu se znati, vedeti,[4]) razumeti ni pravo obilno ni razumno od nikogar učiti.

Znajući tada mi, da takove cele Biblije, ni Staroga ni Novoga teštamenta, va ovom našem slovenskim ili hrvatskom jaziku nimate, listo nike izdirke tere kusi iz Biblije vzeti, va popovske Brvijale[5]) od molitav, i u Misale križem i zmešano postavleni, i ti isti kusi nisu povsuda pravo ni razumno stumačeni.[6]) Ovo veliko pomanjkanje u našem jaziku, kô tiče to najveće i

[1]) *listo*, adv. osim, jedino. — [2]) Primuž Trubar prevodeći protestantske knjige iz jezika njemačkoga prevodio je i njemački artikuo (der, die, das), premda mu u slovenskom jeziku nema mjesta. Povodeći se za njim upotrebljavaju, ali dosta rijetko, i hrvatski protestantski pisci artikuo (taj, ta, to ili ovaj, ova, ovo). — [3]) *istini*, adj. istinit. — [4]) *znati*, *vedeti*, dvije riječi istoga značenja. Hrvatski protestantski pisci namjerice upotrebljavaju za isti pojam po dvije riječi iz različitih narječja, često i postrance u knjizi tumače koju riječ teksta s dvije ili tri riječi iz drugih narječja, i to zato, da se njihove knjige uzmognu čitati s razumijevanjem na što širem području. — [5]) *va popovske Brvijale*, u popovskom Brevijaru (glagoljskom). — [6]) *stumačiti*, prevesti; tumačenje i tlmačenje, n. prijevod.

draže blago, koje na ovom svitu i v nebesih imamo, a to jest spasenje svih naših ubozih duš, nam je od dosta godišć i vazda na poželenje srca našega hodilo, semo i tamo jesmo razmišlali, kako, skrozi ku rič[7]), bi se vsoj Hrvatskoj zemlji i tim drugim, koji s tim slovenskim ili hrvatskim jazikom govore, va jednoj takovoj velikoj potrebnoj riči k večnomu životu pomagati moglo. U takovom našem razmišlanju pridoše nam pred ruke jedne knjige s kranjskim jazikom s latinskimi slovmi štampane, koji jazik, kako vi znate, s hrvatskim jazikom mnogo se sklada, tako da jedan hrvatskoga jazika človek u potrebe more jednoga Kranjca razumeti. I te iste knjige jest gospodin Primuž Trubar, stari prodikač evangelski, od vsih Kranjac vele počteno znan i držan, v Nimskoj zemlji štampati činil. K tomu jesmo se pridružili. Nato je tudje[8]) Bog svoju milost dal, da jesmo s svètom i pomoću imenovanoga gospodina Primuža, pri tom prevedrenom, prezmožnom, krstjanskom, premilostivim gospodinom i vojvodi Maksimilijanom, kralem češkim, potle pri tom bogoljubnom, krstjanskim, dobrim vojvode, gospodinom Krištoforom Birtemberskim, za njima paki pri tom visokom, plemenitom, slobodnim i obilnim knezom gospodinom Ivanom Ungnadom i pročaja,[9]) i pri ostaloj velikoj, plemenitoj gospodi vojvod tere cesarovih izberitelj[10]) i dobrih deželjan[11]) toliko pomoći i obetovanja[12]) našli tere dobili, da smo do sih dob tolikaj[13]) pinez i pomoći skupa od njih izbrali tere spravili. S ovimi jesmo ovi dvi štampe, glagolsku i cirulsku, u Nemških stranah iznova gore naredili i postavili. Toga radi vse krstjanstvo klečeć va Isukrstovom imenu vsagda ima Boga hvaliti.

Tere tudje kako smo ove dvi štampe (Bog zna, kako teško, s velikim trudom skrbno nastojeći tere s velikim potroškom) skupa spravili, začeli jesmo Novi teštament van iz najbolega latinskoga, vlaškoga, nimškoga i kranjskoga tlmačenja u hrvatski jezik tlmačiti. I kad smo četiri evangelija i djanje[14]) apustolsko istumačili, jesmo ošće ovi Katehizam s jednim celo[15]) kratkim ali dobrim i potrebnim tumačenjem istumačili, i ov isti Katehizam najprvo

[7]) *rič*, f. stvar. — [8]) *tudje*, također. — [9]) *i pročaja* (iz crkvenoslav. jezika), i dalje, i ostalo (i t. d.) — [10]) *cesarov izberitelj*, knez izbornik (der Kurfürst). — [11]) *deželjan*, m. državljanin, građanin. — [12]) *obetovanje*, n. obećanje, sklonost. — [13]) *tolikaj*, toliko. — [14]) *djanje*, n. djelo, djelovanje. — [15]) *celo*, adv. veoma.

začeli štampati. Za ovim paki ov Prvi del Novoga teštamenta. Poli toga takajše jesmo jedne kranjske knjige istumačili, u kih jesu najpotrebneji i prudneji členi ili artikuli stare prave krstjanske vere, tako lepo, krasno i razumno zredom postavleni, da kigodire bude ove iste knjige s Bibliju zajedno gusto čtati, ta se hoće vse artikule ili členi, koji k pravoj krstjanskoj veri pristoje, naučiti. Ove knjige polak evangeliov jesmo cirulicom štampali, sada jure drugoč s glagolskimi slovmi se štampaju. Zatim jesmo takajše jednu kratku Postilu, to jest jedno kratko tumačenje svrhu nedilska i blagdanska evangelja, istumačili priko godišća; ova se hoće takajše vreda[16]) štampati. I kad ove troje knjige jedan krstjanin zajedno imeti bude, ta se hoće moći iž njih vse zgora rečene artikule ili dile, koje ova prava stara vera krstjanska imati hoće, iz fundamenta Svetoga pisma naučiti tere od njih i po njih hoće umeti i drugim praviti, pripovedati i na ovu pravu veru (koja sama vsakoga človeka izveliča[17]) vsakoga naputiti.

Mi paki takoje jure dobro znamo, da vsakomu ovo naše tumačenje i ova naša slova ne budu ugodna. Na to vi, predragi dobri krstjani Hrvate, znajte, da jesmo s tim našim tumačenjem vsim slovenskoga jazika ljudem služiti hoteli, najprvo vam, Hrvatom i Dalmatinom, potom takajše Bošnjakom, Bezjakom,[18]) Srblom i Bulgarom, jere znamo po nauku svetoga Pavla Rim(ljanom), 1.: da dužni jesmo vsim ljudem, Grkom zajedno i barbarom, i tako učenim kako neučenim. Toga radi jesmo va ovo naše tlmačenje ove priproste, navadne, razumne, općene, vsagdanje, sadašnega vrimena besede, koje Hrvate, Dalmatini i drugi Slovinci i Kranjci najveće va njih govorenju govore, hoteli postaviti i kada gode dve ili tri besede za jednu, kako na strani videti hoćete, da vsaki bude moći razumeti jednu besedu ili ime po dva puta i po tri izrečena i pisana, da jedna drugu tlmači.[19]) Da nismo paki povsuda vsih besed, kakono u vaših Misalih i Brvijalih stoji, va ovo naše tlmačenje postavili, to jesmo voljno[20]) učinili, zato da v dosta mestih u Misalih našli smo pismenim

[16]) *vreda*, adv. odmah. — [17]) *izveličati*, spasiti. — [18]) ***Bèzjâk,*** pl. b è z j â c i zovu se i danas ljudi, koji govore pomiješanim narječjem. Tako se bezjacima zovu kajkavci u Hrvatskoj, zatim Istrani, koji međašeći sa Slovencima govore čakavsko-slovenskim pomiješanim narječjem; napokon pravi Furlani zovu Talijane oko Tržića i Gorice bezjacima („bisiacchi"), jer govore pomiješanim narječjem mletačko-furlanskim. — [19]) Isporedi naprijed bilješku pod br. 4. — [20]) *voljno*, adv. slobodno.

načinom (kako niki prave) pisano ili nikim tujim nerazumnim jazikom, kako sami znate, i nikude krivo tlmačeno. Vi znate ošće, da slova glagolska ni ciruličska povsuda jednako se ne pišu. Mi jesmo s svètom dosta razumnih i učenih, latinskim hrvatskim jazikom hrvatskih pisac, tere njih prija[21]) pisanjem gledajuć na onu staru hrvatsku štampu u Brvijalih i Misalih, ova slova od dobrih umetlivih[22]) nimških meštar činili izdlesti, iseći tere izliti.[23]) Nad ciruliskimi slovmi zgora nismo činili izdlesti vele onih grčkih nadmetic, črčajev ili titulov, začto va štenju malo ili ništar prude, nego da priprostih ljudi mute, kih Rusjani i jedna benetačka[24]) štampa takoje nimaju; ni *jera* nismo povsuda postavili, za zgora rečeni uzrok.[25]) U glagolskih knjigah takajše nismo ga povsuda pisali, a to s svètom dobrih Hrvatov, latinskoga, grčkoga i jevrenskoga pisma učenih. I da to bole ova naša slova znali budete, jesmo ciruličske i hrvatske tablice ili bukovnak, to jest a b v g i pročaja, najprvo činili štampati, iz kih vsaki lahko ova slova naše nove štampe hoće moći poznati i razumeti.

Ako li paki koja beseda ili slovo vam se bude videlo nerazumno ili krivo, dajte nam to isto redom v ljubave na znanje, hoćemo se popraviti i pobolšati. I ako je ošće kô slovo u kih besedah krivo ili naopak postaveno, to vi takajše na dobro i na bole stumačite i vazmite. Jere vsaki početak, poimani[26]) v ovih velikih teških ričah nigdar nî bil naplne[27]) svršen. Mi smo sada v naglosti učinili, koliko smo najbole i razumnije mogli i za napred ošće hoćemo s Božju pomoću verno pašćiti se,[28]) čto najveće budemo mogli, a vi v tom toga molite Boga za nas, svetujte i pomagajte, da skrozi takove knjige ova prva prava stara vera krstjanska nadaleko i široko se rasplodi i raširi, radi

[21]) *prija*, adv. prije. — [22]) *umetliv*, adj. vješt. — [23]) Hrvatski protestantski pisci prihvatili su glagoljska slova iz najstarijih glagoljskih Misala i Brevijara, štampanih potkraj XV. vijeka, jer su ta izdanja doista i najljepša. Prema tim slovima dao je Stjepan Konzul u Nürnbergu rezati („izdlesti") glagoljska slova od meštra Ivana Hartwacha, a lijevali su ih meštar Šimun Auer i meštar Daniel. — [24]) *benetački*, adj. mletački. — [25]) Konzul i Dalmatin nastojali su i oko toga, da im pravopis bude što jednostavniji; zato su iz ćirilice odbacili različite suvišne znakove i neka slova, a znak za staroslovenski poluvokal (ь) upotrebljavaju u ćirilici i glagoljici veoma rijetko, jer u hrvatskom jeziku toga glasa više nije bilo. — [26]) *poimani*, adv. poimence. — [27]) *naplne*, adv. potpuno. — [28]) *pašćiti se*, paštiti se, nastojati oko čega.

koje vere bude dosta ljudi spaseno. K tomu daj Bog otac nebeski radi Sina svoga Isukrsta s Duhom svetim skupa svoju milost i pomoć, komu Bogu budi vsa čast i hvala va vse vike vikov *amen*.

Vaši služabnici i kapelani
Anton Dalmatin.
Stipan Istrijan.

13. Počeci kajkavske književnosti.

U Ugarskoj se reformacija i protiv nastojanja Ferdinanda I. i njegova nasljednika Maksimilijana II. (1564.—1579.) čvrsto ukorijenila, ali to nije bilo njemačko lutoranstvo već kalvinizam. Iz Ugarske zahvatio je kalvinizam čitavo Međumurje, a donekle i sjevernu Hrvatsku, naročito gradove Varaždin i Zagreb, pa jedan dio Slavonije.

Juraj Zrinski (1549.—1603.), sin junaka sigetskoga, pristao je otvoreno uz kalvinizam, protjerao je iz Međumurja katoličke svećenike, progonio je franjevce i pavline i tako silom okrenuo čitavo Međumurje na kalvinizam. Ali on se služio i prosvjetnim sredstvima ugledavši se u minuli rad hrvatskih reformatora u Njemačkoj, te je osnovao na svome imanju u Nedelišću kraj Čakovca hrvatsku tiskaru (1572.). S hrvatskom tiskarom u Nedelišću u svezi je književni rad prvih kajkavskih pisaca: Mihajla Bučića i Ivana Pergošića.

Mihajlo Bučić, župnik u Belici u Međumurju, izdao je dvije knjige: *Novi zavjet*, valjada prijevod Svetoga pisma, i *Katekizam*. Prve te kajkavske knjige, štampane u Nedelišću, samo su nam po imenu poznate, jer im se ni jedan primjerak nije sačuvao. Nauka Bučićeva, sadržana u tim knjigama, osuđena je svečano u sinodu zagrebačke biskupije god. 1574., i Bučić je izopćen iz crkve.

Ivan Pergošić, notar grada Varaždina, izdao je u Nedelišću djelo *Decretum, koteroga je Verböczy Ištvan dijački popisal* (1574.), prijevod pravničkog djela „Decretum Tripartitum" čuvenog madžarskog pravnika Verböczya. Pergošić je svoj prijevod posvetio Jurju Zrinskome.

Nastojanje reformacije oko prosvjećivanja naroda i važnost knjige na jeziku narodnom prvi je od katoličkoga klera u Hrvatskoj shvatio **Antun Vramec**, koji je nastavio rad Bučićev i Pergošićev oko kajkavske književnosti. Vramec se rodio u Vrbovcu kraj Samobora u Hrvatskoj god. 1538. U Rimu bio je kapelan u zavodu sv. Jeronima i postigao čast doktora bogoslovije. Kao svećenik vršio je različite duhovne službe: bio je kanonik zagrebački, župnik sv. Marka u Zagrebu i napokon župnik u Varaždinu, gdje je umr'o god. 1587.

Vramec je u Ljubljani objelodanio prvo svoje književno djelo: *Kronika kratka slovenskim jezikom spravljena**) (1578.), u kojoj je po običaju tadašnjih kroničara po godinama prikazao događaje od početka svijeta do svoga vremena. Kad je Vramec župnikovao u Varaždinu, prenesena je ovamo tiskara iz Nedelišća. U toj tiskari u Varaždinu objelodanio je Vramec dvije knjige s natpisom: *Postila na vse leto po nedelne dni vezda***) *znovič spravlena slovenskim jezikom* (1586.) i *Postila vezda znovič spravlena slovenskim jezikom po godovne dni na vse leto* (1586.); prvo djelo obuhvata tumačenja nedjeljnih evanđelja, a drugo tumačenja evanđeljâ za ostale blagdane i propovijedi o svecima, koji su se slavili u zagrebačkoj biskupiji. Vramčeve „Postile" bile su priručne knjige namijenjene župnicima u vršenju duhovne pastve.

Bučić, Pergošić i Vramec kao osnivači kajkavske knjige zapremaju vidno mjesto u razvitku hrvatske književnosti: Bučić je prvi uveo kajkavsko narječje u književnost; Pergošićevo je djelo prva pravnička knjiga na jeziku narodnom kod Hrvata; napokon Vramec prvi je naš historiograf, koji se služi jezikom narodnim, a njegove „Postile" najveće su književno djelo na kajkavskom narječju u XVI. vijeku.

---

*) *spraviti*, urediti, sastaviti.
**) *vezda*, adv. sada.

Iz Pergošićeva djela „Decretum".

Posveta.

Velikomu i zmožnomu gospodinu Jurju Zrinskomu, vekovečnomu knezu od Zrinja, cesarove i kraljeve Svetlosti na Ugerskom orsagu[1]) tarnikmeštru,[2]) tolnačniku[3]) i kapitanu, vse dobro od Boga svomu milostivomu gospodinu želij e.[4])

Ljudje su razlučeni od nijemih stvari razumom i pametjum, da znaju v svojem žitku pravdenim opitanjem[5]) držati dobar red, koji prepovida[6]) v vsakom poslu nepravicu i zapovijeda pravicum živeti. Nije listor[7]) polag[8]) svojega hotijenja i polag pripečenjâ,[9]) kako pogani nijednih trpljavnih[10]) pravd nijemajuči daleko od pravice blude i listor takove pravde čine, koje se njih poglavju vide. Zato su vsaki narodi i orsagi krstjanski polag svojih običajev na razlučenje[11]) barbarušev i poganov hoteli napraviti neki put i fundamentom pravd, poleg kojih bi vsake svade, poimene koje bi za marhu, za imijenje i za vsake fele[12]) nesložnosti ishađale, ravnali i opitavali[13]) pravdeno. I Sloveni i Horvati[14]) pokedobe[15]) su krstjansku veru počeli valovati[16]) i z vugerskim ladanjem[17]) v jednoj složnosti biti, vse dosedobe[18]) su jednake i listor v malom dugovanji[19]) razlučene z Vugri pravde imali, kojimi i vezdanje[20]) vrijeme živu. Mozibiti nijesu Vugri teh pravd znova ni zmislili ni napravili, da imaju početak od pravd Francije orsaga, koje je odonud *Karol* kralj donesal. Ništarmenje[21]) su zato i

[1]) *orsag,* m. kraj, zemlja, država (madž. ország). — [2]) *tarnikmešter,* m. magister tavernicorum, poglavica kraljevskih blagajnika. — [3]) *tolnačnik* m. savjetnik (madž. tanácsnok). — [4]) *želije,* želi. — [5]) *pravdeno opitanje,* sudska odluka, suđenje. — [6]) *prepovidati,* zabranjivati. — [7]) *nije listor,* adv. nesamo. [8]) *polag* (ili poleg), praep. po, uz. — [9]) *pripečenje,* n. slučaj, događaj. — [10]) *trpljaven,* adj. trajan, vječan. — [11]) *razlučenje,* n. razlika. — [12]) *fela,* f. vrsta (madž. féle). — [13]) *opitavati,* suditi. — [14]) *Slavonija* (lat. Sclavonia, kajkav. Slovenski orsag) zvala se u XVI. i XVII. vijeku zemlja između Drave, Save i Kupe, a krajevi na jugu od Kupe zvali su se Hrvatska. Prema tome kajkavski pisci ovoga doba zovu svoje narječje „jezik slovenski", a hrvatskim jezikom smatraju štokavsko narječje, koje se govorilo preko Kupe; jednako njima su kajkavci „Sloveni" i „Slovenci", a čakavce i štokavce nazivlju Hrvatima. — [15]) *pokedobe,* adv. otkad. — [16]) *valovati,* priznavati, ispovijedati (madž. vallani). — [17]) *ladanje,* n. država; ladati, vladati. — [18]) *dosedobe,* adv. dosad. — [19]) *dugovanje,* n. stvar. — [20]) *vezdanji,* adj. sadašnji. — [21]) *ništarmenje,* ipak (lat. nihilominus).

predtemtoga[22]) i ponomonoga[23]) i vugerski krali i vsa općina teh orsagov, koteri[24]) pod vugersku korunu sliše,[25]) neke naprave k tem pravdam prinačinili i napravili, što se je videlo ljuctvu i općine hasnovito[26]) i pravdeno biti. Zato gda[27]) bih jaz[28]) bil iz knig to poznal, da svecke pravde nijesu Bogu protivne, na kojih je primernost hotel svoje svete pravde dati, kotere su put našega žitka, i videl bih bil, da vsaki krstjanski narodi, jošče i pogani, vsake fele knige imaju domačim svojim jezikom popisane. Po opomenenji[29]) nekih dobrih ljudi, koji se svoje domovine počtenju i dobru glasu raduju, prijeh[30]) ta mal trud, da od *Verböczy* Ištvana popisan Decretom (koteroga je Laslov kralj, otec Lajuša kralja, koteri je na Muhaču poginul, gda bi se pisalo od Božjega poroda 1514. leto, ze vse gospode i općine voljum potrdil) na slovjenski jezik, koliko sam ga mogal razmeti, ispišem, onem na hasan, koteri bi radi slovenski te knige čtali.[31]) Kojega jaz hoteč včiniti štampati Vašega Gospoctva *štamparem,* kojega Vaše Gospoctvo dopelja[32]) na korist i na odičenje oveh nevoljnih zavrženih ostankov orsaga. Da od toga nije totu[33]) potrebno govoriti, jer to vsaki, koji ima kakov razum, vidi, da bi to bil pravi fundamentum prave plemenite i gospocke nature, nositi pasku[34]) na odičenje riječi Božje i na obrambu od neprijateljev svoje domovine, kotero čini Vaše Gospoctvo gledajuči što su dobra prva krstjanska gospoda činila. A ako bi i na nikoga Vaše Gospoctvo ne gledalo, ima na što doma gledati, na pokojnoga i srečnoga spomenenja i dobra glasa gospodina i oca svojega Zrinskoga Miklouša, koji tem orsagom i u banstve posluži i u krajišnjem Sigeckom gradu ze vnogimi krščeniki i vitezi teh orsagov polag vere krstjanske i cesarove Svetlosti, kako je Bogu bilo vgodno,[35]) vmre. I zato, kako se branjenje i Božje riječi orsaga gospode dostoji, tako je potrijebno njim pravde znati, da pravo znaju pod sobum budučim pravde činiti: krive kaštigati,[36]) a nekrive braniti. Mozibiti nijesu v teh knigah vsake pravde popisane, da listor ka su modus i fundamentum, kako se imaju pravde činiti.

[22]) *predtemtoga,* adv. prije toga. — [23]) *ponomonoga,* adv. poslije toga. — [24]) *koteri,* koji. — [25]) *sliše,* pripadaju. — [26]) *hasnovit,* adj. koristan (madž. haszon, korist); hasen i hasan, f. korist; hasniti, koristiti. — [27]) *gda,* adv. kada. — [28]) *jaz,* pron. ja. — [29]) *opomenenje,* n. opomena, poticaj, pobuda. — [30]) *prijeti,* primiti. — [31]) *čtati,* čitati. — [32]) *dopeljati,* dovesti. — [33]) *totu,* adv. tu, ovdje. — [34]) *nositi pasku,* paziti, nastojati oko čega. — [35]) *vgodno,* adv. ugodno. — [36]) *kaštigati,* kazniti.

Zato, koji razume fundamentum, laglje i druga bude razmel. A molim se V. Gospoctvu, da od mene ta mal trud z mojum službum za dobro prime. Bog vsemoguči na vnoga ljeta v dobrom zdravju i v dobroj sreči za vsem svojim dragim gospockim rodom V. Gospoctvo zdrži.

V Nedelišču v petak po Lovrenčeve, gda bi se pisalo od naroda našega Zveličitela[37]) Jezuša MDLXXIIII. leto.

V. G. ponizni sluga

Ivanuš Pergošič.

Iz Vramčeve „Postile po godovne dni".

Na god svetoga Hieronima.

Hieronimuš sin je bil Eusebeušev, rođen v Štrigove,[1]) slovenskom orsaze, blizu kotara vogerskoga orsaga, gda je cesar Konstantinuš ladal[2]). V Rim od rođenikov[3]) svojih, da se tamo modrosti i navuke vuči[4]), poslan be, gde je meštre[5]) Danatuša i Viktorinuša imel, v Rime i okrščen jest. Odnud v Francuski orsag otide, da tamo vučene ili razumne meštre posluša, i vnoge knige tamo svojima rukama spisal je. Potomtoga v Grčki orsag, gda se modrosti i navuka ili filosofije nauči, otide, ar Grčki orsag stan i prebivališče teda modrosti je bil. Tamo po orsageh vnogeh hodeči vnoge fele i dobre Svetoga pisma meštre i navčitele Gregura Nazianzenskoga, ki je v Kapadocije, Epifaniuša v otoke Ciprome, Didimuša, vu Aleksandrije vu Egiptomskom orsaze, je imel, vu židovskom jezike i navuke Židova Barabana, od koga je v noči se vučil pisma i reči židovske zgovarjanja. Tako je zgovarjal židovski jezik i pisal vučeno, kako on, ki se je vu njem rodil. Gda bi tako vre v diačkom, v grčkom i židovskom jeziku navčen bil, na sonči shod[6]), orsage vse, modre i vučene ljudi vse shodi[7]). Potomtoga otide v širinsku zemlju[8]) v pustijnu, gde je četiri leta knige čtoči[9]), vučeči se, velikom zdržanje[10]), posteči, plačuči se za

[37]) *Zveličitel*, m. Spasitelj.

[1]) Sv. Jeronim rodio se između god. 340.—346. u Stridonu na međi dalmatinsko-panonskoj, a Vramec misli, da je rimski Stridon selo Štrigova u Međumurju. — [2]) *ladati*, vladati. — [3]) *rođenik*, m. roditelj. — [4]) *vučiti se*, učiti se. — [5]) *mešter*, m. učitelj. — [6]) *sonči shod*, ishod sunca, istok. — [7]) *shoditi*, pohoditi, obaći. — [8]) *širinska zemlja*, Sirija. — [9]) *čtoči*, čitajući. — [10]) *zdržanje*, n. suzdržljivost, odricanje.

grehe i svoje telo kaštigajuči k duše podganjal je[11]). Od Paulina nekoga biškupa Antiokinskoga ređen i posvečen na službu Božju jest, Damaše pape diak ali pisec je bil. Z Rima opet otide, ar su ga ne mogli sluge ali redovnici cirkveni trpeti, što je nje karal za greh, i dojde k Betlehemu, gde se je Gospodin rodil, k jaselcem[12]), i onde sebe nastani v hiže ali v kloštre, koteri je od one dobre i svete žene Paule rimske načinjen bil, gde je vnoga čtel Svetoga pisma. I ze vsega sveta k njemu su razuma Pisma svetoga pitat hodili i pisali, kako Augustinuš D. i Damasuš, biškup rimski, i ostali vnogi, ar v jeziku diačkom, grčkom, židovskom i kaldenskom, kako sveti Augustin D. ž njega piše, tako je vučen bil i vse temi jeziki doktore popisane pročtel je i progledal je bil. Proti jeretnikom[13]) vnogo je pisal, a na navuk krstjanski diačkim jezikom lepo, razumno je popisal. Staroga zakona iz židovskoga, a novoga iz grčkoga teštamentoma vsega na diački jezik razumno i vučeno je preobrnul i pretomačil, s koterim i vezda mati cirkev žive. Tomačenja obrh[14]) staroga zakona ili teštamentoma i novoga je vnoga pretumačil mesta teška i tak pretomačena popisal. Vnoge knige i vnoge listi i vnoga pisma za sobo je ostavil, s keh se i vezda vučeni i modri ljudje vuče i čto[15]). I sveti Hieronim, međ doktormi onemi, ki se cirkveni zovo, jeden i najprvi je bil. Ov i žitkom i z rečju i s pismom velikim i vnogim Hristuša je predekuval[16]) i vučil. Vmrl je i pokopan je v Betleheme, leto po Hristuševom narodu 422. Odnud telo opet njegovo preneseno be v Rim, a vezda v cirkve, ka se Sveta Marija Vekša zove, leži. Živel je na ovom svete devedeset i jedno leto. On je i načinil i spravil pismo glagolsko materinim jezikom svojim[17]). Ni jeden narod veče[18]) nego ov lastivno[19]) pismo svoje nema, kotero je on svojim ovde ostavil, kem i vezda vse primorske strane i ovde neki živo[20]). Tako su se stara vremena doktorje i vučeni ljudje trudili i za sobu[21]) dobro spomenenje navuka i pisma ostavljali, Bogu vsamogočemu na diku.

[11]) *podganjati*, goniti pod što (prema lat. subigo, 3.); podložiti. — [12]) *jaselca*, n. pl. jaslice. — [13]) *jeretnik*, m. heretik, krivovjerac. — [14]) *obrh*, (postalo od: ob vrh), praep. povrh, nad. — [15]) *čto*, čitaju. — [16]) *predekuvati*, propovijedati. — [17]) Hrvatski popovi glagoljaši vjerovali su, da je glagoljicu izumio sv. Jeronim te su često velikim autoritetom njegovim branili tu svoju svetinju. — [18]) *veče*, adv. više. — [19]) *lastivni*, adj. vlastit. — [20]) *živo* (3. l. pl. prez.) žive. — [21]) *za sobu*, za sobom, iza sebe.

14. Književni rad u Bosni.

Katolička crkva u odbrani od reformacije izvela je veliki novi pokret, koji zovemo *protivureformacijom.* Ona se počinje od velikoga koncila u Tridentu (1545.—1563.), gdje su tačno određene dogme katoličke crkve, da bude jasno, što se ima vjerovati. Taj se pokret, kojemu su glavni pokretači bili isusovci, najjače razmahao u XVII. vijeku, kad je papa Gregorije XV. potvrdio u Rimu kongregaciju „De propaganda fide" (1622.) kao središte svega nastojanja protivureformacije.

Protivureformacija radila je oko obnove kršćanske nauke, te je nastojala uskrisiti latinsku bogoslovnu književnost, koja je u doba humanizma bila gotovo posve uginula; napokon, ugledajući se u uspjeh reformacije počela je i ona njegovati nabožno-poučnu književnost na jezicima narodnim, namijenjenu širokim vrstama naroda. Sve se to pokazalo i u hrvatskoj književnosti, i to nesamo u krajevima, kamo je segnula svojim utjecajem reformacija, već u svim našim zemljama, jer je to bio općeni pokret u katoličkoj crkvi.

U povodu protivureformacije javila se u početku XVII. vijeka književnost na jeziku narodnom i u Bosni, gdje je za dugotrajnog turskog gospodstva katolicizam sve jače propadao, te je valjalo ostatak vjernikâ utvrditi i uzdržati u katoličkoj vjeri. Osnivači i pokretači te književnosti bili su bosanski franjevci: Matija Divković, Stjepan Matijević, Pavao Posilović, Pavao Papić, Ivan Bandulavić i Ivan Ančić.

Matija Divković rodio se god. 1563. u selu Jelaškama, nedaleko od Vareša u Bosni. U njegovo doba franjevci su kao jedini katolički kler u Bosni bili župnici i kapelani na župama, a u manastirima bili su nastavnici. Oni su tu držali školu, gdje su mladež učili čitati i pisati, tumačili su kršćanski nauk i slovnicu, a najdarovitije mladiće, koji su stupili u franjevački red, slali bi na više nauke u Italiju. Takve je škole učio i Divković i onda pošao na više nauke u Italiju, odakle se vratio u Bosnu, da tu vrši redovnički i nastavnički rad.

U Bosni ušla je u običaj kao narodno pismo ćirilica, i to znatno različna od obične ćirilice, pa se obično i zove radi svojih osobina *bosančicom* ili *bosanskom ćirilicom.* Tim je pismom i Divković pisao svoja djela, te je god. 1611. došao u Mletke, da ih štampa. U Mlecima sâm je salio ćirilska slova i te iste godine objelodanio prve svoje dvije knjige, i to: veliki *Nauk krstjanski,* sastavljen prema djelima čuvenih protivureformatorskih pisaca, isusovaca Jakoba Ledesme i Roberta Bellarmina, i svoj prijevod latinskog djela Ivana Herolta *Sto čudesa aliti zlamenja Bogorodice.*

Vrativši se Divković iz Mletaka živio je u samostanu u Kreševu, poslije toga u Olovu, gdje je dovršio najveće svoje djelo *Besjede svrhu evanđelja nedjeljnijeh priko svega godišta,* dakle postilu za sva nedjeljna evanđelja preko cijele godine. To je djelo izašlo bosančicom u Mlecima god. 1616., a pored njega iste godine i novi Divkovićev mali *Nauk krstjanski s mnozijemi stvari duhovnijemi.* Prvi, veći „Nauk krstjanski", bio je namijenjen kleru za duhovnu pastvu, a ovaj manji pučka je knjiga, namijenjena neposredno narodu.

Divković umr'o je u samostanu u Olovu god. 1631. On je prvi i najpoznatiji bosanski pisac. Njegov rad nije izvoran, već je od najveće česti udešen prema najboljim latinskim i talijanskim protivureformatorskim djelima, što ih je crkva odobrila. Ali Divković je posezao i za sredovječnim crkvenim piscima, pa zato su njegova djela puna sredovječnih kršćanskih legenda i priča, a upravo tim pričanjem on je omilio narodu i postao pravi pučki pisac. Neke sredovječne priče prešle su iz Divkovićevih knjiga u narod i postale narodnim pripovijetkama. Naročito mnogo ima priča u „Besjedama", koje su narodu najbliža postila u staroj hrvatskoj književnosti. Vrlo je popularan bio i njegov manji „Nauk krstjanski", koji se čitao u Bosni, Dalmaciji i Hrvatskom primorju, te je doživio desetak izdanja.

Divkovićeva djela pisana su čistim narodnim jezikom, i to govorom ijekavskim, kako se govori između Kreševa i Olova, ali su dosta natrunjena govorom ikavskim. Divkovićeva su djela utjecala, da se u XVII. vijeku i u dubrovačko-dalmatinskoj knjizi sve više ističe ljepota bosansko-hercegovačkoga narječja, dok ono nije napokon posve pobijedilo kao općeni književni jezik u hrvatskoj književnosti.

U XVII. vijeku poslije Divkovića štampali su bosančicom svoja djela bosanski franjevci: Pavao Papić, rodom iz Sarajeva, Pavao Posilović, rodom iz Glamoča, i Stjepan Matijević, rođen u Solima, današnjoj Donjoj Tuzli. Ali već u

XVII. vijeku štampaju dva bosanska franjevca svoja djela latinicom, i to Ivan Bandulavić, rodom iz Skoplja u Bosni, i Ivan Ančić iz Lipe, nedaleko od Duvna.

Iz „Besjeda" Matije Divkovića.

Koliko su slatke pjesni nebeske.

Bješe jedan redovnik dobra i sveta života i moljaše gospodina Boga, da bi mu očitovao kojugodi slatkost nebeske slave. Ovi redovnik budući na molitvi, i zapjeva kod njega jedna ptičica, i usta, da ju uhiti, i ptičica prid njim pobježe u gaj, koji gaj bješe blizu manastijera, i padši na jedno drvo pjevaše na onomu drvu. I ovi redovnik bješe pod onijem drvom i slišaše onu ptičicu, gdi pjevaše. Potom toga ova ptičica odletje, i ovi se redovnik povrati opet u manastijer. I scijenjaše, da ne bijaše za jednu kruhopeču[1]) slišao one ptičice. I dođe na vrata, na koja bješe izašao, i bjehu ona vrata zazidana, i zid bješe ostario. I nađe druga vrata sagrađena na drugomu mjestu; dođe i poče kucati, i dođe vratar i otvori mu i poče ga pitati: „Otkuda si i tko si i što išteš?" Odgovorivši reče ovi redovnik: „Ja sam izašao iz manastijera, i ovo sam se sad opet povratio i nahodim, da je manastijer na drugi način učinjen." Vratar ovo čuvši otiđe k starješini i skaza mu svekoliko. Došadši starješina na vrata pitaše ga govoreći mu: „Tko si i otkuda si?" Odgovorivši ovi redovnik reče mu: „Ja sam fratar od ovoga manastijera i malo sam prije iz manastijera izašao u gaj, i ovo sam se vratio sada, i nikoga ne poznajem od manastijera." Tada starješina s ostalijemi fratri od manastijera počeše ga pitati govoreći mu: „Tko je bio starješina u ovomu manastijeru onda, kada si izišao nadvor?"[2]) I počeše iskati, koliko je, da je izašao iz manastijera, i nađoše, da bješe slišao i ćutio one ptičice trista i četrdest godišta. I ovo ne bješe ptičica negoli anđeo u kipu jedne ptičice, koji toliko čudno slatkijem glasom pjevaše. O krstjanine, o krstjanko, nut procijeni i viđi, je li ovo vele čudna i velika stvar, da ovi redovnik za trista i četrdest godišta ni oćuti glada, ni žeđe, ni zime, ni vrućine, ni goloće, ni bosoće od tolike slatkosti pjevanja ove ptičice tako, da se ni od česa ne spominaše: ni od vremena, koje prohođaše, ni od stvarih, koje se činjahu na svijetu. Ako je dakle tolika i taka slatkost i razgovor u pjevanju jednoga anđela, kolika će dakle radost, koliko veselje i koliko uživanje tada biti u kraljestvu nebeskomu, kada uspoje devet kora anđeoskijeh, blažena Gospa i svekoliko mnoštvo svetijeh Božijeh hvaleći i slaveći gospodina Boga bez pristanka, dan i noć govoreći: Svet, svet, svet gospodin Bog Šabaot!

[1]) *kruhopeča*, f. onoliko vremena, koliko treba, da se ispeče jedan kruh. — [2]) *nadvor*, adv. napolje.

Od dviju fratara, koji se zvahu Dajte i Dati će se vam, vele lijepa prilika.

Bješe jedan redovnik starješinom u jednomu manastijeru. Ovi redovnik bješe bogoljuban i vele milosrdan svrhu ubozijeh i potrebitijeh; bješe i raspraviteljе[3]) u svomu manastijeru naredio i stavio milostive i milosrdne, koji mu ne raskidahu volje, negoli pomagahu u djela od milosrđa, to jest goste dočekovahu i primahu, uboge i potrebne vele dobrovoljno ugledahu. I koliko veće davahu i dočekivahu i milosrdje činjahu, toliko im veće Bog svemogući blagosivljaše i obiljem umnožaše dom i kuću njih.

I bješe u onomu manastijeru jedan redovnik, koji mržaše na ovo ovako djelo i činjenje. I kako umrije oni starješina, koji dijeljaše i činjaše djela od milosrdja, i učiniše i staviše starješinom onoga, koji na ovaka djela mržaše. Ovi, kako uljeze u starješinstvo, taknut lakomostju i nemilosrdjem, raspravitelje milostive i milosrdne dignu, i one, koje znadijaše lakomne, naredi i stavi govoreći: „Starješina, koji je prida mnom bio, bio je suviše prostrane ruke i rasipao je nerazložito, i zato sam njegove raspravitelje digao, neka ne rasipaju. Da ovako imamo spenze i trate[4]) manastijerske narediti i tratiti s razlogom i zaštedjeti, ako bi grâd pobio ili ne rodilo, da onda imamo čijem uboge i potrebne pomoći i ugledati." Ovakijemi riječi lijepijemi pokrivajući svoju lakomost odbi goste od manastijera, i što se dobro činjaše ubozijem i potrebnijem, ustegnu i uzmače. I kako ustegnu djela od milosrdja, spenze i trate manastijerske ne mogoše biti napredčane, negoli jošte u mahlo vremena na tako uboštvo dođe

[3]) *raspravitelj*, m. čast i služba u upravi manastira. — [4]) *spěnza*, f. novci, blago (tal. spesa); trata, f. trošak.

i spade manastijer, da vele teško i mučno nahođahu vele malahno izjesti i popi, i jošće pod duogom[5]) stojeći.

I tako se zgodi, da jedan dan dođe jedan počten starac na vrata i iska proseći od vratara, da bi ga primio na noćište. Koga vratar primi kako skrovito i dâ mu potrebe od prinoćišta. I reče mu vratar govoreći: „Dobar čovječe, nemoj se čuditi, da ti ovako slabo i nepomnjivo providam i pripravljam, zašto je kuća vele uboga i potrebita. A vidio sam u jedno vrijeme stanje i pribivanje ovoga manastijera takovo i po ti način, jošte da biskup dođaše, s velikijem svesrdjem i s velikom i obilatom ljubavju dočekaše i primljaše." Odgovorivši oni starac gost reče vrataru: „Dva su fratra iz ovoga manastijera izagnana; i ako se oni opet ne vrate u ovi manastijer, nikad ne će dobro stajati ni napredčan biti. Od ovije' dviju frâtâr jedan se zove *Dajte,* a drugi se zove *Dati će se!*" I ovo rekši oni starac gost iščeznu iz očiju vratarevijeh.

Scijeni se, da ovo bješe kip anđeoski, po komu hotje gospodin Bog potrebu fratarsku i njih pomanjkanje skazati i ljubeznivo njih uboštvo odnimiti. Vratar stanovito budući kuhač ništa ne manje ova imena procijeni i otišadši skaza starješini i ostalijem fratrom, kako bješe čuo, vidio i razumio. I ovo čuvši razumjevši opet poče̊še goste primati i uboge i potrebne ugledati, i tudje im opet gospodin Bog poče slati blagosov i obilje kako i prije toga pravo i dostojno. Zato uistinu, gdigodi su ova dva fratra, to jest *Dajte* i *Dat vam će se,* nigda ne će pomanjkati stvari potrebne.

15. Protivureformatorska književnost u Dalmaciji.

U Dalmaciji počinje se već potkraj XVI. vijeka javljati književnost u duhu protivureformacije, a glavni su predstavnici toga književnog rada dva svjetovna svećenika: Šime Budinić i Ivan Tomko Mrnavić i dva isusovca: Bartol Kašić i Jakov Mikalja.

Zadranin pop **Šime Budinić** (rođ. oko 1535., umr'o 1600.) izdao je ova djela: *Pokorni i mnogi ini psalmi Davidovi* (Rim, 1582.), prijevod u stihovima; zatijem *Suma nauka hristjanskoga* (Rim, 1583.), prijevod velikoga katekizma Petra Kanisi-a; i napokon *Kratka azbukvica i kratak krstjanski katoličanski nauk* (Rim 1583.), prijevod maloga Kanisijeva katekizma. Veliki i mali Kanisijev katekizam, oba pisani jezikom latinskim, bijahu najraširenija protivureformatorska djela; veliki katekizam bijaše namijenjen kleru za duhovnu pastvu, a mali bio je pučka knjiga. Budinić izdao je ugledavši se u rad hrvatskih protestanata obje te knjige u isti čas latinicom i ćirilicom, da uđu što dalje u narod.

[5]) *duog,* m. dug; dvoglasnik *uo* stoji prema nekadašnjem vokalnom *l* (isp. strslov. ДЛЪГЪ).

Ivan Tomko Mrnavić, rođen god. 1580. u Šibeniku, svršio je filozofiju i teologiju u Rimu, gdje je i proveo znatan dio svoga života. Bio je poslanikom papinim i stekao naslov biskupa bosanskoga. U Rimu izdao je u stihovima *Život Magdalene od knezov Zirova, plemena Budrišića* (1626.).

Sadržaj „Života Magdalene": Nedaleko od Modruša u Lici bio je grad Zirovo, gdje su sjedjeli plemići Budrišići. Tu se Jakovu Budrišiću god. 1455. rodi kći Magdalena. Otac je uda za kneza Ivana Bobojnovića, koji ne zadugo umrije, a ona se kao udovica vrati u rođeni dom. Tu je provodila sveti život i odbila sve odlične prosce, koji su se otimali o njezinu ruku. Napokon želeći život posve Bogu posvetiti ostavi i dom i rod, te krene u grad Rab, gdje stupi kao redovnica u samostan sv. Antuna. U samostanu je živjela do starosti u pokori, dok se ne prestavi i posveti (1531.), u doba, kad je njezi plemeniti rod bio već zatrt, hrvatsko viteštvo skršeno i narod hrvatski rasut od pobjedâ Turakâ.

Poslije toga izdao je Mrnavić u Rimu prijevod Bellarminova katekizma *Istumačenje obilnije nauka krstjanskoga* (1627.) i *Osmanšćicu,* izvornu tragediju u pet činova, u kojoj se obrađuje sujet iz suvremene historije: buna u Carigradu i umorstvo sultana Osmana II. god. 1622.

Bartol Kašić rodio se god. 1575. na otoku Pagu. U Rimu stupio je u red isusovaca. Tu je još veoma mlad napisao i objelodanio *Institutiones linguae illyricae* (Rim, 1604.), prvu gramatiku hrvatskoga jezika, namijenjenu isusovcima, koji su kao misionari putovali po balkanskim zemljama. I Kašić se posvetio misionarstvu. On bijaše vođa prve i druge papinske misije (god. 1612.

do 1613. i 1618.—1620.) u tadašnjim zemljama osmanlijskog carstva: u južnoj Ugarskoj, Slavoniji i u Srbiji.

U Dubrovniku boravio je Kašić od god. 1609.—1612., a ponovo je došao god. 1620. i ostao ondje više godina. Tu je osnovao isusovačku rezidenciju i bio njenim prvim superiorom. U Dubrovniku napisao je najveću čest svojih književnih djela, od kojih su neka namijenjena upravo Dubrovčanima. Umr'o je u Rimu god. 1650.

Kašić je napisao čitav niz djela u duhu protivureformacije, od kojih su najznatnija: *Zrcalo nauka krstjanskoga* (Rim, 1631.), zatim *Život gospodina našega Isukrsta* (Rim, 1638.) i *Ritual rimski* (Rim, 1640.). U Dubrovniku preveo je Kašić na hrvatski čitavo Sveto pismo i napisao tragediju u pet čina *Venefrida* (1627.), u kojoj je glavno lice Venefrida, engleska djevica i mučenica. Kašićeva je „Venefrida" poput Mrnavićeve biografije „Život Magdalene od knezov Zirova" bila namijenjena našim koludricama kao izgled svetog redovničkog života.

Jakov Mikalja (1600.—1654.), rođen u mjestu Pescia u Italiji, došao je kao isusovac misionar u naše krajeve i naučio hrvatski. Boravio je više godina u Temišvaru, u južnoj Ugarskoj, a poslije u Dalmaciji. On je izdao djelo *Blago jezika slovinskoga* (Jakin, 1651.), prvi naš rječnik, i to hrvatsko-talijansko-latinski.

Književni rad hrvatskih protivureformatora ima osobito značenje zato, što su i oni ugledavajući se u hrvatske protestantske pisce nastojali da stvore *što jednostavniji pravopis i jedinstveni književni jezik*.

Pop Šime Budinić pokušao je u izdanju „Sume nauka hristjanskoga" veoma smjelu pravopisnu reformu. On je htio, da prema glagoljici i ćirilici usavrši latinicu te je priljubi potrebama hrvatskog jezika. Zato je iz češkoga husitskog pravopisa uzeo tri slova s dijakritičkim znakovima, i to *č, ć* i *ž*, dok su drugi pisci te glasove, kojih u latinskom jeziku nema, pisali veoma različito i nejednako (na pr. č = c, ci, ç, ȥ; ć = ch, chi; ž = ss, sc, x, s). Nažalost, ta umna reforma nije prihvaćena, dok je tek u XIX. vijeku nije proveo Ljudevit Gaj. Poslije Budinića nastojao je oko jednoličnosti pravopisa Kašić, o čemu govori u predgovoru svoga „Rituala rimskoga".

Kašić je nastojao, da riješi i pitanje o književnom jeziku. Kad je pisao „Institutiones linguae illyricae", on kao rođeni čakavac slabo je poznavao štokavsko narječje, pa ipak on već u prvom svome djelu ističe načelo, da u književnosti mora prevladati onaj govor, koji je najopćeniji, dakle kojim govori najveći dio naroda. Kao misionar u Slavoniji, južnoj Ugarskoj i u Srbiji upoznao je Kašić široko područje štokavskog narječja, a za boravka u Dubrovniku upoznao je nesamo tadašnji književni jezik dubrovački, nego i lijepi susjedni govor hercegovački. Kašić je tako s usta naroda upoznao govor iz više krajeva nego ikoji naš književnik do njegova vremena i zato je u njega prvoga sazrela misao, *da u hrvatskoj književnosti ima da bude jedan književni jezik, i to štokavsko narječje kao najraširenije, a govor bosansko-hercegovački kao najljepši na području štokavštine.* Misao Kašićevu prihvatio je i Mikalja, koji u predgovoru svoga rječnika ističe, da je po općenom mišljenju bosansko narječje najljepše, te ga isporeduje s toskanskim govorom prema ostalim narječjima talijanskog jezika. Kašić piše ikavskim govorom, koji mu je kao rođenu čakavcu ikavcu bio bliži. U to isto vrijeme prevladalo je posve štokavsko narječje i u dubrovačkoj književnosti, ali dubrovački pjesnici u prvoj polovici XVII. vijeka uvode ijekavski govor kao najljepši tip bosansko-hercegovačkog štokavskog narječja.

Iz Kašićeva „Rituala rimskoga".

Predgovor.

Blagomu i milomu štiocu.

Velekrat sam razmišljao i razgovarajući se s druzimi iziskovao, kojim bismo načinom najboljim i najugodnijim mogli upisati i izgovoriti naša besidenja slovinska; ne mogosmo nikakova posobita najći, s kojim bi se moglo nesamo svima rusagom, paček ni jednomu samomu ugoditi gradu. Jere svaki človik svoga grada govor i besidenje hvali: Hrvat, Dalmatin, Bošnjak, Dubrovčanin, Srbljin.

Što ćemo dakle reći i odlučiti? Razborito i razložito scinim ja zaisto i mnim, da oni pisalac, koji hoće štogod upisati naški, ima nastojati, koliko najbolje može, onim govorom upisati, koga

on višt u mnozih pozna, da je najopćeniji i koga može svak' lašnje razumiti i s koristju pročtiti: neka kakogodire mnozima ugodi.

Ovim dakle načinom odlučih ja pismo ovega Rituala ili Običajnika istomačiti naški, bivši ja govorio i općio s ljudmi od razlicih rusaga slovinskih hodeći po svitu, i ja sam njih ovaka govorenja razumio i oni su moja (krstjani, Rašijani[1], Srblji poluvirci i Turci).

Jur dakle, ako ja bosanski upišem ove riči: poslao sam, učio sam, rekao sam ili take ine, ne branim zato Dalmatinu našemu, da on ne obrati na svoj način ove iste riči i inake ter reče: poslal sam, učil sam, rekal sam; ni manje Dubrovčaninu, da ne reče: poslo sam, reko sam; ali gdi ja upišem: što ili šta, ne branim Dalmatinu, da on reče: ča, ter tako u inih ričih, koje ne budu upisane načinom svoga grada ili mista, svak' na svoj način navrnuvši slovo kojegodir po svojoj običaji: tako ne imamo koriti jedni druzih veleći, da zanose.

Hoću još dati na znanje poštovanim popovom i pastirom od duša, da sam nesamo prinesao u naš jezik ovim govorom općenijim Ritual ovi rimski, nego takojer i sva Sveta pisma staroga i novoga zakona: sve, što je u Bibliji upisano i potvrđeno od svetoga oca pape. Takojer i Vangelistar, to jest sve Pistule i sva sveta Vangelja priko svega godišta tekuća, i Kalendar i Red od mise, neka bi svak' mogao razumiti ono, što šti latinsko. Reče bo mudri jedan i sveti učitelj: „Obličje i lice vičnoga blaženstva jest, štiti i razumiti Sveta pisma.“ A drugi reče: „Štiti a ne razumiti Pisma, ne hajati jest.“

Molite dakle srčano i prosite, počtovani misnici, vaše arhibiskupe i biskupe, da upišu sv. o. papi i kardenalom Svetoga skupa od rasplođenja vire Isukrstove,[2]) da vam čine dati na svitlost Sveta pisma, neka ih uzmožete istino[3]) razumiti i puku tomačiti i pripovidati. Molim vas, pročtite ono, što veli s. Pavao Timoteju u poglavju 3. Pistule 2. od velicih koristi, koje se dobivaju iza Svetih pisama: „Od ditinstva si tvoga naučio se Sveta pisma, koja te mogu uvidžbati na spasenje po viri, koja je u Isukrstu. Svako bo Sveto pismo božanstveno nadahnuto, korisno jest za naučiti, za nagovoriti, za pokarati, za uvidžbati človika u pravdi: neka bi izvrstan bio človik Božji, na svako dobro spravan.“

[1]) *Rašijanin,* m. čeljade iz Rasije ili Raške; Raška je ime vodi kod Novoga Pazara, a po toj vodi primila je ime zemlja oko Novoga Pazara. U dubrovačkih pjesnika raški znači obično: srpski. — [2]) Congregatio de propaganda fide. — [3]) *istino,* adv. istinito.

Dobročesni će zaisto biti i blaženi narod naš slovinski, ako mu gospodin Bog poda i svetinja papina čini, da se utište i izvedu naški na svitlost Sveta pisma, neka ih uzmože svaki crkveni razumiti i pravovirno pripovidati po svih državah.[4])

Ostaje mi jošter, štioče mili, da ti očitujem razlog, koji me je potaknuo i silovao ovacimi slovi upisati naše riči. Pročtio sam ja bio razlika pisma pisaca naših i nijesam našao ni jednoga meju mnozimi, da jednako jednimi slovimi piše, paček ni dvojicu skladnu meju sobom; zato je vele mučno njih pisma pročtiti, ne imajući mi odlučen jedan način osobiti, nego u mojoj Gramatici, u kôj sam oblahšao štiocu trudno čtenje, neka se ne bi čteći ni smetao ni potaknuo. Namislih bo, da će biti lasno pročtiti ona pisma, u kojih bude imati svako slovo svuda jedno vazda samo glasenje, a ne sad jedno sad li drugo. Odlučih dakle u Gramatici služiti se vazda u mojih pismih jednimi posobitimi slovimi dvadeset i pet, neka se ne bi u njih nitko smetao zapametivši jednom glasenje svakoga jedno.[5])

Uzaznao sam (hvala gospodinu Bogu), da ih se svak' nauči lasno pročtiti, i lipo i brzo bez potaknutja. Ako ti dakle, štioče, ugodan bude, milo ga zagrli i pohvali vazda svaki časni trud i dobri nauk, koga budeš poznati korisna svôj općini tvoga naroda. Da mi si zdrav i bogomio.

U Rimu na 15. agosta 1636.

Bartolomeo Kašić
od Družbe Jezusove.

16. Ivan Gundulić.

U prvu polovicu XVII. vijeka pada *zlatno doba* u razvitku dubrovačke književnosti, a predstavnici su toga doba pjesnici:

[4]) Kašićeva želja, da Kongregacija u Rimu izda njegov prijevod Svetoga pisma, nije se ispunila; djelo njegovo sačuvalo nam se u rukopisu. — [5]) Kašić unaprijedio je hrvatski pravopis tijem, što svaki glas ima u njega uvijek isti svoj znak, dok su drugi pisci za jedan glas upotrebljavali sad jedan, a sad drugi znak. Kašićev je pravopis dakle dosljedan i dosta jednostavan. Drukčije nego mi danas označuje Kašić ova slova:

c	č	ć	s	š	ž	đ	lj	j	nj
ç	*c*	*ch*	*ſ*	*ſc*	*x*	*dy*	*gli*	*y*	*gn.*

Ivan Gundulić, Ivan Bunić Vučićević i Junije Palmotić.

Život Ivana Gundulića. Ivan Gundulić rodio se g. 1588. u Dubrovniku, od majke Džive, iz porodice Gradićâ, i od oca Frana, uglednoga dubrovačkog patricija. U gimnaziji imao je dva vrsna učitelja: Kamila Camilli, Toskanca iz Sijene, i popa Petra Palikuću. Camilli, rektor dubrovačkih škola, bijaše osobiti poznavač i poštovač poezije Torkvata Tassa te je s pet novih pjevanja nastavio njegov ep „Gerusalemme liberata". Pod utjecajem Camilla i mladi je Gundulić privinuo k srcu Tassa i duboko prodr'o u sve tančine i ljepote Tassova velikoga epa, što se poslije pokazalo i u njegovoj poeziji. A Lopuđanin pop Petar Palikuća, koji je učio više škole kod isusovaca u Rimu, istakao se kao vrstan hrvatski prozaik i latinski pjesnik, pa je i on mogao znatno utjecati na književnu naobrazbu pjesnikovu.

Ivan Gundulić vršio je u Dubrovniku različite državne službe. Knez republike nije bio nikada. Oženio se Nikom Sorkočevićevom te je imao tri sina: Frana, koji je u Beču služio kao maršal u carskoj vojsci i postao ugledan vojskovođa, pa Šiška i Mata. Ivan Gundulić umrije god. 1638.

Književni rad u mladosti. U mladosti pisao je Gundulić drame u stihovima, koje su s velikim slavljem prikazivane u Dubrovniku u prvom i drugom deceniju XVII. vijeka. To su bile drame: *Arijadna, Proserpina ugrabljena, Armida, Diana, Cerera, Kleopatra, Galatea, Adon, Posvetilište ljuveno* i *Koraljka od Šira.* Od tih su drama sačuvane čitave samo dvije: „Arijadna", veoma lijep prijevod talijanske tragikomedije „Arianne" od Ottavia Rinuccinia, i „Proserpina ugrabljena", za koju je pjesnik uzeo građu iz epa „De raptu Proserpinae" Klaudija Klaudijana, jednoga od boljih latinskih pjesnika poslije Augustova doba. Od „Armide" i „Diane" ostadoše nam samo od svake po jedna dramska scena, a ostale od pomenutih drama poznate su nam samo po naslovima.

Pomenute su drame od najveće česti *klasičkomitološke tragikomedije,* i to: „Arijadna", „Proserpina ugrabljena", „Diana", „Cerera", Kleopatra", „Galatea" i „Adon". *Pastirske igre* jesu: „Koraljka od Šira", prijevod „Filli di Sciro" Guidobalda Bonarelli-a, i „Posvetilište ljuveno", prijevod pastirske igre „Il Sacrifizio" Agostina Beccaria. Jedina je „Armida" *romantička tragikomedija,* i to prva u dubrovačkoj poeziji, a prikazivala je romantičnu jednu epizodu iz Tassova „Oslobođena Jerusolima".

Gundulićeva lirika. Ono deset drama, što ih je pjesnik napisao u mladosti, odišu duhom renesanse; sadržaj su im same ljubavne zgode, slobodne i obijesne, od najveće česti s područja klasičke mitologije. Ali već na početku muževne dobi krenuo je Gundulić novim pravcem. Isusovac Bartol Kašić i njegovi drugovi radili su u to doba u Dubrovniku u duhu protivureformacije oko obnove vjerskoga života te su znatno utjecali na javni i društveni život, na mišljenje i osjećanje tadašnjih Dubrovčana. To se pokazalo i u poeziji Gundulićevoj. On je u stihovima parafrazirao *Pjesni pokorne kralja Davida* i u posveti djela Maru Mara Bunića pjesnik se s pokajanjem odriče svih svojih drama, što ih je dotada napisao, te ih nazivlje „porodom od tmine" pa izrijekom naglasuje, da će odsad kao „krstjanin spjevalac" ići drugim pravcem.

Preokret u poeziji Gundulićevoj naročito se vidi u njegovoj *duhovnoj lirici.* Pored „Pjesni pokornih kralja Davida" ovamo ide himna *Od veličanstvâ Božijeh* i lirsko-epska pjesan *Suze sina razmetnoga* (Mleci, 1622.).

U „Suzama sina razmetnoga" pjesnik obrađuje poznatu parabolu iz Svetoga pisma o izgubljenom sinu, crtajući u tr. pjevanja („plača") njegovo sagrješenje, spoznanje i skrušenje. Pjesnik se uglédao u slično djelo „Le lagrime di San Pietro" talijanskog pjesnika Luigia Tansilla, ali se visoko uzdigao nad svoj izgled. A u pjesničkoj dikciji poveo se za talijanskim pjesnikom Marinijem.*) „Suze sina razmetnoga" uopće su najdotjeranije pjesničko djelo Gundulićevo.

Pored duhovne lirike imamo dvije Gundulićeve prigodnice: *Ferdinandu II., knezu od Toskane,* spjevanu k vjenčanju kneževu

*) *Giambattista Marini* (1569.—1625.) postao je predstavnikom pjesničkoga stila, koji se po njemu zove marinizam, ili po vremenu, kad bijaše u običaju, sečentizam (talij. Secento, XVII. vijek). Obilježja su marinizma: umjetno građene strofe, previše slikovitosti, a premalo neposrednog čuvstva; neobične antiteze, suviše apstraktne metafore, gomilanje glasovnih figura, naširoko izvedene poredbe, dakle uopće kićena i bujna pjesnička dikcija. Osobito pretjerane i neobične metafere i figure, što su se razvile do nezgrapnosti u pjesnika škole Marinijeve, zovu se concetti (na pr. kad jedan tal. pjesnik marinist zove zvijezde „zlatnim novcem na bankarskom stolu nebeskom").

*

(1631.), i elegiju *U smrt Marije Kalandrice* (1636.). Jedina je Gundulićeva ljubavna pjesma *Ljubovnik sramežljiv,* ali to i nije izvorna pjesma, već slobodan prijevod pjesme „Amante timido" od Girolama Pretia.

Gundulićeva „Dubravka". U muževnoj dobi napisao je Gundulić izvornu pastirsku igru *Dubravku* u 3 čina, koja se prikazivala god. 1628., na dan sv. Vlaha, zaštitnika dubrovačke republike.

Pastiri slave dan dubrovačke slobode pjevanjem i plesom u Dubravi, a jezgra je slave prastari običaj, da se svake godine na taj dan vjeri najljepša pastirica s najljepšim pastirom. To dvoje su Dubravka i Miljenko. Ali ružni Grdan podmiti zlatom birače i oni dadu Dubravku njemu. Pastiri su u Dubravi rastuženi s nemila udesa Miljenkova. No kad je svećenik u crkvi Lera, boga ljubavi, htio da vjenča Dubravku i Grdana, tlo se potrese, žrtva nije htjela ognjem planuti, crkva je zatutnjila od groma, a Lerov stup se znojio. Uto uđe u crkvu Miljenko, sve se smiri, žrtva bukne plamenom, a lice Lerovo se razvedri. Bio je to znak Božji, i svećenik vjenča najljepšu za najljepšega, Dubravku za Miljenka. „Dubravka" se svršava s himnom dubrovačkoj slobodi.

„Dubravka" je alegorijska pastirska igra: Dubrava je Dubrovnik, pastiri i pastirice su Dubrovčani i Dubrovkinje, a Dubravka, najljepša među njima pastirica, republika je dubrovačka, kojom treba da vlada najljepši pastir, t. j. najbolji i najvredniji građanin. Uzvišenu ideju „Dubravke", spjevane u slavu dubrovačke slobode, najljepše je pjesnik istaknuo na početku drame, gdje dolazi starac ribar, koji je pobjegao negdje s primorja, gdje vlada sila i bezakonje, te se sklonio u Dubravi, gdje vlada sloboda, i veličajnom himnom slobodi na svršetku drame. Ali pjesnik rodoljub i ozbiljno opominje svoje sugrađane: on crta gramženje za zlatom, podmitljivost, bračnu nevjeru, općenu raskoš i rasipnost, tadašnje mane dubrovačke, koje bi mogle potkopati osnove staroj slobodi republike. Pjesnik je dakle „Dubravkom" htio da proslavi i učvrsti slobodu republike sv. Vlaha.

Povod postanju „Osmana". U posveti „Pjesni pokornih kralja Davida" rekao je Gundulić, da će prevesti Tassov ep „Oslobođeni Jerusolim" i posvetiti ga poljskome kralju Zygmundu III. (1587.—1632.). Pjesnikova je namjera imala osobito značenje. „Oslobođeni Jerusolim" je epopeja sredovječne kršćanske borbe za oslobođenje Hristova groba, a Gundulić je htio, da potakne novu takvu krstašku vojnu za oslobođenje kršćanstva, naročito južnih Slavena, od Turaka. Najjača kršćanska država u srednjoj Evropi bila je u to doba Poljska, pa zato pjesnik poljskome kralju hoće da posveti prijevod Tassova epa, jer smatra Poljsku predstavnicom borbe protiv Turaka.

„Pjesni pokorne" izdao je Gundulić u Rimu god. 1621., a još iste godine pobijedili su Poljaci Turke kod Hoćima. Zato se pjesnik odrekao svoje prvobitne namjere, da prevodi Tassov ep, jer mu je novi događaj podao građu za izvorni kršćanski heroičko-romantični ep pod naslovom *Osman.*

Bitka kod Hoćima i smrt Osmana II. Mladi turski sultan Osman II., koji je god. 1618. zamijenio na prijestolju svoga strica Mustafu, svrgnutoga i bačenog u tamnicu radi nesposobnosti, podigao je u svibnju god. 1621. vojsku od 300.000 ljudi i krenuo na Poljsku. Ta je golema vojska opkolila Hoćim, gdje su bili utaboreni Poljaci pod zapovijedi Karola Chodkiewicza. U taboru bijaše i mladi poljski kraljević Vladislav, ali ležaše bolestan. Osman bio je slabe sreće, jer ma da se i sâm hrabro borio, bude dvaput suzbijen, na što mu se uzbune neposlušni janjičari i nastade općeno nezadovoljstvo. Poradi toga je mladi sultan bio prisiljen zatražiti primirje i vratiti se u Carigrad, kamo je došao pobijeđen s malo vojske, jer mu je ona i na povratku teško stradala od ciče zime.

Osman nastojaše da uvede stegu u vojsku, pa je pod izlikom, da ide na grob Muhamedov, htio prijeći u Aziju, da sakupi nove čete i da kazni janjičare s neposluha pod Hoćimom. To se međutim raščulo, vojska se u Carigradu pobuni, podigne na prijestô utamničenog Mustafu, a sultan Osman bi uhvaćen i sramotno zadavljen 20. svibnja god. 1622.

Od toga događaja dobila je poljska pobjeda kod Hoćima još veće značenje, jer ona je bila u neku ruku prvi uzrok umorstva Osmanova, koje se smatralo početkom rasula silnoga osmanlijskog carstva.

Kraljević Vladislav hodočastio je god. 1624. u Loreto u Italiji, da zahvali Bogorodici za pobjedu hoćimsku, a njegov triumf kroz kršćanske države u obliku hodočašća imao je i politički cilj: da složi i potakne kršćanski svijet na otpor protiv Turaka,

er se iza umorstva Osmanova činilo, da je došao čas oslobođenja. U Ankoni, gdje su Gundulići imali svoj dvor poput drugih bogatih dubrovačkih patricija, bio je kraljević Vladislav gost u dvoru Gundulićevu, pa ga je pjesnik možda i lično upoznao.

Pod tim dojmovima pjevao je Gundulić „Osmana“, heroičko-romantični ep u 20 pjevanja, kome je glavni predmet: buna u Carigradu i smrt Osmanova, a u epskim epizodama prikazan je kraljević Vladislav kao hoćimski pobjednik i budući oslobodite1j kršćanske raje.

Pavićeva i Markovićeva teorija. Gundulićev „Osman“ širio se prepisivanjem, pa nam se do danas sačuvalo mnogo rukopisa „Osmana“ iz XVIII. vijeka, a nekoliko pače iz XVII. vijeka. Ali ni u jednom rukopisu nema pjevanja XIV. i XV., pa se danas općeno drži, da pjesnik nije ta pjevanja nikada ni spjevao, već nam je ostavio svoje djelo nedovršeno.

Armin Pavić je mislio, da se činjenica, što su ostala nedopjevana dva pjevanja u sredini epa, može rastumačiti samo ovako: pjesnik je u osobitoj epskoj pjesmi („Vladislavijadi“) opjevao poljačku hoćimsku pobjedu, a u drugoj pjesmi („Osmanu“) opjevao je bunu carigradsku i smrt Osmanovu. Ta druga pjesma bila bi u sadašnjem „Osmanu“ pjevanje I. i XVI.—XX. Ali poslije htjede pjesnik da sastavi obje te samostalne epske pjesme u jedan veliki ep kao uzrok i posljedicu, pa je iza prvoga pjevanja prvobitnoga „Osmana“ prema novoj zamisli prerađivao i širio „Vladislavijadu“, no prije nego je dospio do pjevanja XVI. zateče ga smrt, i tako ostade pjevanje XIV. i XV. nedopjevano.

Franjo Marković branio je protiv Pavićeve teorije potpunu jedinstvenost u zamisli i u kompoziciji „Osmana“.

Općeno se danas drži, da „Osman“ nije sastavljen od dvije prvobitno samostalne epske pjesme, već je djelo umah jedinstveno zamišljeno. Tome se nikako ne protivi činjenica, da pjevanje I. i XVI.—XX. doista čine jednu logičku cjelinu, u kojoj se crtaju povodi carigradske bune pa sama buna i smrt Osmanova. Gundulić je taj dio epa kao osnovnu epsku radnju svakako najprije opjevao, a onda je prešao na epske epizode, koje se nalaze u pjevanjima II.—XIII. Bez epizodâ nije on mogao ni zamisliti svoj ep, jer je obilje epskih epizoda bilo ustaljeno i u tadašnjim talijanskim epima, naročito ih ima mnogo u Tassovu „Oslobođenu Jerusolimu“, u koje se djelo Gundulić najviše ugledao. Te su epizode vrlo različite (put Ali-paše u Poljsku, putovanje Kizlar-age, epizoda o Korevskom i njegovoj vjerenici Krunoslavi, zatim o Sokolici, pa o starcu Ljubdragu i Sunčanici), i nikako ne mogu biti dijelovi „Vladislavijade“, već ih je Gundulić po primjeru Tassa pjevao za svoj ep „Osman“, ali je prije umr'o, nego što je mogao epizode dovršiti i svezati ih s osnovnom epskom radnjom, koja se nalazi u pjevanjima I. i XVI.—XX.

Značenje „Osmana“. „Osman“ po osobitoj pjesničkoj vrijednosti spada među najveća pjesnička djela evropske poezije onoga doba, a Gundulić ide po tome u red najvećih svjetskih pjesnika. „Osman“ može se dolično takmiti s „Oslobođenim Jerusolimom“, pače se i uzdiže nad Tassov ep kao aktualno, suvremeno djelo, koje ne ide u daleku prošlost, već iznosi najnovije događaje navješćujući vedriju budućnost potlačenoj kršćanskoj raji. Osobito je dirljivo pjesnik ocrtao teški udes našega naroda u stoljetnoj borbi s Turcima, i to u pjevanju VIII. u prekrasnoj epizodi o starcu Ljubdragu i Sunčanici. U „Osmanu“ ističu se dvije ideje vodilje: *ideja kršćanska*, jer pjesnik crta i potiče borbu između krsta i nekrsti, pa navješćuje pobjedu kršćanstva; te *ideja slavenska*, jer pjesnik pjeva o poljskome kraljeviću Vladislavu kao oslobodite1ju jugoslavenske raje, i poziva ga, da oslobodi te zemlje i njima da vlada (pjev. X. stih 49. do 252.).

Izdanja i nadopune „Osmana“. U XVII. i XVIII. vijeku širio se „Osman“ prijepisima, a na izdanje djela nije se ni pomišljalo: 1. jer je „Osman“ bio djelo nedovršeno te ga je trebalo prije nadopuniti; 2. jer je Dubrovnik bio u vazalskom odnošaju prema Turcima te je za svoju slobodu plaćao danak, pa bi mogla biti ugrožena sloboda male republike, da je izašao na svijetlo „Osman,“ u kome pjesnik Dubrovčanin propovijeda rasulo osmanlijskog carstva i oslobođenje potlačenih kršćana. Tako je najveće pjesničko djelo stare dubrovačke književnosti moglo izaći tek poslije pada dubrovačke republike.

Prvi je nadopunio „Osmana“ dubrovački pjesnik Pijerko Sorkočević (1749.—1829.) i s njegovom je nadopunom izdao na svijet franjevac Ambrozije Marković prvo izdanje „Osmana“

(Dubrovnik, 1826.). Uz Sorkočevića pokušao je u isto doba nadopuniti „Osmana“ i Marin Zlatarić (1753.—1826.), ali oba ta pjesnika nijesu bili dorasli, da riješe tako tešku zadaću, jer to bi mogao učiniti samo pjesnik, koji bi bio ravan Gunduliću.

Kad se Matica Ilirska odlučila, da izda „Osmana“, umolila je Ivana Mažuranića, da spjeva pjevanje XIV. i XV. On je doista zadaću sretno riješio. Proučio je u tančine jezik i dikciju Gundulićevu, tako te u svojoj nadopuni nije upotrijebio ni jedne riječi, koja ne bi dolazila u „Osmanu“; priljubio se Gundulićevu mišljenju i osjećanju, a uzdigao se do visine njegova pjesničkoga stvaranja, pa se Mažuranićeva nadopuna općeno smatra djelom kongenijalnim duhu Gundulićevu. S tom nadopunom izašao je „Osman“ u izdanju Matice Ilirske (Zagreb, 1844.).

Jugoslavenska akademija u Zagrebu izdala je god. 1877. u IX. knjizi „Starih pisaca hrvatskih“ kritično izdanje svih sačuvanih djela Gundulićevih, a na osnovi toga izdanja izišlo je poslije više različitih izdanja „Osmana“ i „Dubravke“ za školu i za široku publiku.

Iz djela Ivana Gundulića.

Iz „Pjesni pokornih kralja Davida“.

Posveta.

Mnogo svitlomu gospodinu Maru Mara Bunića, vlastelinu dubrovačkomu Dživo Frana Gundulića P. I. P.[1])

Pjesni pokorne Davida kralja minutijeh ljeta od mene u jezik naški prinesene, u začetju tvomu gospostvu narečene, u rođenju od prijateljâ izdvorene, od neznanaca poharane, s neponstva[2]) izopačene, s pripisa priobražene: eto opeta u vlaštitoj napravi, s naravnijem uresom, u prvom svjetlilu svijetu se kažu, prijatelje sretaju, gospostvu se tvomu dobrovoljno darivaju. Ja za objavit, da sva ostala spjevanja moja u manjoj scijeni držim, sve ino, kao porod od tmine, u tminah ostavljam; njih samo, kako zrak[3]) od svjetlosti, na svjetlost izvodim. Iako su druzi razlika složenja moja *Galateu, Dijanu, Armidu, Posvetilište ljuveno, Proserpinu ugrabljenu, Cereru, Kleopatru, Arijadnu, Adona, Koraljku od Šira* s mnozijem i bezbrojnijem pjesnima taštijem i ispraznijem na očitijeh mjestijeh s velicijem slavam prikaživali; ja sve stvari tašte za tašte držeći, vjerujući da je početak od pravoga znanja strah Božji, *Pjesni pokorne* svijetu prikažujem, i to ne bez razborita spoznanja: da ako Virgilijo, poganin čovjek, za sve da izvrstan spjevalac, ovu istinu potvrdi:

Ab Jove principium, Musae; Jovis omnia plena,
ille colit terras, illi mea carmina curae —[4])

ja krstjanin spjevalac, ki pravoga Boga poznam, vjerujem i ispovijedam, od koga, po komu i u komu sva dobra izlaze, sve milosti rastu, bitje se prima, život uzdrži, zdravje umnaža, spasenje stječe i dobiva, vele dostojnije imam početi s pjesni svetijeh i božanstvenijeh, kakve su ove *pokorne*, koje skrušena grešnika priko valovita mora od smućena i smetena svijeta mogu susim i krepcim[5]) stupajom od vjere, topeći ohologa Farauna, od grijeha privesti i dovesti u zemlju od obećanja od slave vječne, gdi vrh duša pravednijeh daždi obilno slatka mana od milosti božanstvene. Ove dake pod zaštićenjem tvoga gospostva, kako od moga draga prijatelja i vlastelina plemenita, bogoljubna i razumna, šljem na svjetlos, dokli s nebeskom pomoći *Jerusalem slobođen*, spjevanje čestitijem imenom privedre krune *kralja poljačkoga* narešeno, svemu našemu slovinskomu narodu ukažem. Primi tvoje gospostvo za biljeg od mnoge scijene, koju ja činim od kriposti njegove, ovi dar njemu podoban, njemu narečen i njemu prikazan, u koliko ja, sve što umijem, znam i mogu, objetujem[6]) na zapovijed vašu. Stoj zdravo!

Iz Dubrovnika na prvi oktumbra MDCXX.

---

[1]) Znači: p(ozdrav) i p(oklon). — [2]) *neponstvo*, n. nepomnja, nepažljivost. — U Dubrovniku nije bilo tiskare, pa su dubrovački književnici štampali svoja djela u Italiji: u Mlecima, Rimu ili Jakinu (Ankoni), a to je bio težak i zamršen posao. Zato su dubrovački književnici dosta rijetko izdavali svoja djela, već su se ona širila od najveće čestí prepisivanjem. Tako je i Gundulić prijateljima uzajmljivao svoj prijevod „Pjesni pokorne kralja Davida“ i njegovo je djelo napokon došlo u svačije ruke, pa mu je prvobitni tekst prepisivanjem i nepažnjom izopačen. Zato pjesnik sada objelodanjuje „Pjesni pokorne“ štampom, da njegovo djelo izađe na svijetlo u prvobitnom obliku. — [3]) *zrâk*, m. zraka. — [4]) Ta dva Vergilijeva heksametra iz njegovih Bucolica, III. 60.—61. u prijevodu glase:

S Jupiterom počet je, Muze; sve njega je puno;
On mi njeguje zemlju, on mi miluje pjesmu.

[5]) *susim i krepcim*, suhim i krepkim. — [6]) *objetovati*, obećati.

Iz „Suza sina razmetnoga".

(Odlomak iz Plača drugoga.)

Eto život moj svjedoči,
kakav svit je i što daje:
kad se smije, plač uzroči,
a kad blazni,[7]) tad izdaje;
u uresnu lijepu sudu
zdrži nalip i smrt hudu.

Celovom te slacijem truje,
grleći te smrtno ubija;
u hvalah te istijeh psuje,
a u krepčinah svijeh privija;
razlik obraz stavlja na se,
kao zvijer, ka se vjetrom pase[8]).

Tiho s hitrim zasjedami
tjera iz srca svih bojazni;
i unjeguje[9]) sprva i mami
pod prilikom od prijazni,
paka silnik pleše i meće,
tko se uzda u nj najveće.

Tako i more u tišini
s kraja pomorca u plav zove,
a kad ga ima u pučini,
skoči i uzavri na valove,
i u potopu, ki na nj ori,
prije smrti grob mu otvori.

Ah, sad imam pamet hitru:
sve je, što svijet gleda i dvori,
na ognju vosak, dim na vitru.
snijeg na suncu, san o zori,
trenutje oka, strila iz luka,
kijem potegne snažna ruka.

Ah, nije život ljudski drugo
neg smućeno jedno more,
neg plav jedna, ku udugo
biju vali kako gore;

---

[7]) *blâzniti*, blâznîm, milovati (na pr. rukom koga). — [8]) Misli se: kameleon, vrsta guštera, kojega koža ima svojstvo, da mijenja više boja. I Marin Držić spominje „kamilionte, koji se jajerom (uzduhom) hrane". — [9]) *unjegovati*, laskati, ljupko govoriti.

i sred ovijeh netom tmina
čoek se rodi, mrijet počina.

Bježi, kud znaš, što hoć, čini,
zapad i istok vàs ophodi,
i beskrajnoj po pučini
svijet kružeći Indije brodi;
krij se u jame gorskijeh hridi:
smrt svuda te slidom slidi.

I nije stvari, koja može
ubjegnuti togaj suda:
u pokoju sred raskoše
stoj bez misli i bez truda,
bran' se oružjem, zlato trati,
ne ćeš joj se odrvati.

Smrt ne gleda ničije lice;
jednako se od nje tlače
siromaške kućarice
i kraljevske tej polače;
ona upored meće i valja
stara i mlada, roba i kralja.

Vedre krune, teška rala
jednom kosom ona slâmâ;
lijepos, blago, snaga i hvala,
sve je prid njom na ognju slama;
gluha i slijèpa bez ozira,
kud prohodi, sve satira.

Zgrade ohole, ke visješe[10])
nekada se do nebesa,
sad rvane po tleh leže,
gnusnim stupom stado ih splesa;
a od unuk se carskijeh hrane
kosti gore neukopane.

Slavne gospođe i kraljice,
kih liposti još se hvale;
zlatne kose, drago lice,
ljuven pogled ke su imale —
ah, viđ', što su u ovo doba:
malo praha u dno groba.

---

[10]) *vìsiti se*, visîm se, uzdizati se.

Gdi su mladci prigizdavi,
plemeniti i bogati,
ki cijenjahu njegda u slavi
pored suncem uvik sjati?
Ah, što je od njih sad ostalo
neg'li u zemlji zemlje malo?
Gdi junaci, koji snagom
lave rvaše i medvjede?
Gdi razumni s riječi blagom,
ki dažđahu med s besjede
gospodeći srca umrla?
Smrt u pepeo sve je strla.
Gdi oni, ki se od svih ljudi
dobitnici oglasiše?
Gdi li uzmožni, kih požudi
krug malahan väs svit biše,
i ostali nebrojeni?
Svi su u laktu zemlje zbijeni.
Gdi su ístočna carstva stara?
gdi gospodstvo od Rimljana?
Svi pod plugom, kiem svit hara,
od bremena su uzorana;
jes, tko njegda svijetom vlada,
a ne zna mu se ime sada!
Mru kraljevstva, mru gradovi,
i njih plemstvo trava krije;
a er je umrli život ovi,
čoek u srcu miran nije;
a svaki dan vidi očito,
da nije ništor vjekovito.
Brijeme hara stanac kami
i žestoko gvozdje izjeda;
a hoćemo mi, da nami,
ki smo od zemlje, svrhe[11]) ne da?
A ako život naš je zgledan,[12])
väs nije drugo neg hip jedan.

[11]) *svrha*, f. svršetak, kraj. — [12]) *zgledan*, adj. ugledan, divan.

Što je bilo, prošlo je veće,
Što ima biti, još nije toga;
a što je sada, začas ne će
od prošastja ostat svoga:
na hipu se brijeme vrti,
jedan hip je sve do smrti.
Ah, da u što možeš rijeti,
da se uzdaš veće odi?[13])
Jeda u brijeme? Brijeme leti
i u dohodu svom prohodi.
Zgledaj, gdi si; sviđ se, tko si;
ufaj, kaj se, moli, prosi!
Tko se rodi, svak' umrije
i bi kao ti prije tebe;
da, kao njemu, i tebi je
mrtvu biti od potrebe,
da za tobom rode opeta
novi narod, nova ljeta.

Iz „Dubravke".

Činjenje prvo.

SKAZANJE PRVO.

Skup pastira i Radmio.

Skup pastira:

Objavi, danice, jasni zrak objavi,
čuj tihe vjetrice u ovoj Dubravi!
Pršat su počeli po listju zelenu
zovući dan bijeli i zoru rumenu.
O zvijezdo, najdraži od neba uresu,
ukaž' se, ukaži, raskoše tve gdje su?
Žuđena danice, objav' se, objavi!
I zvijeri i ptice, svaki te glas slavi.
Sve te oči gledaju i srca sva hlipe,
da nas svijeh opsjaju svjetlosti tve lipe,

[13]) *odi*, adv. ovdje.

da nam prije svane dan blagi, dan svečani,
i žuđen i čekan u ovoj svoj strani.
Objavi danice, jasni zrak objavi,
čuj tihe vjetrice u ovoj Dubravi!
Pršat su počeli po listju zelenu
zovući dan bijeli i zoru rumenu.

Radmio:

Ovo dan je, ki dohodi
jednom nami na godište,
u ki slatkoj mi slobodi
činimo ovdi svetilište:[14])
slatkoj slobodi, i od časti
i od uresa vjekovita,
u kôj niče i uzrasti
Dubrava ova plemenita.
Sastaje se cijeća tega
skup od vila i pastijera,
i za od svijeh najljepšega
najljepša se od njih vjera.[15])
Vjeraju se i jedine
dva najljepša, ki se žele,
i od pira gozbe čine
obilne se i vesele.

Skup:

Objavi, danice, ah veće objavi
žuđeno tve lice u ovoj Dubravi!
Livade su uzele odjeću zelenu,
da obuku dan bijeli i zoru rumenu.

SKAZANJE DRUGO.

Radmio i ribar.

Ribar:

Čestiti pastijeru, ti pjevat podrani,
er vodiš u miru pokojan tvoje dni;
ufanja, jaoh, a mâ nesreća ne stječe
pobjegué iz doma, tukuć se daleče.

[14]) *svetilište* ili posvetilište, n. žrtva (tal. sacrifizio). — [15]) *vjerati se*, vjeriti se.

Radmio:

Kogod si, ne cvijeli, ni tvojijem nesrećam
kobi[16]) dan veseli, ki je srećan svima nam!
Gizdava sloboda vrh svega najdraža,
koju nam Bog poda, naš pokoj uzmnaža.
Nu ako si ti ribar, kô kaže vàs čin tvoj,
koja ti čini stvar k Dubravi doć ovoj?

Ribar:

Za shranit staros mû i odahnut bez sile
u gnijezdu slatkomu slobode primile.
Primorja naša[17]) sva u ništa sila zbi:
Dubrava sama ova vlada se po sebi.
Po njih svijeh srdita zvijer teče i rži,
i grabi i hita i u noktih sve drži.
Ovdi čut zle zvijeri ni inoga glasa nî,
neg što sam žuberi tih slavic na grani.
Tvrda u nas nije kuća, da od sile prihude
bludnika goruća ocu kćer zabljude:[18])
ovdi nije sirote, kû sila potište,
ni se boji sramote, ko ju sam ne ište.
Toliko je vladanje silno u nas, da se ti
žena, djeca, imanje ne može tvoje rijeti.
U mjesti je ovemu slobode čestit dar:
svak' sebi i svemu svomu je gospodar.
Razlog, pravda i mjera svemu je zlato u nas,
prodava na nj vjera, život se, duša i čâs;
duša i čâs ovuda ne ide za platom,
ni mjere u suda pritežu pod zlatom.
Stvari u nas te nije, kôm voljan mož se čut,
kupovat trebi je, ako hoć odahnut.
Vrsta ovdi svakoja u časnoj zabavi
sred mirna pokoja veselo boravi:
tijem teško nam svime i lele vrh svega
pod jarmom teškime gospostva tuđega,

[16]) *kòbiti* (koga), ureći, odavati slutnju o nesreći. — [17]) Starac ribar došao je iz dalmatinskog primorja ispod sile mletačke. — [18]) *zabljusti*, zabljudem, očuvati.

a blago svijem vami, kiončas s poroda
slobodni i sami sebi ste gospoda.
Da uzdrži višnja vlas u bitju vas tomu,
a tko ište zlo na vas, zlo našo na domu!

Radmio:

Ti si doć mudro obr'o, prijatelju, pod sjeni
od mjesta, gdi dobro gosti su primljeni,
jer otkad najprije niče ova Dubrava,
i otkad se opstrije slobodnijem plotom sva,
vjera u njoj krepak stan nađe i steče,
s kom je svak' slobodan od sile najpreče.
Tim, goste, kad sreća donije te prijatelja
u ovi dan, najveća kad nam su veselja:
pastijeri kad hode u skupu općenu
prislatke slobode slaviti spomenu,
najljepši kad pastir s najljepšom od vila
združi se i na pir družba im gre mila,
tanci se hitaju i poju tuj pjesni,
i igre igraju razlike s ljuvezni:
tim slid' me, prijatelju, er bih ja uzeo,
u općenu veselju da si i ti veseo.

Ribar:

Vjeran drug bit ću tvoj, jeda i ja u mom trudu
drag pokoj u vašoj slobodi nać budu.
O Dubravo, slavna svima
u uresu slobodnomu,
lijepa ti si mojim očima,
draga ti si srcu momu.
U veseloj ovoj sjeni
od čestitih tvojih grana
provesti je milo meni
dio najdraži mojih dana.
Tim raspinam mreže moje,
i u zavjet vješam vrše[19])
na zeleno dubje tvoje,
po kôm blazi vjetri prše.

[19]) *vrša,* f. koš, spleten od granja, u koji se lovi riba.

SKAZANJE SEDMO.

Gorštak i Divjak satiri.

Gorštak:

Tuj li si, Divjače? Kud jutros od mene
krijući izmače u gaje zelene?
Jeda te je sram, da puk smijeh tobom ne tvori,
ter sâm ko pribjen vuk skitaš se po gori?
Tajat je zaludu, česa nije moć skriti:
po svačijem ja sudu ljepši sam nego ti.

Divjak:

Ljepši ti nego ja? Ko je, tko ti veli,
da je ljepša šoja neg golub pribijeli?
Ovaku ko drugu vidje igdje nakazan?
Pastijerâ po lugu ne straši na blag dan!

Gorštak:

Ti strašiš, a ja ne, s grdoće nemile
od ove sve strane pastire i vile.

Divjak:

Od žena i od ljudi gonjen si svuda ti,
a moju svak' žudi prijazan imati.

Gorštak:

Pače ka od žena u svomu životu
nije sva pečena kroz moju lipotu?
A ljudem svijem sam drag, i zato prije sunca
još jutros na dan blag zazvan sam za glumca.

Divjak:

Tebe su dozvali za glumca pastiri,
ki ne imaš svirali, ni kô se, znaš, sviri?

Gorštak:

Svirale evo mê, i ako ćeš za oklad
sviriti sa mnome, uzmi i ti tvoju sad!

Divjak:

Svirale ne sviri ni u to dni gubi,
neg s glave roge zdri, ter u nje zatrubi!

Gorštak:

A s mješnic[20]) tvojijeh tih pisak[21]) rascipi,
ter odsad u ti[22]) mijeh ne puha', neg njim pij!

Divjak:

O zori kad moje dipli se oglase,
tih slavic zapoje natjecat š njima se.

Gorštak:

Pod dubjem ja kada zasvirim u gaju,
pastiri i stada s veseljem igraju.

Divjak:

Dubravka, ka je čâs i ures svijeh vila,
pod dipli mojih glas tančac je vodila.

Gorštak:

Danica mâ, pače sunce, kim svićem ja,
pod ovu mû zače sviroku sred dubja.

Divjak:

Pođ' gorsko zvjerenje u gorah zagluša',
neskladno svirenje da se ovdi ne sluša!

Gorštak:

Vrzi riječi i dava' razumjet drugi put:
svirimo obadva, koga je bolje čut!

Divjak:

Počni ti najprije, natjecat ki se hoć:
ki od nas dobije, na pir će glumac poć.
I veća neka ti je sramota i šteta,
uzmimo pjevati upored opeta!

20) *mješnice*, f. pl. gajde. — 21) *pîsak*, m. u gajda cijev, u koju svirac duše. — 22) *ti*, taj.

Gorštak:

Ni dipli ni tvoj glas zadava strah meni;
ja počeh ončas, ti me opet izmijeni!

(Ovdi svire.)

Divjak:

Sada sam izusti, tko sviri bolje od nas?
Dobit si i pusti od glumca meni čâs!

Gorštak:

Ili ti je u volji ili nije, stat ćeš tja:
ko glumac najbolji dozvan sam na pir ja.

Divjak:

Tamo se it ne muči, er ko trs raspukla
svirala tva zuči neskladna i mukla.

Gorštak:

A buče tej tvoje mješnice ko spila
po gorah, iz koje od vjetar dme[23]) sila.

Divjak:

Ah, kada ne ćeš rog dignuti svrh oči,
pođ', svinjo, u brlog, a ovdi ne hroči!

Gorštak:

A ti, kad zamuko još nijesi, potrči,
gubava žabo, u kô,[24]) a ovdi ne kvrči!

Divjak:

Zmijo ljuta, prigrizi otrovni jezik taj,
boljem se ponizi, a u nesvijes ne rigaj!

Gorštak:

Rigaš ti zlobni ijed, huđi svijeh živina,
ali opet upored hod' sa mnom začina'!

23) *duti*, dmem, puhati, duvati. — 24) *u kô*, u kao, u kal (blato).

*

Divjak:

Ne pjevaj ti neg blej', koze ine gdje pasu!
Slavicem gorski jej[25]) ne sklada se u glasu.

Gorštak:

Ah, nuti u što ufa crni vran nesvijesni,
da bijeloga on kufa[26]) dobit će u pjesni?

Divjak:

Rakle[27]) mi dvije dunje darova iz njedri,
da od oči svijetlijeh nje popijevam zrak vedri.

Gorštak:

Kitu mi njeki dan jabuk dâ Ljubica,
da joj hvalim pram zlatan i ures od lica.

Divjak:

Kad moj slatki glas začina
kako slavic, ki se izvija,
na nj doteku iz planina
Hoja, Lero, Dolerija.[28])

Gorštak:

Kad moj jezik pjesni klikne
kako staglić,[29]) ki žuberi,
da me resi, cvijetje nikne,
da me čuju, teku zvijeri.

Divjak:

Kukuljava[30]) ja dva gnijezda,
kijeh pjet narav medno uči,
hranim lijepoj, kôj mâ zvijezda
za vječnu me slugu odluči.

[25]) *jej*, m. sova, jejina. — [26]) *kuf*, m. labud. — [27]) *Rakle*, f. žensko ime u pastirskoj poeziji; Rahela. — [28]) *Hoja, Lero, Dolerija* spominju se u dubrovačkih pisaca kao neka božanska bića iz slavenske mitologije. — [29]) *staglić*, m. češljugar. — [30]) *kukuljav*, adj. ševin.

Gorštak:

Svega ruda jaganjčića,[31])
dvije matere ki posisa,
pasem dragoj, kôj me sreća,
da sam vječni rob, zapisa.

Divjak:

Rec', ka u gori zvijer pribiva
ljudske svijesti i spoznanja,
ka se u bistroj vodi umiva
i mjesecu čista klanja?[32])

Gorštak:

Kaž' mi, ptica ono ka je,
ka svoj smrti loži drva,
i iz ognja opet živa ustaje
perja i krila stječuć prva?[33])

Divjak:

Sad poznat mož' uprav odluku tvu ludu,
zašto se s lavom mrav zatječe zaludu.

Gorštak:

O žabo, s krijesovi pođ' kvrči i krielješti,
moj je danas pir ovi, ti za te drugi išti!

Divjak:

Ovi uteče, ja znam, što ću:
on na piru glumac budi,
ja za drugo tamo doć' ću,
kô mê srce većma žudi.
Danas mjesti u ovemu
s pastirim se vile staju,
i pastiru najljepšemu
vil najljepšu od svih daju.

[31]) *ruda jaganjčića*, rudasta (kovrčaste vune) jaganjčića. — [32]) Divljakovoj je zagoneci odgonetka: labud. — [33]) Gorštakovoj je zagoneci odgonetka: ptica fenič (phoenix).

Nu prije tega u jezeru
vile okupat sve se hode,
svaka želeć, da nju oberu
i nevjestom danas vode.
Namislio sam tim odjeće
jednoj od njih skrovno uzeti,
i priobučen tako veće
a se vila lijepa rijeti.

Činjenje treće.

SKAZANJE DEVETO.

Redovnik iz crkve s inijem pastiri.

Redovnik:

Pastiri, pokli svi i riječma i djeli
sva smo veće u crkvi činjenja dospjeli,
još vršit trijeba je, da se blag dan resi,
što činit ostaje pod vedrijem nebesi.
Iz svijeh tijem usti u skladu jedan glas
ovako izusti i klikni večeras:
O lijepa, o draga, o slatka slobodo,
dar, u kom sva blaga višnji nam Bog je dô,
uzroče istini od naše sve slave,
uresu jedini od ove Dubrave;
sva srebra, sva zlata, svi ljudski životi
ne mogu bit plata tvôj čistoj ljepoti.

Skup:

O lijepa, o draga, o slatka slobodo,
dar, u kom sva blaga višnji nam Bog je dô.

Redovnik:

Svak' redom dar ovdi, ki ima najdraži,
sad našoj slobodi čestitoj prikaži!
O svijetla božice, eto i ja na tvu čas
najprvi sej ptice puštavam večeras;

da, kô one steru krila
sad slobodne svud pod nebi,
i sloboda prostre mila
sej Dubrave glas po tebi.

Skup:

O lijepa, o draga, o slatka slobodo,
dar, u kom sva blaga višnji nam Bog je dô.

Miljenko:

Milosna, jedina božice svijeh strana,
tebi u dar maslina od mene je podana;
da, kô u miru uz vil moju
željenje se mê ispuni:
tako vlas tva da u pokoju
čestitijem nas vijencem kruni.

Skup:

O lijepa, o draga, o slatka slobodo,
dar, u kom sva blaga višnji nam Bog je dô.

Dubravka:

Ovi cvijet rumene i lijepe ružice
primi sad od mene, o lijepa božice;
da, kô ona cvijetju ostalom
sadružena ures dava:
tako slavom tvom i hvalom
da je hvaljena i mâ slava.

Skup:

O lijepa, o draga, o slatka slobodo,
dar, u kom sva blaga višnji nam Bog je dô.

Zagorko:

Slobodo ugodna, uzdahe, plač i vaj
od mene slobodna na tvu čas primit haj;
da, kô se oni sad od mene
zajedno s rikom suza dile:
da se odijele i spomene
od mê prike tako vile.

Skup:

O lijepa, o draga, o slatka slobodo,
dar, u kom sva blaga višnji nam Bog je dô.

Divjak:

Slobodo, odveće ugodna svakomu,
primi ove odjeće vilinje za čâs mû,
da, kô š njima sve ludosti
i taštine zdrijeh i skinuh:
tako da opet s tvom kriposti
vik ne svežem, što prikinuh.

Skup:

O lijepa, o draga, o slatka slobodo,
dar, u kom sva blaga višnji nam Bog je dô.

Jeljenka:

Slobodo, pogledaj na mene odizgar
i ovi kus meda htjej primit za drag dar;
da, kô sladak bez primjese
med je sobom po naravi:
nad svijem, ke se tuđijem rese,
tako i lijepos da mâ slavi.

Skup:

O lijepa, o draga, o slatka slobodo,
dar, u kom sva blaga višnji nam Bog je dô.

Vuk:

Slobodo jedina, na tvu čâs sasma rad
čašu ovu ja vina naslužih punu sad;
čini, kô si ti utjeha
Dubravi ovoj na sem sviti:
da i čašica ova od smijeha
meni je ures vjekoviti.

Skup:

O lijepa, o draga, o slatka slobodo,
dar, u kom sva blaga višnji nam Bog je dô.

Goršfak:

Slobodo, za malu tvoju čâs ne primi
ovu mû sviralu skladnu ovdi nad svimi:
neka u vike svi pastiri
i sve vile prigizdave
tance vode, gdi ona sviri
u dan ovi sred Dubrave.

Skup:

O lijepa, o draga, o slatka slobodo,
dar, u kom sva blaga višnji nam Bog je dô.

Redovnik:

Sad, nebo, usliši, usliš'te, bogovi,
što u glas najviši sad vas molju ovi,
i ti, ka iz ruka svih primi darove,
kroz mą usta od puka svega čuj molbe ove:

Eto vile prigizdave
zlatne prame cvijetkom rese,
a goranin divji izljeze
s vijencem bornim oko glave.
Eto pastijer sred livada
pod sviroku pjeva svoju;
eto u miru i pokoju
dva najljepša ljubav sklada.
Dubrava ova slavna svudi
opet zelen svu je primila;
opeta se razgojila
u pokoju, ki svak' žudi.
Bez oblaka u vedrini
vrhu nje se nebo kaže,
tihi vjetric u njoj draže
zorne hlatke čuti čini.

Skladni puci, mirna sela,
travna polja, doba ugodna,
pune njive, dubja plodna,
rojne čele, stada cijela.

Tim pospješno, moji mili,
ki resite ove strane,
u slobodi slatkoj stane
čim ste u miru obljubili:

u jedinstvu, u ljubavi
neka draži dan izlazi,
ovdi našim skladnim glasi
sloboda se draga slavi.

Skup:

O lijepa, o draga, o slatka slobodo,
dar, u kom sva blaga višnji nam Bog je dô,
uzroče istini od naše sve slave,
uresu jedini od ove Dubrave:
sva srebra, sva zlata, svi ljudski životi,
ne mogu bit plata tvôj čistoj ljepoti.

Iz „Osmana".

I. pjevanje.

Ah, čijem si se zahvalila
tašta ljudska oholasti?
Sve što više stereš krila,
sve ćeš paka niže pasti.

Vjekovite i bez svrhe
nije pod suncem krepke stvari,
a u visocijeh gora vrhe
najprije ognjeni trijes udari.

Bez pomoći višnje s nebi
svijeta je stavnos svijem bjeguća:
satiru se sama u sebi
silna carstva i moguća.

Kolo od sreće u okoli
vrteći se ne pristaje:
tko bi gori, eto je doli,
a tko doli, gori ustaje.

Sad vrh sablje kruna visi,
sad vrh krune sablja pada,
sad na carstvo rob se uzvisi,
a tko car bi, rob je sada.

Proz nesreće sreća iznosi,
iz krvi se kruna crpe;
a oni, kijeh se boje mnozi,
strah od mnozijeh i oni trpe.

Od izdajstva i od zasjeda
ograđena je glava u cara,
i u čas se zgoda ugleda,
od ke ne bi pametara. —

Oj djevice[34]) čiste i blage,
ke vrh gore slavne i svete
slatkom vlasti pjesni drage
svijem pjev'ocim naričete,

narecite sad i meni:
kako istočnom caru mladu
smrt vitezi nesmiljeni
daše u svom Carigradu.

Znam, da bi se otprije htilo,
da ja pjevam, vi kažete:
kô se on rodi srećno i milo
caru Ahmetu prvo dijete,[35])

i po smrti oca svoga
s ke pomoći, s ke zasjede
vrh pristolja otmanskoga
Mustafa mu dundo sjede;

kô li se opet carsko misto
Mustafi ote, tere u slavi
na pristolje ono isto
sultan Osman car se stavi;[36])

i on mlađahan kako paka
željan starijeh slavu sresti,
podiže se na Poljaka
s mnogom silom, s malom česti;

ali da tijem pjesni moje
sasma duge ne ishode,
samo objav'te smrti svoje[37])
hude uzroke, tužne zgode. —

Vladislave, poljačkoga
slavna kralja slavni sinu,
čim tva puni slava mnoga
svega svijeta veličinu,

na spjevanja ova obrati
veličanstvo vedra čela,
u kih ti ištem prikazati
nedobitna tvoja djela.

Kraljeviću glasoviti,
jur u smrti cara Osmana
svemogućom tvom dobiti
zamnijela je svaka strana.

Tim s mê trublje da svijet sliša
slavu tvoju svak' čas veću,
ti sveđ djeluj djela viša,
a ja pjet ih pristat ne ću. —

Ijedna[38]) u srcu uspomena
caru Osmanu bješe ostala,
da mu je vojska nebrojena
od poljačke ruke pala;

i da zemljom svom velikom
od tega se digla slava,
glaseć carskijem dobitnikom
kraljevića Vladislava.

Ili putnik kopnom jaše,
il pomorac more brodi,
Vladislav se klikovaše
slavan carskoj pri nezgodi.

Gozbe časteć družba mila
i pastiri stada pase[39])
strenitelja[40]) turskijeh sila
popijevahu u sve glase.

---

[34]) *djevice* t. j. Muze, koje nastavaju na gori Parnasu. — [35]) *Osman II.*, prvorodni sin Ahmeta I., rodio se god. 1605. — [36]) *Ahmet I.* umr'o je god. 1617., a naslijedio ga na prijestolu Mustafa I., brat njegov, a stric Osmanov, ali ga već iza nekoliko mjeseci radi slaboumnosti svrgoše s prijestolja i zacariše 26. veljače 1618. mladoga Osmana II. — [37]) *svoje* t. j. njegove (prema tal. jeziku). — [38]) *ijedan*, adj. ijedak, gnjevan. — [39]) *pase*, pasući. — [40]) *strenitelj*, m. zatornik, zatirač.

Jur na krilijeh od vjetara
glas po svemu svijetu prši,
kô kraljević silna cara
koplja slomi, sablje skrši.

U vedrini nad oblacim
s istoka mu do zapada
sunce upisa zlatnim zracim
ime, kojim slava vlada,

kažuć, da on pri Nesteru[41])
istočnoga razbi zmaja,[42])
leteć za njim u potjeru
sivi oro do Dunaja.

Čim s ovega dijete oholo
pečali se, grize i mori
misleć, da svijet väs okolo
tuđom hvalom njega kori,

kliče: „Ja ti, ah, nikako,
kraljeviću, ne zavidim!
Suđeno je bilo tako,
dobitnika da te vidim.

Ni me manje sreća muči
tebi dobra, meni huda;
er komu se što odluči,
vijek ne ubjegne tega suda.

Nu sve rane srca moga
i muke su i žalosti
s neposluha viteškoga
i s bojničke nevjernosti.

Ah, neumrli vitezovi,
glasoviti Turci stari,
s ijem dobiše väs svit ovi
moji djedi, vaši cari,

gdje načini vaši bojni
i djela su slavna ona,
u kijeh izgled jes dostojni
viteškijeh od zakona?

Vi u trudu dni vodeći,
snažna srca, smione obraze
kazahote[43]) podnoseći
ljetna sunca, zimne mraze.

U pogubah krepci uzrokom
od posluha vjere čiste,
tijekom polja, gore skokom,
rijeke plovom prohodiste

misleć, da je svake zlijedi
trpjet bolje, pače umriti,
neg careve zapovijedi
s neposluha pristupiti.

Sve požude, sve pohlepe
viđahu se vaše mile:
jahat bojne konje lijepe
i iz luka tratit strile.

Paček svaki u odluci
za raskoše svoje obra:
sablju o pasu, kopje u ruci,
luk o plećah, konja dobra.

Bila vam su brašna[44]) hode[45])
bez razluke svaka žita,
a poskupo hladne vode
pića ugodna, plemenita.[46])

Konju i vami strehe općene
stahu noćnijeh sred pokoja
kućarice opletene
od hrastovijeh tancijeh hvoja.

---

[41]) *Nester*, m. Dnjestar. Na Dnjestru, na desnoj mu strani, leži grad Hoćim, kod kojega se god. 1621. pobila vojska poljska i turska. — [42]) *istočni zmaj* je car turski, a kraljevića poljskoga Vladislava zove pjesnik: sivi oro. — [43]) *kazahote* (2. lice pl. aorista), kazaste; takvi su oblici dalje: grđahote, suđahote, veljahote, držahote i vapijahote. — [44]) *brašno*, n. brašnjenica; jelo što se nosi na put. — [45]) *hode*, hodeći (t. j. na putu). — [46]) Prvi i treći stih ove kitice uzeti su iz osme kitice Čubranovićeve „Jeđupke“ (isp. str. 41.). „Je-

I vojvode i viteza,
i na kopnu i sred mora,
i postelja i trpeza
bješe koža zvijeri od gora.

Pače u sjever posred zime
jezdeć mrazno Podunavje
sterače vam mnokrat svime
snijeg postelju, stijenje uzglavje.

Odjeća vas resi laka
svïta[47]) sama i priprosta,
a za oklopje u junaka
srce i prsi bjehu dosta.

Grđahote vi sva blaga
i sva plemstva razmi ono,
što dobije sablja i snaga
vojujući sveđ smiono.

Suđahote, da nevolje
najveće su stat bez rati,
i da je umrijet vele bolje
neg isprazno dni trajati.

Veljahote, da kudjelje
žene predu doma u tmini,
a junaci neprijatelje
da zatječu na ravnini.

Držahote za čas svoju
i najveću diku i slavu:
za vašega cara u boju
izgubiti rusu glavu.

Vapijahote: Smrti prijeka,
ne stavljamo pamet na te;
da se carstvo prostre, a neka
životi se naše skrate!

Ah, blažena i čestita
koli doba vaša cijenim!
Lasno dobit krunu od svita
bi s vitezim tač hrabrenim.

Jaoh, a sada sve je inako:
i vojvode i vojnici,
sve je otišlo naopako,
nevjerni su svikolici.

Na boj ide svak' pod silu,
grije ga ljeto, zima mu udi,
a oblače zlato i svilu:
ljudska obličja, ženske ćudi;

ter pod zlatom dočim sjaju
u napravah bez procjene,
neprijatelje pozivaju
ne na bijenja neg na plijene.

Hodeć zemlju, brodeć vodu,
da u lasti plovu, hrane
sprijed jedeke[48]) u povodu,
naprćene zad sehsane.[49])

Svioni su njih šatori,
stoli zlatni, na kijeh sjede,
ptica u moru, riba u gori
jestojske[50]) ih slijedom slijede.

Na trpezah vrhu saga
duge i obilne gozbe čine,
pijuć dokli svijes i snaga
od vina im svijem pogine.

Pernice im raskošne su,
gdi u bludijeh svu noć tonu
u mirisu i uresu,
proć naravi i zakonu.

đupka“ bila je tako omiljela u Dubrovniku, da su je pjesnici znali naizust i upletali u svoje pjesme iz nje čitave stihove. — [47]) *svïta*, f. čoha. — [48]) *jedek*, m. konj, što se vodi u paradu u povodu. — [49]) *sehsana*, f. tovarni konj. — [50]) *jestojska*, f. jelo.

Od momaka i od dvorana
svaki ograđen uokolo
jaše u zlatu konja vrana,
glavu diže, gleda oholo,

ter se gizda, ter se diči
taštom slavom od junaka:
vàs u vidu i u riječi,
a u stvoru ništa paka.

Ah, kolikrat pun nemira
videć jednog od krstjana,
gdi ih na jata goni i tira
kako ovce sa svijeh strana,

viknuh, skočih sam na konja,
bojnik ujedno i vojvoda,
pri sramotom bezakonja
ne pazeć se od nezgoda.

Pače ne ostah, za osvetit
tej prikore sasma grube,
vraćat ovijeh, onijem prijetit,
ne mareći za pogube.

Ah, zločesti i neznani,
od šta ste se, rijeh, pripali?
Jeda i vi ko i krstjani
po dvije ruke nijeste imali?

Jeda i oni nijesu ljudi?
Jeda i u vas srca nije?
Što vas straši? Što vas trudi?
Tursko staro smjenstvo gdi je?

Bolje vam je smrt stignuti
i u boju s kopjem pasti
neg'li tako poginuti
bez zamjene i bez časti.

Nu zaman se snaga muči,
jezik vika, ruka udara;
er od ovijeh strah se stuči[51])
s neposluhom janjičara.

Spaholjani, ki sred rati
rvahu se još smioni,
kô ovi počeše ustupati,
uzmakoše prešno i oni.

Ovo uzroči, mê bojnike
leški[52]) mači da posijeku,
i od krvi druge rike
kraj Nestera da proteku;

pače, da ta rieka svudi
napuni se i zajazi
tjelesima mrtvijeh ljudi,
kijeh poljačka vlas porazi.

Ali hoću unaprijeda,
da mâ ruka svijetom vrti
i ona sama zapovijeda
vrh života i vrh smrti.

Čim mi cari štete svake
i našega smo uzrok vaja,
ki častimo ne junake,
neg hotime[53]) od saraja,[54])

i hoćemo: tko otprije
služeć bludno dni provodi,
s neprijateljim da boj bije,
i da vlada i gospodi.

Mi za uzmnožit veće zlata,
ne gledamo nijedna ina,
ter junačka što bi plata,
sad je carska trgovina;

ali trg se carski tjera
i od trgovac namjesnika:
zgone u vojsku skup pastijera,
a plata im je od bojnika.

Tim pastijeri iza stada
vojevodam pod ovacim
kako hoćeš da ikada
udriti se smiju s junacim?

[51]) *stučiti se*, ujediniti se. — [52]) *leški*, adj. poljski; Leh, m. Poljak. — [53]) *hotim*, m. razbludnik. — [54]) *saraj*, m. dvor, konak, palača.

Ne, ne, istočni bojni puci,
začeo sam djela veća:
u ovoj sablji, u ovoj ruci
svijeta je udes, vaša sreća.

Car Lesandro[55]) primogući
u vremena starijeh ljeta
mlad ko i ja vojujući
dobi carstvo svega svijeta.

A i Suliman car hrabreni,
pradjed slavni moga djeda,
sablju opasa vrsnik meni[56])
i vojskami zapovijeda.

Dva cara ova još odavna
za izgled stavih željam mojim:
njih ću slijedit djela slavna,
dokli vàs saj svijet osvojim.

Hrabrene su ove sprave;
ja znam, što ću i što je trijebi."
Prista i pun želje od slave
stvari uzmnožne zače u sebi.

Carska blaga nebrojena
u istok odnijet miso obraća,
i pisma, u kijeh šte se imena
od svijeh vitez, kijeh on plaća;

a to, da tuj, ne pazeći
sipat pinez od svudjere,
ki uzmože, skup najveći
od junaka izabere;

k janjičarom ter saviše
vele veći broj iznova
po izboru još ispiše
od istočnijeh vitezova;

a i čete spaholjana
dvakrat veće s tijem učini
s nova skupa izabrana,
s kim ih združi i sjedini;

neka se uzdom tom ukrote
i poslušni unaprijeda
ne štedeći svê živote
lete, gdi car zapovijeda.

Jošte odluči u svôj volji,
pod zakletvu paček reče:
tko se ukaže junak bolji,
da čas prid njim višu steče,

na vladanja carska svoja
hteći samo da se uzvise,
ki dobiju čâs sred boja
s neprijateljim rvući se;

ter ne pinez, blud i žene,
neg'li sama krepos gola
put od milosti i od scijene
u carskoga bude stola.

Blagodarstvom ovacime
svemoguć se izit nada
i u kratko prostrijet vrijeme
s istoka se do zapada.

Ovu odluku stanovitu
pod zakletvu i pod vjeru
najprije učini on očitu
glavi od paša Dilaveru,

s deset tisuć ki bojara,
u istočnoj skupnijeh strani,
lanjsku jesen mlada cara
od poljačke sile obrani;

[55]) *car Lesandro* t. j. Aleksandar Veliki. — [56]) *sablju opasa* znači: zacari se, jer kako se kršćanski vladari stupajući na prijesto krune krunom, tako se carevi turski sjedajući na prijesto carski pašu mačem Muhamedovim. — Sultan Sulejman I. rodio se god. 1494., a vladao je od 1520.—1566., dakle je i on poput Osmana II. mlad sio na prijesto.

tim car pašu velikoga
Husaina smaknu onada,
a uzvisi slavno ovoga,
da u svê mjesto carstvom vlàda.[57])

Nu što njemu ne zataja,
još i hodži svomu objavi,
i' hadumu[58]) od saraja,
bijelijeh vila crnoj glavi.

Pak svakomu, da se muči
miso ovoga dogovora,
za koristan svjĕt odluči
bogoljupstvom skrit ju s dvora.[59])

Zato glase prosu opeta
i svakomu čini znati,
da grob sveca Muhameta
na Meci[60]) će poć klanjati;

a otole put krajina
pomorskijeh svrnut reče,
Sidonskoga emirina[61])
s odmetnicim da posiječe.

17. Ivan Bunić Vučićević, Stijepo Đordić i Vladislav Menčetić.

U prvoj polovici XVII. vijeka ističu se u dubrovačkoj književnosti tri odlična lirska pjesnika: Ivan Bunić Vučićević, Stijepo Đordić i Vladislav Menčetić.

Ivan Bunić Vučićević najbolji je lirik u zlatno doba dubrovačke poezije. On se rodio god. 1594. u odličnoj vlasteoskoj porodici. Vršio je različite državne službe, a četiri puta bio je i knez republike. Umr'o je god. 1658. ostavivši dva sina, Nikolicu i Sara, koji su se također istakli kao hrvatski pjesnici. Nikolica je pored toga stekao lijepo ime u dubrovačkoj povijesti, jer je braneći muževno probitke otadžbine umr'o u turskoj tamnici u Silistriji kao heroj i mučenik (1678.), pa mu je u dvorani Veloga vijeća podignut spomenik od mramora.

[57]) Osman II. uzeo je kod Hoćima veliko vezirstvo Husainu, a predao je tu čast Dilaveru, rodom Hrvatu, koji je kao glavni savjetnik carski zaglavio s Osmanom za janjičarske bune u Carigradu (1622.). — [58]) *Hodža*, učitelj carev, bijaše Omar-efendija, a hadum, nastojnik ženskinja carskoga saraja, crnac Sulejman-aga. — [59]) *s dvora*, adv. izvana. — [60]) *Meka*, rodno mjesto Muhamedovo, gdje je islamska svetinja Kaba, a u njoj sveti kamen hadžar. Grob Muhamedov nije u Meki već u Medini. — [61]) *Fahredin*, emir (knez) u Saidi (stari Sidon), nastojeći da postane samostalan vladar ustade na oružje i opiraše se do trideset godina turskomu carstvu. Istom god. 1634. položi oružje, god. 1635. plati glavom svoje osnove.

Ivan Bunić Vučićević izdao je za života epsko-lirsku pjesan *Mandaljena pokornica* (Jakin, 1630.) u tri „cvijeljenja“, ispjevanu na osnovi priče iz Sv. pisma, u kojoj je pjesnik ugledajući se u Gundulićeve „Suze sina razmetnoga“ obradio duševni razvoj, kako se duša iz grijeha diže do pokore i čistoće, pa je u tri „cvijeljenja“ opjevao sagrješenje, spoznanje i skrušenje biblijske pokornice Mandaljene.

U rukopisu sačuvao se zbornik Bunićeve lirike s natpisom *Plandovanja*, koji u svem sadrži samo 109 pjesama. Prvi i najveći dio zbornika zapremaju pjesme erotičke; iza njih dolazi pet ekloga ili razgovora pastirskih, zatijem nadgrobnice u smrt pjesnikovih znanaca i prijatelja, napokon se zbornik svršava s pjesmama refleksivnim i nabožnim.

U erotici Bunićevoj najviše se ističu *motivi pastirski* (na pr. „Kad Ljubmir uteče“) i *motivi anakreontski* (na pr. „Ubiraj, diklice“, „Mlađahna vil moja“, „Počasnica“).*) Tim motivima odbio se pjesnik od jednolične tuge i plačljivosti s nesretne ljubavi, što preteže u starijoj trubadurskoj lirici. Bunić je pjesnik sitnih pjesama; pjevao je malo, ali sve se njegove pjesme odlikuju ljepotom motiva, neposrednošću izričaja misli i osjećajâ, jednostavnom i jedrom, a ipak otmjenom dikcijom. Pjesnik je svoj zbornik završio s ozbiljnim refleksivnim i nabožnim pjesmama, ali u glavnome on je erotik, koji opijeva radost, lagodnost i počivanje, jednom riječi život lijep i bezbrižan, pa njegovu zborniku doista i najljepše odgovara natpis „Plandovanja“.

Stijepo Đordić, sin dubrovačkog patricija Jakova Đorđića, umr'o je ubrzo iza smrti svoga jedinca sina, i time je u Dubrovniku izumrla ta porodica Đorđićâ. To saznajemo iz Bunićeve prigodnice „Nadgrobje Stijepu Giorgi“, a više o pjesnikovu životu i ne znamo.

Đorđić nam je ostavio nekoliko ljubavnih pjesama, zatijem veoma lijep prijevod *Sedam pjesni Davidovih*, koji se može takmičiti s prijevodom Gundulićevim, a najljepše mu je djelo heroikomična pjesma *Derviš*, koja je upravo parodija trubadurske lju-

*) *Anakreont*, grčki lirik, rođen oko god. 572. prije Hrista, pjevao je vesele lirske pjesme, ponajviše o vinu i o ljubavi, pa su ga Grci prikazivali kao starca, nakićena vinom i ovjenčana vijencem ružâ. Za njegovom poezijom povode se od starine do danas mnogi pjesnici, koji se po njemu zovu anakreontici.

bavi. Kako u šestoj pjesmi Čubranovićeve „Jeđupke“ pjesnik otkriva gospoji svoju ljubav, tako i u „Dervišu“ zaljubljenik otkriva svoju ljubav, ali to u njem biva na šaljiv način. Đorđić u 50 sestina, dakle u obliku, koji se upotrebljavao za uzvišenu poeziju, opijeva šaljivu temu: ubog, odrpan, zgrbljen stari Dedo derviš crta svoju ljubav prema kršćanskoj djevojci, spominje sve svoje patnje i žrtve, napokon je spreman, da se odreče i korana; no kad bi sve uzalud, razljuti se i otrese ljubavi, dok bi se ona bolje promislila, pak joj se zaprijeti i ide, da na nju dozove prijeki sud.

Đorđićev „Derviš“ odlikuje se izvornom zamisli, narodnim humorom, dobro izrađenim smiješnim značajem zaljubljenog starca derviša i lijepim oblikom.

Vladislav Menčetić, patricij dubrovački, spjevao je pastirsku idilu *Zorka* prema jednoj pjesmi talijanskog pjesnika Marinia, zatijem izvornu šaljivu pjesmu *Radonja* i uznosit panegirik *Trublja slovinska* (Jakin, 1665.) u slavu Petra Zrinskoga, bana hrvatskoga. Menčetić je umr'o u visokoj starosti god. 1666.

Petar Zrinski (1621.—1671.), praunuk Nikole Zrinskoga Sigetskoga, bijaše jedan od najčuvenijih junaka kršćanskih svoga doba. Njegovo je geslo bilo: Vincere aut mori (Pobijediti ili umrijeti). On bijaše čovjek orijaške snage, a borio se kao lav, pa ga je brat Nikola nazivao „strah i trepet Bosne i Hercegovine“. Njegova je neobuzdana čežnja bila ratovanje s Turcima za oslobođenje kršćanske raje, naročito našega naroda. Kao saveznik Mlečana ratovao je s Turcima po moru i na kopnu u Dalmaciji, pa su ga Kotorani nagradili dragocjenim mačem. Petra Zrinskoga cijenili su i Dubrovčani. Kad je on god. 1654. došao u Dubrovnik, bio je tamo veoma lijepo primljen, a on je zato poklonio republici sablju Zmaj-Ognjenog Vuka.

Petar Zrinski kao kapetan ogulinski, senjski i Primorske Krajine najviše je četovao na međama hrvatsko-turskim. God 1663. ljeti provalio je duboko u tursku zemlju, gdje je popalio više utvrda i dobavio se bogata plijena. Kad mu je na povratku kod Rakovice između Slunja i Drežnika zakrčio sa svojom četom put krupski kapetan Delipaša Badanjković i pozvao ga na mejdan, Petar se odmah odazvao. Oni se pobiju između obje vojske, turske i hrvatske, pa kad je Zrinski ubio pašu, jača turska vojska od straha nagne u bijeg. Kad je u jesen

god. 1663. provalio Ali-paša Čengić iz Bosne s 10.000 ljudi u Hrvatsku, da osvoji Otočac i Brlog i po tom da krene na Kranjsku, požuri se Petar Zrinski s 2.500 krajišnika pred pašu i ametom ga razbije kod Jurjevih Stijena nedaleko od Otočca. Među palima na bojištu bio je pašin sin, hercegovački i udbinski sandžakbegovi, a sâm Ali-paša Čengić dopao je ropstva. Tom pobjedom spasena je Kranjska od turske provale, a ime Petra Zrinskoga pročulo se nadaleko u kršćanskom svijetu.

Vladislav Menčetić spjevao je i objelodanio panegirik „Trublja slovinska“ god. 1665., kad je Petar Zrinski postao banom hrvatskim. Menčetić u tome panegiriku nastavlja misao iz Gundulićeva „Osmana“: misao o pobjedi kršćanstva i o oslobođenju kršćanske raje. Ali dok je u „Osmanu“ protagonist kršćanske borbe poljski kraljević Vladislav, Menčetić je s pouzdanjem gledao u svoj narod i u bana Petra Zrinskoga, pa njega proslavio kao prvoga kršćanskog junaka i osloboditelja.

Iz Bunićevih „Plandovanja“.

Bio je vidjeti.

Bȉo je vidjeti, kada se raskrili
 i hoće letjeti lijepi kuf[1]) pribili;
Bȉo se može rijet nad stvari sve ine,
 ke zdrži ovi svijet, čisti snijeg planine;
Bijelo je i cvijeće od lira gledati,
 kada ga proliće veselo razvrati;
I mlijeko jes bijelo, koje je priželа[2])
 iz stada prem milo pastijerka vesela;
Bijela je i zora, kad zrakom navijesti,
 da nam će doskora veseo dan dovesti.
Nathodi daleko bjeloća mê vile
 kufa, snijeg, lijer, mlijeko, zrak zore primile.

[1]) *kuf,* m. labud. — [2]) *priželа,* izmuzla; žéti, žmêm, tlačiti, cijediti.

*

Kad Ljubmir uteče.

Kad Ljubmir uteče od Rakle nemile,
da smrtim[3]) najpriče prikrati svê cvile,
Tad ona ljuvenu stril mlada oćuti
u srcu kamenu, u prsijeh od ljuti.
Tim kliče u vas glas vapiti: „Vaj meni,
gdje pođe na poraz, pastiru ljuveni?
Što činiš, jaoh, sada, moj verni Ljubmire?" —
Gora joj hridna dâ odgovor: *umire.*

Slatka dušo mom životu.

Slatka dušo mom životu,
ah drago ti traviš mene,
kroz zamjernu tvu ljepotu
i razblude tej ljuvene.

Milo ti mi je bolovati
ugodnome mom nezdravi,
i svakomu pripijevati,
tko me sveza i zatravi.

Vi ste, vi ste zamrsili
moju mladost, svijetli prami,
i u ropstvo postavili
zlatnijeh žicâ verigami.

Vi ste krivci, krivci vi ste
mê slobode izgubljene,
er vi sami uloviste
zlatnom mrežom tvrdo mene.

Vi dažd eći tiho i blago
vrh snježana bijela vrata
utopiste mene drago
sitnom rosom suha zlata.

Vi ste kruna zlatne kosi,
bez procjene slavna dosti,
kôm se diči i ponosi
ćesarica od liposti.

[3]) *smrtim*, smrću.

O razbludni svijetli vlasi,
moji gorući prami lijepi,
o sunčani zraci drazi,
s kojijeh duša mâ oslijepi.

O dubravo ne zelena,
neg'li od zlata istočnoga,
slatka plato mâ ljubjena,
dragi otkupu srca moga.

Pravo je, pravo vjerovati,
da ovim zlatom strile svoje
vazda ljubav pomno zlati,
kada ranja srce moje.

Od ovoga svijetla prama
spletena mu je tetiva,
od ovoga snuje sama
zastor, kijem se zasljepljiva.

Od ovoga vlasa zlatna,
od njega su izatkane
meke uze, tanka platna,
kojijem liječi moje rane.

Mâ pjesance, ne naprijeda,
ustavi se, pjesni mila,
evo i ti sa mnom, gleda',
u pram si se zamrsila.

Oba ćemo robovati
usred vezâ zlatnijeh žica,
i sužnji se srjećni zvati:
ja rob, a ti robinjica.

Ubiraj, diklice.

Ubiraj, diklice, dočim je proliće,
tej lijepe ružice i rano toj cviće,
i drži spomene u branju od cvića,
da kako cvijet vene, svenut će tva lita.

Mlađahna vil moja.

Mlađahna vil moja sveđ mene prikara;
jer ljubim još nju ja, sudeć me za stara;
Nu prav sud nije toj, er staros ne čine,
ni dunu oganj moj, mê bijele sjedine;
Er kô sred pepela žerava taji se,
obličja sred bijela mâ ljubav hrani se.[4])
Ja sam prem ko gora, izmeće koja plam,
zasve da izdvora pokriva snijeg nju sâm;
Ljuven sam bio mlad i ljuven po sve dni,
ljuven sam eto i sad, star vitez hrabreni.
Nemoj, mâ ljubjena, da ti sam nemio,
što si ti rumena, a što sam ja bìo,
Er drag je vjenčac svit, u ki se sjedini
ružice rumen cvit snježanijem čemini.

Počasnica.

O dikla mlada, nalij mi sada
veselja moga, vina rujnoga;
U tve zdravice, mila diklice,
da ti napije svak' najcjelije!
Ko ti napiva, ti ga celiva',
ter mu dopusti tve mile usti,
Neka znat bude, u svem razblude
jesu li draže od rujne čaše,
Ali milije vince ga grije,
ali medene usti ljubjene.

Nadgrobje gospodinu Stijepu Giorgi.

Na milos Orfeo svojijem skladnijem pjesnima
vàs pàkô priveo s nakaznim strašnima.
On smion tu pođe hude pun bijesti,[5])
lijepos svê gospoje da bude izvesti.

[4]) *hrani se*, čuva se. — [5]) *bijest*, f. bijes.

Smionstvo tve veće bi, er sinka miloga
pođe uzet na nebi iz krama[6]) rajskoga.
Bi ljubav jedina, svaki od vas kôm ljubi,
nu većma ti sina, neg'li vernu on ljubi;
Er bez nje se on vrati na ovi svijeta kraj,
tim š njim 'tje ostati, obje vas združi raj.
Ali, jaoh, poginu u Gradu[7]) nam moguća
u ocu i sinu Jaković[8]) sva kuća.
Poginu s nesreće, nu u vječnoj spomeni
tvoji znani živjet će lovori zeleni.

Vrhu kola od požude.

Vrhu kolâ od požude
lijepi vodac vodi mene
proz klisure i proz stijene,
da privratit mnome bude.
Kola konja dva potežu,
oba bijesna, oba vrla,
okom plaha, tijekom hrla,
uzdami se vijek ne stežu.
Jedan srdit i pun bijesa
munju ima u pogledu,
nozdre širi i u jedu
rži, pjeni, glavu stresa.
Drugi srne bez razloga
i ono želi samo i žudi,
na što želja svâ[9]) ga nudi,
provodiča bez inoga.
Svezan razlog nazad hodi,
a pod nogam stoji satrena
svijeh hotjenje i spomena,
samovolja ter gospodi.
Malo dánâ još vidi se,
u ke se je vratit moći;
vjekuvječne pak su noći:
ko u nje omrkne, ne vrati se.

[6]) *kram* (hram), m. dvor. — [7]) u Gradu t. j. u Dubrovniku. — [8]) Po Jakovu, ocu Stijepa Đorđića. — [9]) *svâ* mj. svoja, u značenju: njegova (prema jeziku tal.).

Svemogući Višnji Bože,
slobodi me tva dobrota,
dokli je puta od života,
er nitko ini toj ne može:
Kola skrši zle ljubavi,
tvojom uzdom konje sveži,
odriješ' razlog, srce užeži
tvôm ljubavi, Bože pravi!

Iz Đorđićeva „Derviša".

Ja sam Dedo ašik derviš,[1])
ki ti izranjen padam prid dvor;
izid', džanum,[2]) da me vidiš
i da čuješ moj razgovor —
je li sladak, ä što veliš? —
ja sam Dedo stravljen derviš!
Od repate ljepša s' zvizde
i od sunca i od zore,
punija si dike i gizde
neg'li čičak posred gore,
a sva u licu ružom captiš[3]) —
ja sam Dedo smamljen derviš!
Pobjelja si nego gruda
prem ožeta mlijeka[5]) vlaška,
ali, vajmeh, gnjevna i huda
moje od mene srce baška[6])
bez milosti svak' čas držiš —
uvrijeđen sam Dedo derviš!
A ja tebe hoću bolje[7])
neg'li život moj umrli,
nu đuzeluk[8]) tvoj me kolje
i veomi jadno prli,[9])
čim se ništa ti ne boliš[10]) —
zlovoljan sam Dedo derviš!

[1]) *ašik derviš*, zaljubljen derviš (turski kaluđer). — [2]) *džanum*, dušo! — [3]) *captjeti*, cavtjeti, cvasti. — [4]) *gruda*, f. gruda sira. — [5]) *prem ožeta mlijeka*, tek izmuzena mlijeka. — [6]) *baška*, adv. odijeljeno, separatim. — [7]) *hoću bolje*, više ljubim. — [8]) *đuzeluk*, m. ljepota. — [9]) *prliti*, žeći. — [10]) *boljeti se*, žalostiti se.

Ne ćeš da me hič[11]) požališ,
a ja za te ginem rado;
što se tužnim Dedom šališ,
slatka moja haramzado,[12])
ka ljepotom mnogom sloviš,
ja sam Dedo jadni derviš!
Od pileva[13]) draža s' meni
i od masla i od meda,
ali pogled tvoj ljuveni
smrtno bode tužna Deda,
kad ga oholo k njem obratiš —
žalostan sam Dedo derviš!
Ti si rajski melek[14]) lijepi,
koji sletje zgara s nebi,
ki me opoji i zaslijepi,
da već ne znam ništa o sebi,
er mi u srcu sveđ ti sjediš —
zanesen sam Dedo derviš!

— — — — — — — — — —

Prigrli me, mila i blaga,
pomiluj me radi Boga,
o gizdava, o pridraga
haramijo srca moga.
ka mi dušu jošter grabiš —
ja sam Dedo sužan derviš!

— — — — — — — — — —

To li ne ć' me pomilovat,
er sam Dedo siromaše,
vala[15]) ću ti dar darovat,
ki podoban jes za paše,
ako ti ga milo primiš —
milostiv sam Dedo derviš!
Sve što imam na sem sviti,
mê tekije[16]) lijepu zgradu
ja ću tebi pokloniti,
i oko nje svu livadu,

[11]) *hič*, adv. nipošto, ništa. — [12]) *haramzada*, f. đavolica, vragolanka. — [13]) *pìlâv*, piláva, m. gusto kuhan pirinač. — [14]) *melek*, m. anđeo. — [15]) *vala*, bogami. — [16]) *tekija*, f. manastir derviški.

tvoj teferič[17]) da tuj staviš —
dobrostiv sam Dedo derviš!
I to ako tebi dosta,
mâ jabuko zlatna, nije,
dat ću t' kožu kaplan-posta,[18])
kôm se rese sve delije,
da njom pendžer[19]) tvoj uresiš —
blagodar sam Dedo derviš!
Tikvica ti na dar ova,
majstorije puna svake,
kû mi hodža moj darova —
još na bradi ne imah dlake,
neg bih oglan đuzel[20]) goliš —
ljubežljiv sam Dedo derviš!
Još kašiku[21]) imam i štap —
i toj ti ću darovati!
Benum džanum,[22]) čin'mo hesap;[23])
mogu li ti već što dati,
neg ako ćeš i moj kaiš![24]) —
Praznoruk sam Dedo derviš!
Ali ašik Dedo daje
zain oldi[25]) sej darove,
za nje er ljepos tva ne haje
nit će da se meni ozove,
neg na plač moj gluha stojiš —
uhiljen[26]) sam Dedo derviš!

— — — — — — — — — —

Eto uhiljen ja se skitam
i ucviljen ja se tučem,
prid dvorom ti ja mahnitam,
skačem, plačem i jaučem
vikajući: što me moriš? —
umoren sam Dedo derviš!

[17]) *teferič,* m. vila, dvorac. — [18]) *kaplan-post,* tigrova koža. — [19]) *pendžer,* m. prozor. — [20]) *oglan đuzel,* momak lijep. — [21]) *kašika,* f. žlica. — [22]) *benum džanum,* moja dušo! — [23]) *hesap,* m. račun. — [24]) *kaiš,* m. remen. [25]) *zain oldi,* zaludu. — [26]) *uhiljen,* adj. žalostan, ucvijeljen.

Mnokrat uzmem britvu u ruku
ter izrežem vâs sâm sebe;
baka beri,[27]) koju muku
ja podnosim cića tebe,
a ti za me hič ne mariš! —
izranjen sam Dedo derviš!

— — — — — — — — — —

Plačan Dedo već ne ruča
niti veće kafu srka,
neg gologlav, bez papuča
po najvećem snijegu trka
cić plamena, kim ga goriš —
urušen sam Dedo derviš!
Samo pijem i noć i dan
ljuti šerbet[28]) mojih suza,
er se ćutim, jaoh, probadan
od ljuvenih tvih mamuza,
kîm nada mnom ti gospodiš —
izboden sam Dedo derviš!
Ja bih htio, moja draga,
cić ljubavi tve jedine,
da mi je čaša tva pašmaga,[29])
kôm bih činio tebi aškine,[30])
da me ovako ne žalostiš —
žalostan sam Dedo derviš!
Nu ako mi ć' obećati,
k tebi da me ć' ti prigrlit,
za te ću se đaur[31]) zvati,
za te rezat, za te prlit,
tač ako me obeseliš —
nesretan sam Dedo derviš!
Hain[32]) se učinih Mahumedu
rad ljèposti smijerne tvoje,
a ti ne ćeš bijednu Dedu
da se smiliš vijek, gospoje, —

[27]) *baka beri,* gledaj sada. — [28]) *šerbet,* m. medovina. — [29]) *pašmaga,* f. papuča. — [30]) *aškina,* f. zdravica. — [31]) *đaur,* đaurin, m. kaurin, nevjernik; tako zove Muhamedovac čovjeka druge vjere. — [32]) *hain,* m. nevjernik.

zač mi ovi zulum činiš?
ja sam Dedo gnjevan derviš! —
Đafir[33]) dušman sad mi jesi,
pokli bi mi vâs trud zaman,
koji meni, bre kalpesi,[34])
neharnostim plati taman!
Već je Dedo benden đitmiš[35]) —
jedovit sam Dedo derviš!

Proklet svaki čovjek da je,
ki se u žensku glavu uzda,
ka za ljubav hič ne haje;
zato Dedo volju obuzda',
dokle bolje ti promisliš —
slobodan sam Dedo derviš!

Već za tebe ne uzdišem,
dušu mi si ogriješila,
veće te se kurtališem,[36])
bre veće mi nijesi mila;
idem na te dozvat' teptiš[37]) —
rasrčen sam Dedo derviš!

Iz Menčetićeve „Trublje slovinske".

Zaletje se iz sjevera
na sunčanom kolu Slava,
š njom glas vedri prostrije pera
dubrovačkijeh put država.

Zamnije u slavi svaka strana,
njih došastja srećno u vrime,
od Zrinskoga dočim bana
ču se glasit slavno ime.

Svaka čeljad, vrsta svaka
krajičnika glasovita
svud klikuje za junaka
među prvijem poglavita.

Tim moj jezik tve kriposti
glasit smion ako ustaje,
slavni bane, smijenstvu prosti,
tva dobrota velika je.

Ti, sjeverna zvijezda, sini,
more brodeć mâ plav mala
ne izgubi se u pučini
neizmjernijeh tvojijeh hvala.

Dosle smišljah tvoja djela,
sad ih pjevat meni je trijebi,
nu što je miso mâ začela?
Prije bih zbrojio zvijezde s nebi,

[33]) *đafir*, adj. nevjeran. — [34]) *kalpesi*, varava. — [35]) *benden đitmiš*, propao je. — [36]) *kurtalisati se*, izbaviti se, osloboditi se. — [37]) *teptiš*, prijeki sud.

nego neizbrojni broj tve hvale
ja bih mogo pribrojiti;
pribroj prvo morske žale,
tko tve slave ište izrijeti.

Bane Petre prihrabreni, —
u komu se združa ujedno
u velikoj dici i scijeni
pamet znana, srce vrijedno.

Ti, knjižniče, sâm dostojno
strašni uz romon trublje vrle
uzdigo si ime bojno
na visine neumrle.

Lijepe sreće, srećna bitja,
komu je dano po sve vike
dalek stati od zabitja
pod sjen tvoje lovorike!

Ne straši se od bremena[1])
ni zavidi ničijoj slavi
oni,[2]) čija uspomena
u pisma se tva postavi.[3])

Znanja od tvoga kako prima
zakon zemlja, koju vladaš,
tako oružjem i pjesnima
smrt s životom, kô hoć, skladaš.

U krug svijeta svud okolo,
gdi dan svane, gdi opet gine,
slovinski si zvan Apolo,
Marte od sve pokrajine.

Tvoga imena, tvoje od sjene
trepti istok, svak' se boji,
i tva krijepos tê je od scijene,
da kraljevat svijet dostoji.

Koje vojske od istoka,
ke li sprave nesmiljene
na trenutje tvoga oka
bješe u čas potlačene!

Na pogubu turskijeh krajâ
inostrane pute probi,
zemlju oplijeni ljuta zmaja:
dođe, vidje, sve pridobi.[4])

Od ropstva bi davno u valih
potonula Italija,
o hrvatskijeh da se žalih
more otmansko ne razbija.

Pače sama tvâ desnica
silu ustavi, tijek zaklopi,
da nevjerna poplavica
sve krstjanstvo ne potopi.

Eto i sad zmaj oholi
vâs ognjevit glavu uzdiže,
kobnijem krugom da okoli[5])
tvrđu novu od Kaniže.

Tko da se opre? Ko da smije
okom zgledat sprave hude,
ako tvoga mača nije,
da ju obrani i zabljude?[6])

[1]) *bremena*, vremena. — [2]) *oni*, mj. onaj. — [3]) *u pisma* t. j. u književna djela. Petar Zrinski izdao je knjigu „Adrianskoga mora sirena" (Mleci, 1660.); u njoj se uz niz lirskih pjesama nalazi heroičko-romantični ep „Opsida sigetska", u kome se slavi Nikola Zrinski i njegovi sigetski junaci. Pomenuta knjiga nije izvorno djelo Petra Zrinskoga već prijevod madžarskog djela njegova brata Nikole Zrinskoga „Adriai Tengernek Syrenaia" (Beč, 1651.). — [4]) *dođe, vidje, sve pridobi*, prema latinskoj Cezarovoj: Veni, vidi, vici. — [5]) *okoli*, opkoli. — [6]) *zabljusti*, zabljudem, sačuvati.

Ti s prsima punijem smijenja,
snažnom rukom i pameti
od turskoga nastupljenja
možeš tvrđu sam oteti.

Pođ', bojniče, pođ' zaprijeći
put udesni kletoj srdi,
tijek ustavi, glavu smeči,[7])
u slobodi puk utvrdi!

Nebo je s tobom, i zamani
hudovjerstvo svega svijeta
na te srne, čim te brani
Bog od vojskâ i od osvetâ.

Čuj, Hrvatska pokrajino!
Pače vâs svijet neka sliša,
što obećava sad istino
nebo, i mene rijet nadiša:[8])

„Vidim, smrtnom u bljedilu
turski mjesec gdi zapada,
za uvijek stati u tamnilu
i ne isteći već nikada.

Zrinsko sunce njega tjera,
u istoku da pogine,
da se utopi š njim nevjera
Crna mora sred pučine.

I ako utopi Farauna
Mojze u moru Crljenomu,
bit će utopit čâs potpuna
cara u moru sad Crnomu.

Vidim, bojne sred potjere
gdi stijeg carski po tleh pada,
gdi se drugi s križem stere
vrh bijeloga Carigrada.

Cesarovijem tu pod krilom
ban će čestit stolovati,
ban imenom, a kralj dilom[9])
podložni će puk vladati!"

Ja narekoh, što ima biti,
a ti nastoj, slavni bane,
da se budu ispuniti
zgode od mene naricane.

Tva svijes znana tebe uzvisi
vrh svijeh časti svijeta ovoga,
o tvom svjętu diha i visi
narod puka hrvatskoga.

— — — — — — — — —

18. Junije Palmotić.

Junije Palmotić rodio se god. 1606. u Dubrovniku od oca Džora i majke Uršule, iz porodice Gradićâ; po majci bio je rođak Ivanu Gunduliću. Učio je kod isusovaca u rođenu gradu. Kako je pjesniku rano umr'o otac, nastojao je oko njegove odgoje ujak mu Mihail Gradić, patricij dubrovački, koji je preveo s latinskoga tragediju „Crispus", što ju je napisao isusovac Bernardin Stefanio. Junije Palmotić vršio je neke državne službe, ali najviše se bavio književnim radom; on je uopće najplodniji dubrovački pisac. Umr'o je god. 1657.

[7]) *smêčiti*, smêčim, zgnječiti. — [8]) *nadiša*, nadahnjuje. — [9]) *dilom*, djelom.

Palmotić je lirik, epik i dramatik. Lirika njegova prigodna je i nabožna. Prigodne pjesme je pjevao i na latinskom jeziku. Kao epik ostavio nam je *Kristijadu* (Rim, 1670.), veliki religiozni ep u 24 pjevanja, u kome se opijeva život i smrt Hristova. To nije izvorno djelo, već prijevod čuvenoga latinskog epa „Christias" Marka Girolama Vide iz XVI. vijeka. Palmotićev je prijevod vrlo slobodan; on je šest pjevanja latinskog epa u heksametrima okrenuo u osmerce i stvorio 24 pjevanja. Pjesnik je „Kristijadu" posvetio švedskoj kraljici Kristini, kćerki Gustava Adolfa, koja je s protestantizma prešla u katoličku crkvu, odrekla se prijestolja i živjela u Rimu, gdje je kumovala osnutku književne akademije „Arkadije".

Najveći su dio Palmotićeva književnoga rada drame. On uzimlje građu za svoje drame: 1. iz djela starih klasika, ponajviše iz Ovidija i Vergilija; 2. iz romantičkih talijanskih epa, „Oslobođenoga Jerusolima" od Tassa i „Bijesna Rolanda" od Ariosta; 3. samo za jednu dramu, i to za „Pavlimira", crpao je građu iz Kronike popa Dukljanina i dubrovačke legende o sv. Ilaru.

Iz djela starih klasika uzeo je Palmotić građu za najveći dio svojih drama. *Atalanta*, pastirska igra u 3 čina, obrađuje priču iz Ovidijevih „Metamorfoza" o Atalanti, što je obećala ruku onome, koji bude brži od nje, i o Hipomenu, koji je u trkiji preteče bacivši tri puta po jednu zlatnu jabuku, za kojom se ona pomami i tako zaostane. *Natjecanje Ajača i Ulisa*, dramska scena u 1 činu, potječe također iz „Metamorfoza", a *Elena ugrabljena*, drama u 3 čina, iz Ovidijevih „Heroida". Iz Vergilijeve „Eneide" crpao je građu za *Laviniju*, dramu u 3 čina, i za *Došastje od Eneje k Ankizu*, dramu u 5 činova. Prema djelima kasnijih neznatnijih staroklasičkih pjesnika rađene su dvije drame u 3 čina, i to *Akile* i *Ipsipile*. Sva su ta djela *klasičkomitološke tragikomedije*, a jedina je „Atalanta" *pastirska igra*, i to posljednja u dubrovačkoj književnosti.

Iz talijanskih romantičkih epa uzimao je Palmotić građu za *romantičke tragikomedije*, što ih je on iza pokušaja Gundulićeve izgubljene „Armide" prvi razvio u dubrovačkoj književnosti. U Tassovu „Oslobođenu Jerusolimu" našao je Palmotić predmet za svoju *Armidu*, dramu u 3 čina, kao i Gundulić, a u Ariostovu

„Bijesnom Rolandu“ za *Alčinu*, dramu u 5 činova. Pored toga napisao je Palmotić tri *narodne romantičke tragikomedije: Danicu*, dramu u 5 činova, kojoj je građa uzeta iz Ariostova epa, ali je radnja prenesena na bosansko-dubrovačko zemljište, pa *Captislavu*, kojoj je nastavak *Bisernica*, jednu i drugu u 5 činova. Obje te drame također su lokalizovane na domaćem tlu, a radnja im je što neposredno uzajmljena, a što građena prema epizodama iz Ariostova epa.

Pavlimir, drama u 3 čina, jedino je Palmotićevo djelo građeno prema domaćim izvorima, na osnovi pričanja Kronike popa Dukljanina i dubrovačke legende o sv. Ilaru. Pop Dukljanin priča o slovinskom kralju Radoslavu, kome je vlast ugrabio sin Časlav. Radoslav pobježe sa družbom u Rim, gdje mu se rodio sin Petrislav, a taj je imao sina Pavlimira, kojega kasnije slovinski banovi pozovu na prijestolje njegova djeda Radoslava. Palmotić je u svojoj drami prikazao Pavlimira, kako sa družinom dolazi iz Rima do dubrovačke obale, gdje se iskrca i na mjestu staroga rimskog Epidavra osnuje novi, slobodni grad Dubrovnik, a Slovinci ga okrune kao svoga kralja. „Pavlimir“ je najoriginalnije i najvrednije Palmotićevo pjesničko djelo, a svrha mu je rodoljubna, jer pjesnik hoće njime da proslavi osnutak i slobodu svoga rođenoga grada.

Palmotićeve su drame prikazivane od triju družina: *Orlovâ, Smetenijeh* i *Ispraznijeh*. Prve od njegovih prikazivanih drama jesu: „Atalanta“, koja je iznesena god. 1629., dakle godinu dana nakon Gundulićeve „Dubravke“, i „Pavlimir“, koji se prikazivao god. 1632.

Palmotić je iza Marina Držića i Ivana Gundulića posljednjí veliki dubrovački dramatik. S „Atalantom“ on završuje dubrovačku pastirsku igru, koja je najljepše cvjetala u XVI. vijeku. Veći dio Palmotićevih drama jesu klasičkomitološke tragikomedije, što ih je potpuno razvio već Gundulić, ali među njima je ipak znatna razlika: Gundulićeve su drame renesansne, a Palmotićeve su i uz svoj sadržaj iz klasičke mitologije moralno tendenciozne u duhu protivureformacije. Najveća je Palmotićeva zasluga, što je potpuno razvio romantičku tragikomediju i prvi stvorio narodnu romantičku dramu, u čemu na žalost nije imao znatnijih nastavljača.

Iz Palmotićeva „Pavlimira“.

Činjenje prvo.

SKAZANJE PRVO.

Tmor, Snježnica, kralj Strmogor, skup vila i vilenika.

Tmor:

O Sniježnice,[1]) drûgo hitra,
koja kroz moć krepku i jaku
za mnom letiš brža vitra
po ovijeh stranah u oblaku,

gdi kada se sastanemo
sjedinjeni u ljubavi,
zlijem godinam zemlju tremo
na sramotu od naravi,

narugana toli ovako
oblas naša treskovita,
kôj se klanja silni pako,
ima ostat pridobita?

To li je zgara odlučeno,
da sred ovijeh oštrijeh stijena
naše je ime pogrđeno
i splesana naša scijena?

I zamani s noćnijem strahom
kralj Strmogor, ne bez smeće,
kon[2]) jezera pod orahom
vilovito skupi vijeće;

[1]) U „Pavlimiru“ glavni su pokretači dramske radnje nadzemska bića, vilenici i vilenice, zloduhe poganske sile, što se bore protiv osnutka kršćanskog Dubrovnika na razvalinama rimskoga grada Epidavra. Tri su glavna takva lica: Strmogor, Tmor i Snježnica. Strmogor, kralj vilenika, bit će izmišljeno ime; Tmor je personifikacija tmore t. j. mračna i natmurena kišovita neba, a vilenica Sniježnica, drúga Tmorova, personifikacija je planine Sniježnice u Konavlima kraj Dubrovnika. Ostali su vilenici i vilenice: Kovač, Vitoš, Čemernica, Zelengora i Kunovica, kojih su imena također izvedena po imenima gora, koje se zamišljaju kao prebivališta poganskih zlih duhova. Kovač-planina, visoka 1405 m, jedan je ogranak gorja među Čehotinom, Drimom i Limom. Vitoš je brdo, koje se diže do 2300 m. uvis, u Bugarskoj; Čemernica je planina u Bosni blizu Visokoga; Zelengora je ogranak visoke gore Treskavice u Bosni; a Kunovica je golema i strma gora u Staroj Planini. —
[2]) *kon*, praep. kod.

vilovito vijeće, u komu
naredbe nam dâ obilne,
da dignemo proć hudomu
Pavlimiru vjetre silne?

Snježnica:

Prem je ovo mjesto i vrijeme,
Tmore, druže moj primili,
u ke smo se mi ročili
jošte u vijeću sastat š njime.

Ali već noć tmasta i sinja
svê prid zorom mrâke krije,
a družba nam još vilinja
doletjela ovdi nije.

Strmogor:

O hrabrene dike moje,
kijeh svudi je čâs i cijena,
od kojijeh se tresu i boje
veličanstva sva pakljena!

Znate, kako prednjijeh dana
zli Pavlimir pun slobode
put slovinskijeh bješe strana
počeo brodit morske vode.

On vlas[3]) ištuć djeda svoga,[4])
ki zatjeran jur daleče
iz kraljestva slovinskoga
u države rimske uteče,

doć imaše u ove kraje,
za poplesat našu diku,
za dat nami gorke vaje,
ki ne htijahu pristat viku:

po došastju er njegovu
nebo prijeti s našijem jadom
oštru od Lava[5]) stijenu ovu
uresiti tvrdijem gradom,

[3]) *vlas,* f. vlast. — [4]) *djeda svoga,* t. j. kralja Radoslava. — [5]) *Làvi,* m. pl. od latinske riječi: labes, is, f. survina, strma stijena. Tako se zove stijena kraj mora, na kojoj je utemeljen grad Dubrovnik.

krstjanska u njem neka vira
(ah, da se ovo vijek ne zgodi!)
neumrla posred mira
cavti sveđer u slobodi.

Veće vidjeh strahovite
rimske plavi teć vesele,
klisure ove strmenite,
mirnijem pukom da nasele;

veće vidim, gdi se opire
našoj sili kralj nepravi,
i u tvrde kupi mire[6])
puk raspršan po dubravi;

puk, ki ostavi svoj grad stari
Epidavra,[7]) koga od prije
mrazni Goti i gusari
oboriše od Libije.

Stare mire zaman strti
nastojasmo, kad bi sada
nikli iz njih praha i smrti,
srećnijega porod grada.

Tijem da ljutoj ovoj rani
lijek podoban dat se bude;
prije nego se rasprostrani,
da joj cknjenja[8]) ne naude,

o Snježnice! rijeh, o Tmore!
kojijeh uspe svijetla slava
na visoke dvije gore,
ke su blizu oštrijeh Lava,

[6]) *mir,* m. zid (lat. murus). — [7]) *Epidavar,* m. rimski grad Epidaurum na poluotočiću, gdje danas stoji Cavtat, koji se u srednjem vijeku zvao Civitas vetus (Stari grad). Epidaurum spominje se prvi put god. 47. prije Hrista, kad ga je uzalud podsjedao M. Octavije, a posljednji put se spominje u dva lista pape Grgura I. (590.—604.). Kad su u VII. vijeku Hrvati osvojili Dalmaciju, pokorili su i građane Epidavra te ih prodali u ropstvo. Oni, koji su se spasili, osnovali su nedaleko od Epidavra novi grad na Lavima (lat. labes), strmoj pećini, što se spušta k moru. Novi grad zvao se Ragusium, a kad je i u njem latinskog žiteljstva nestalo, prozvan je Dubrovnikom po šumi, što se u davno doba prostirala na podnožju visoke gore sv. Srđa, kud se grad raširio (isp. st. slov. ДѪБРЪ u dubr. pisaca dub = drvo). — [8]) *cknjenje,* n. kašnjenje, docnjenje.

*

u onu jamu teć'te hrli,
Vjetrnica ka se zove,
posred koje vjetri vrli
drže stane sveđ njihove.

Vojsku od vjetar[9]) punu gnjiva
podignite, da navali
na zle plavi, ke protiva
gredu[10]) vječnoj našoj hvali.

Svaku od njih da porazi
rasrčeno s vjetrim more,
svakom od njih da zajazi
valovite svê ponore.

Hudom kralju, vrh svijeh ljudi
žalostive ki nas čini,
grob srdito more budi,
a duh viku ne počini.

Sva njegova uspomena
sred utopne morske strane
pokopana, podušena
u zabitju[11]) da ostane.

Sad skupljeni mi smo odi,
vjerni moji, da čujemo,
kako poso naš prohodi,
da se vladat bolje umijemo.

U početku štete tjerat
vladoca[12]) je mudra djelo;
trudno je tešku zlu se opirat,
koje bude uzrastjelo.

O Snježnice, hitra vilo,
o pametni Tmore znani!
Kažite nam, što je slijedilo,
i kako smo poslušani?

[9]) *vjetar*, gen. pl. mj. vjetara, vjetrova. — [10]) *gredu*, idu. — [11]) *zabitje*, n. zaborav. — [12]) *vladoca*, stegnuto mj. vladaoca.

Sniježnica:

Netom tvoju riječ hrabrenu,
primogući kralju, čusmo,
pospješno se u studenu
Vjetrnicu mi sunusmo.

Vrla vojska od vjetara
na riječ našu skoči gnjivna,
da pogubi, da pohara
čeljad, ka su nam protivna.

Sve što oblaka crnijeh leti,
zlijeh valova sve što raste,
sjedini se, za proždrijeti
zlobna jedra, plavi tmaste.

Na šaptanje naše jako,
koje suncu zrake otima,
vjetri, more, nebo i pako
sastaše se suproć njima.

Ali sve to bi zamani:
eto iz naše otet ruke
Pavlimir se kralj sahrani
posred Gruža,[13]) mirne luke.

Plavi su ine, mnim, razbijene,
s jednom samo on dopliva,
i spravlja se na ove stijene
doći nami suprotiva.

Nu k ovomu što se kraju
živ doskito vitez hudi,
odi, o kralju, ne pristaju
jadoviti naši trudi,

nego jošte satrenoga
Epidavra puk nepravi
pustinjaka vuhvenoga[14])
svetkovinu danas slavi;

[13]) *Gruž*, m. mjesto i luka dubrovačka, nešto sjeverozapadno od grada. — [14]) *vuhven*, adj. lukav, prijevaran. — Pustinjak t. j. sv. Ilar (Hilarion). Rodio se god. 291. od neznabožačkih roditelja u Tabathi u Palestini. Pokrstivši se provodio je pustinjački život u Palestini, kasnije u Misiru, odakle prijeđe u Siciliju, a onda u Dalmaciju, gdje je živio kao pustinjak u jednoj spilji

pustinjaka, po kom pasti
jur vidjesmo huda zmaja,
težak biljeg naše vlasti,
strašan poraz ovijeh kraja.

Strah me, iz ove svetkovine
da ne nikne naša šteta.
Svijes mi trne, srce stine,
što mi njeko zlo goneta.

Strmogor:

O kreposti carstva moga,
nitko se od vas ne pripada':
od udarca vijek prvoga
u dubravi dub ne pada.

Skup vilenika:

Mi se, kralju vedri i slavni,
ne bojimo, ni strašimo,
pače željni i pripravni
svi na volju tvu stojimo.

Gleda', tvoja vlas velika,
koja slijedi tebe sila
glasovitijeh vilenika
i poznanijeh hitrijeh vila!

Eto znana Čemernica,
mudri Kovač, Vitoš sijedi,
Zelengora i Toplica
slijede tvoje zapovijedi.

Nu ti hitre Kunovice,
koju slijede izabrane
s vilenicim vilenice,
ke Planinu Staru[15]) brane.

---

kraj Epidavra i tvorio čudesa. Legenda priča, da je izbavio taj kraj od grdne zmijetine, koja je prcždirala stoku i ljude (lat. b o a, ae, f. zmija; u Palmotića: zmaj V o a s). Svetkovina sv. Ilara slavi se 21. listopada; na taj dan događa se čin „Pavlimira". — [15]) *Stara Planina* ili B a l k a n zove se gorje, što se proteže od doline Timoka do Crnoga mora, a dijeli podunavsku Bugarsku od visočina sofijskih i od nizinâ stare Trakije. U srednjem vijeku nazivalo se to gorje grčki H a i m o s, latinski H a e m u s.

Družba ova krepka i jaka
svem bi svijetu odoljela,
a negoli kralja opaka
suprotivne sprave smela.

Vrle Gote i Slovine
mi digosmo jur, da zbiju
sve Rimljane i Latine
u primorsku Dalmaciju,

a ne ćemo sada moći
hitrijem znanjem bistre svijesti
maloj družbi vrha doći,
i njihove sprave smesti!

Strmogor:

Nije dostojno svikolici
suproć njima da stupimo,
samo Tmoru i Sniježnici
oblas našu ostavimo.

Sami su oni krepci i jaci
obraniti našu smeću,
i da se ovi ljudi opaci
iz dubrave ove izmeću.

Tijem na vaše stare stane
vi se ostali odijelite,
i s bistrinom svijesti znane,
što ima unaprijed doć, pazite.

Ti Sniježnice sama i Tmore
mješte inijeh pomnju ima'te,
hude naše da zlotvore
poplesate i sharate.

Tmor:

Slavni kralju, neka je nami:
ne će u zahod sunce pasti,
dokle našijem prijevarami
ne osvetimo tvoje časti.

Pokli[16]) oholo gnjevno more
zloga kralja ne dostignu,
valovite zasve[17]) gore
suprotiva njemu dignu;[18])

strašivije na nj valove
na suhu ću ja poždeći,[19])
iz države mirne ove
neka bude ružno uteći.

Mjesta ovega sve mještane
u sumnju ću postaviti,
da je on došo ove strane
pod vlas svoju podložiti.

Silnijeh Gota staru plijenu
spomenut ću njih slobodi,
i da zli kralj po plemenu
od njihove krvi ishodi,

neka zemlja sva sumnjiva,
zasve život vodi u miru,
podigne se suprotiva
nemilosnom Pavlimiru.

Sniježnica:

Ja tve, Tmore, hvalim svjète,
ne može se njima oprijeti;
nu da u gore jošte štete
bude upasti kralj prokleti,

ja ću činit, da na njega
građani se svi nabune
od Trebinja, sred kojega
bosanski se kralji krune;

od Trebinja, koje sebi
ime nosi slično dilu,[20])
er u svomu hrani krilu,
što je bojnom bjenju trijebi.

---

16) *pokli*, conj. jer, budući da. — 17) *zasve*, makar, premda. — 18) *dignu*, dignem (t. j. dići ću). — 19) *poždeći*, poždenuti, pognati. — 20) *dilu*, djelu t. j. ime Trebinje pjesnik izvodi od toga, što u njemu ima svega, što treba za boj (što je „bjenju trijebi“).

Njih i Vlahe njim susjede,
ki ne znadu još, da iz Rima
neprijatelj zlobni grede
za kraljevat Slovinima,

lasno ćemo podignuti,
kad im damo razumjeti,
da gre s mora gusar ljuti,
tešku plijenu ki im prijeti.

Kad uzbunom mjesta ovoga,
što njegove nijesu osude,
dio puka slovinskoga
suprot sebi vidjet bude:

sumnju imajuć, da za kralja
njegovi ga primit ne će,
iz ovezijeh tja zemalja
pun gorkoga straha uteć će.

Strmogor:

Pođ'te, pođ'te, vjerni moji,
moje dike glasovite,
sva čâs u vas naša stoji,
čuvajte je i branite.

Drž'te od smeće sve načine
suprotiva hudijem spravam:
oblas moje veličine
svukoliku vami davam.

Tmor:

Pokli naš kralj, mâ Sniježnice,
na mjesto nas svoje stavi,
ti put plodne Trebinštice[21])
pospješno se poć pripravi.

Sve Trebinje suproć njemu
užež' hrla, pak se suni
i podložna mjestu ovemu
sela i kraje sve nabuni.

---

21) *Trebinštica*, f. rijeka u Hercegovini, koja se danas zove Trebinjčica.

U prilici od pastijera
ja ću uhoda odi ostati,
jeda zlobni kralj se istjera,
sa svom snagom nastojati.

Snilježnica:

Bjež'mo, evo Pavlimira,
koga ohola družba prati,
ne mogu ga od nemira
ja u obraz pogledati.
Naša sila huda i prika
u jedno se sva sastani,
od hudoga protivnika
da nas bljude i obrani.

Pavlimir, unuk slovinskoga kralja Radoslava, krenuo je iz Rima i spasavši se za noćne bure, što su je protiv njega podigli zli dusi, dolazi s družbom na slovinsko tlo, upravo gdje je nekoć stajao rimski grad Epidaurum, da sjedne na prijestolje slovinskijeh naroda. On šalje svoje mornare na gore, da motre, ne vidi li se gdje na moru koja od devet lađa zaostale njegove družbe, a sâm gleda, kako se u dubravi sakupila družba pastirâ, jer danas se slavi dan sv. Ilara, koji je pogubio zmaja Voasa. Tim čudom pomrča slava poganskih bogova i poče se širiti kršćanstvo. Uto dolazi i Margarita, nećakinja svetoga pustinjaka Srđa[22]), sa družbom pastirica, da u dubravi s pastirima slave svetkovinu sv. Ilara.

Činjenje drugo.

Pavlimir se zaljubio u lijepu Margaritu, a i njegova družina radosna je, što je tu našla čeljad blagu i plemenitu, potomke nekadašnjih građana Epidavra, što ih je pokrstio sv. Ilar. Pavlimir ima na umu sagraditi ovdje grad i vjeriti svoje drugove za drûge Margaritine. Pustinjak Srđ upoznavši Pavlimira poziva njega i družbu u svoju spilju, gdje je nekoć živio sv. Ilar i u kamenu izradio kipove, koji prikazuju budućnost novoga grada Dubrovnika. Međutim paklene sile izvode sve svoje namjere, da osujete osnutak kršćanskog Dubrovnika.

[22]) *Sv. Srđ* (Sergius), pustinjak, zaštitnik grada Dubrovnika u najstarije doba, dok je od X. vijeka zaštitnikom grada sv. Vlaho. I danas se gora, kojoj se na podnožju razvio Dubrovnik, zove Srđ.

SKAZANJE ŠESTO.

Tmor i Snilježnica.

Tmor:

Sreća je naša po prav htjela,
o Snilježnice, mâ ljubavi,
da si se ovdi sa mnom srela,
gdi me jutros ti ostavi;
tim mi spovjeđ, drûgo mila,
naši posli kô[23]) prohode?
Ke si zemlje nabunila?
Ke si smela ti narode?

Snilježnica:

Kô se od tebe, Tmore, odijelih,
sa svijem srcem nastojeći
naše odluke da po djelih
svršene se budu reći,
pomna, skrovna i najpreče
u smrdeću pođoh spilu,
u tmastomu koje krilu
sumporana voda teče;
sumporana voda, koju
nemilosni dusi pjene
u pakljenom nepokoju
s Flegetonta[24]) rijeke ognjene.
Od nečistijeh tu nakazni,
kijeh vlas naša silno kune,
činih donijet kroz drum jasni
kletu glavnju[25]) od pobune,
pak usionom namazana
mastim,[26]) ka je čudne moći,
hrlo uzjahah ovna vrana,
ki iz tamne dođe noći.

[23]) *kô*, adv. kako. — [24]) *Flegeton*, m. lat. Phlegethon, m. ognjena rijeka u podzemnom svijetu. — [25]) *glávnja*, f. veliko drvo, što se loži na vatru. — [26]) *mastim*, instr. sing. mj. masti.

Na ovnu ovemu pokrivena
leteć crnom u oblaku,
kô je običaj naša općena
po noćnomu letjet mraku,

na Babu[27]) se spustih rijeku,
i vrgoh se strmovrata,
gdje najjače vode teku
sred plahoga kolovrata.

Ustavi se smiona voda
na mê riječi vilovite
i put lastan meni poda
kroz ponore jazovite.

Ja po tmastijeh leteć jazih
uz pukline, uz litice,
u jedan se čas upazih
nakraj bistré Trebinštice.

Tu, da miso naša jaka
steći bude vjeru veću,
priobražena i od ulaka[28])
uzeh sliku i odjeću;

ne činih se dobro čuti,
a užegoh taj čas plahe
Trebinjane na boj ljuti
i susjede njima Vlahe.

Tmor:

Njih nabunit nije stvar mučna,
bivši ona vrsta od ljudi
nabunljiva i naučna
na privare naše svudi.

---

[27]) *Baba,* f. u slavenskim zemljama ime mnogih gora i gorskih bîlâ. U Hercegovini među Gackim i Nevesinjskim poljem uzdiže se do 1550 m visoka Baba planina. U slavenskoj mitologiji Baba je personifikacija mračna i oblačna neba uoči kiše. Slaveni su u mraku zamišljali ženu, koja uzroči kišu, pą se na pr. kod Hrvata i kod Čeha zove bablji kut (češki: babí kout) ona strana horizonta, s koje obično dolazi kiša. — U „Pavlimiru“ Baba je neka podzemna rijeka. — [28]) *ulak,* m. glasnik, telal.

Snježnica:

Taštijem strahom poharana
donijeh glase njim neprave,
da gre gusa nepoznana
žeći i plijenit njih države,

i ako nije njih požuda,
u zlo upasti od svijeh gore,
da oružani odasvuda
hrlo budu doć na more.

Muke, stoke, djecu, žene,
strašiv stavih njim prid oči.
Na glas ove uspomene
svak' na oružje gnjevan skoči.

Od pobune glavnja ognjena
čini, da se svi poplaše,
ka mi u ruci neviđena
sione[29]) iskre izmetaše.

Kô ih vidjeh punijeh smeće,
i da njihov plam srditi
bez velike sile ne će
nijedna voda ugasiti:

po svijeh župah mjesta ovoga
hrlo stupaj moj upravih,
tere glasom zlijem svakoga
u veliku smeću stavih:

nije Vlaha ni pastijera,
ki je čuo mê besjede,
odi oružan ter ne grede,
zlobni gusar da se istjera.

Malo, pak ćeš pun bljedila
rukom tegnut,[30]) kralju hudi,
kô progoni naša sila,
poplesat ju koji žudi!

---

[29]) *sione,* mj. silne. — [30]) *tègnuti,* tègnêm, taknuti, dirnuti.

Tmor:

Vele izvrsnijem putom hodi
naša sprava po mom sudu;
u toliko ni ja odi
danas nijesam stô[31]) zaludu.

Ali je trijeba bilo meni
proć s načinim prem hitrima,
budući mi Srđ vuhveni
vazda bio na očima;

Srđ vuhveni, sa svom moći
našoj sili ki se opire,
i hoće nam vrha doći
i čas splesat naše vire.

Snježnica:

Tej zlostari[32]) riječ opaka
ne da, da se puk privari
lažom našijeh taštijeh čari:
mórâ, uroka, vukodlaka;

naše vile od planine,
kijem varamo čeljad ludu,
pustolovice, upirine
prid njime su sve zaludu.

Tmor:

Na sramotu ja njegovu
na dan ovi svijem veseo
svukoliku čeljad ovu
sumnjivijem sam strahom smeo.

U miso sam stavio njima,
od šta se oni često boje,
da je Pavlimir došo iz Rima
smesti davnje njih pokoje;

da na stražu svê slobode
stave pamet, oči otvore,
da od velike stan gospode
njim koristan bit ne more.

[31]) *stô* mj. stao (stajao). — [32]) *zlostar*, f. ružan starac (podrugljivo).

A uzdignu laži moje
Margarite vile vira,
ku zli dundo vjerio je
za zlobnoga Pavlimira.

Vjera im ova teško poda
sred besjeda mojijeh sumnjiti,
da prćija njih sloboda
nemilom će kralju biti.

Mrmorit su svi počeli
suprotiva kralju kletom;
ima ovi dan veseli
s kôm velikom dospjet štetom.

Nu da zli kralj sa svijeh strana
zameten se vȁs upazi,
prije neg buna od mještana
izagne ga i porazi,

od druga ću ja njegova
Krstimira uzet sliku,
adrijanskijeh ki valova
za njim brodi silu priku.

Nesrećni ću glas mu dati,
da je njegova družba mila,
što ne umijemo još ni znati,
u moru se potopila;

sam ja da sam gnjevne vale
i srdito more prijeko,
na pustošne vržen žale,
sa zlom dušom jedva uteko.

Slika drûga ljubjenoga,
koga on vele gleda i cijeni,
od govora bit će moga
dobar svjedok, neka je meni.

Snježnica:

Dobra tvoja ta je odluka,
nu moj život miran nije,
dokle ista moja ruka
zloga kralja ne ubije.

Zato uputi ti se veće,
kô si u srcu namislio,
zlobnoj gusi zle dat smeće
kroz pogubni glas nemio;

ja ću ostat odi sama,
radi posla da ovoga
iz paklenijeh činim jama
glavnju donijet sna smrtnoga:

njom ću njemu neviđena
činit smrtni san zaspati,
i ovijem nožem nesmiljena
pogubit ga i zaklati.

Tmor:

Ti ostani, ja ću poći;
ni jedne varke ne pustimo,
da zlobnoga naše moći
neprijatelja pogubimo.

SKAZANJE SEDMO.

Snježnica i nakazni pakljene.

Snježnica:

Pokli ja sam odlučena,
da mû miso s djelim združim;
raspršana, raspletena,
stresam prutom, zemlju kružim,

lijevom nogom bosonoga
u strašivi krug ulazim,
put zapada triš[33]) mrkloga,
triš na istok jasni pazim.

O nakazni strahovite,
da izvršim mû požudu,
iz pakla mi donesite
sna smrtnoga glavnju hudu!

[33]) *triš*, triput.

Jošte cknite?[34]) Još krsmate?
Zlobni dusi, još vas nije?
Ali od mene vi čekate
kletve i riječi strašivije?

Sad, sad ako ne dođete,
jedovita i rasrčena
ne zatajah strašna imena,
od koga se svi tresete!

Nakazni:

O gospođe naša davnja,
pusti ognjene srdžbe tvoje:
nosi ti se kleta glavnja,
na zapovijed tvoju evo je.

I ako ć', da te mi slijedimo,
zapovjeđ' nam i naredi;
svi čekamo, svi žudimo
tve moguće zapovijedi.

Snježnica:

Za sada mi, dusi vrli,
ne služite za stvar inu;
vratite se opet hrli
u pakljenu strašnu tminu.

Gorim, sva sam jedovita,
prika i vrla izvan mire,
od krvi me žeđa hita!
Gdje si, hudi Pavlimire?

Goruštu ću žeđu moju
tvojom krvim[35]) ugasiti.
Što već pazim, što već stoju[36])
ter ga ne grem poraziti?

Ali eto zli kralj grede
i š njim moj Tmor, pun poraza.
Hitro ti je tuđa obraza
on lažive uzeo izglede:

[34]) *cknuti*, kasniti, docniti. — [35]) *krvim* (iz dubr. narječja), mj. krvi, krvlju. — [36]) *stoju*, stojim.

po hođenju, po prilici
Krstimir je pravi vidjet.
Njega paze svi bojnici;
Pavlimir je počeo blijedjet.

Mjesto mu ću podat, neka
primi sada gorke muke
taštom lažom glasa prijeka,
pak ću izvršit mê odluke.

Tmor javlja u prilici Krstimira Pavlimiru i njegovoj družini, da je more progutalo ostalih devet lađa i svu družbu, a jedini se on iz brodoloma spasao. Uto upravo dođu i glasovi, da se podigla buna, jer se pronio glas, da je Pavlimir došao kao gusar sa svojom družbom, da narodu otme slobodu. Pavlimir morao se sa svojima skloniti na lađu, gdje su svete moći, prevezene iz Rima, u koje se jedino uzda, pa će se s lađe braniti protiv pobunjenih.

SKAZANJE JEDANAESTO.

Margarita, Dubravka i skup vila.

Margarita:

Ah, nesreće ljute moje!
Što bi ovo, vajmeh meni?
Dijelio se, pobjego je
moga srcâ kralj ljubjeni!

Ah, nemila česti prika,
željna ti si mojijeh šteta:
jedan dan mi vjerenika
poda i uze, jaoh, opeta!

Ah, nije ti zaman bila
rana huda mom životu,
što si mene učinila
u djetinstvo mê sirotu!

Majku i ćaćka ljubjenoga
mlađahnoj mi prije zaplijeni;
vjerenika sad miloga
nemilosno grabiš meni.

Ah, moj dragi, ah, moj mili
Pavlimire, mâ ljubavi!
Kud otide? Kud se odili?
Kuda uteče? Što me ostavi?

Jedva biljeg vjere prave,
slatki celov meni poda,
a iz ove tja dubrave
priko morskijeh bježiš voda;

jedva slavnu tvu desnicu
s moin desnicom združi ujedno,
a tvû dragu vjerenicu
sad ostavljaš nepravedno.

Kud se moja riječ prostire
ter neprava tebe pravi?
Nijes' ti neprav, Pavlimire;
moji su isti, jaoh, nepravi:

njih nabuna nerazložna
tebe smete i otjera,
da ostanem ja podložna
na plač vječni pun čemera.

Ali, ako u čemernu
ti se odijeli nepokoju,
zašto mene s tobom vernu
ne povede ljubi tvoju?

Moje srce ti si odnio;
i me tijelo, jaoh, ponesi!
Ah, što me si ostavio!
Slatko ufanje moje, gdje si?

Dubravka:

Djevojčice plemenita,
koliko su muke tvoje
ljute i gorke, toliko je
tvoja želja razložita;

nu se ufanje tve ne krati,
jeda Višnji podat bude,
da se on k tebi brzo vrati,
prem kako su tve požude.

*

Margarita:

Ufanje je malo moje,
draga drûgo, vajmeh meni!
Dijelio se, pobjego je
moga srca kralj ljubjeni.

Ne puti se, jaoh, ne puti,
dragi kralju, sam bez mene;
mâ se mlados snažna ćuti
s tobom brodit morske pjene.

Ili u Rim hoćeš ili
u slovinske zemlje poći,
svud sam s tobom spravna doći,
ne ostavi me, brače[37]) mili!

Rim se sramit ne će mnome:
moji se stari, puni hvale,
rimskom krvi hrabrenome
diče i rese nad sve ostale.

Jaoh, ako me za tvu drúgu,
kô mi obeća, ne ć' primiti;
za tvoju me primi slugu,
vjerna ću ti sluga biti;

i u miru i u boju
slijediti ću spravna u vike
plemenitu mlados tvoju
i tve trude svekolike.

Ali vjetar riječi moje
sve odnosi, vajmeh meni;
dijelio se, pobjego je
moga srca kralj ljubjeni!

Skup:

Na ove riječi, na plač ovi,
djevojčice ucviljene,
pristali bi svi valovi,
i omekšale tvrde stijene.

---

[37]) *brăče,* brăčeta, n. brat (od mila). U dubrovačkoj ljubavnoj poeziji upotrebljava se ta riječ od mila i za žensko čeljade.

Margarita:

Dijelio se, i za njime
ucviljena ja ne hodim,
moju mlados da na vrime
vječne od muke oslobodim!

Ako plavi, jaoh, njegove
sad ne budem ja zastati,
metnut ću se u valove
i za njime zaplivati.

Od bojazni, jaoh, strašivo
momu tijelu more nije;
ali mrtvo, ali živo,
samo k njemu da doplije.

Kad me mrtvu on upazi,
ne će biti tvrđi od stijena,
da ga boles neizrečena
kroz smrt moju ne porazi.

Volim, volim ja umrijeti
i bit morska utopnica,
privarena neg se rijeti
i ostavljena djevojčica.

Lijepe vile, družbo izbrana,
bjehote[38]) mi vi spravile
sred ovega blaga dana
pjesni od pira drage i mile;

spravite mi plačnoj sada,
čim se dragi moj dijelio,
smrtne pjesni pune jada,
ukop tužan i nemio.

Zbogom, druge mê čestite;
zbogom, zemljo rodna, ostani;
zbogom, pastijeri, ostanite,
zbogom, dundo vrijedni i znani!

---

[38]) *bjehote,* bjeste.

Skup:

Margarita kud se uputi?
Hod'mo za njom, mile druge,
od velike da je tuge
ne porazi vaj priljuti.

Činjenje treće.

Srđ je umirio narod otkrivši mu, da je Pavlimir pravi slovinski kralj i da je čitava buna djelo Tmora i Sniježnice, pa proriče, da će ovdje nastati novi grad Dubrovnik. Snježnica pokušala je da ubije Pavlimira, ali u trenu, kad mu se s handžarom približila, zaljubi se u nj i pobježe. Tmor vidi budućnost kršćanskoga Dubrovnika i bez nade, da bi mogao spriječiti osnutak grada, pobježe u planinu. Jedino zaljubljena Snježnica još se otimlje: odlučuje pretvoriti se u lik Margarite, da je Pavlimir zamiluje. Pavlimirova družba upravo je sve priredila za posmrtnu ukopnu slavu u čast utopljenih drugova, kad njihovih devet lađa prista u luku Gruž. Pavlimir ih radosno prima i javlja im, da će ovdje udariti temelj novome gradu i da se vjerio s Margaritom, a njih da će vjeriti za njezine drúge. Pastirice se raduju, što im dođoše vjerenici. Snježnica je primila lik Margarite, ali je Srđ umah otkrio njenu prijevaru i ona izrugana pobježe za Tmorom u puste planine. Srđ u duhu vidi već budućnost Dubrovnika, sve crkve, samostane, znamenite zgrade i sve važne buduće povijesne događaje u njemu te slavi dubrovačku slobodu, a iza njega pastiri i družba Pavlimirova pjesmom pozdravljaju osnutak slobodnoga Dubrovnika.

SKAZANJE ČETRNAESTO.

Pavlimir, Margarita na pristolju, družina, pastijeri, poklisari i vile.

Poklisari:

Vedri kralju, koga dika,
s družbom glasa vjekovita,
svijetla, slavna i velika,
priko svega leti svita,

od slavnijeh smo tebi Slava
i od Bošnjaka mi poslani,
po kijeh plodnoj teku strani
bistra Drina, Sava i Drava.

Na djedinstvo oni tvoje
svi jedini tebe zovu,
i da uzmeš vlas njihovu
u požudi mnogoj stoje.

Mi se bjehmo,[39]) kralju mili,
rad vedrine tve izbrane
u latinske zemlje strane
doć za tobom pospravili.

Hvaljen Višnji, ki nam poda,
da nađosmo tebe odi,
gdi neumrla sti[40]) sloboda,
gdi se pravi mir nahodi.

Podunavskijeh kraljevina
svijetle ove krune primi,
i uresi tva vedrina
tvu vitešku glavu njimi.

Kraljevske ove još šibike
blag i mio uzmi sada,
i podložne svekolike
ove puke njima vlada'.

Pavlimir:

Poklisari plemeniti,
dobrovoljno ja vas primam,
i od vas ovi dar čestiti
za najdražu stvar uzimam.

Na vjeru ste mû prispjeli
i na sreću nova grada,
zato mirni i veseli
radujte se sa mnom sada.

---

[39]) *bjehmo*, bjesmo. — [40]) *sti*, mj. cti t. j. cvate.

A ti, draga mâ gospoje,
vjerenice moja mila,
od kraljevske sreće moje
lijep početak ka si bila,

Ovu od zlata krunu stavi
na tve od zlata svjetlje prame,
neka poznaš, mâ ljubavi,
da si srećna i ti uza me.

Kraljevska ti na dar ova
svijetla budi još šibika;
dostojna je tvoja dika
vele ljepšijeh od darova.

Margarita:

Vedri kralju, pun kreposti,
i moj dragi gospodaru,
ja se srećna zovem dosti
na čestitom tvomu daru;

nu srećnija nad sve ine
po pravdi se mogu rijeti,
što ću slavne tve vedrine
vjerenica verna biti.

Pavlimir:

Vam, vitezi moji mili,
ki po htjenju od Višnjega
vjerno ste se sjedinili
s plemkinjami mjesta ovega,

grad darivam, kijem sada
resim strane sej čestite;
slobodnoga posred sklada
mirni u njemu gospodite.

Svaki razlog hoće i pita,
da u miru i slobodi
traje i vodi svoja lita,
Rim slobodni koga rodi.

Stari s vami još mještani,
ki su bili dosle glave,
sjedinjeni i smiješani
vlas će držat sej države.

Iz slovinskijeh kad zemalja
odi dođem s ljubi dragom,
primite me s česti blagom
za građana, ne za kralja.

Čestite vam jošte moći
ja darivam, da vam budu
vječne od slave i pomoći
u vašemu svakom trudu.

Družina:

Svijetli kralju, tko da ne će
od desniće tve hrabrene
tej zamjerne i žuđene
blagodarne primit sreće?

Vedru ćemo krunu tvoju
do kraljestva sadružiti,
u veselom pak pokoju
u ovi se grad vratiti.

Nas kamene gore i hridi,
kijem se ova zemlja paše,
ne ustručaju, da ne slidi
tvu zapovijed srce naše.

Ako narav nemilosna
maćeha je mjestu ovemu;
vrijednos je u njem svijem kriposna
mati srcu sveđ našemu.

Jošte će se natjecati
sa svijeh strana zemlja i more,
s mnogom srećom napunjati,
s mnogijem blagom naše dvore.

Neka, neka polja ravna
za svê stanje bude iskati,
ko je srca željna i spravna,
svoje u lasti dni trajati;

nam, dubravo lijepa i mila,
obično je tve vladanje,
sred mirnoga tvoga krila
ugodno je tvoje stanje:

posred polja i ravnina
strašiva se ptica krije,
a visocijeh posred stina
sivi soko gnijezdo vije.

SKAZANJE PETNAESTO.

Skup pastijera:

Rasti, rasti, o slobodni
Dubrovniče, rasti veće;
rasti nebu grade ugodni,
na velike česti i sreće.

Hvar, Šibenik, Zadar ravni,
Kotor, Trogijer, Spljet hrabreni,
tvoj će vazda ures slavni
u velikoj držat cijeni.

Dalmatinskijeh svijeh gradova
svijetla kruna ti ćeš biti,
adrijanska sva voda ova
dvorit te će i častiti.

Malo velim; tvoja slava
prostrijet će se i tva dika
priko slavnijeh svijeh država
slovinskoga od jezika:

Od Adrije bistra mora
do ledena mora okolo,
svu tegobu višnijeh dvora
gdi željezno drži kolo,

pored glasom neumrlime
svud hvaljeno i čestito
tve slobode slavno ime
živjeti će vjekovito.

Tebe Goti, Sveci i Dani,[41]
bojni Ugri i Moravi,
Lešci, Moški,[42] Pomerani
u mnogoj će hvalit slavi;

Bulgar, Bošnjak, Hrvat bojni
dizat će te do nebesi,
i svi puci neizbrojni
naš kojijem se jezik resi.

Rasti, rasti, o slobodni
Dubrovniče, rasti veće;
rasti, nebu grade ugodni,
na velike česti i sreće.

O Ilare, sveče izbrani,
koga slava slove svuda,
na kojega dan svečani
zgodiše se ova čuda,

čestitoga tvoga imena,
kô i dostoji vječne slave,
živjeti će sveđ spomena
sred čestite sej države.

Nu ako u pozna tebi ljeta
sred lijepa se zgradi grada
od mramora crkva sveta,
vele ljepša, neg'li je sada,

i tva, kralju Pavlimire,
čâs će biti sveđ spjevana,
ki ove lijepe ziđeš mire
posred ovijeh mirnijeh strana.

Rasti, rasti, puna mira,
o dubravo svijetla, veće,
visi vrhe, grane stira',
vjekovite puna sreće,

da se od svijeta vidi svega,
kô se ubrzo grad uzmnaža,
ki je pod krilom od Višnjega,
i komu je nebo straža.

---

[41] *Sveci i Dani* t. j. Švedi i Danci. — [42] *Lešci, Moški,* Lesi i Moskovi t. j. Poljaci i Rusi.

19. Dalmatinski pjesnici XVII. vijeka.

U XVII. vijeku, iza književnoga rada Kašića, Mikalje i Mrnavića, javilo se u Dalmaciji i nekoliko pjesnika, koji u duhu onoga vremena njeguju poeziju religioznog i moralnog značaja. Od tih su pjesnika najznatniji: Ivan Ivanišević, Andrija Vitaljić, Petar Kanavelić i Jerolim Kavanjin.

Ivan Ivanišević rodom iz Dola na Braču, kanonik hvarski i vikar biskupije hvarske, izdao je u Mlecima knjigu *Kita cvitja razlikova*, zbirku refleksivnih pjesama o različnim moralnim i nabožnim temama.

Pop **Andrija Vitaljić** rođen u Komiži na Visu, prvi je od hrvatskih pjesnika u stihovima preveo čitav psaltir, te ga izdao u Mlecima pod natpisom *Istumačenje pisni Davidovih*, a iza toga je objelodanio *Ostan**) *Božje ljubavi*, religiozni ep u deset pjevanja o muci i smrti Hristovoj.

Petar Kanavelić, vlastelin iz grada Korčule, spjevao je *Život sv. Ivana Ursina*, veliki ep u 24 pjevanja, gdje je opjevan život sv. Ivana, biskupa trogirskoga potkraj XI. vijeka.

Jerolim Kavanjin Spljećanin, vlastelin i gradski sudac spljetski, spjevao je u starosti ostavivši javni život i povukavši se u svoj zaselak izvan Spljeta golemu pjesan *Bogatstvo i uboštvo* u 30 pjevanja sa 32.658 stihova, po opsegu najveće djelo u stihovima u staroj hrvatskoj književnosti. U „Bogatstvo i uboštvo“ zgrnuo je pjesnik sve svoje znanje iz kršćanske moralke, iz Svetoga pisma, iz povijesti, naročito južnih Slavena, i posabrao sve, što je znao o dalmatinskim gradovima i o znamenitim našim ljudima prošlih vijekova i svoga vremena.

Kanavelićevo je djelo biografija u stihovima, isprepletena s veoma mnogo epskih romantičkih epizoda, građenih od veće česti prema epizodama iz Gundulićeva „Osmana“. A djelo Kavanjinovo zapravo je pjesnička enciklopedija, u kojoj se također vidi utjecaj „Osmana“. Epizoda o Ljubdragu i Sunčanici u „Bogatstvu i uboštvu“ potpuna je imitacija iste epizode u VIII. pjevanju Gundulićeva epa. Kanavelić i Kavanjin ugledaju se u Gundulića, ali natkrilili su ga samo opsegom svojih djela, dok u njih nema izvorne pjesničke invencije ni smisla za kompoziciju

*) *òstan*, m. poticalo, podbadalo; ponuka.

epa, a pjesnička dikcija im je neuglađena i nedotjerana; u jednu riječ: njihova su dva djela rječit dokaz, kako je u to doba u dubrovačko - dalmatinskoj književnosti trgla unatrag poezija velikoga stila.

Iz Kavanjinova „Bogatstva i uboštva“.

Ljubdrag i Sunčanica.

(Ulomak iz pjev. XII.)

Ljubdrag, poslije ki Jerine
i Jurja se praunuk klade,[1])
tužan otac već jedine
Sunčanice lipe i mlade,
er od dvanaes svojih sinova
ne osta mu neg hćer ova.

I on star bivši oslipio
s groznijeh suza, koje roni,
štapak drugi nî imio,
tešku starost da nakloni,
drugu očih svojih zenicu,
nego istu Sunčanicu.

Od sve stare despotije
ne imadiše[2]) neg livada,
gdi u miru trajuć dnije[3])
svâ pasiše[4]) krotka stada:
pastiri mu biuć[5]) dvorani,
ovce vojske, psi stražani.

Visokoga mješte hrama[6])
kolibu ima tlehusticu,[7])
služi a metka[8]) suha slama
za uzglavje i ložnicu,
pîća ugodna vir vodeni,
slatko mlijeko, sât medeni.

[1]) *klasti*, kladem, stavljati, metati. — [2]) *ne imadiše* (aorist), nije imao (misli se: nije imao nego livadu). — [3]) *dnije*, mj. dni (radi sroka). — [4]) *pasiše* (aorist), pasao je. — [5]) *biuć*, budući. — [6]) *hram*, m. dvor, palača. — [7]) *tlehustica*, f. potleušica. — [8]) *metka*, valjda mj. mehka t. j. meka.

Sudi i čaše zlatom slite,
za objede i večere,
ruke bijele, plemenite,
milostive svoje hćere,
s kom pokojno vodeć vrime
ne zavidi svojim pridnjime.[9])

Nu slip starac, da bi od ove
slatke unuke prî vidio,
sebe i mrtve svoje sinôve
u nje rodu ponovio:
hteć uzbudit od ljubavi
časnu želju igre joj stavi.

Ter čim ona hrla i živa,
da posluša babu svoga,
tančac zbire, pjesni piva,
Kazlar-aga, za veloga
cara išćući najhitriju
lipos, prispiv upazi ju.

Videć čete izborite
zabuši se i odstupi
i meju vile uzorite
krijuć se na očin skutak lupi,
otkli ju kadum[10]) pak zaplini,
da caricom nju učini.

---

[9]) *pridnji*, predšasnici, pređi. — Kavanjin se tu povodi upravo ropski za stihovima 89.—102. iz VIII. pjevanja „Osmana", koji glase:

Prut kraljevski, njekad ki je
u rukah mu djedim bio,
njemu je sada štap na ki je
tešku staros naslonio.

Države one, gdje njekada
vlas desposka sterala se,
kratka mu je sad livada,
vrhu koje stado pase.

Straže mu su psi uzdani,
krotke ovce puk podložni,
a pastiri i gorani
prijatelji najuzmnožni.

Priprosta mu je kućarica
mramornoga mješte hrama,
a raskošna svim ložnica
trava uvehla, suha slama.

Šatori su izvezeni
zelenoga dubja kitje,
jestojska mu je sat medeni,
voda i mlijeko slatko pitje;

a od zlata čaše izbrane,
slatke piće u kih stoje,
ruke bijele i snježane
milostive kćerce svoje.

— [10]) *kadum*, mj. hadum, nastojnik ženskinja carskoga saraja.

Obigoše ju ine dekle
i junaci ostaviše,
ti pristrašni, one utekle;
često tako dogodi se,
da od gospara momčad šmigne,
gdi ga zla čes ka dostigne.

Kad se od oca tužna dieli,
otac goru tminu primi,
a odni u istok dan veseli
svojim očima prisvitlimi;
i kon jasne Sunčanice
crnom agi svanu liçe.

Otet bi se mlada htila
Arapinu, ki ju fata,
golubica jakno bila
mavrom[11]) orlu iz nohata,
ter čim otac bradu kida,
man se odlipje[12]) i otkida.

Tin[13]) mu kliče: „Zli gusaru,
vajmeh meni, ne drži me,
što nečasnu kroz privaru
svoje junaško grdiš ime;
sramotne su tvoje moći,
er nevirom hti k nam doći.

Nije rukom to hrabrenom
na viteški mehdan biti,
draga gosta pod imenom
neg divojku posiliti;[14])
teci kogod, za me opri se,
hr'o[15]) aramija, ustavi se!

Nis' ti kadum, hud tamnjače,[16])
nit si vitez svitla kralja,
nego smradni konjuh,[17]) pače
rug i prikor svi' zemalja;

---

[41]) *mavar*, adj. crn (tal. moresco, maurski, crnački). — [12]) *odlipje* (= odljepljuje), odrješuje, otima. — [13]) *tin* (čakavski), mj. tim. — [14]) *posiliti*, na silu oteti. — [15]) *hr'o*, hrla, hrlo, adj. brz, hitar. — [16]) *tamnjak* ili tamnik, m. podlac, prezren čovjek. — [17]) *konjuh*, m. konjar, konjušar.

više himben duh pakleni,
ostavi me, joh si meni!

Ne vodi me na zlu sriću,
er obetah[18]) divstvo Bogu,
viriti se viku ne ću,
i caricom bit ne mogu,
nisam vojna[19]) dušom svojom,
pust', da umrem rukom mojom.

Di si, ćaćko moj primili,
di ste slatke mê družice,
di ste ugarski snažni i sili[20])
zatočnici, zatočnice?
Evo otimač, pritecite,
ne dajte me i izmaknite!

Ali oboj[21]) s ni jedne strane
na pomoć mi još ne hode
ki vitezi, da me brane
i tužnu me oslobode;
i da sebar,[22]) ki me fata,
svojom glavom grabšu[23]) plata!"

Viknu: „Jaoh, majko moja,
što lipotom mene odi,[24])
da u vik živem bez pokoja,
a bez oca, ki me rodi!"
I uto prosu srid zauza[25])
dragi biser groznijeh suza.

Na bolesti nje velike
požalenja bjelig[26]) daše
bližja mista, i sve rike
svojim vodama proplakaše,
a združiše ju gore i luzi
razligajuć na nje tuzi.

---

[18]) *obetah*, obećah, zavjetovah. — [19]) *vojna*, mj. voljna. — [20]) *sili*, mj. silni (radi sroka). — [21]) *oboj* (uzvik), avaj, jao. — [22]) *sebar*, m. kmet. — [23]) *grabša*, f. otmica. — [24]) *odi* (aorist), odje, zaodje. — [25]) *zauze*, pl. f. zavezi, povezi, spone. — [26]) *bjelig*, mj. biljeg.

20. Kajkavska književnost u XVII. vijeku.

Veliki dio madžarskoga plemstva pristao je uz reformaciju i borio se za slobodu vjeroispovijesti. Kralj Rudolf I. (1576. do 1608.) morao je napokon poslije teških borba sklopiti s madžarskim plemstvom god. 1606. bečki mir, kojim je u Ugarskoj dopuštena velikašima, plemićima i slobodnim varošima sloboda vjeroispovijesti i obje konfesije postale su ravnopravne. Hrvatski su se staleži protivili, da se nova vjera prizna u Hrvatskoj, pa se i bečki mir nije ticao Hrvatske, već je ona god. 1608. dobila zaseban vjerski zakon, kojim se u Hrvatskoj priznaje samo vjera katolička. Novovjeraca bilo je doduše i u Hrvatskoj, ali njih je radom protivureformacije ubrzo nestalo. God. 1606. pozvani su u Zagreb isusovci. Oni su u varoši Gracu — današnjem gornjem gradu Zagrebu — osnovali svoj kolegij, a god. 1607. otvorili su ondje i gimnaziju, kojoj je god. 1662. dodan i filozofski fakultet, pa se tako iz gimnazije razvila Akademija znanosti (sveučilište). Tako su isusovci i kao propovjednici i kao nastavnici radili oko obnove vjerskoga života. U tome nastojanju radilo se i oko književnosti, pa su se kao kajkavski pisci u XVII. vijeku istakli isusovci: Nikola Krajačević Sartorius, rodom iz Siska; zatim Baltazar Milovec, rodom iz Međumurja, i Juraj Habdelić, najznatniji kajkavski pisac iz reda isusovaca u XVII. vijeku.

Juraj Habdelić rođen u Starim Čičama u Hrvatskoj, proveo je veći dio svoga života u Zagrebu kao propovjednik i učitelj viših nauka, a s time je u svezi i njegov književni rad. Kao nastavnik izdao je knjigu *Dikcionar ili reči slovenske* (Grac, 1670.), kajkavsko-latinski rječnik, koji se upotrebljavao kao priručna školska knjiga. Veća su i znatnija njegova djela sadržaja moralnopoučnoga, po kojima je Habdelić najčuveniji kajkavski propovjednik svoga doba. Prvo mu je ove ruke djelo *Zrcalo Marijansko* (Grac, 1662.). To su razmatranja o različitim temama iz kršćanske moralke, a namijenjeno je kultu Bogorodičinu, dok su u drugom njegovu djelu *Prvi oca našega Adama greh* (Grac, 1674.) propovijedi o grijesima i o padu čovjeka. U oba djela, a naročito u drugom, ogleda se hrvatski javni i privatni život njegova doba, jer je Habdelić kao propovjednik šibao poroke

svoga vremena, pa time postaju ta djela važna za kulturnu hrvatsku povijest.

Pored isusovaca ističu se u Hrvatskoj prosvjetnim radom i pavlini. Oni su već u XVI. vijeku osnovali u svom samostanu u Lepoglavi gimnaziju, kojoj je dodan god. 1656. filozofski, a god. 1683. i teološki fakultet. Tako se i u Lepoglavi uz gimnaziju razvilo sveučilište sa dva fakulteta, filozofijom i teologijom. U Lepoglavi učili su škole mladi klerici pavlinski, ali gimnazija i filozofija bila je pristupačna i svjetovnjacima, sinovima zagorskih plemića. U Lepoglavi stupio je u red pavlinski i najznatniji naš pisac ovoga reda: Ivan Belostenec.

Ivan Belostenec obilazeći samostane pavlinske po Hrvatskoj, Slavoniji, Istri i Dalmaciji proučavao je narodni jezik i skupljao naše jezično blago. Tako je postao golemi njegov rječnik *Gazophylacium**) (Zagreb, 1740.), koji se dijeli u dva dijela: latinsko-hrvatski i hrvatsko-latinski. Habdelićev rječnik bio je kajkavski, dok Belostenec poznaje sva hrvatska narječja i u svom rječniku podaje riznicu jezičnoga blaga iz svega područja hrvatskoga jezika. Belostenčev je rječnik prvi veliki čin, što je izišao iz Hrvatske za jedinstvo književnog jezika i najmonumentalnije književno djelo XVII. vijeka u Hrvatskoj.

U svjetovnom kleru bavio se književnim radom barun **Juraj Ratkaj Velikotaborski** kanonik zagrebački, koji je s latinskoga preveo na kajkavsko narječje knjigu *Kriposti Ferdinanda II., rimskoga cesara* (Beč, 1640.). Izvorno je djelo njegovo *Memoria regum et banorum regnorum Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae* (Beč, 1652.), hrvatska povijest od najstarijih vremena, a najvredniji su joj dijelovi, u kojima pisac crta događaje svoga doba. Ratkajevo je djelo prva sustavna hrvatska povjesnica.

Spomena su vrijedna i dva kajkavska književnika svjetovnjaka u to doba: Gabrijel Jurjević, građanin varaždinski, i Matija Magdalenić, plemić turopoljski.

*) *Gazophylacium*, ii, n. blagajna, riznica.

Iz djelâ Jurja Habdelića.

Iz knjige „Zrcalo Mariansko".

Opomenek k oveh knjižic ogovorniku.[1])

Malo je do se dobe[2]) slovenskem jezikom, za ktere bi ja bil znal, knjig štampano. Ali ni onem ogovorljivi jeziki prostili nesu. Nekomu teh takoveh knjig reči nesu bile prave horvatske, nekomu nesu bile prave slovenske, nekomu bile su jako priproste, nekomu štampa ne[3]) valjala, nekomu navuk ne be prikladen, nekomu litera ili slovo nepotrebno mesto potrebnejega i priličnejega be postavljeno etc. I zato pred vnoge suce morahu siromaške knjige dohajati,[4]) i od vnogeh sucev (ne smem reči kriveh) vnoga osuđavanja i šentencije prijmati.

Kaj se drugo moje ove knjižice nadejati moraju, ktere ja, kakti im vreme od vsegdešnjeh[5]) mojeh poslov pritrgavajući, jedvaj k koncu dopeljah, pače i ne dopeljah zevsema,[6]) pokedobe[7]) od čutov zvunskeh[8]) tela človečjega osmi del ostavih, zaradi drugeh, kot rekoh, skrbi. Znam, da bude, ki reče: ova je majdačka, ova zagorska, kranska ova, ova solarska, ova nemška, tukavska ova reč[9]). Ne dvojim ni vu tom, da bude, ki reče: ovde h, ovde x, ovde y, ovde cs, etc. Bude, ki reče: ovo beše ostaviti, ovo ništar ne valja, ovo priličneje bilo bi izreči etc. Ja pak, dobri moji suci, na vsa ta vaša suđenja drugo ne odgovarjam, nego ono, kaj sem na jedne v Zagrebečkom varašu hiže stene velikemi literami napisano čtel:

Si bene non cuiquam domus haec fabricata videtur,
Sic sinat hanc nobis, corrigat ille suam.

Z fundamenta ispeljana
Hiža ova i zidana
Ako komu ne po volje,
Nego mu se hoče bolje,
Naj nam ovu tak ostavi,
Svoju sebe naj popravi!

[1]) Znači: opomena opadaču ove knjige. — [2]) *do se dobe*, dosad, do ovoga doba. — [3]) *ne*, nije. — [4]) *dohajati*, dohoditi, dolaziti. — [5]) *vsegdešnji*, adj. svagdanji. — [6]) *zevsema*, adv. posve. — [7]) *pokedobe*, budući da, jer. — [8]) *čuti zvunski*, izvanja sjetila. — [9]) *majdački*, t. j. kako govore majdaci, a taj su na-

Tak komu knjižice ove ne budu po volje, naj je ostavi, a svoje, ako je ima, naj popravi; ako ih nema, naj nove bolše spravi, listor na hvalu Božju, D. Marije poštenje i općinsku korist. Ništarmenje komu se horvatski hoče govoriti, neka reče mesto *lehko lahko*, mesto *osem osam*, mesto *jalen jalan*, mesto *nesem nisam* etc. Ar ne teško mesto *e* postaviti ili reči *i*, a mesto *e a.*[10]) Ja sem činil štampati onak, kak onde govore, gde sem pisal.

Iz knjige „Prvi oca našega Adama greh".

Pesme od ljubavi.

Bila je išče[11]) v starom zakonu navada pesme spravljati i nje na hvalu i zahvalnost Bogu zvrhu dobročinenja njegovoga veselo popevati. Tak je popeval Mojzes, gda je z izraelskemi sinmi prešel čez morje bežeči Faraona kralja, Farao pak ze vsemi svojemi šeregi[12]) za njim idući vu onom istom morju do jednoga jedinskoga[13]) potonul je. Tak Ezekiaš kralj, gda mu je bil Bog zdravje povrnul. Tak Tobiaš, gda je od slepote bil zvračen.[14]) Tak Zakariaš zvrhu narođenja sina svojega Ivana Krstitela. Tak starac Simeon v vpeljavanju[15]) v cirkvu gospodina Kristuša. Tak, da se i iz žen ne zabimo,[16]) Judita, gda je Holofernešu glavu odsekla i varaš Betuliju obranila. Tak Debora, gda su Šišara poglavnika obladali.[17]) Tak i mati Kristuševa Devica Marija, poklam je Elišabetu, rođakinju svoju, pozdravila.

Otud je, štimam,[18]) i sveta mati cirkva navadu vzela svoju, da po vseh cirkvah, gde more biti, po vseh procesijah, v vsake

dimak imali žitelji oko Jastrebarskoga u Hrvatskoj; zagorski, t. j. kako govore kajkavci u Hrvatskom Zagorju; kranska mj. kranjska; solarski t. j. kako govore solari, a to su bili čakavci, koji su iz Hrvatskog primorja dopremali sol u Hrvatsku; nemški, adj. njemački; tukavci t. j. kako govore tukavci, a to je nadimak za ljude iz krajeva, gdje se govori tuka mj. tu. — [10]) Kako se iz Habdelićevih riječi razbira, bilo je već u XVII. vijeku u Hrvatskoj ljudi, koji su htjeli, da se knjige pišu štokavskim narječjem, i to toliko, da se eto Habdelić morao opravdati, zašto piše „jezikom slovenskim" t. j. narječjem kajkavskim, a ne „jezikom horvatskim" t. j. štokavskim narječjem. — [11]) *išče*, još. — [12]) *šereg*, m. mnoštvo, četa (madž. sereg). — [13]) *jeden jedinski*, jedan jedincat. — [14]) *zvračen*, adj. izliječen. — [15]) *vpeljavanje*, n. uvođenje. — [16]) *zabiti se iz čega*, zaboraviti što. — [17]) *obladati*, nadvladati, pobijediti. — [18]) *štimati*, misliti (lat. aestimo, 1.).

potrepščine općinske, v dobljenu drugeh blagoslovov Božjeh redovni ljudi z drugemi objega spola vernemi krščeniki duhovne popevke spevaju.

Ali kakti cirkvene svete i pobožne popevke jakost imaju veliku na isprošenje od Boga, kaj ponizno potrebujemo, tak protivnem zakonom imaju i moč svoju veliku popevke one, keh je sada pun svet i zovu se *od ljubavi*. Žene i divojke, ktere se takvemi popevkami nasladuju, prispodablja Ciprian: kače,[19]) ka je međ vsemi kačami najljuteša,[20]) imenom baziliškuš.[21]) Ova kača tak jadovito bzičanje[22]) ima, da š njim vkup[23]) sapum[24]) svojom vse okolu sebe vtepe,[25]) veje[26]) na drevju, travu i drač po zemlje suši, i kaj je čudneje, da budući ne vekši od jednoga pednja[27]) druge potpunoma kače, kuliko gode velike, samem svojem bzičanjem vmori. Od ove ada[28]) čemerne i prečemerne kače bzičanja ženske popevke gorše i škodljiveje štima Ciprianuš ovemi rečmi valujuč:[29]) „Žena vezda se više reda[30]) i nespodobno smeje, vezda masne i nasladne reči daje, i kaj je čemerneje od vsega toga, nasladuje se popevajuč. Od kotere popevke laglje bi bzičanje baziliška kače poslušati." Pravo, ar kakti bazilišk svojem bzičanjem vse okol sebe smradi i vmarja,[31]) tak te kakove ženčice svojemi čemernemi popevkami i svoje i vnogeh drugeh divojak i mladencu,[32]) ki je čuju, vmrtvelnem čemerom napunjavaju; baziliškov zvišk[33]) i čemer telo, ženski dušu stvari,[34]) kak ada ov od onoga ne gorši?

Drugi prispodabljaju pevce i pevice sramotneh popevki sirene, morskomu zveretu. Sirena morsko je čudo, do pasa lepe divojke[35]) spodobno, od pasa pak dole ribe. Ta sirena, gda zapazi, da se v ladje po morju ljudi voze, tak slatko i željno popeva, da ki su v ladje od slatkoče popevke zaspati moraju, onak pak speče sirena vtopi. Tak neki i neki po hižah, po kuteh,

[19]) *kača*, f. zmija. — [20]) *najljuteša*, najljuća. — [21]) *baziliškuš* m. lat. basiliscus), u sredovječnoj književnosti neki krilati zmaj s krunom na glavi i sa zmijskim repom, koji pogledom truje ljude. — [22]) *bzičanje*, n. onomatopoetska riječ, kojom se označuje glas baziliska. — [23]) *vkup*, adv. zajedno. — [24]) *sapa*, f. dah, para. — [25]) *vtepsti*, vtepem, okaljati, okužiti, otrovati. — [26]) *veja*, f. grana (zelena s lišćem). — [27]) *pedenj*, m. pedalj. — [28]) *ada*, dakle. — [29]) *valuvati*, valujem, ispovijedati, priznavati. — [30]) *više reda*, preko mjere. — [31]) *vmarjati*, moriti, ubijati. — [32]) *mladencu*, gen. pl. (mladenaca). — [33]) *zvišk*, m. onomatopoetska riječ, kojom se označuje glas baziliska. — [34]) *stvariti*, trovati. — [35]) *divojke*, dat. sing. (djevojci).

v plesu, v goščenju svojemi od ljubavi popevkami one, ki je čuju, omame i kakti zaspane čine, da im tak laglje dušu vtope i v glubinu, ne morsku nego peklensku, prehite.[36])

Reče negdo ali nektera[37]) tem popevčicam privučena: „To li gda smo v goščenju i dobre volje moramo biti, bumo kot fratri mučali, ali listor v zdele kot voli v jasle buveli?[38]) Ljudi smo, ki se z vnogemi posli dosta trudimo, zakaj bi nam se dar gdano i gdano[39]) slobodno ne razgovoriti? Pače je to i potrebno, da srca skrbjum otršena,[40]) žalostjum rastužena razveselimo, kaj pak jače srca veseli nego popevke. Vino i popevka vesele srce. Popevka putnika na putuvanju, špoljara[41]) ali kovača pri kladivu, tišljara[42]) pri hobljiču,[43]) šoštara pri kopitu,[44]) orača pri plugu, kopača pri motike, žnjača[45]) pri srpu, kosca pri kose, prelju pri kudelje etc. veseloga čini i v teškom trudu lahkoti. Kaj je ada potrebno popevke tak nemilo iz sveta pregnati? Ako nje preženeš, bar pretiraj i meštrije i težačtvo, ktere od popevki lehkotu imaju!"

Razumno, kakti si se navčil, govoriš. A gdo muziku ali popevke z goščenja, z štacunov,[46]) s polja etc. tira? Ja ne. Pače svetujem, da i mešter i težak veselo popeva, da v goščenjeh popevke se popevaju, ali onakve, kakve su među poštenemi i bogabojećemi ljudmi od stareh vremen bile, pobožne, poštene i na diku Božju spravljene. Takvemi se moreš zadovoljno[47]) razveseliti i trude tvoje laglje učiniti. Tak su stari kršćeniki pri svojeh večerah i obedeh činili.

Ta je pređev negda našeh velike hvale vredna skrb bila, da kak su dečica govoriti se začela vučiti, da su taki[48]) spevala *Aleluja*, to je *Hvalete Boga;* na takove popevke mlahava[49]) njihova vusteca[50]) najprvo su se otpirala.[51]) A kaj se sada po varašeh, po seleh, po dvoreh vuče deca? O rugota! O žalosna na nektereh ocev slepota! Izda[52]) je dete pentavo,[53]) izda prekrižiti

[36]) *prehititi,* prebaciti. — [37]) *negdo ali nektera,* netko ili nekoja. — [38]) *buveti,* buvim, buljiti. — [39]) *dar gdano i gdano,* adv. bar kadikad. — [40]) *otršen,* adj. opterećen. — [41]) *špoljar,* m. bravar. — [42]) *tišljar,* m. stolar (njem. Tischler, m.). — [43]) *hoblič,* m. blanjalo (njem. hobeln, blanjati). — [44]) *kopito,* n. kalup od drva za cipelu (njem. der Leisten). — [45]) *žnjač,* m. žetelac. — [46]) *štacun,* m. radionica, dućan. — [47]) *zadovoljno,* adv. zadosta, dovoljno. — [48]) *taki,* adv. odmah. — [49]) *mek,* adj. mek, slab. — [50]) *vusteca,* pl. n. ustašca. — [51]) *otpirati se,* otvarati se. — [52]) *izda,* adv. još. — [53]) *pentav,* adj. tepav, koji tepavo, nerazgovijetno govori.

se ne zna, izda zreči[54]) pravo ne more, ter vre nečisto, odurno,[55]) sramotno tepe.[56]) Gdo je tomu kriv? Oci, matere, gospodari, ki ali ne pokaraju, ali sami dece zrok[57]) daju, takve reči, takve popevke bleduči.[58]) Kaj je ada čudo, da gda i podrastu, da gda i k dobe pridu, gda i mustače[59]) zafrkavaju, gda je i sedine pokriju, da drugo skoro ne govore, drugo ne popevaju, nad drugemi popevkami i rečmi se ne vesele, nego kem su se v detinstvu privčili? Ne li odurno, ne li proti Bogu, da male devičice po puteh, po vulicah, po pijaceh, međ deklese[60]) v plese idu, prve svoje glase nečistem popevkam, pače vragom posvečuju, i to pred očima svojeh rođenikov,[61]) kteri ne kaj bi je pokarali, ali od te pogibeli odvrnuli, nego je išče duse,[62]) hvale, spričavaju, da to ništar zloga ne.

Vidiš, moj štavac,[63]) da se ni v goščenju ni nigder poštene popevke ne prepovedaju, nego se pače preporučaju, vu kô ime vsemi jeziki vnoge jesu spravljene, i našem slovenskem, i božične i vuzmene,[64]) terjačke,[65]) nedeljne i svetečne[66]) i druge, ktere srce i razveseliti i na radost i poželenje nebesko zažgati[67]) mogu.

Na to je ciljal poštuvani negda otac Mikula Sartorius ili Krajačević, reda našega ježovitanskoga glasoviti prodekator, svojemi duhovnemi popevkami, ke su k *Svetem evangeliomom* priložene. Od keh on sam govori: „Ove popevke jesu ovde postavljene vu to ime, da se popevaju, ne listor v cirkvah po svetkeh, pod mešami,[68]) ali na procesijah od cirkve do cirkve putujuči, nego i po delatneh,[69]) vu vsake fele mesteh, rekši:[70]) na polju koseči, orjuči, ženjuči, na goricah kopajuči, koleči, mesto navadneh negdašnjeh stareh poganskeh i sramotneh popevkih, kotere priprosti ljudi, poimene ženskoga spola, gustokrat popevaju plešuči, tancajuči, delajuči, doma, vune[71]) na polje, na goricah,

[54]) *zreči,* izreći. — [55]) *odurno,* adv. ogavno, odvratno. — [56]) *tepsti,* tepem, govoriti koješta bez prilike. — [57]) *zrok,* m. uzrok, povod. — [58]) *blesti,* bledem, blejati; sad ovo, sad ono ludo govoriti. — [59]) *mustači,* pl. m. brkovi. — [60]) *međ deklese,* među djevojčure. — [61]) *rođenik,* m. roditelj. — [62]) *dusiti,* poticati. — [63]) *štavac,* m. čitalac. — [64]) *vuzmeni,* adj. uskrsni. — [65]) *terjački,* adj. trojički, što pripada svetoj Trojici; terjačke popevke, koje se pjevaju o Trojičinu dne. — [66]) *svetečni,* adj. blagdanski. — [67]) *zažgati,* užeći, užgati. — [68]) *meša,* f. misa, služba Božja. — [69]) *po delatneh* (misli se: danih), po radnim, poslenim danima. — [70]) *rekši* (rekavši), adv. znači: to jest. — [71]) *vune,* adv. vani

sramotno se faleči, te druge ljudi, keh nazoči[72]) ne, ogovarjajuči, i te takove grehe za falu imajuči te za ništar držeči."[73])

Ove in ovem prispodobne popevke komu se popevati hoče, ali naj sam popeva, ali si je naj čini popevati; oneh pak poganeh, sramotneh i nečisteh naj se čuva kot baziliška i kot sirene ogiblje.[74])

21. Petar Zrinski.

U XVI. vijeku i u prvoj polovici XVII. vijeka ističu se u Hrvatskoj književnim radom sami rođeni kajkavci, koji i pišu kajkavskim narječjem, a svoj jezik zovu *slovenskim.* U Hrvatskoj osnovana kajkavska književnost nije ipak mogla segnuti dalje od uskoga područja kajkavskog narječja, pa je znatan dio Hrvatske, od Kupe na jug, gdje se govorilo što čakavskim, što štokavskim narječjem, ostao bez književnog rada. Ali u drugoj polovici XVII. vijeka javila su se u Hrvatskoj tri znatna pisca: Petar Zrinski, Franjo Krsto Frankopan i Pavao Ritter Vitezović, koji više ne pišu jezikom starijih kajkavskih pisaca, nego se u njihovu književnom jeziku u jedno stječu *sva tri hrvatska narečja.* A to bijaše i prirodno. Frankopan i Vitezović bili su rođeni čakavci, a i porodica Zrinskih je starinom čakavska; Petar Zrinski imao je dobara po Primorju, a kao kapetan senjske i primorske Krajine proveo je znatan dio svoga vijeka među čakavcima. U njihovu se dakle jeziku prirodno najjače ističu osobine čakavskog narječja. Ali oni su poznavali i književnost dubrovačko-

[72]) *nazoči,* adv. tu, ovdje; keh nazoči ne, kojih tu nije; koji nijesu nazočni. — [73]) Habdelićeva propovijed „Pesme od ljubavi" naperena je protiv narodnih pjesama, što ih je protivureformacija nastojala u narodu iskorijeniti radi njihova svjetovnoga sadržaja. Prema tome vidimo, da su i kajkavski Hrvati imali još u XVII. vijeku bogatu narodnu poeziju. Habdelić poziva se na Krajačevića, koji je svome prijevodu evanđeljâ za nedjelje i blagdane Sveti evangeliomi dodao različite duhovne pjesme s izričitom namjerom, da ih narod pjeva mjesto narodnih pjesama. Krajačević je zato svoje duhovne pjesme složio tako, da su se mogle pjevati po napjevima narodnih pjesama, pa je kod nekih i označio, kako ih valja pjevati, na pr. kod pjesme „Zdrava Zvezda morska" u čast Bogorodice dodaje „Na notu: Hranila devojka tri sive sokole". Za njim se poveo i Gabrijel Jurjević, koji je u knjizi Listi heroov, to je velikeh na glasu ljudi opjevao živote svetaca, careva i papâ, a u predgovoru knjige kaže, da se njegove pjesme mogu pjevati na notu: „Premilo tužita dva Vugra viteza". — [74]) *ogibati se,* kloniti se.

dalmatinsku, dolazili su u živi dodir sa štokavcima, naročito Petar Zrinski, koji je na Krajini mnogo vojevao s krajišničkim štokavcima protiv Turaka, i tako se u njihovu jeziku prirodno ogleda i jak utjecaj štokavskog narječja. No oni su živjeli u tijesnu doticaju i s kajkavcima, a bili su ujedno nastavljači rada kajkavskih pisaca, pa nije čudo, da su se mnogo povodili i za narječjem starije kajkavske književnosti. O njihovu se jeziku ipak ne može reći, da je umjetan književni jezik, jer oni su živeći u različitim krajevima jamačno tako i govorili. Taj jezik, u kome se stječu sva tri hrvatska narječja, bio je prirodan poticaj, da je već Pavao Ritter Vitezović u kasnijem svojem radu došao do zaključka, da je za sav narod prijeko potreban jedan književni jezik, a za nj treba da se odabere narječje štokavsko kao najraširenije, najprosvjetljenije i najljepše.

Petar Zrinski, praunuk junaka sigetskoga, rodio se god. 1621. u Vrbovcu, selu današnje bjelovarsko-križevačke županije. Njegov otac Juraj Zrinski, sin osnivača tiskare u Nedelišću, prešao je s kalvinizma u crkvu katoličku, a umr'o je veoma mlad. Poslije njegove smrti odgajali su djecu njegovu, Petra i Nikolu, isusovci u Gracu i Trnavi. Pošto su svršili humanističke nauke, krenuli su u Italiju, gdje ih je u Rimu lijepo primio papa Urban VIII. Vrativši se iz Italije stupili su veoma mladi u javni život i podijelili na dvije polovice svoja porodična imanja. Nikola Zrinski sjedio je u svom dvoru u Čakovcu, jer ga je zapalo Međumurje, a Petar je živio u Hrvatskoj i boravio najčešće u Ozlju na Kupi, jer su mu pripali porodični posjedi u Hrvatskoj, pa se i vjenčao s hrvatskom plemkinjom, kneginjom Katarinom Frankopankom, kćeri karlovačkoga generala Vuka Krsta Frankopana. Nikola Zrinski bio je banom hrvatskim od god. 1649.—1664., kad je umr'o, a poslije smrti njegove zapade banska čast Petra, koji je nesretno svršio svoj život u Bečkom Novom Mjestu 31. travnja god. 1671.

Nikola Zrinski bijaše madžarski pjesnik. Svoja pjesnička djela izdao je u knjizi *Adriai Tengernek Syrenaia* (Beč, 1651.), u kojoj je pored više lirskih pjesama objelodanjena i njegova „Zrinijada", heroičko-romantički ep u XV. pjevanja o sigetskom junaku. Radi „Zrinijade" omiljela je Petru Zrinskome bratova knjiga, i on je svu prevede na hrvatski i izda s istim natpisom

Adrianskoga mora sirena (Mleci, 1660.). „Zrinijada" ima u prijevodu Petra Zrinskoga natpis *Opsida sigetska*, a pored nje prevedene su i sve lirske pjesme Nikole Zrinskoga („Okornost Viole", „Plač Ariane", „Žalost Orfeuša za Euridice" i t. d.). Petar Zrinski bio je u to doba veliki kapetan Senja i primorske Krajine (1658.—1663.), pa je svoju knjigu posvetio bojnim drugovima, „sve hrvacke i primorske Krajine hrabrenim vitezovom".

„Opsida sigetska" nije vjeran prijevod, već slobodna parafraza madžarskoga epa. Petar Zrinski prevodio je ep u dvanaestercima s rimom u sredini i na kraju stiha, u strofama od četiri stiha. Kako on u cijeloj strofi upotrebljava jednu rimu u sredini, drugu na svršetku stihova, to se i radi tako sapete forme morao udaljivati od izvornika. Ali pored toga on se i namjerice odmicao, gdjegod je mogao: on mimo izvornika ističe Hrvatstvo Nikole Zrinskoga i sigetskih junaka; neka je mjesta mijenjao prema historiji i tradiciji, i napokon hrvatski pjesnik gdjekoju strofu izostavlja, a gdjekoju dodaje — svega ima 111 novih strofa — i to su od najveće česti općene refleksije i moralna razmišljanja.

Petar Zrinski izdao je „Adrianskoga mora sirenu" veoma raskošno. Knjiga je ukrašena inicijalima i izvornim bakrorezima, pa je uopće najskupocjenije i najraskošnije izdano pjesničko djelo u staroj hrvatskoj književnosti.

Književnim radom bavila se i njegova žena, hrvatska banica **Katarina Zrinska**, koja je izdala veoma lijep, bakrorezima ukrašen molitvenik *Putni tovaruš* (Mleci, 1661.).

Iz „Adrianskoga mora sirene".

Posveta.

Plemenito i dobro rojenim, svake hvale i časti dostojnim, virnim i vridnim junakom, vse hrvacke i primorske Krajine hrabrenim vitezovom pozdravljenje.

Nisam hotil vzmanjkati[1]) dila vojničkoga bana nigdašnjega Zrinskoga Miklouša iz ugarskoga na hrvacki naš jezik stumačiti, starijih mojih u svakom kriposnom činu pute naslidujući. Ne

[1]) *vzmanjkati*, propustiti.

štimajući zato, da bi se tim takmac momu bratu Zrinskomu Mikloušu, takajše banu hrvackomu, učinil, koji skoznovitim[2]) trudom i marljom[3]) pomnjom iz vnogih kronik tuliko ugarskih, dijačkih, kuliko latinskih,[4]) izibranom svojom pametjom na vugarski jezik istu historiju vnogimi odičenu peldami[5]) i nauki spravil je i popisal. Pače niti se trsim š njim skupa poredice[6]) cilji pisnikov izgoditi, nego za njim upućujem i ravnam delo moje. Kô akoprem je malo, ali velikoga i slavnoga spomenutja budući, naklanjam vam, hrabreni vitezovi, domoslavni hrvacke i primorske Krajine branitelі i čuvari. A to iz trih zrokov. Prvi: da svit vidi, kakove sini i viteze ov naš orsag zdrži,[7]) redi i poštuje, premda od vnogih zapušćeni i skoro zanemar vrženi jesmo.[8]) Drugi: da se mi u slavna ova dila, kako u zrcalo nagljedajući poznati moremo, kim i kakovim načinom nastojat imamo polag vere kršćanske, polag doma našega i polag vernosti Gospodina žitak naš, krv našu ne šparati[9]) i zlijati. Treti zato: da se sa mnom diče i raduju ostanki onih, kojim prіđi[10]) z banom Zrinskim Mikloušem hrabreno, čestito i vridno večnu krunu u nebesih zadobiše, svagda na najveće precinivši istinsku rič onu: Dulce pro patria mori. Zato vas prosim, vitezovi, vsih zajedno prijaznostjom obijmljući, da ovo moje popisanje za dobro primete, uzdržite i naslidujete. Ter ako bi se koja u njemu riči ili versa falinga[11]) nahodila, ne slova nego činjenja, ne verse nego moje hotinje i ljubljeno spoznanje procinite: pisah jer ova ne kako dijak,[12]) nego kako krajinski vaš tovariš,[13]) koji jur po veće puti srićno, pošteno i stalno po Krajinah s vami skupa prohodil sam, vnogu ljubav pokrajinsku meni od vas iskazanu općutivši i spoznavši. Koje radi ni samo ovo pismo, rižme ili verse vami prikažujem, nego i krv, tilo i žitak moj suprot vere kršćanske neprijatelju istočnomu odsada u napridak obećujem. Želeći vas tulikimi srićami od Boga okinčenih, kulikimi nebo zvizdami, more ribami, z listi gore i lugi jesu odičeni.

[2]) *skoznovit*, adj. izveden od glagola: skoznuvati, bdjeti. — [3]) *marljom*, marljivom. — [4]) *latinskih* t. j. talijanskih. — [5]) *pelda*, f. primjer, prilika, izgled (njem. das Bild). — [6]) *poredice*, adv. uporedo. — [7]) *zdržati*, imati. — [8]) *zanemar vrženi jesmo*, od nemara smo odbačeni, odnemareni smo i odbačeni. — [9]) *ne šparati*, ne štedjeti (njem. sparen). — [10]) *priđi*, pređi. — [11]) *falinga*, f. griješka (lat. fallo, 3. varati). — [12]) *dijak*, m. đak; ovdje znači: pjesnik (poeta); u Zrinskoga dijačiti znači: pjevati; otuda jačka, pokraćeno od dijačka u značenju: pjesma (kod Hrvata u Ugarskoj). — [13]) *tovariš* (i tovaruš), m. drug.

Jesam i nekuliko popivki od ljubavi knjigam ovim privrgal,[14]) i one z knjig brata moga obrativši,[15]) misleći da ništar tako ne veseli junaka, kako ljuba, konj i oružje, kot svidoče riči one:

In galea Martis nidum fecere columbae,
Apparet Marti quam sit amica Venus.

V šišaku[16]) Marčenom načiniše gnjezdo golubi,
Da se zna načinom kim Venus Marča ljubi.

Bog Vam na pomoć.

Grof Zrinski Petar.

Iz „Opside sigetske".

(Početak XV. pjevanja.)

Videći ban tada smrt svoju pred vrati,
Sve viteze grada učini dozvati;
Ki dojdoše kada, k njima se obrati,
Samo Deli Vida nigdir nî poznati.

Svim tako okoli nasta govoriti:
„Junaci, vite li, kamo smo jur diti?[17])
Svi elementi zli misle na nas iti:
Oganj, prah, metali i Turčin srditi.

Od Boga svakako dosad smo kušani,
Od zlatara žarko kot zlato probrani;
Pokihdob smo tako za stalnih spoznani,
V nebeskih smo lahko knjigah zapisani.

Za pregrihe[18]) naše već se Bog ne srdi,
Za biče najviše ovu smrt nam tvrdi,
Kinč[19]) nam odlučiše na nebeskom brdi,
Gdi dike najlipše nigdor ne pogrdi.

Ne bojmo se zato još danas umriti,
A najam za sve to Bog će nam diliti;
Življenje čestito hoćemo svršiti,
Svê dilo, trud, mito[20]) danas pečatiti.

---

14) *privrgnuti*, pridodati. — 15) *obratiti*, provesti. — 16) *šišak*, m. kaciga. — 17) *diti*, stavljeni; od glagola djěti (ikavski: diti), staviti. — 18) *pregriha*, f. grijeh, prestupak. — 19) *kinč*, m. blago, nakit (madž. kincs). — 20) *mito* n. plaća.

Viteški živismo, viteški umrimo,
Svitu dičnu hodmo da peldu pustimo;
Glas pošteni samo za se obdržimo,
Još ov dan živimo, da se poštenimo.

Ne će nas peljati[21]) pogan po kotaru,
Z veseljem kazati[22]) nit će silnu caru;
Hodmo žitak dati tursku gubeć paru,
Da svak' može znati, da je Bog pri kauru.

Kad silni nemremo oganj izmagati,[23])
Z Božjom voljom ćemo zoru dočekati,
Z grada pak hoćemo onda ishajati,
Ki smo i po č[24]) gremo, dat ćemo se znati."

Kak ban svrši reti,[25]) svi su skupa stali,
Volju mu spuniti zavsima[26]) pristali;
Komaj[27]) uru smrti oni su čekali,
V koji bi dušu pojti k Bogu prepušćali. —

Ispivanje.[28])

Tako htih spisati viteštva hrabrena,
Koje svit mučati ne će sva vrimena,
Ne će slavu zeti[29]) srditost nijedna
Vernim, ki mreti htiše zbog imena.

Kad i meni dojde konac od življenja,
Š njim mi nek duh projde z telovnoga stanja,
Ar ime, kô bude dična pronošenja,
I po smrti zbude[30]) do svita skončanja.[31])

Ako j' ravno[32]) Vugrin iz Scitije došal,
Zvrhu[33]) vnogih krajin i sablju pronašal,
Iz vnogih još zidin bude na me zdišal,[34])
Knez, kmet i sinov sin poštenje mi zvišal.[35])

---

21) *peljati*, voditi. — 22) *kazati*, pokazivati. — 23) *izmagati*, podnositi, nadvladati; nemremo izmagati, ne možemo nadvladati. — 24) *po č*, po što. — 25) *reti*, rijeti, govoriti. — 26) *zavsima*, adv. posve, potpuno. — 27) *komaj*, adv. jedva. — 28) *ispivanje*, n. epilog. — Ova pjesma dolazi na kraju madžarskog i hrvatskog izdanja „Adrianskoga mora sirene", ali u madžarskom izvorniku ima pjesma samo prve četiri kitice, a petu je dodao u svom prijevodu sâm Petar Zrinski. — 29) *zeti*, uzeti. — 30) *zbiti*, zbudem, preostati, ostati. — 31) *skončanje*, n. propast, svršetak. — 32) *ako je ravno*, ako je upravo, ma da je. — 33) *zvrhu*, nad. — 34) *zdišati*, uzdisati. — 35) *zvišati*, uzvisivati.

Jer ne išćem samom[36]) ime tintom, perom,
Neg sabljom opernom,[37]) vernostjom i verom
V boju otomanskom, dokle je moć s manom,[38])
Dušu želim z žitkom med ranom dat krvnom.

Ne mislim ja strahom neg vesel umriti,
Suprotivnim mahom[39]) svitu glas pustiti,
Doma moga prahom ranice pokriti,
Slavnim Božjim duhom vik se veseliti.

22. Franjo Krsto Frankopan

U porodici knezova Frankopana jednako se kao u Zrinskih njegovala knjiga. Tako se uz Katarinu Zrinsku istaknu književnim radom i njezin brat, knez Franjo Krsto Frankopan, i to kao najznatniji lirski pjesnik stare hrvatske književnosti ovkraj Velebita.

Franjo Krsto Frankopan rodio se god. 1643. od oca Vuka Krsta Frankopana Tržačkoga, generala karlovačkoga. Kad mu je zarana otac umr'o, povjeren je zagrebačkomu kaptolu nadzor nad njegovim imutkom, a jamačno i odgoja njegova. Kao mladić od trinaest godina krenuo je Frankopan u Italiju radi dalje naobrazbe (1656.). Došavši u Loreto obišao je nazaretsku Bogorodičinu kućicu, o kojoj legenda kaže, da su je god. 1291. anđeli prenijeli s Frankopanova grada Trsata u Loreto. Tu je mladi Frankopan povodeći se u dikciji za Ovidijem i Vergilijem spjevao u elegijskim distisima latinsku pjesmu pod natpisom *Elegia,* u kojoj ne može da prežali gubitak Bogorodičine kućice. Frankopan je češće i duže vremena boravio u Italiji, gdje je zavolio suvremenu talijansku poeziju, pa se i oženio odličnom Rimljankom Julijom de Naro, nećakom kardinala Barberinia de Naro. Stupivši u javni život postao je kapetanom ogulinskim. S Petrom Zrinskim borio se protiv Turaka u slavnoj bici kod Jurjevih Stijena nedaleko od Otočca (1663.), a poginuo je s njime u Bečkom Novom Mjestu 31. travnja god. 1671.

[36]) *samom,* adv. samo, jedino. — [37]) *operna sablja,* sablja koja siječe (tal. opera, djelo). — [37]) *s manom,* sa mnom. — [39]) *suprotivnim mahom,* dušmanskim udarcem (t. j. u boju protiv neprijatelja).

Frankopan je ostavio u rukopisu zbirku svoje lirike pod natpisom *Gartlic**) *za čas kratiti.* U „Gartlicu“ se odražava jak utjecaj suvremene talijanske lirike, u kojoj nažalost pjesnik nije mogao naći velikih i vrijednih izgleda. *Il Seicento* t. j. sedamnaesti vijek u Italiji označuje uistinu potpuno opadanje talijanske književnosti. U njoj više nema velikih pjesnika ni novih ideja, pa tako nije bilo ni novih velikih pjesničkih djela. U običaj je ušla anakreontska i pastirska lirika, ali bez iskrena čuvstva, neprirodna, konvencionalna, puna fraza i kićenosti, a često lascivna i prosta. Takvo je čedo svoga vremena i „Gartlic“, što ga je Frankopan priredio za štampu za svoga tamnovanja u Bečkom Novom Mjestu. U njemu imade mnogo pastirskih pjesama Lidiji, Cintiji, Fili i Klori, konvencionalnim ženskim imenima iz talijanske pastirske erotike. Ali u „Gartlicu“ ima i vrlo iskrenih ljubavnih i refleksivnih pjesama, koje su zadahnute čas slabom nadom, a čas velikom tugom i očajem kneza utamničenika. Te pjesme, u kojima se mnogo ističe osjećanje časti i poštenja, težnja za slobodom, preziranje ropstva i vjera u pobjedu pravice, podaju pravu vrijednost „Gartlicu“, o kome sam pjesnik u predgovoru kaže, da je „zasađen v oblačnih dnevih, v urah nesrećnih, srcem turobnim, misli nepriličnih“.

U Frankopanovoj književnoj ostavštini sačuvao se i ulomak njegova prijevoda — prva tri prizora prvoga čina — Molièrove komedije *George Dandin,* koja se prvi put prikazivala god. 1668. u Versaillesu. Frankopan je čin drame lokalizovao na domaćem tlu; glavnoga junaka, francuskog seljaka Georgea, učinio je slovenskim seljakom, pa je francusku komediju prevodio slovenskim jezikom. Taj je ulomak prvi sačuvani zametak naše drame ovkraj Velebita i njime se prvi put javlja veliki francuski komediograf Molière u hrvatskoj književnosti.

*) *gartlic* (od njem. riječi: der Garten), vrtić, mala bašča.

Iz Frankopanova „Gartlica".

Srce žaluje, da vilu ne vidi.

Vi loze zelene, vi polja cvatuća,
vi zdenci,[1]) potoki i voda tekuća,
deh,[2]) skaž'te smilenje[3])
vrh tužno, žalosno to moje živlenje.

Ni noći ni dneva prez suz polivanja,
vsaki hip, magnutje,[4]) ronim zdihavanja,
da b' se i pećine
mogle umehčati od takve godine.[5])

Drugi se raduju u vašoj liposti,
ja pak vdil[6]) tugujem u strašnoj žalosti,
a pomoć ne vidim,
neg kot praznu maglu ufanje naslidim.

U vas dragost, vridnost vsaka je dobiti,
v srcu pako momu čemer nahoditi,
ki ga iskončava,
ar milošće nigdir tužno ne spoznava.

U vas, štogod živi, drago se raduje,
v meni pako misal nigdir ne miruje,
nit poznam veselje,
ar spodobno[7]) smrti je moje živlenje.

Oh srićno bivanje, oh stokrat blaženo,
svitlost sunca vidit da vam je sujeno,
od vile lipotu,
ka kot misec čista je v svomu životu.

Neg meni tužnomu ne more sijati,
ovo jur godišće da moram strajati[8])
nje tela svitlosti,
ter konca ne vidim oh mojoj žalosti.

Ahi, neverna srića, s tim li jesi dična,
da činiš trpiti prava za krivična!

---

[1]) *zdenci*, izvori, studenci. — [2]) *deh* (uzvik), ah (iz jezika talijanskoga). — [3]) *smilenje*, n. samilost, sućut. — [4]) *magnuće*, n. tren. — [5]) *godina*, f. dažd (u Hrv. primorju). — [6]) *vdil*, adv. udilj, uvijek, bez prekida. — [7]) *spodoban*, adj. sličan. — [8]) *strajati*, uzdržati se od čega; strajati nje tela svitlosti, ne vidjeti sjaja njezina tijela.

Vsako svoj cil ima,
neg moje trplenje smilovanja nima.
Deh, vi konči[9]) vitri glas moj pronosite,
ter vili ljublenoj službu nazvestite;
srce tak valuje:
gdi telo ne more, naj misal zvršuje.

Cvitja razmišlenje i žalosno protuženje.

Kak ste lipo, drago cvitje,
tak ste brzo premineće;
daste[10]) spoznat, da veselje
neg magnutje je trpeće.[11])

Ako zora vas poliva,
s čistom rosom okripiva;
al vas sunce povenuje,
na zapadu iskončuje.

Što vam daje u liposti
tihi siver batrivosti,[12])
povekšuju[13]) u žalosti
nagla juga čalarnosti.[14])

Tada diku pogubite,
vsu ljubeznost preminite,
daste spoznat, drago cvitje,
da je radost neg magnutje.

Vim[15]) od mene ste srićnije,
v kratkom žitku povolnije;
mirno dično prebivate,
jedan konči dan vživate.

Al ja nebog vse tugujem,
nit hip nit čas ne radujem;
je mi mladost ljuta žalost,
srića moja neg čemernost.

---

[9]) *konči*, adv. dajbudi, barem. — [10]) *daste*, dajete (2 lice plur.). — [11]) *trpeti*, trajati. — [12]) *batrivost*, f. smjelost, junaštvo. — [13]) *povekšuju*, povećavaju. [14]) *čalarnost*, f. jad, bijeda. — [15]) *vim*, adv. ipak; osnovno značenje: v i m (ijekavski: vijem) = znam.

U kolipki majku zgubih,
u ditinstvu oca stužih,
imam krila prekinuta,
do dva braca poginuta.

Milu sestru, koju ljubih,
u nevojli sad zaćutih,
ljubu dragu, s kom se dičih,
jur odavna da ne vidih.

Prijatelji prez pomoći,
a rodbina suze toči,
verne sluge rastrešene,
prez obrambe zapušćene.

Ada jeste, drago cvitje,
vindar srićno ko magnutje;
al ja tužan, otkad rodih,
nit hip sriće ne nahodih.

Pozvanje na vojsku.

Na vojsku, na vojsku, vitezi zibrani,[16])
kogagod majka junačka othrani!
Jur bubni, herpauke[17]) povsuda se čuju,
šipi,[18]) trumbite na dalek glasuju,
dični šeregi skup se zastaju.

Na noge, na noge, vi jalni[19]) ležaci!
U vojsku, u vojsku, hrabreni junaci!
Sablje i puške nabrzom priprav'te,
sebe i konje viteški oprav'te,
vreda[20]) potež'te k slavnom dundaru![21])

Stirajte od srca vsak oblak plahosti,
vazmite na se šćit batrivosti!
Dražje vam budi glas, ime, poštenje,
neg hip, magnutje, sramotno življenje:
navik on živi, ki zgine pošteno.

[16]) *zibrani*, izabrani. — [17]) *herpauka* f. talambas (njem. Heerpauke). — [18]) *šip*, m. svirala. — [19]) *jalen*, adj. zavidan. — [20]) *vreda*, adv. odmah. — [21]) *dundar*, m. stijeg, zastava.

Nî moć izmislit hvalnije skazanje,
neg na mejdanu vridno držanje,
gdi gromi od pukaš[22]) i sablje se viju,
vnoga gospoda krv svoju proliju
za domovinu, za veru kršćansku.

Boga višnega na pomoć zazov'te,
vaših starih glas, ime ponov'te,
na svoje sprotivne navajl'te ognjeno,
jedan drugoga izruč'te ljubleno,
živ'te bratinski, pogin'te viteški!

Kada vam srića na ruku potegne,
ter neprijatejl iz mesta okrene,
oh, kakvo poštenje, pajdaši[23]) bogati,
sablje, paloši[24]) i konji bahati,
sprave kovane, sviti[25]) gospodske!

Nu braća ljublena, na noge, na noge,
turskom misecu da stlačemo roge!
Za veru kršćansku, viteštva zlamenje,
svitu na hasan, a nam na poštenje
naj nam ne budi premilo življenje!

Pastirnica.

Ne b' zvizda danica još zabelila,
nit svitla zornica zarumenila,
da pastiri ustaju, skup se zazivaju:
„Haj, pomoz', Bože,
napolje zrenimo ovce i koze!"

Veselo pojdoše z blagom vrviti,
z dipljami igrajuć sunce slaviti:
„Oh, da si blaženo, od Boga stvoreno,
vsim na veselje!
Ti daješ pravu kripost i življenje!"

[22]) *pukaš*, gen. pl. od pukša, f. puška, die Büchse. — [23]) *pajdaš*, m. prijatelj, drug (madž. pajtás). — [24]) *paloš*, m. dugačka, upravna sablja (madž. pallos). — [25]) *sviti*, čakavski nom. pl. od riječi: svita, haljina.

*

Na lipu čistinu kad bihu zašli,
milahne ovčice sito napasli,
kozlići preskakujuć, grmje ogrizujuć,
pojdu prihajat
hladnom studencu blago napajat.

Pastir pastiricu k sebi zaziva,
v družbi povoljnoj hlada uživa,
nasladno kušujući,[26]) drago objimljući:
za radovanje,
oh, kakvo lipo biva dugovanje![27])

V grmju zelenom druga dvojica
mesto ziskiva,[28]) gdi raste rožica,
na notu[29]) pofućkuje, v strunu udaruje:
za radovanje,
oh, kakvo lipo biva dugovanje!

Ostala družina, kak srića zgodi,
s pastiricom mladom vrime sprovodi,
gdi jedan ne vtegne,[30]) drugi pak privrne:[31])
za radovanje,
oh, kakvo lipo biva dugovanje!

Jur sunce med gore zapalo biše,
veselo proti domu povrnuj' se
dva na dva pjevajući, friško[32]) skakajući:
takvo življenje
ne daje turobnosti nit trplenje.

23. Pavao Ritter Vitezović.

Život Pavla Rittera Vitezovića. Porodica je Ritterâ podrijetlom iz Njemačke, odakle su se oni preselili u vojničkoj službi u hrvatsku Krajinu, pa se u Senju udomaćili i pohrvatili.

[26]) *kušujući*, cjelivajući — [27]) *dugovanje*, n. stvar, događaj. — [28]) *ziskiva*, ište, traži. — [29]) *na notu*, po napjevu. — [30]) *vtegnuti*, dospjeti. — [31]) *privrne*, okrene (stado, kad se razbjegne ili zađe predaleko). — [32]) *friško*, adv. brzo, žustro.

Pavao Ritter, koji se prvi prozvao Vitezovićem, rodio se u Senju god. 1652. od oca Antuna i majke Doroteje, rođene Lučkinić, hrvatske plemkinje iz Senja. Upravo iste godine dobio je pjesnikov otac za ratničke zasluge ugarsko-hrvatsko plemstvo s grbom. Pjesnik je učio u isusovačkoj gimnaziji u Zagrebu, gdje je svršio gramatiku i retoriku, a onda je radi dalje samostalne naobrazbe krenuo u Italiju i u druge zemlje. Dvije godine boravio je u gradu Wagenspergu u Donjoj Kranjskoj kod historika Valvasora izrađujući u njegovu atelieru uz vrsne njemačke bakroresce bakroreze gradova, kaštela i samostana. Tu je Vitezović izučio umjetnost bakrorezbarstva, a ujedno je u Valvasorovu naučnom radu našao izgled za svoj rad oko historije.

Ivan Vajkart Valvasor rodom iz Ljubljane, čuveni historik Kranjske, osnovao je u Wagenspergu tiskaru i atelier za bakrorezbarstvo. Njegovo je najznatnije djelo „Die Ehre des Herzogtums Krain", ilustrovano s više stotina bakroreza starih gradova, utvrda, dvorova i samostana slovenskih i hrvatskih. U tom djelu prikazao je povjest, književnost, jezik i narodne običaje Kranjske, ali govori dosta i o susjednim hrvatskim zemljama. Zato je Vitezović spjevao Valvasoru dvije pjesme, koje su štampane na početku toga djela; prvu pjesmu, koja je kajkavska, govori vila „Hrvatkinja" zahvaljujući piscu, što obrađuje i hrvatske zemlje, i spominjući teške prilike u Hrvatskoj i slavu nekadašnju. Drugu pjesmu govori „Dalmacija", i to štokavskim narječjem. U tome Valvasorovu djelu objelodanjeni su i Vitezovićevi bakrorezi.

Vrativši se u Hrvatsku vršio je Vitezović različite političke službe: bio je poslanik grada Senja na zajedničkom saboru u Šoprunu, iza toga zastupnik senjski na carskom dvoru u Beču; hrvatski staleži izabrali su ga kraljevskim agentom („agens regni"), da zastupa hrvatske probitke u Beču. Kad je Leopold I. u velikom saboru u Požunu (1687.) okrunio svoga sina Josipa I. kraljem ugarsko-hrvatskim, pa su se tom zgodom kao obično dijelila odlikovanja, odlikovan je i Vitezović i proglašen „zlatnim vitezom" („eques auratus").

Kad je zaključkom hrvatskoga sabora od god. 1694. uređena u Zagrebu zemaljska tiskara, postao je Vitezović njezinim upraviteljem. Potkraj života (god. 1708.) stekao je za svoje političke i književne zasluge kralj̈evom poveljom imanje Šćitarjevo,

nedaleko od Zagreba. Tad bi se bio mogao još većma posvetiti knjizi, jer se više nije trebao boriti za život, ali upravo Šćitarjevo bijaše njegova propast. Protiv Vitezovića ustalo je hrvatsko plemstvo i zagrebački Kaptol, jer je bio još u životu vlasnik Šćitarjeva, umobolni grof Ivan Jonata Ivanović, kancnik zagrebački, posljednji član te porodice. Hrvatski sabor oduze Vitezoviću u pravu tiskare, a turopoljski komes Ljudevit Vagić, dalji rođak Ivanovićev, baci ga oružanom silom iz Šćitarjeva. Okružen odasvud protivnicima pobježe Vitezović iz Hrvatske i skloni se u Beč tražeći zaštite te tamo umrije kao prognanik u bijedi godine 1713.

Književni rad na latinskom jeziku. Vitezović je prije svega *historik,* a po običaju svoga doba i on piše svoja naučna djela jezikom latinskim. On je zamislio ugledajući se u velikoga kranjskog historika Valvasora golemo enciklopedijsko djelo *De aris et focis Illyriorum,* koje bi obuhvatilo povijest i duševni život čitave Ilirije, dakle južnih Slavena, od najstarijih vremena do njegova doba. Vitezović nije to djelo dogotovio, već nam se sačuvala samo osnova i pojedini ulomci, a posebice je objelodanio knjigu o grbovima: *Stemmatographia* koja je imala da bude uvod u pomenuto djelo.

Vitezović postao je i službeni historik carskoga dvora u Beču. Poslije velike pobjede nad Turcima pod Bečom (1683.) i oslobođenja Budima od Turaka (1686.) vodile su se ofenzivne vojne, da se osvoje zemlje, koje su još ostale u turskim rukama. Mirom u Karlovcima (1699.) oslobođena je Slavonija, i tad se pomišljalo na dalja osvajanja turskoga područja. Ali u isti čas nastojali su i Mlečići, da s mletačke Dalmacije oslabljenjem Turaka raširе svoju vlast. Zato je Vitezovića sâm kralj Leopold I. pozvao u Beč i povjerio mu zadaću, da istraži stare međe i čitavo područje nekadašnjega hrvatskog kraljevstva, da utvrdi historijsko pravo njegovo na te zemlje, naročito na Bosnu, Hercegovinu i Dalmaciju. Radeći oko te zadaće Vitezović je pisao službene historijske izvještaje za dvorsku kancelariju, a izdao je spis *Croatia rediviva regnante Leopoldo Magno caesare.* Vitezoviću je osobito bilo srcu priraslo oslobođenje Bosne, čemu se živo nadao, pa je objelodanio knjigu *Bosna captiva* gdje je ocrtao pad Bosne i njezinu tešku sudbinu pod turskom vlasti.

Vitezović nije mogao, kako je htio, stvoriti ni jedno veliko historijsko djelo, ali je ipak ostavio u rukopisima čitav niz na latinskom jeziku pisanih historijskih rasprava, što gotovih, a što nedovršenih ili tek započetih, pa obilje sabrane građe, tako te historijski rad čini najveći dio njegova književna rada.

Vitezović bijaše i latinski pjesnik. On je spjevao stotine latinskih pjesama, ponajviše prigodnicâ, namijenjenih različitim odličnicima. Versifikaciji bio je tako obikao, da je u latinskim stihovima napisao i historijsko djelo *Plorantis Croatiae saecula duo* (Zagreb, 1703.), u kome crta događaje XVI. i XVII. vijeka u Hrvatskoj.

Književni rad na hrvatskom jeziku. Vitezovićev književni rad na hrvatskom jeziku jest: *pjesnički, pučkoprosvjetni* i *naučni.*

Najveće je i najznatnije Vitezovićevo pjesničko djelo na hrvatskom jeziku *Odiljenje sigetsko* (Linc, 1684.), pjesan u četiri dijela, gdje se u nizu samostalnih pjesama opijeva pad Sigeta i događaji oko pogibije sigetske. Od tih je pjesama najljepša „Gospodična Sofija i oral“. Vitezović je pjevao i hrvatske prigodnice, od kojih spominjemo rodoljubnu *Poslanicu grofu Franji Ivanoviću.* Prigodnica je i njegova izgubljena *Novljančica,* pjesma o porazu Turaka kod Novoga na Uni (1689.) i sačuvana *Senjčica,* u kojoj je opjevao senjsko junaštvo na moru god. 1704.

Uz zemaljsku tiskaru u Zagrebu razvio se bogat pučkoprosvjetni Vitezovićev književni rad. Tu je on izdavao od god. 1695.—1702. redom za svaku godinu kalendar („Kalendarium aliti misečnik hrvatski“). To su prave pučke knjige, u kojima je uz kalendar bilo uputstva za gospodarstvo i kućni život, priloga pjesničkih i ulomaka iz hrvatske povijesti. Pjesnički prilozi u kalendarima dolaze pod natpisom *Priričnik,**) gdje se u osmercima podaju refleksije i pravila za život, a od najveće su česti to upravo parafraze poslovicâ, među kojima ima mnogo i narodnih. Poslije izdao je Vitezović knjigu *Priričnik aliti razliko mudrosti cvitje,* u kojoj su preštampani „priričnici“ iz njegovih kalendara. Takva je pučka knjiga bila i Vitezovićeva *Sibila,* koja je proricala budućnost i davala mudra uputstva za život. Širokim vrstama bila je napokon namijenjena i Vitezovićeva *Kronika aliti spomen vsega svijeta vikov* (Zagreb, 1696.), u kojoj pisac

*) *priričje* (ikavski), n. prema lat. riječi proverbium, n. = poslovica; priričnik, m. knjiga poslovicâ.

povodeći se najviše za Vramcem crta događaje od početka svijeta do svoga vremena.

Vitezović kao naučenjak je leksikograf i gramatik. On je sastavio dva golema rječnika, i to *Lexicon latino-illyricum* i *Lexicon illyrico-latinum*, koji obuhvataju sva tri hrvatska narječja. Vitezović nije mogao, da tako veliko djelo štampa o svom trošku, a bez odziva ostade mu molba, da rječnik izda kongregacija „De propaganda fide“ u Rimu za misionare po Balkanu. Do danas sačuvao se nažalost samo „Lexicon latino-illyricum“, a nalazi se u sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. Zna se, da je Vitezović napisao i gramatiku hrvatskoga jezika, ali je nije izdao, a rukopis nam se nije sačuvao.

Značenje rada Pavla Rittera Vitezovića. U razvitku hrvatskoga prosvjetnog života ima rad Vitezovićev veliko značenje, jer on je u Hrvatskoj prvi iznio ideju jednoga narodnog imena, jedinstvenoga književnog jezika i organičkoga pravopisa.

U Vitezovićevo doba upotrebljavaju se za označivanje našega naroda ili imena učena: Iliri, Slovinci, ili imena pokrajinska: Dalmatinci, Slavonci, Hrvati i t. d. Ali on je kao historik upoznao široko nekadašnje područje hrvatskoga imena, pa je htio, da to ime obuhvati sav narod, po čemu je on otac velikohrvatske ideje.

Vitezović hoće, da se stvori jedna književnost za sav narod, dok je do njegova doba bilo više pokrajinskih književnosti (dubrovačko-dalmatinska, kajkavska). A da se stvori općena književnost narodna, valjalo je stvoriti jedan književni jezik i pravopis. Tako je on pristao uz nastojanje Kašićevo i prihvatio štokavsko narječje kao književni jezik. Vitezović, podrijetlom Nijemac, rođeni čakavac, odgojen u Zagrebu, središtu kajkavskog narječja, prvi u Hrvatskoj ističe, da je štokavsko narječje najčistiji hrvatski govor, i dok je on poput Zrinskoga i Frankopana u ranijim svojim djelima više čakavac i kajkavac, u kasnijim djelima u njega pod utjecajem dubrovačko-dalmatinske književnosti sve jače preteže štokavsko narječje.

Vitezović je iza Šima Budinića i Bartola Kašića izradio novu osnovu za reformu pravopisa, jer je u našoj književnosti i poslije njih još uvijek bilo gotovo toliko pravopisâ, koliko pisaca, to jest svaki je pisac pisao, kako je htio. Vitezovićeva je osnova bila ovo:

c	č	ć	s	š	z	ž	đ	lj	nj
c	*ç*	*ch*	*ʃ*	*s*	*z*	*x*	*dj*	*l̄*	*n'*

Vitezovićeva se reforma pravopisa osniva na načelu: da se svaki glas označuje uvijek jednim istim znakom i da se za svaki glas po mogućnosti upotrebljava samo jedno slovo. Zato on jedino za *ć* i *đ* upotrebljava udvojena slova (*ch, dj*), a inače upotrebljava dijakritičke znakove (*ç, l̄, n'*).

Vitezović je napisao više djela nego ikoji pisac prije njega s ovu stranu Velebita, i prvi je nastojao da učini Hrvatsku političkim i prosvjetnim središtem našega naroda. Ali njegov rad bio je stegnut, jer on je bio siromašan, bez sredstava, a njegova ga okolina nije shvaćala ni podupirala. Vitezovićeva ideja o jednom narodnom imenu, jedinstvenom književnom jeziku i organičnom pravopisu pobijedila je tek u XIX. vijeku, kad se naš narod preporodio i stvorio jedinstvenu narodnu književnost, pa zato se Vitezović može smatrati prvim pretečom narodnoga preporoda.

Iz djelâ Pavla Rittera Vitezovića.

O svojem danu rođenja 7. siječnja.[1]

Prijatelj dan rođenja prijàšinu čestita dobrom
  Želeć, da mu se dan štò duljê povraća taj.
A ì običaj sviju svečârâ je rodnoga dana,
  Da ko najveći god rodni svetkuju dan.
Ì jâ običaj taj ne osùđujêm, jer se pristòjî,
  Neka se drži sad, nek i budúćnôst ga zna.
Ali zar bih si ja čestitao? treba li, — ne znam —
  Po običáju da svôj rodni proslavim dan?
Lijep je običaj dašto, od žića ništa nam draže;
  Mene ni jèdno to nä radôst nè gonî baš.
Jer bih, ako mi Sreća povòljnijâ nè budê odsad,
  Nego što mi je svеđ bila do ovoga dne,
Želio, da mi se živu ne pòvrâtî više ni jedan,
  I za pogreb da môj bude mi sjutrašnji dan.

[1]) Vitezović je tu prigodnicu, latinsku elegiju u distisima, spjevao god. 1682., dakle kad je navršio tridesetu godinu života.

Onaj se smrti treba zac'jelo bojati manje,
Kojemu ovdašnji v'jek manje ugodan bi.
Kòliko òd hûdê sreće u v'jeku svom ne pretŕpjeh,
Prije no obraz se moj maljama osuo tek![2])
Tko bi vjèrovat mogo? Sudbìna mi prèvarî mater;
Često je, vjerujem sad, Jova[3]) spopao gnjev.
Noću bo, boginja pred što iznèst će me ìz vrta vanka,
Ona je usnila san, da joj u krilu je cv'jet.
Ì kad sam s pljeskom ja u nedjelju ugledo svijet,
„Velik na porođaj taj", rekla je, „polažem nad."
Cv'jet taj prèvarî tebe Doròteju, draga o majko,
Zimskih bo rúžâ dûh[4]) osjeti jedini on.
Nikake utjehe dosad za pȑvênca nè vidîš svoga,
Često je Sunčev dan[5]) njemu osvànuo mrk.
Nèpostojânôm san nas zaluđuje utvarom noćni,
Kako nam brzo što dâ, tako nam oduzme to.
Mnogi mi mnogo sreće obricati gatajuć znaju,
Ali mi poslije šest lustara[6]) vijeka mog
Teško je dobru se nádat pod téškîm bremenom zala;
B'jednom dalèko je smrt, sretnomu evo je nâ.
Ì krîž meni se davno da bilježi započe treći,
Ali ne znadem reć' različnih križeva broj.
Što sam gode dosàda na hrvatskom jeziku piso,
Prvi i posljednji jad meni zadade to.
Komu se sreća smijèšî, poskakuje dobro; i jánjac
Skače nàšâv se sit, skače i médo sit.
Proročkim nagonom zalud božánstvâ poštujem devet[7])
Dobre pjesnike kob često prevari zla.
Preslavni Nazon[8]) poslan na òbalu Crnoga mora
Kòliko pòdnese sve na moru, nà sûhu zla!
Ipak bih želio postić' prorèčenê mjesece meni,
Makar i podnio što; trpjet mi vična je ćud;
Dà vidîm bar, zavŕšit sudbìna kako li kani
(Meni nemila sveđ) moja tolìkâ zla.

[2]) t. j. prije nego sam postao mladićem. — [3]) *Jova*, mj. Jupitera. — [4]) *dûh*, m. dašak, miris. — [5]) *Sunčev dan* t. j. nedjelja; Vitezović se rodio u nedjelju. — [6]) *lustrum*, i. n. (lat.), vrijeme od pet godina. — [7]) *devet božanstva* t. j. devet Muza; pjesnik hoće da kaže: uzalud se bavim pjesništvom. — [8]) *Nazon* t. j. Publije Ovidije Nazon, pjesnik rimski.

Nèk blâgê zvjezde sreću donèsû pjesniku mladom,
Ì Pârka[9]) milosna još dala mu staračku dob!
Ko što je mater bórbâ upòznao, tako što prȉjê
Nèk vidî, da mu se zla òkrêćê nà sreću kob.
Muze neka mu lovor saplètu, Napéje[10]) vijènce,
Ȁ zlâta neka mu dâ Júna i boginje sve.
Neka ga ùtvŕdî Krepost i Harite, Časti nek prate,
Ì Slava neka mu još bogat otvori put.
S bozi mu, s boginjama nek naklonjen bude Apólôn,
Dokle ostaviv sv'jet nè nâđe nà nebu stân.

Preveo: *dr. Stjepan Ivšić.*

Poslanica grofu Franji Ivanoviću.[11])

(Ulomak.)

Ljubav domovinu nad vsake dragosti
priporuča sinu, ki jest ke mudrosti,
Da svoje kriposti orsagu obrati,
v kom ga na svitlo svita poda mati.
Napridak iskati svoje domovine
triba j' htit i znati ne gljedeć težine,
Da prem ne precine ljudi sega svita
nit za dobre čine daju dobra mita;
Ali stanovita je plaća kriposti
v nebu, gdi procvita v neumrteljnosti.
Tebi Bog mudrosti dal je dobru meru,
dal ti je jakosti i v sablji i v peru.
Neg ti ove tvoje kriposne težine
obrati za svoje kripost domovine.
Znaš, da skoro ona zemlja mala,
ka je mnokrat sine ljutom Marču[12]) dala,
Otud nî imala pokoja zadosti,
da bi ih pušćala nastojat mudrosti.

[9]) *Parka*, jedna od triju suđenica (Clotho, Lachesis i Atropos), od kojih je dolazio ljudima usud i smrt, budući da su one prele pređu života. — [10]) *Napeje*, vile dolinkinje. — [11]) *Grof Franjo Ivanović* poslao je Vitezoviću rukopis nekoga svoga hrvatskog djela, na što mu on odgovara i potiče ga, da i unapredak radi o hrvatskoj knjizi. Ivanovićevo djelo nažalost nije izišlo, a ni rukopis se nije sačuvao. Vitezović je poslanicu napisao u Beču 21. svibnja god. 1682. — [12]) *Marču*, Martu, bogu rata.

Zato i vridnosti zadržanja[13]) svoga, —
kih učini dosti za dom i za Boga —
Pera zučenoga nî mogla imati,
za moć do ovoga naroda pisati.
I tako nam skrati srića po toj sili,
da nî moć kazati, s čim bi se dičili.
Da b' drugi imili puki naše rati,
zlatom bi je htili v knjige pritiskati.
Što je meni znati dala narav moja,
ne ću prepušćati truda ni pokoja;
Il mira il boja hrvatsko držanje
dati ću ništo ja svitu na poznanje.[14])
Ali zadržanje mala oblast čini,
ubogo je stanje v tesnoj domovini.
Ke pak srića hini u blagu moguće,
oni jesu sini skuposti kipuće.
Zaman jest i vruće srce dom pomoći,
odnikud tekuće kada nije moći.
Pak vila v samoći najrad'ja pribiva,
a kad je v tesnoći, teškom voljom spiva.
I moju zadiva vilu del skrb mnoga,
retko kad počiva do naslada svoga.
Al ufam u Boga, da još pomoć hoće
i pomanjkat moga stana[15]) potriboće.
Zač moje dragoće, ke prosim da mi dâ,
domovini veće nose do naprida;[16])
Da prem k ruki sida kragulj, ko ga vabi,
i svoga se gnjizda v polačah pozabi,
Pri meni ne rabi vab[17]) ni višnji krovi;[18])
i jaki i slabi lete v hum orlovi.
Bog nek' blagoslovi naš orsag u miru,
za koga gotovi jesmo umrit viru,[19])
Da se ne rastiru v njem zlih glasov vlasti,
i da ne zadiru v njem turske napasti.

[13]) *svoga zadržanja* t. j. svoga držanja, svojih junačkih djela. — [14]) Vitezović zacijelo misli na svoje „Odiljenje sigetsko“, u kome je iznio primjer hrvatskoga junaštva. — [15]) *stan*, m. stanje. — [16]) *do naprida*, za napredak. — [17]) *ne rabi vab* t. j. meni ne služi vabljenje, ne obazirem se, ako me tko mami, da ga proslavim, već radim samo, što je u korist domovine. — [18]) *višnji krovi*, palače, dvorovi velike gospode. — [19]) *viru*, adv. doista.

Dobit će glas časti i viđena dika
ne će mu opasti od vika do vika.

Iz „Odiljenja sigetskoga“.

Gospodična Sofija i oral.

S. Orle moj, orle moj, nemoj dalje litat!
Padi na hrast ter stoj! Ništo ću te pitat.
Ni v dubravi ovoj, ki će te se hitat,
niti se dice boj, da hte pruglo[20]) splitat.

O. Pusti me za tvoje i zdravje i sriću
litat v strane koje, gdi ptice ne liću;
ne znaš nepokoje, tuge i nesriću,
ke nevoljno moje srdašce razmiću.

S. Vidim te bolčicom,[21]) kako mašeš krili,
zaštrapan krvčicom, ku ste nigdi pili.
Neg gdo te s tužicom, dragi orle, cvili
i s ovom zemljicom nemiloma dili?

O. Nemoj me pitati, tako t' sriće tvoje!
Nemoj ponavljati ljute rane moje,
nego me litati pusti v strane koje,
za prvo pušćati s žitkom tuge moje.

S. Ne govori toga, nemoj se gubiti,
neg sedi ovoga hrasta na kôj kiti,
ter pomena tvoga nemoj mi kratiti;
od znanja ti moga ne će teže biti.

Otkud lićeš sada, gdi si dosad služil?
S kim si se najzada, moj orle, razdružil,
cić koga li jada tako se rastužil?
Povij, to bih rada, da bi mi poslužil.

O. U pustinje koje tuge me it sile,
ke su mi takoje[22]) riči uskratile;
'al me prošnje tvoje kruto[23]) giblju mile,
da ispovim moje boleznosti sile.

Grifa[24]) služih dosad jur od mnogo lita
dike zaisto rad veće neg rad mita;

[20]) *pruglo*, n. zamka. — [21]) *bolčica*, f. bol (deminutiv). — [22]) *takoje*, adv. također. — [23]) *kruto*, adv. veoma, jako. — [24]) *grif*, m. (lat, gryps, grypis; m.),

mene on takoj rad držaše kod šćita:
drag mu bih kako grad glasovit vrh svita.

S njim hođah na love u Zorine luge,[25]
uzimljuć gotove samo svoje sluge;
sve već vukom[26] nove zadavasmo tuge,
da kakono sove bižahu od ruge.[27]

Ter se na to Zori ražalilo biše,
da se ti prikori njoj na špot[28] činiše,
da se po nje gori nje vuci razbiše:
da grifa umori, na svu silu htiše.

Pse, vuke, medvide i lave takoje
sakupiti ide pod zastave svoje;
ni Grkov ne pride na tulike broje,
da razruše zide nikadašnje Troje.

Sile nesabrane spravi vrhu toga
i za vojsku hrane već lita jednoga;
opstri na sve strane v gnjizdu grifa moga;
grifići se brane polag grifa svoga.

Al kad s ognjem Zora poče nalipljati[29]
i triske odzgora Jovo nathitati,
niti svoga dvora grif htiše pušćati,
dojde nam pokora svim mrtvim ostati.

S. Orle, riči tvoje pune su skrovnosti,
s kih prohaja moje, ah, leden strah kosti!
Otkrij mi, što to je, ke su to žuhkosti![30]
Bojim se, da goje i meni tužnosti.

O. Služih u Sigetu dobra gospodina,
v oružju i světu časna od kolina,
ki još u ditetu jak bi knez od Zrina,
razbi mnogu četu i vojsku Turčina.

To caru prot glavi Sulimanu biše,
ter, da se izbavi tulika zla, htiše;
zato vojske spravi, kim broj ne znadiše,
da vàs svit dobavi, skoro čim imiše.

---

u grčkih i rimskih pisaca fantastična životinja s lavljim tijelom, s krilima i s orlovom glavom. U toj pjesmi grif je alegorija, a znači grof Nikola Zrinski Sigetski. — [25]) *u Zorine luge* t. j. na istok, na područje osmanlijskog carstva. [26]) *vukom* (dat. pl.) t. j. Turcima. — [27]) *ruga*, f. poruga. — [28]) *špot*, m. sramota (njem. der Spott). — [29]) *nalipljati*, prianjati, hvatati se. — [30]) *žuhkost*, gorčina.

Opstre bana moga u Sigetu gradu,
grada prosi toga, da mu naši dadu;
al vole za svoga kralja da svi padu,
nego pod turskoga cara grad podadu.

Car napri[31]) na boje sve svoje jakosti,
meč, oganj takoje i vražje čarnosti;
a ki v gradu stoje, brane se v stalnosti
i za rane svoje vraćaju rân dosti.

Ali što je sila! Sila lamlje s koli,
i vele, nemila da Boga ne moli;
malo je kupila, mnogo j' vrgla doli,
mene j' uvridila[32]) do srdačne boli.

S. To li s tobom šumi glas sigetske rati?
Postoj, tere nu mi daj svršetak znati!
Prosi te i kumi divojka i brati,
da i ona umi drugim kazivati.

Svega ću te oprat suzami mojima,
zlatom žicom nabrat biser perutima.
I moje drago rat morebit ta ima:
tamo mi je moj brat i dragi s svojima.

O. Što želiš već znati od toga poboja?
Dosta ti j' kazati, tužna vilo moja,
da pade v toj rati s banom družba svoja,[33])
a Siget ostati mora druga Troja.

S. Vidi li tu kneza Gašpar-Alapiju,[34])
od ruke viteza, mladoga deliju?
S njim me ljubav sveza, divojku Sofiju;
teže me željeza za njim strile biju.

O. Kneza Alapiju vidih vilo, tvoga,
Mašući s fringiju[35]) polag ujca svoga;

---

[31]) *napriti*, napreći, napregnuti. — [32]) *uvriditi* (uvrijediti), pozlijediti, raniti. — [33]) *svoja*, mj. njegova. — [34]) *Gašpar Alapija* t. j. Gašpar Alapić, koji se doista borio uz Nikolu Zrinskoga u Sigetu (1566.), ali nije poginuo. Od onih 600 junaka, s kojima je Zrinski, kad se Siget nije više mogao braniti, provalio na vrata tvrđave, ostala su tek sedmorica na životu kao turski sužnji. Među njima dopao je ropstva i Gašpar Alapić, kojega su Turci dali na otkupe, pa se on poslije toga ističe kao banovac (podban) u hrvatskom javnom životu. — [35]) *fringija*, f. zastava.

pade, gdi se biju, spod age jednoga,
i vidih, gdi viju halje iz mrtvoga.

S tobom se ne će već v životu zastati:
osta mi ti ležeć u sigetskoj rati.
Te nesriće gledeć moreš tugovati,
a ja hoću leteć život dokončati.

S. Tužni glasi moji, nesrićni, nemili,
I sigetski boj na tugu dospili:
ki ste prvoj Troji ta grad zjednačili,
a mnogoj gospoji ljubav uskratili!

Dakle i ja moga ljubljenoga zgubih,
koga vrhu svoga svega dobra ljubih,
za kim i za koga skrbna dosad grubih,[36]
a odsad prez toga sama sebe ubih.

Gašpare moj mili, dušo srca moga,
ki su se zgodili roki žitka tvoga,
da su ti skratili veće vidit svoga?
O roki nemili vrimena ovoga!

Ja li ljuba mogu v životu ostati?
Ja li moju nogu po svetu gibati?
Al se gledat s kogu,[37] al se s kim zastati,
a dragost tak mnogu u želji pušćati?

Pukni, srce moje, za srdašcem tvojim,
neka same tvoje već skrbi ne gojim,
neka sve pokoje za dragim odsvojim!
Jur sve svršeno je, zač se godar[38] bojim.

Usahni, moj jezik, ali se prevrati:
Nimaš se već uvik s kim razgovarati!
Momu željenju lik vaskolik se krati:
drakši je ljubovnik neg otac i mati.

Spačite se[39] moje usnice rumene,
kad nimate svoje družice hrabrene,
kušce[40] primlju koje i daju ljubljene;
od zla veće zlo je, gdi srce uvene.

[36] *grubiti*, bivati ružan, ginuti. — [37] *s kogu*, radi sroka mj. s k i m. — [38] *zač godar*, za štogod. — [39] *spačiti se*, sam sebi smetati. — [40] *kušec*, m. poljubac (njem. der Kuss).

Stočite se vani, moje oči prave,
da se rasprostrani bližnja rika Drave;
zemlja glavu hrani, v kôj su vaše slave:
glavi prez srca nî, a srcu prez glave.

Oglušite meni, oba uha, sada!
Zginu glas ljubljeni vašega naslada;
meni još ne ženi udovištvo zada;
sve plamen srčeni izvan smrti vlada.

Opuznite silom žute kose k tomu,
nimate se milom veće splitat komu!
Mišljenjem i dilom k živu i k mrtvomu
vrućom ranjen strilom svaki želi k svomu.

Skrivi, se moj vrate, i kolajne shiti,[41]
ne će se već na te dragi nasloniti!
Muka je (svi znate), ku nî moć činiti,
prez ljubavi zlate ljubljenoj živiti.

O vi oknjastite,[42] ruke moje bile,
gda već ne dobite, koga ste ljubile!
Nî ga, kom bi cvite i rožice vile,
ke dragi stvorite rane, s vami cíle.

Sada, noge moje, morete ustati!
Zgubljeno drago je, vridno ga j' iskati;
prez toga dužno je smrtjom se zastati,
a želja j' kod svoje ljubavi ostati.

Sada htij, misli mâ, najposle zavriti,
jer ti dragi nima ki na pamet priti,
neg koga smrt ima, k njemu je napriti;[43]
lahko je sasvima za dragim umriti.

Dojdi, smrt nemila, sada mila meni,
i 'z ovoga tila tužnu dušu 'zreni,
da bi s njom prispila, gdi je moj ljubleni;
nî žalosti sila veća neg u ženi.

Hodi, smrti ljuta, nemoj se liniti,
pusti me se skuta jur tvoga primiti!
Ne će toga puta s manom[44] teže biti,
prez svakoga pruta sve ću tekom[45] iti.

[41] *shititi*, odbaciti. — [42] *oknjastiti*, postati knjast ili kljast. — [43] *napriti*, napreći; ovdje: težiti. — [44] *s manom*, sa mnom. — [45] *têkom*, adv. tijekom.

S Bogom, sestre moje, s Bogom, mila mati!
Ja se pašćim[46]) svoje ljubavi iskati.
Smrti me jur znoje, Alapiću zlati,
sad ću se kod tvoje dragosti zastati.

Iz Vitezovićeva „Priričnika".

Predgovor.

Onim, koji budu ponašali[47]) ovo cvitje.

Najdeš, moj štavče, v ovih malih knjižicah i pismo i riči nikoje, nad kimi ćeš misliti, jesu li pravo pisane i jesu li pravo hrvatske? Što se pisma dostoji, ne najdoh još ni jednoga pisca ni knjižnika, koji bi s malоćom dijačkih aliti latinskih slov obilje hrvatskoga našega jezika dobro ali pravo pisal. I zato pred trimi letmi iznajdoh jedan kruto dobar, lagak i pravičan način za takovo pismo, koga i obznanih u rečenom dijačkom jeziku, ali do sih dob potribna k tomu slova ne mogah činit napraviti.[48]) Zato u vnogo mestih *cs* namesto *ç*, *e* namesto *ë* ali *y*;[49]) *ly*, *lj* namesto *l̄*; *ny*, *nj* namesto *n'*; *ſh* namesto *x* ali podrepljenoga *ʒ* postavih, i druga ostala slova polag običaja kakovoga takovoga, na pomankanju onakovih slov, kakova bi se bolje pristojala, doklam i ta zadobavim. Riči pak vse hrvatske jesu, ako ne povsud općinske, ar vnoge hrvatskoga orsaga strane s dijačkim, ugrskim i nimškim jezikom pomutiše se, navlastito u slovinskih varaših, gdi se s dijačkim jezikom u duhovnih i pravdenih stvarjah najveć služe i gdi Ugri, Nimci, Latini najveć obujahu; niti vidim jednoga već ovo vreme, ki se trsi čistoću slavnoga domovinskoga jezika odvetku zahraniti,[50]) izvan gornjih Hrvatov, ki se domovine jezikom i u crikvah pojućim i u pravdah štućim[51]) i med sobom općećim slave, da prem drugoga naroda zapovidništvu jesu podvrženi.[52]) Male pak da su prem knjižice ove, vnogo do-

[46]) *pašćiti se*, žuriti se, hitjeti. — [47]) *ponašati*, sa sobom nositi (iterativno). — [48]) Vitezović je izdao na latinskom jeziku djelce o svojoj reformi hrvatskoga pravopisa, ali ni sam nije štampajući svoja djela mogao tu reformu provesti, jer nije mogao nabaviti sva potrebna slova. — [49]) Vitezović je htio, da se vokalno *r* (na pr. hrvatski) piše *ër* ili *yr* (na pr. hërvatski ili hyrvatski) za razliku od običnoga *er*, koje treba izgovarati kao *er* (na pr. nerad). — [50]) *zahraniti*, sačuvati. — [51]) *štući*, part. prez. od šteti, štim, čitati. — [52]) Vitezoviću su „gornji Hrvati" Dalmatinci pod vlašću mletačkom.

broga i korisnoga nauka u sebi zadržavaju; niti je tako mudroga, koji se ne more šta naučiti već štuć ali čujuć. Pririči pak jesu u vsakom govorenju kakono cvitje med travom, aliti kakono dragi kamen u srebru ali zlatu. Travom živina se siti, a slasnim cvitjem tovi se i tučna biva, jer i pčele ne iz trave neg iz cvitja slatkoću meda pobiraju i v ulišća nose. Niti zlato človičanskim očima i želji tako dopada samo, da je najlipše izdelano i osvitlano, kako kada drago kamenje po njem se razigrava. Tako ravno i pririči aliti mudroričje jest draga lipota i kripka slast, dična cena i tučna začimba govorenja, kratak a velik nauk, mudrosti cvitje, koje tuliko redovnim u pripovidanju riči spasitelne, kuliko svetskim ljudem u vsakom općenju mišati se pristoji. Maloća ove knjižice jest za lakoću naredne[53]) nošnje, koja i u tesnoj taški[54]) ali žepu ne more veliko pačke[55]) činiti putujućim.

Budi vam dakle drago cvitje ovo, s nim se služite i hasan iz njega uzamši s dobrim se spomenite od onoga, koji vam ga spravi. I da ste zdravi!

Iz „Priričnika".

(Ulomci.)

Nad sunašce nî svitlosti,
a nad majku nî milosti.
Majka kara, majka bîla:
potpunoma majka mila.

Bolje je ne obećati,
neg obećat pak ne dati;
Za roge se voli stežu,
a za rič se ljudi vežu.

Za oblakom sunce sije,
za suncem se oblak vije;
Što bi, to se sad spominja:
tak se svita vrime minja.

[53]) *nareden*, adj. prikladan, zgodan. — [54]) *taška*, f. torbica, džep (njem. die Tasche). — [55]) *pačka*, f. smetnja.

*

Što ne more drugač biti,
dobrovoljno jest podniti;
Ki ne trpi dima prije,
nî vridan, da ognja grije.

Kad te zločest človik kudi:
kot da hvali, vesel budi.

Lipo za dom jest živiti,
za dom dično jest umriti.

Leni slugi zadnji k delu,
leni sluge prvi v zdelu.

Zrno na zrno pogača;
kamen na kamen polača.

Da b' ne bili osli leni,
U većoj bi bili ceni.

Vuk preminja dlake stare,
ali ćudi nikadare.

Ja to držim vsako vrime:
dobar človik, lipo ime.

More se posvuda iti,
al je triba domom priti.

Najveć vsi pod nebom sini
dužni jesu domovini.

Kako kolo svit se vrti,
jednom k žitku, drugom k smrti;
Jedne gori sobom zdviže,
druge hita doli niže,
I ki staje gori sada,
do časa pak doli pada.

Ki ukripi siroticu,
v nebu užge on svićicu;

Siroticu ki rascvili,
od Boga se k vragu dili.

Što j' trubilo doma bilo
i v Rimu će bit trubilo.

Ona voda grihe spira,
ka za nje 'z očiju zvira;
Oni vetri nebo biju,
ki se 'z krotka srca viju.

V kom Bog crikvu, v onom selu
imat hoće vrag kapelu.

Plačna Hrvatska o Pavlu Vitezoviću.

(Ulomak iz djela „Plorantis Croatiae saecula duo".)

Posl'je početka ljeta pedèsêt i drùgôga[56]) rodi
Viteza Pavla Senj, za vèlike sposobna dosta
Stvari, no sreće slabe; jedàmpût on će imèna
Moja ù djela možda pohranit, što propasti ne će.
Nězahvâlnu će ipak domáju svoju upòznat,
Nestalne pritelje[57]) svoje i náde isprazne posve,
Jer će živjet u v'jeku, u kôm će se hrvatska krepost
Smànjati, te će se svatko za svòje starati dobro,
Zà općê nitko, a ôn će o stvarima časnima više
Nego o korisnim mislit. U tàkôj je plèmenit kušnji.
Napredak u kući svojoj za hvalu i slavu držat
Prosti veṣèlî svijet. Sudbìna kad nam istèčê,
Òd srećê dare gubímo, a jedini ostaje za nas
Nepropàdljivî glas o kreposnom našem živòtu.

Preveo: *dr. Stjepan Ivšić.*

24. Ignjat Đorđić.

Propadanje književnoga rada u Dubrovniku. U drugoj polovici XVII. vijeka počinje propadati književni rad u Dubro-

[56]) t. j. 7. siječnja god. 1652. — [57]) *pritelje,* pokraćeno mj. prijatelje.

vniku, a bila su tome tri glavna povoda: 1. Poslije otkrića Amerike polako su se otvorali novi putovi svjetskoj trgovini, pa je mjesto Sredozemnog mora postajao Atlantski ocean središtem svjetskoga prometa. Time je izgubila važnost dubrovačka trgovina, koja se kretala Sredozemnim morem, a bila glavnim izvorom bogatstva i blagostanja republike sv. Vlaha. 2. God. 1667. dođe veliki potres, koji obrati Dubrovnik u ruševine i dovede republiku gotovo na rub propasti, pa su Dubrovčani kroz više decenija morali upotrebljavati sve sile, da obnove razvaljeni grad. 3. Dubrovački pjesnici imali su svoje izglede u talijanskoj književnosti, a u to doba ni u Talijana nema velikih pjesnika, jer je Italija prestala biti voditeljicom evropskog prosvjetnog života, a na njeno mjesto je stala Dubrovčanima udaljenija Francuska.

Velike grane lijepe književnosti: ep i drama, upravo su usahle u XVIII. vijeku. U Dubrovniku ima kazališna „Družba Zamršenijeh", ali ne prikazuje izvorne drame, već preradbe Molièrovih komedija, koje su tako lokalizovane, da u njima vidimo domaća dubrovačka lica, domaće narječje, život i običaje, pa su te preradbe Dubrovčanima nadoknađivale izvornu dramu. Od pjesničkih vrsta u XVIII. vijeku jedina se lirika i dalje razvijala, a posljednji je veliki dubrovački lirik Ignjat Đorđić.

Ignjat Đorđić rodio se u Dubrovniku god. 1675. Krsno mu je ime bilo Nikola. Pjesnikov otac Bernardo Đorđić bijaše pučanin, ali je postao patricijem, kad se iza velike trešnje broj vlastele silno smanjio, pa su odlični pučani stekli novo plemstvo. Ignjat Đorđić vrlo se rano pročuo kao pjesnik. Njegove ljubavne pjesme iz doba najranije mladosti bile su pune obijesti, a izgledom mu je bio pjesnik Ovidije. Međuto kao mladić od dvadeset i dvije godine Đorđić se promijenio i pošao posve obrnutim pravcem: raskalašene je svoje pjesme poput Ovidija spalio, odrekao se svijeta, otišao u Rim i stupio u red isusovaca (1697.).

Đorđićevi pjesnički prvijenci ipak su od veće česti sačuvani, jer su bili rašireni u prijepisima prije nego što ih je pjesnik spalio. Te *Razlike pjesni* ljubavne su pjesme, od kojih su neke upravo biserje dubrovačke erotike (na pr. „Danici ranjenoj od pčele", „Srce izgubljeno", „Zgoda ljuvena"). U zbirci „Razlike pjesni" spomena su vrijedne „Razlike zgode nesrećne ljubavi", niz od devet pjesama, koje možemo nazvati baladama. Pove-

davši se za „Dervišem" Stijepa Đorđića spjevao je Ignjat Đorđić heroikomičnu pjesmu *Marunko,* gdje u uzvišenom obliku sestinâ crta smiješnu ljubav Marunka, seljaka s otoka Mljeta, prema Mlječanki Pavici.

Đorđić nije ostao zadugo u redu isusovačkom. Svršivši u Rimu teologiju bi zaređen i postade učiteljem retorike u kolegiju isusovačkom u Ascoli-u. Ali već god. 1705. ostavi red, vrati se u Dubrovnik, pa ondje živi kao svjetovni svećenik. Zamalo stupi u Dubrovniku u red benediktovački i primi ime Ignjat (1708.). U tom redu stekao je čast opata i predsjednika mljetske kongregacije benediktovskih samostana na području dubrovačke republike. Umr'o je u Dubrovniku god. 1737.

Đorđićeva najveća i najljepša pjesnička djela jesu: *Uzdasi Mandaljene pokornice* i *Saltijer slovinski.* Pjesnik je smatrao „Uzdahe Mandaljene pokornice" svojim glavnim djelom, pa ih je dotjerivao više od dvadeset godina. Ugledavajući se u Gundulićeve „Suze sina razmetnoga" i on u vrlo dotjerano građenim sestinama i u marinističkoj dikciji crta u toj epsko-lirskoj pjesni u osam pjevanja („uzdisanja") duševni život biblijske grješnice Mandaljene, njezino spoznanje grijeha, pokoru i posvećenje u marsiljskoj spilji, kamo se sklonila poslije smrti Hristove. *Saltijer slovinski* klasična je parafraza čitava psaltira kralja Davida, u vrlo različitim strofama i stihovima, građena na osnovi naučnoga proučavanja izvornoga židovskog teksta, latinske, grčke i židovske naučne literature o predmetu. U tome slobodnom prijevodu pjesnik se navlaš uklonio marinističkoj dikciji, ili kako sâm kaže, pogrdio je „svako urešenje od besjedâ", jer mu je glavno, da dohiti „prezamjerne proročke visine nezapletenijem i nesamrknutijem istomačenjem".

Uz „Saltijer" izdao je Đorđić *Život slavnoga proroka i kralja Davida.* U predgovoru te biografije pozivlje on naše učene ljude, da pođu njegovim stopama pišući i naučna djela na jeziku narodnom. Do Đorđića naši su učeni ljudi pisali naučne rasprave i djela na jeziku latinskom ili talijanskom, a on prvi hoće, da se i u to područje književnoga rada uvede narodni jezik. U prozi na hrvatskom jeziku napisao je Đorđić pored toga i *Život prisvetoga Benedikta.*

Veoma je važan Đorđićev naučni rad oko dubrovačke književne povijesti. Njegovo djelo *Vitae et carmina nonnullorum illu-*

*strium civium Ragusinorum**) glavni je izvor za poznavanje života i rada pjesnika dubrovačkih do njegova vremena. Kako se u XVIII. vijeku, u doba opadanja književnoga rada, sve većma cijenila bogata i velika dubrovačka poezija prošlih vremena, to su Đorđićev rad oko proučavanja književne starine nastavili i drugi njegovi suvremenici: dominikovac Saro Crijević (Seraphinus Cerva), isusovac Đuro Bašić i franjevac Sabo Sladović (Sebastianus Dulcius).

Iz djela Ignjata Đorđića.

Danici ranjenoj od pčele.

(Iz „Razlikih pjesni").

Gizdava vila Danica,
ka je cvijet rajskijeh diklica,
Pristupi jednom vesela
za vidjet mladijeh roj pčela.
Tu čijem u mnogoj slobodi
mlada među nje dohodi,
Rani je pčela, ka scijeni
nje lice za cvijet ljuveni.
Udorac male te rane
smete nje dike sunčane.
Uze lijer bijeli nje lica
sliku rumenijeh ružica.
A biser grozni nizdoli
perivoj lica nje poli.
Zagorko, ki svijet nemio
cijeć neba bješe pustio,
Pazeći gorke nje suze
besjedit ovo njoj uze:
„Danice, poznaj sadara,[1])
svjetovna ljubav kô vara.
Pčelici, ka ti vaj daje,
svjetovna ljubav slična je;

*) Životi i djela nekih odličnih građana Dubrovčana.
[1]) *sadara*, adv. sada.

Jer kako pčela med hrani,[2])
nu dava boles, kad rani:
I ljubav nosi zadosti
slas malu s mnogom gorkosti.
Znaj, svaka rados od svijeta
ko ljetna zvijezda prolijeta;
I po svoj taštoj naravi
za sobom žalos ostavi.
Sama je ljubav od nebi,
ka ne ima boles u sebi,
I sred istinijeh razbluda
dava sve slasti bez truda."

Srce izgubljeno.

(Iz „Razlikih pjesni.")

„Jeda je našo tko po sreći
izgubljeno srce moje,
ke izgubih, vaj, hodeći
za stupajom mê gospoje?

Za obilježu jes u njemu
malo ufanja i radosti,
straha i sumnje vele, i k temu
mnogo suza i gorkosti.

A nada sve udjeljana
hitrom rukom od ljubavi
mê Ljubice slika izbrana
i nje ures prigizdavi.

Znaj, koristi da u njem nije,
povrati ga tijem veselo:
sve probijeno strijelami je
i napola izgorjelo.

A na milos po razlogu
za uzdarje ću pokloniti
sve što imam, sve što mogu,
sve, što umijem ja na sviti."

[2]) *hrani*, čuva.

Tvorah ovu lidžbu[3]) u glase
väs u plaču, väs u muci,
kad mâ lijepa prikaza se
noseć srce moje u ruci.

„Evo t' srca“ — ona reče —
„sad, što obeća, htjej mi dati!“
dah sve, što sam, a ona uteče
i srce mi, jaoh, ne vrati.

Zgoda ljuvena.

(Iz „Razlikih pjesni“.)

Trudnom svijetu noć na lice
vrgla bješe sjenu blidu,
da od ljuvezni potajnice
na svoj tančac zvijezde izidu.

Ja Ljubicu kon nje dvora
u zabitnoj čekah strani,
kad nje umjesto zgar s prozora
bi mi dodan lis pisani.

Mrem od želje za prije znati,
što mi piše mâ jedina;
nu môj želji svrhu[4]) imati
nenavidna brani tmina.

Nije pomoći: iza gora
jasni mjesec još ne istječe;
svijeće rajskijeh od prostora,
zvijezde, mi su prem daleče.

A želja me nuka i blazni[5])
tač, da skrovna draga slova
proštio bih bez bojazni
na plamenu od treskova.

Ali u cvijetju i u travi
srećnom zgodom meni tada
krilata se zvjerca objavi,
sprijed zlaćena, svijetla ozada.

---

[3]) *lidžba*, f. izjava, oglas; tv̀oriti lidžbu, izjavljivati. — [4]) *svrha*, f. svršetak, kraj. — [5]) *blázniti*, blâznîm, milovati (na pr. rukom koga).

Ulovih je i nad svime
taj lov držah draži od zlata,
jer njim svijetlit nauči me
moja ljubav domišljata.

K pismu je prinijeh, i po njemu
pomno vodeć plam krilati,
na tem zraku[6]) živućemu
sve razvidjeh, što htijah znati.

Ah, da ti je uvijek hvala,
oj svijetnjače[7]) prigizdavi,
od livada zvijezdo mala,
drobna iskro od ljubavi!

Ne mogu te neg hvaliti,
lijepa zvjerce, harnom pjesni,
čijem dostoja pomoć biti
nepokojnoj môj ljuvezni.

Urešenje nepriprosto
ti si od ljeta po naravi,
dijelak sunca, za njim osto
za razgovor cvijetju i travi.

Prid tvojijem zlatom zlato krije
i sobom se zlato srami:
tvoj plam zlatnoj u tebi je,
ko u prstenu dragi kami.

Sveđ kušala cijeć dobrote
dragu rados, zvjerce draga:
mednom rosom dojilo te
milo nebo, zemlja blaga!

Razlike zgode nesrećne ljubavi.

Zgoda III.

(Iz „Razlikih pjesni“.)

Prigizdava Bisernica, kruna svijeh vila,
slatkijem rajom svoga lica stravi Radmila.

---

[6]) *zrak*, m. svjetlost. — [7]) *svijetnjak*, m. bubica, što svijetli o Ivanju dne; krijesnica.

Ona u lovu s družicami dočijem boravi,
ne zna, što su mili plami drage ljubavi.
Tužan pastijer pušta stada, ter za njom hodi,
i kad sunčan zrak zapada, i kad ishodi.
Njive, imanja, teg s volovi drži u nescijeni;
vinogradi svi njegovi leže pušteni.
Moli dragu svoju vilu, da mu se umoli
i da na nje ćud nemilu svoj plač odoli.
Pjeva urese nje jedine i svoje nemire,
plače, uzdiše, blijedi, gine, čezne i umire.
Polja, rijeke, luzi, gore, ke ga slušaju,
plačne njemu odgovore na plač davaju.
A nemila dikla odveće, tvrđa neg hridi,
odgovorit njemu ne će, čijem ga mrijet vidi.
Videć pastijer, da zamani slijedi je i dvori,
ter nije lijeka svojoj rani, ka mu domori,
za vaj svršit, ki ga muči stavno u pameti,
svoje diklice on odluči rukom umrijeti.
Na se zvjersku kožu stavi, sliku promijeni,
pak se sakri u dubravi za bus zeleni.
Tuda prođe Bisernica lugom loveći,
k njemu obrati svoja lica, da je zvijer scijeneći.
Vrhu luka zlaćenoga strijelu nastani
i Radmila vjerna svoga rukom svôm rani.
Ranjen pastijer tad zavika: „Diklo nemila,
eto tužna ljubovnika ti si ranila.
Ne vjerova ti njekada srcu stravljenu:
Bisernice, vjeruj sada tijelu ranjenu!“
Pak izdahnu; a diklica to videć uze
lomit strijele, grdit lica i ronit suze
vapeć: „Slatki moj pokoju, vjerni Radmile,
docna poznah ljubav tvoju s čésti nemile.
Sad te ljubim, kad ne mogu: mogoh, ne ljubih,
i kroz gorkos moju mnogu tebe pogubih.
Ali, vajmeh, po sve vike hoću tva biti
i na oni svijet tve dike željno slijediti.“
Reče i sebe rani tade gorku u nemiru,
ter u krilo mrtva pade dragom pastiru.

Zgoda VII.

U lijepo doba, prem kada
lug zene, gora i livada,
Sjedjaše Zorka sred krila
dragoga svoga Radmila.
Mir, rados s igram drazima
u družbi bješe tad njima.
Slas jedna drugu slas zove,
a cjelov sreta cjelove.
Tuj staše čemin po sreći,
na svomu busu cavteći,
I otvaraše snježane
prsi na zrake sunčane
Zorka ga rukom od lira
s radosti mnogom ubira,
Ter ga za biljeg ufanja
Radmilu svomu poklanja.
On ljupko primi, i mnokrati
darov cjelovom njoj plati,
Pak za pogodit svôj vili
mirisat uze cvijet mili.
Ali, vaj, netom opeta
oćutje miris od cvijeta,
Pade, ter blijedijeh iz usti
zovući Zorku duh pusti.
Ah, kê tad tuge jedino
stisnuše srce Zorčino!
Svenu, ter sa svijeh njoj strana
pomrča zraka sunčana,
I osta licu u svomu
slična svom mrtvu dragomu.
Tako grlica ljuvena
ostane gorko smetena,
Kad drúga, čijem se š njom ljubi,
lovac uza nju pogubi.
Nu kad se tužna pojavi,
vidje zelenoj u travi,

Gdi oko busa zla zmija
crnijem se krugom privija:
Gdi kitne cvijete okoli
prli nje čemer oholi,
I s jeda nje ognjevita
sva zelen blijedi polita.
Pozna nesrećna tad vila
uzrok od smrti Radmila,
Komu zla nezdrav[8]) od cvijeta
prikinu mlada, jaoh, ljeta.
Tijem reče: „Tvoja ljepota
bi život moga života;
Ter kô da mogu na svijeti
bez tebe, brače, živjeti?
Kô s tobom živjeh, ja tako
umrijet ću s tobom jednako;
Da sred rajskoga pokoja
grli te duša sveđ moja.“
Dospje, ter puna nemira
otrovni cvijetak ubira,
I sebe sama otrova
mirisa dahom njegova.
Kad stegnu smrtna nju sila,
pade vrh svoga Radmila:
I tako smrtnoj u smeći
izdahnu njega grleći.

Iz „Uzdaha Mandaljene pokornice“.

(Ulomak iz „Uzdisanja trećeg“.)

Smetah noćne mê pokoje
i prevraćah väs mrak tmasti
misleć, kô bih lice moje
uredila dan došasti:
još i speći snjah gizdave
dvorbe, gledanja i naprave.

[8]) *nezdrav*, f. bolest.

Hteć spleteni da moji prami
prame od zvijezda predobiju:
da se Zora sobom srami
videć mene rumeniju:
draže zrake da zaskoči
sunce u suncu mojijeh oči.

Eto svijetli kralj od dana
jasnijem kolom istok zlati:
eto ustajem i ja izrana
s zrcalom se svjetovati;
kô da ishitrim neviđeni
sklad razbludan novi u meni.

Kô da činom svijesti morim
i posmijehom duše vežem,
kô da ranjam, kad govorim,
kad pogledam, kô da užežem;
kô da u ropstvo srca uvodim,
plijenim, vladam i gospodim.

Dvorkinjicâ kolo okoli
druži i služi mene odsvudi:
svaka ures moj oholi
sklada vještoj u razbludi,
vadeć zlatne iz pohrane
drage masti, vode izbrane.

Drazijem vodam prvo umivam
snijeg naravni pùti bile;
povraćam se, promjenjivam
iza vodâ vode mile:
Ali u temu nije mi dosti
zadovoljnom sjat svjetlosti.

Neg iz suda mirisnoga
presađivam hitrom vlasti
još na lijere lica moga
od snježane lijer pomasti,
i nad rusam mojim istinim
silni trator nicat činim.

Pak na prame ruku uzdižem,
i njih mučeć sebe trudim,
pravim, dijelim, skubem, strižem,
spuštam, pletem, vežem, rudim,
dokle učine u dva dijela
zlatnu dugu suncu od čela.

Kolikrati ne idući
na moj način red mi od lica,
moj obratih gnjev gorući
put pravednijeh dvorkinjica:
i pedepsah sve, što moje
urešenje skrivilo je.

Kolikrati na zrcalo
moj se užeže bijes ognjeni,
jer ne bješe prikazalo
sasma ugodnu mene meni,
ter pometnuh gnjevno odveće
i potlačih cklo[9]) mrzeće.

Sva bjeh ures; nu mâ slava
još na uresijeh gradi urese:
s cijenom svjetlos od napravâ
cijena s redom natječe se:
mjesta uresim nije već, i ja
još bit žudim gizdavija.

Zlatno cvijetje, zlatom svito,
trepti zlatnijem nad kosama;
uši i grlo ponosito
gore u zracijeh zlatna plama:
i zlatom se opkružilo
bijelijeh rukâ srebro bilo.

Svôm tančinom pogled vara
koprenica, kôm pût resim;
ruho oblačim, koje odzgara
izatkanijem sja čudesim,
na kôm dobi sa svijeh strana
istu narav igla znana.

[9]) *cklo*, n. staklo.

Biserom se pobijen vije
oko bedâr' pâs zamjerni;
na grimiznoj svili krije
tkane cvijete grăd biserni;
obuća je biser doli,
da ga stupaj pleše oholi.

Puna blaga bjeh svakoga,
uz to blago da se ukaže,
koliko je blaga od toga
mê ljěposti blago draže:
a pod blagom tijela moga
mraše od tuge duša uboga.

Mraše u meni duša žedna
vječne slasti božanstvene,
gladna darim, kê pravedna
jur uživa dopuštene:
mrazna, crna, gola odveće
svijeh kreposti bez odjeće.

Od zrcala ogled zlati,
pred kijem spravljah red od tijela,
k mojoj duši da tko obrati,
kakva bi se, jaoh, vidjela:
gdi nje oči nazrele bi
grđi od pakla pakô u sebi.

25. Dubrovačka književnost poslije Đorđića.

Bilo je velikih Dubrovčana i poslije Đorđića, ali za sve većeg opadanja hrvatske književnosti u Dubrovniku u drugoj polovici XVIII. vijeka oni i nijesu pisali na jeziku narodnom, već latinski, a ponajviše nijesu ni živjeli u Dubrovniku. Isusovac **Ruđero Bošković** (1711.—1787.), rođeni Dubrovčanin, bijaše jedan od najvećih umnika svoga vremena, znamenit matematik, fizik, astronom i filozof, a pisao je svoja naučna djela na jeziku latinskom, francuskom i talijanskom. **Rajmundo Kunić** (1719. do 1794.) bio je čuveni latinski pjesnik. Najznatnije mu je pjesničko djelo latinski prijevod Homerove „Ilijade". Po klasičnosti svoga latinskog jezika ide Kunić među najbolje novije latinske

pjesnike, a njegov prijevod „Ilijade“ ubraja se među najljepše plodove latinske poezije u XVIII. vijeku. Učenik njegov, isusovac **Brno Zamanja** (1735.—1820.) preveo je iza toga na latinski Homerovu „Odiseju“ i sva djela Hesiodova. Uz njih se ističe i svjetovnjak **Junije Resti** (1755.—1814.), patricij dubrovački, koji je pjevao latinske ode, elegije, epigrame i poslanice, a najveći i najznatniji dio njegove poezije na latinskom jeziku jesu satire, u kojima žigoše pogrješke svoga doba, naročito društvene, političke i prosvjetne prilike u Dubrovniku.

Tako je u drugoj polovici XVIII. vijeka u Dubrovniku sve većma prevladavao latinizam, ali ipak i u to doba ističu se tri znatnija pjesnika, koji pjevaju hrvatski, a to su: Đuro Ferić, Marko Bruerović i Đuro Hiđa.

Isusovac **Đuro Ferić** (1739.—1820.) izdao je tri latinska pjesnička djela: *Paraphrasis psalmorum poetica,* parafrazu psalama Davidovih; zatim *Fabulae ab Illyricis adagiis desumptae,* zbirku priča u stihovima na osnovi naših narodnih poslovica, pa idilsko-didaktično pjesničko djelo *Periegesis orae Rhacusanae,* gdje u heksametrima crta ljepotu prirode, život i običaje i povijesne uspomene pojedinih mjesta u području republike dubrovačke.

Njemački historik Johannes Müller pročitavši Ferićeve „Fabulae“ zamolio je pjesnika, da nastavi takav rad i da obradi pored narodnih poslovica i narodne pripovijetke, pjesme i uopće povijesnu tradiciju, u kojoj se ogleda čist značaj naroda. Ferić mu je na to odvratio pjesničkom poslanicom *Ad clarissimum virum Joannem Müller epistola,* gdje govori o narodnim pjesmama, o guslama, junačkim igrama i o kolu, pa o metru i načinu pjevanja narodnih pjesama. Poslanici dodao je u latinskom prijevodu dvije junačke i 35 ženskih narodnih pjesama. U tim prijevodima zatrt je nažalost duh narodne pjesme, jer je Ferić više nastojao, da se pred njemačkim naučenjakom istakne kao izvrstan poznavač latinskog jezika, nego da mu poda vjernu sliku naše narodne poezije.

Spomena je vrijedan pjesnički rad Ferićev i na hrvatskom jeziku. U pjesmi *Uzeće Očakova* opjevao je rusku pobjedu nad Turcima slaveći caricu Katarinu II. i Potemkina. S latinskoga preveo je *Fedra, Augustova odsužnika, pričice Esopove.* Taj je prijevod izdao Ferić zajedno s latinskim izvornikom u jednoj knjizi, koja se u njegovo doba upotrebljavala u Dubrovniku kao

školska knjiga*). Napokon sam je preveo na hrvatski svoje „Fabulae“ pod naslovom *Porječja jezika slovinskoga pričicam istumačena.*

Marko Bruerović najznatniji je od dubrovačkih pjesnika, koji su o ovo doba pjevali hrvatskim jezikom. On se rodio god. 1774. u Lyonu u Francuskoj, a odgojen je u Dubrovniku, gdje mu je živio otac René Charles Bruère Desrivaux kao francuski konzul. Tako je pjesnik ovdje svršio nauke, posve se pohrvatio i nazivao se Bruerovićem. I on je stajao u diplomatskoj službi; bio je francuskim konzulom u Travniku, Skadru i u Dubrovniku. Pod konac života imenovan je konzulom u Tripoliu, trgovačkom primorskom gradu u Siriji, gdje je i umr'o (1825.).

Bruerović, rođeni Francuz, u kolu dubrovačkih pjesnika svoga vremena piše najviše hrvatski i on se od svih najviše primaknuo našoj narodnoj ideji. Bruerovića je sve zanimalo, što je bilo narodno, a boljelo ga više od svih suvremenika dubrovačko odnarođivanje. U *Satiri* istražuje on povode tome odnarođivanju i udara na tuđe običaje, što su se kradom dovukli razmetnuvši narodnu snagu Dubrovnika. U pjesničkoj poslanici *Petru Aletiću* pjesnik prijateljski prekorava prijatelja, što se otkinuo s rođene grude, da prosiplje očevinu u raskalašnom Parizu.

Bruerović pjevao je na talijanskom i latinskom jeziku, ali ipak najviše hrvatski. Kao hrvatski pjesnik pisao je pjesničke poslanice, prevodio latinske i grčke klasike, a naročito njegovao je maskeratu i koledu,**) pače napisao je i jednu komediju iz dubrovačkoga života pod imenom *Vjera nenadana.*

*) Phaedrus, rimski pisac basana, rođeni je Grk, koji je kao rob došao u Rim, gdje mu je car August vratio slobodu. Upoznavši se s rimskom književnosti i sâm je počeo pisati na jeziku latinskom; on je prvi kod Rimljana udomaćio esopsku basnu iz života životinja. Ugledavajući se u Esopa napisao je zbirku basana, koja je poznata pod imenom „Phaedri, Augusti liberti, fabulae Aesopiae“, a tu je zbirku preveo Đuro Ferić.

**) U više krajeva ima u našem narodu običaj, da momčad uoči Božića ide od kuće do kuće i pjeva pjesme, koje se zovu kólede. I u Dubrovniku bio je običaj, da su djeca na Badnji dan, kad bi se smrknulo, išla od kuće do kuće vlastelima koledati pjevajući pred vratima, dok im se s prozora ne bi bacio dar. Po sadržaju te su pjesme čestitke k Božiću. Prema takvim pjesmama pjevao je Bruerović svoje kolede, koje su sve šaljive.

*

Kako se Bruerović posve pohrvatio i zavolio narod, u kome je živio, vidi se i u njegovu pjesničkom govoru. On je pristao uz jezik s usta prostoga naroda, pa rado upotrebljava narodni deseterac i ugleda se u dikciju narodne pjesme.

Đuro Hiđa (1752.—1823.), liječnik u Dubrovniku, preveo je na hrvatski Horacijeve ode, („Kvinta Horacija Flaka Pjesni liričke"), neke ulomke iz Vergilija, pa Ovidijeve „Tristia", a spjevao je i nekolike izvorne hrvatske pjesme. Pored latinskih klasika on je kao domaće klasike cijenio dubrovačke pjesnike XVI. i XVII. vijeka, pa se ugledao naročito u njihov jezik, dok je bio protivnik povođenju za dikcijom narodne pjesme smatrajući govor s usta prostoga naroda grubim i divljačkim. To se njegovo mišljenje jasno ogleda u pjesničkoj poslanici *Ivanu Salatiću.*

Kad je god. 1808. Napoleon srušio republiku sv. Vlaha, Hiđa je spjevao odvažnu *Pjesan Minčeti,**) naperenu protiv Francuza, i to je bio u to doba jedini pjesnički uzdah za starom dubrovačkom slobodom, s kojom je nestajala samostalna i velika dubrovačka književnost.

Iz djela Đure Ferića.

Iz „Prorečja jezika slovinskoga".

Prag od kuće najveće brdo.

Na Bosnu poklisar jedan, poslan ki je,
budući svaku stvar spravio mal' prije
za puta, ka toga trebuje, grljaše
prijatelja svakoga i djeci dijeljaše
medene cjelove i dobroj ljubi svôj.
Jur sluge njegove, kijeh je ne mal broj,
i pratež sva pred njim ide, pak uputi
i on se isti zatim posljednji, — al nuti!

*) *Minčeta*, tvrđava dubrovačka, na samome podnožju brda sv. Srđa, što ju je u XV. vijeku sagradila porodica Menčetića.

Pristupi kad na prag, taj čas se ustavi,
odstupi ter natrag i ljubit se stavi
ženu i djecu iznova, službi[1]) i naređivat
sad ova, sad ona. Tu ga al veće nî stat;
opeta se uputi za izit, nu iznova
na pragu on ćuti noge od olova
i lijenos u svemu tijelu. To videć svoj
drug jedan reče mu: „Prijatelju, brate moj!
Kao[2]) brda visoka ti ćeš proć, na vrati'
kad kuće prije roka lijenos te uhvati?"
Kom on: „Ne straše me brda ina, samo da
prođem ja kuće mê prag, viši svih brda!"
Stvari na svijetu, ke mi većma ljubimo,
s muke se velike od njih odcijepimo.

Iz knjige „Fedra, Augustova odsužnika, pričice Esopove".

Esopo s djecom.

Od atenskih jedan građana s malome
Esopa jedan dan videći djecome
na orah se igrati, tuj posta i njime
poče se rugati kao no ludime.
Čim starac stavi se, da je on u rug uzet,
ki brže[3]) rodi se za druge u rug uzet,
sred puta postavi lûk spet, pak: „Gdje s' ti,
pametaru?" — objavi — „ter mi umjej rijeti,
što s ovim cinim ja?" — Dotrča puk mnogi,
on misli i s mišljenja krši se nebogi,
er doći do kraja ne more ni obaznat.
Tad reče: „Ne znam ja, kaži mi, ti ćeš znat!"
Dobitnik znanac tad: „Ubrzo skrši se
luk", — reče — „napet kad sveđera drži se;
tetivu nu ako budeš mu spustiti,
njim doba u svako moć' ćeš se služiti.
Tako i duhu pokoj kadgod se ima dati,
hrabrenij' na trud svoj da se pak povrati."

[1]) *služba*, f. sluge i sluškinje, služinčad. — [2]) *kao*, adv. kako. — [3]) *brže*, adv. prije.

Dvije torbe.

Na rame staviti Jove htje svakomu,
da ih budu nositi, dvi torbe umrlomu.
Ka zlobâ puna je naših, odzada tuj,
a tuđih koja je, objesi sprijed onuj.
Stoga, što je opako u nam, ne vidimo,
je l' zgriješi drugi tko, ončas ga sudimo.

Iz djela Marka Bruerovića.

Satira.

Ti, koji dni traješ i noći knjige promećuć,
pomnjivo tražeći slovinskog naroda slave,
bi l' uzrok men' po sreći dokazati znao,
s pivnice jer[4]) svako do glasovita Pregata[5])
slavne bi se lako hrvatske odreko starine?
Jer čupâ[6]) od županskijeh[7]) do najponosne vladike
stidi se svak jezik slovinski čisto govorit?
Jedva smije u gradu kod naćvi haljine peruć
popijevku izustit godišnica,[8]) bez da riječim
već inostranim neg našim složena bude.
Što bi se, da oživi, tomu oni čudio Dinko,[9])
naške pojeć pjesni koji jest me oteo smrti?
Tot se ne bi lijevom prikrstio Gundula čujuć,
da nije za rodnog piso Dubrovnika, već da
hoće se za „Osmana" istomačit[10]) tražiti tuđe
meštre, ko za „Enejidu" i grčkog „Ilijadu" Omera?
Dobro, Marko, veliš i vjeruj, da bi se temu
nasmijali, — al što bi vaj rekli nauke videć
svekolike, od starog odmetnute vremena krepka?

[4]) *jer*, zašto. — [5]) *Pregat*, m. (od tal. riječi pregare = moliti) zvalo se u Dubrovniku Vijeće umoljenijeh (Consiglio dei pregati), koje bijaše s knezom na čelu zakonodavna vlast republike. — S pivnice do glasovita Pregata znači: od najnižega do najvišega. — [6]) *čupa*, f. sluškinja. — [7]) *Župa*, f. ime jedne doline kod Dubrovnika. — [8]) *godišnica*, f. sluškinja, koja se najmi na godinu dana. — [9]) *Dinko* t. j. Dinko Ranjina ili možda Zlatarić. — [10]) U Bruerovićevo doba nastalo je nekoliko latinskih i talijanskih prijevoda pojedinih dijelova iz „Osmana"; pjesnik tu jamačno misli talijanski prijevod čitava „Osmana" od Splječanina Nikole Jakšića „Versione libera dell' Osmanide", koji je kasnije izašao i štampom u Dubrovniku (1827.).

Godine zle u zô čas pristupiše pogrdâ plodne,
ke krotkost svaku izagnaše iz štetnoga svijeta,
a trista u toliko iz našeg drijeva[11]) kraja
pčele ko po cvijeću hodeć od mjesta do mjesta
ispraznost svaku, svud bludne izvanštine beru,
doma prikomorskim ka unose zajedno s blagom.
Tuđ običaj tako na starog nauka mjesto
kradom se uvlači; hod, život, haljina, način
jest prijašnji odbačen; i rodnog jezika stavnost
već nije spodobna, obijesne pameti svake
izrijeti misli zamamljene i grdobe, kojijeh
ni imena samo nije slovinska imala starina.
Omjera ljudska nije ko njegdar srce junačko,
obraz, pravda, pamet, dostojna i pohvale djela;
naši glave vijek u mjerila stavlja s tobocom:
pjenezi imaš, bit ćeš pošten, lijep, vitez i mudar.

Koleda knezu Sapjehi.[12])

O Sapjeha, svijetli kneže
i hrabreni Leh-viteže,[13])
tako nigda ne ogluho,
našijem pjesnim prigni uho!
Ne drži nas u necijeni,
ne boj nas se u noćnoj sjeni!
Mi smo znana braća stara
besposlenijeh kolendara,
i još, kako razumismo,
pravi tvoji rođaci smo:
mi smo noćni skitaoci,
Skici[14]) bjehu tvoji oci;
stega Lehom, nama slično,
kolendovat jest obično.
Slušaj dakle, pamet beri,
naše svjète razaberi,

[11]) *drijeva*, metonimija mj. lađe. — [12]) *Knez Aleksandar Sapieha*, poljski prirodoslovac, došao je na svome naučnom putu god. 1804. iz Hercegovine u Dubrovnik, gdje je ostao tri mjeseca i drugovao s Bruerovićem. Poslije svetkovine sv. Vlaha (1805.) ostavio je Dubrovnik i krenuo u Albaniju, Grčku, na grčke otoke i u Carigrad. — [13]) *Leh-viteže*, poljački viteže. — [14]) *Skici* t. j. Skiti, Skićani (Scythae).

prijatelji, čuj, što vele,
svako dobro koji ti žele:
Zaborav' se Carigrada,
prođ' se more brodit sada,
s hana greduć sve do hana
kroz državu Tatarkana,
i penjat se bez opaza
uz nemilu hrid Kavkaza;
neg ostani među nami!
Ima i ovdje ljutih i kami,
stijenâ imamo svake vrste,
jest bjelike, skrilja, vrste;
ter kamenja ako hoćeš,
špage[15]) i skute punit moć' ćeš.
Trišlja imamo i pelina
i svakakvijeh travurina;
ter tko ljubi gorsko zelje,
može ga ovdi brat do želje.
Nu za tebe jest još nješto,
da ti omili ovo mjesto:
dobro vino, hladna voda,
vlast općena[16]) i sloboda,
sloboda ona Lesim draga
vrhu svakog drugog blaga.
Premda i mao, prija se tebi
grad, koj stoji sam po sebi.
Tako grčkog poslije boja,
poražena kad bi Troja,
na butrotskom gradeć žalu
sliku Ilija i Troju malu,
kćerca kralja od Ipoplaka
tažila se je Andromaka.[17])

[15]) *špag,* m. džep. — [16]) *vlast općena,* republika. — [17]) *Andromaha,* žena Hektorova, o kojoj pjeva Homer u „Ilijadi". Pir, sin Ahilov, kome je poslije pada Troje dopala Andromaha kao ropkinja, dade je za ženu Helenu, sinu Priamovu, koji je u Epiru na butrotskom žalu sagradio novu Troju.

Poslanica Antunu Sorkočeviću.

Prijatelju, Ante pobratime,
što te nije meni u žalosti?
Ako igda, sada ti je vrime,
k meni dođi, dođi, požali me!

Ali ne znaš, al ne haješ za me,
oli ne znaš teška jada moga?
Hodi, brate, nasloni se na me,
da ti kažem jada golemoga!

Ona lijepa, mila majka moja,
koja me je na svijet porodila,
negda radost, a sad želja moja,
s dušom se je, pobro, rastavila!

Ona lijepa, mila majka moja,
koja me je mlijekom zadojila,
njegda radost, a sad želja moja,
crvim se je hrana učinila!

Ona lijepa, mila majka moja,
koja me je njegom njegovala,
njegda radost, a sad želja moja,
vjekovječnu noćcu je zaspala!

Samo ostaje prazno i gadno misto,
gdjeno prije pusto sijevaše
lijepo oko, kano sunce čisto,
pusto lijepo i kad umiraše!

Počivaju do sudnjega danka
one hitre ruke dobrotvorne,
ke radijaše vazda bez prestanka
o koristi našoj neumorne!

Oni jezik, koji mene kriva
opravljaše ukom[18]) i naukom,
olinio šuti i počiva,
nit me vlada svjètom i odlukom.

One noge hitre i lagahne,
kijem vodijaše tance kano vila,
i starija bolje neg mlađahne,
smrt nemila vijekom je ustavila!

[18]) *ûk,* m. i ŭ k a, f. vika.

Koliko je vrstâ od ukrasti,[19])
kolik' li je kreposti na svijetu,
smrt ih svijeh umije nam ukrasti,
sve utrgne u istome cvijetu.

Nu promisli, jada golemoga,
gdje toliko blago smrt umori,
a nada sve teška jada moga,
neizvidnu štetu komu tvori!

Hodi dakle, ako haješ za me,
pomagaj me ječat i kukati,
hodi, pobro, nasloni se na me,
ne bi li me mogo utišati!

Poslanica Petru Aletiću.

Tot i tebe, hitra i mudroga,
jadni Pero, zaniješe lude
od Pariđa,[20]) grada bijeloga,
besposlene igre i razblude?

Žalosna ti majka! Što te nije
u rodnome gradu Dubrovniku?
Hoj da ljiljak[21]) i ćuk gnijezdo vije
u opuštene tvoje dvore viku![22])

Što te nije, bijesni neharniče,
ni u dvoru ni u rodu tvomu?
Ali naći cijeniš, nesvijesniče,
da je gdje bolje neg u svome domu?

Biće tvoje, nu pogledaj pače,
kakovo se siplje i propada,
kako rastu čičak i handrače,
gdje rađaše njiva i livada!

Zalud tebi tvoja zemlja plodi,
snopove ti broji tuđa ruka;
zalud tebi ovca i koza rodi,
kad ti goje zapostata[23]) vuka.

---

[19]) *ukrast*, f. ukras. — [20]) *Pariđa* mj. Pariza (prema tal. Parigi = Pariz). — [21]) *ljiljak*, ljiljka, m. (u Dubrovniku), slijepi miš, šišmiš. — [22]) *viku*, adv. uvijek. — [23]) *zȁpostât*, m. (u Dubrovniku), onaj, koji obilazi oko stana, gdje se ljeti ovce muzu.

Zalud kmetim tvoja sela hmile,
kad ne znadu svoga gospodara,
a kmetice lijepe kako vile
zalud čuju tvoje glase zgara.

Zove Zaton i Asonik tebe,
opuštena tvoje očevina,
da se odredi, što je od potrebe,
da no rodi loza i maslina.

Prijatelja čuj, što veli tebi:
na svoj poso hodi stavit ruku,
kako sebi radeć i po sebi.
Jaoh ti, Pero, vuku po poruku!

Iz pjesama Đure Hiđe.

Odi profanum vulgus et arceo.

(Horacije: Od. III. 1.)

Čovjek je blažen, kad žive mirno, zadovoljan svojim bitjem, ako i ne prem obilnijem.

Dalek pogan puk od mene:
Posvetnika Pinda djevâ[24])
čujte pjesni nečuvene,
mlaci i dikle, kê vam pjeva.

Kralji krote ljudska stada,
a Jova se kralji boje,
ki trene okom i svijet vlada,
ki đigante[25]) svršio je.[26])

Jest, tko s zgradam i s imanjem
bogatijem se podnosi,
a njekoga s milovanjem
na poljani puk iznosi.

Izvrsnijega zatočnika
taj nadsiva hitra u slavi;
s većijem skupom branjenikâ
a oni se diči i slavi.

---

[24]) *Pinda djevâ* t. j. Muzâ na gori Pindu u Tesaliji. — [25]) *đigante* (prema jeziku tal.) mj. gigante. — [26]) *svršio je*, dokrajčio, skončao, uništio.

Nu takmenu vlast prostira
smrt nemila vrh svakoga,
kosi, plijeni bez obzira
i veljega i maloga.

Komu vlasu u konjskomu
više glave mač visaše,
oni u brašnu sičilskomu
slasti i smoka ne kušaše;

niti ugodni žuber ticâ,
niti slatko romoniti
mogaše mu zvek od žicâ
tih na oči san doniti —

san, ki često ljuđe od sela
po pojatah snađe, ili
dubja u sjeni, pokraj vrela,
gdje pršaju vjetri mili.

Tko požude krotke ima,
nit ga trga sinje more
uzmamjeno pod vjetrima,
nit ga hude zvijezde more.

Njega gradom natučeni
vinogradi ne skončaju,
nit baštine plod žuđeni,
kog prikažu, a ne daju.

Ne nameće čas krivinu
na pogane vode prîke,
čas na suše i vrućinu,
čas na zime privelike.

Ograde se tak prostrane
na pučini učiniše,
da skraćene žitke stane
ribe u plovu oćutiše.

Lijes[27]) se nosi, klak[28]) i stine
i s težacim majstor radi,
jeda gospar tuj počine,
kom zemaljski stan dosadi.

[27]) *lijes*, m. šuma. drvo. — [28]) *klak*, m. kreč.

Nu gdi bježi, gdino hodi,
strah i crna miso š njim su,
u plav skaču, čim on brodi,
čim on jezdi, na sapim[29]) su.

Pok' ne taže boli u nami:
pomast, biser, zlato suho,
vino izbrano, dragi kami
ni grimizno svitlo ruho;

kuću čemu zavidnu ću
novim skladom sagraditi?
Čemu prodol sabinsku ću
s bržnim blagom promijeniti?

Ivanu Salatiću.[31])

Tijek vremena siloviti
mnoge štete svuda tvara,
ori, krši, pali, hara,
ne mož mu se opriječiti.

U tihoći sad te blazni,
sad se kaže silne ćudi,
tih il silan teško udi,
strenitelj[32]) je sveđ porazni.

Ugađat mu nama trijeba,
um i korist to nas glavi,[33])
jer pod suncem štogod pravi,
prepušteno sve je s neba.

On uzroči u ovoj strani,
da naš jezik svîm pogrubi,
slast i lijest[34]) da izgubi
i jamačni zvek poznani.

U nj on puka divljačkoga
riječi bližnjih primi s gorâ,
i prevede preko mora
duh govora latinskoga.[35])

[29]) *sâpi*, f. pl. u konja stražnji dio hrpta. — [30]) *pok'* mj. pokli, budući da. — [31]) *Ivan Salatić*, svećenik dubrovački, bio je vrstan poznavač jezika starijih dubrovačkih pisaca; on je pisao hrvatskom prozom stvari nabožno-poučne i preveo je s njemačkoga Gessnerove pastirske idile („Idyllen"). — [32]) *strenitelj*, m. zatornik. — [33]) *glaviti*, (u Dubrovniku) silno preporučivati, nalagati kome što. — [34]) *lijest*, f. sjaj, čar. — [35]) *latinskoga* t. j. talijanskoga.

I s ludosti baš nezgodne
već pomrča slavska dika,
kad sred našeg Dubrovnika
potlače se stvari rodne;

Kad građani pokvariše
čisti jezik oca svoga
i riječima tuđinskoga
njemu lice izgrdiše.

Rujnom vinu tak' zgodi se,
nek ga rodi loza izbrana,
ak' je voda s njim smiješana,
slabi, blijedi i osti se.[36])

Tijek vremena što išteti,
sada pravi udes novi,
hoće slavski da ponovi
slatki govor tvôm pameti.

Prijatelju, narav tebi
glavu poda raspremljenu,
poda tebi svijest cijenjenu,
divlji kukolj ti rastrijebi.

Ti naroda pomno svoga
kupi, biraj riječcu svaku,
luči iz tminâ staru zdraku
besjedenja slovinskoga.

Kako žetvar sred vrućine
kad na guvnu žito paha
i pomoći blagog daha
pljevu trijebi i slamine,

Ti jezika starinskoga
sve si riječi izrnio
i život im povratio
u plodima uma tvoga.

Katkad pastijer ime mlade
svoje usiječe sred česvine,
nit se smrsi, nit pogine,
dub dokle se ne raspade.

[36]) *osti se*, octi se, pretvara se u octiku.

Pjesan Minčeti.

O Minčeto, ti nadlaziš
sve tvrđave grada ovoga,
i pod tobom nevoljnoga
tugovanje puka paziš.

Ti nazada malo lita
bi poglavna naša obrana,
na nas udri kad s' svih strana
uriš boja silovita.

Tad ognjene ti treskove
proć bližnome brdu obrati
i dušmana množ umlati
i zajazi njim topove.

Ti naš štit si i uzdanje,
svak' te ljupkim okom gleda,
tvoje hvale pripovijeda
uz radosno uzdisanje.

Poskupak[37]) si ti staklene
vode, što se u te sliva,
ter nam žeđu ugasiva
kroz trakove razvedene.[38])

Prođe, lele, lijepo vrime,
vik povratit što se ne će!
Jad, uboštvo, tuge, smeće
posvojiše nas sasvime.

Upali smo, lele, pusti
puka u ruke nemiloga,
kak' ovčice kad gladnoga
vuka upanu u čeljusti.

Naše biće on radova,
naše kuće on posvoji,
našom krvi on se goji,
tijelo i dušu nam rastrova.

[37]) *pòskupak*, m. mezimac t. j. sin, koji se posljednji rodi; rođen poslije svijeh skupa; ovdje: mezimica. — [38]) *Vodovađa*, koja iz Šumeta donosi vodu u Dubrovnik, slijeva se na Minčeti u kamenicu, iz koje se voda dijeli u trakove, a oni je donose po svemu gradu.

Sve zakone pogrđiva,
ne klanja se nebu i Bogu,
putenosti u brlogu
i u pjanstvu vik pribiva.

Stoga crkve naše izruži,
opogani naše grobe,
neznaboštva pun i zlobe
na mrtve nam ruke pruži.

Lakomosti nut njegove,
nuti ćudi nesmiljene!
On ukradom sve mjedene
s mirâ diže tve topove.

Tvrđo stara, svim bez tvoga
ostavi te urešenja,
gomila si sad kamenja
u urednosti od naloga.

Ti, kak' ini zidi grada
kolne puške izgubiše,
varkom skrovno njih odniše
zlići noćno put zapada.[39]

Da Bog dade, da s tog plijena
naših tuga tijek dospije,
i da zgode ugodnije
donese nam ka promjena!

Da sloboda naša i ime
na svijetu se opet glasi,
i da trepti sveti Vlasi
ovog grada po zidime!

Za oružja ne haj bojna,
On branitelj tvoj će biti,
u miru ćeš vik živiti
od nebeske rose gojna.

Tad u tebi neka sova,
o Minčeto, okući se,

[39]) Francuzi su ukonačili svoju vojsku po dubrovačkim samostanima i crkvama, od srebrnih njihovih oprema skovali su novac za plaćanje vojnika; proglasili su nove zakone i digli topove s Minčete pa ih otpremili u Francusku („put zapada“).

nek po praznih tvih gnijezdi se
šupljotinah skup ćukova.

Pak tu redom nek kukaju
noćnim glasom strahotnime,
ter u vijeke zlotvornime
hude kobi naricaju.

26. Andrija Kačić Miošić.

U XVII. vijeku trgla je književnost u Dalmaciji posve unazad, jer je za dugotrajne mletačke vlade inteligencija po gradovima potalijančena, pa nije više osjećala potrebe, da radi oko hrvatske knjige. Samo dva dalmatinska franjevca bave se u to doba hrvatskom knjigom svjetovnoga sadržaja, i to Filip Grabovac i Andrija Kačić Miošić.

Filip Grabovac (1695.—1750.), rodom iz Vrlike, bio je kao franjevac vojnički kapelan dalmatinskih vojnika u vojsci mletačkoj. On je izdao knjigu *Cvit razgovora naroda i jezika iliričkoga aliti rvackoga* (Mleci, 1747.), namijenjenu širokim vrstama naroda. U „Cvitu razgovora“ uz prozu nabožno poučnog i historijskog sadržaja ima više pjesama, od kojih nekolike opijevaju u desetercima suvremene bojeve u Dalmaciji. Zbog rodoljubnih pjesama „Od naravi i ćudi rvacke“ i „Slava Dalmacije“ zaplijenila je republika mletačka tu knjigu, a pjesnika bacila u tamnicu, u kojoj je izmučen promijenio svijetom.

Andrija Kačić Miošić poveo se za Grabovcem i nastavio njegov rad. On se rodio god. 1696. u Bristu, selu nedaleko od Makarske. Učio je u franjevačkom samostanu u Zaostrogu, gdje je obukao redovničke haljine i postao iskušenik. Svršivši prokušnu godinu nastavi nauke u Budimu, gdje je izučio filozofiju i bogosloviju. Vrativši se u domovinu predavao je u zaostroškom samostanu filozofiju u duhu Ivana Duns Scota, kojega su franjevci smatrali učiteljem svoga reda („doctor ordinis“). Plod je toga Kačićeva nastavničkog rada njegova logika na jeziku latinskom pod natpisom *Elementa peripathetica juxta mentem subtilissimi doctoris Joannis Duns Scoti* (Mleci, 1752.). Poslije toga bio je učiteljem bogoslovije u Šibeniku i napokon postade apostolskim poslanikom, da obađe franjevačke samostane, pa se spominje, da

je proputovao i Bosnu. Posljednje godine života proveo je u samostanu u Zaostrogu, gdje je napisao dva hrvatska djela: *Razgovor ugodni naroda slovinskoga* (Mleci, 1756.) i *Korabljicu* (Mleci, 1760.).

U Kačićevoj „Korabljici" prvi i najveći dio knjige zapremaju priče iz Svetoga pisma staroga zavjeta, a drugi je dio kronika događajâ od Hrista do njegova vremena, ali Kačić u glavnome crta samo događaje na slavenskom jugu. Djelo je pisano prozom, a „Korabljicom" se zove zato, jer u njemu kao u starozavjetnoj korablji Noemovoj ima „od svake vrsti stvari i događajâ".

U „Razgovoru ugodnom" prikazuje Kačić u suvislom pregledu, u stihovima i u prozi, kroniku južnih Slavena („naroda slovinskoga") od najstarijih vremena do svoga doba. Događaje najstarijih vremena do dolaska Turaka crta pretežno u prozi, a bojeve s Turcima, o kojima pjeva narodna pjesma, i on od veće česti prikazuje u pjesmama. Od pojedinih junaka najviše pjeva o Jurju Kastriotiću Skenderbegu i o Sibinjanin-Janku.

Kačić htio je narodu dati kroniku, kako je to učinio Vramec i Vitezović, ali se ograničio samo na kroniku događajâ na slavenskom jugu, a odabrao je za svoje djelo i posve nov oblik, to jest oblik narodnih pjesama. Kačić shvaća povijest kao i naš narod: ona je niz junačkih događaja, spjevanih u pjesmama. Zato on u „Razgovoru" crta takve junačke događaje od najstarijih vremena do svoga doba, i to u pjesmama poput narodnoga pjevača, a u prozi iznosi samo ono, što se ne da opjevati, ili utvrđuje u prozi istinitost onoga, o čemu pjeva.

Kačić je od svih naših starih pjesnika najbolji poznavač narodne pjesme i za njom se on povodio više od ikoga drugoga. On je uzeo iz narodne epike deseterac i sve osobine pjesničkoga govora. Narodnoj pjesmi on se tako priljubio, te kadgod o sebi govori, prikazuje se kao narodni pjevač, i to slijepac, koji ne vidi sunca ni mjeseca. Kačić se nazivlje starcem Milovanom, koji se pjevajući pjesme od junaka skita „od Skadra do Zadra, od Mostara do Kotárâ".

Kačić se ipak gdješto i udaljuje od narodne pjesme. On upotrebljava strofe od četiri stiha, a služi se srokovima češće negoli narodni pjevač; napokon najveća je razlika u tome, što Kačić kao učeni kroničar nastoji, da sadržaj njegovih pjesama bude historijski istinit, dok narodni pjevač pjevajući o historijskim

licima obično slabo mari za historijske činjenice. Kačić svuda ističe svoje izvore o pojedinim historijskim događajima, o kojima pjeva, pa spominje i kroničare, što su o njima pisali na talijanskom, latinskom i hrvatskom jeziku, i traži, da mu se potpuno vjeruje. Na pr. „Viruj, pobre, to Sagredo piše". Ili: „Posli Musa bolji junak biše, Balezio i Sagredo piše". On je opjevao i novije bojeve s Turcima, naročito na području mletačke Dalmacije, i mnogo je slavio suvremene dalmatinske plemenite porodice i junake, o čemu nije imao podataka iz štampanih knjiga. Ali za te pjesme on je sâm pretraživao arhive kod općina, u samostanima, po kućama starih koljenovića, pa ako u njima nađe duždevu povelju („ducale"), medalju, svjedočanstvo („atestat") od generala ili krilo od dužda mletačkoga kao dar za junaštvo, ili što slično, on se na sve to pozivlje, kadšto pače i na žive svjedoke.

Kačić je u „Razgovor" uvrstio samo dvije pjesme, za koje izrijekom kaže, da su prave narodne pjesme, i to jednu o Sibinjanin-Janku i jednu o Sekuli, Jankovu nećaku. Za te dvije pjesme sâm veli: „lipe su slušati, ako i nije moguće, da su posve istinite".

Kačić nije pjesnik umjetnik, već ga najbolje možemo nazvati *pučkim pjevačem*. On i sâm kaže, da je svoj „Razgovor" složio „za siromahe težake i čobane". U narod, koji je svoje historijske tradicije čuvao u narodnoj pjesmi, doista je lako ušla ta knjiga, jer se Kačić oblikom i duhom svojih pjesama posve priljubio narodnim pjevačima. Ali „Razgovor" nijesu prihvatili samo težaci i čobani, *za koje* je on pjevao, već i „gospoda i vitezovi slovinski", *o kojima* je pjevao. „Razgovor" bio je po sadržaju aktualna i suvremena knjiga, jer je Kačić u suvislosti opjevao herojsko doba u životu našega naroda, od najstarijih vremena do najnovijih događaja svoga doba.

Kačić je za života izdao „Razgovor ugodni" dva puta: god. 1756. izašlo je prvo izdanje, a god. 1759. drugo, znatno rašireno. U XIX. vijeku ima cijeli niz izdanja, te je to jedna od najraširenijih hrvatskih knjiga. Već u XVIII. vijeku Kačićeva je knjiga, što ju je narod prozvao „pismaricom", poznata u svim hrvatskim krajevima, obrazovanim ljudima i prostome narodu, pače Kačićeve su pjesme ušle u narod i pjevale se kao prave narodne pjesme u Dalmaciji, Lici i Slavoniji. Kačićev „Razgovor" postao je tako u to doba pokrajinskoga značaja naše književnosti *prva hrvatska općeno narodna knjiga.*

*

Iz Kačićeva „Razgovora ugodnoga".

Pisma od kralja Vladimira.

Gorko cvili sužanj Vladimire[1])
U tamnici kralja bugarskoga;
Gorko cvili, danak proklinjaše,
U koji se na svit porodio.
Cini jadan, da nę čuje nitko,
Al to čuje Kosara divojka,
Lipa kćerca kralja bugarskoga,
Koji biše roda slovinskoga.
Pita njega Kosara divojka:
„Što je tebi, moj sužnju nevoljni?
Ali ti je majka omilila?
Ali ti je žao zavičaja?
Ali ti je gladak dodijao?
Al tamnica, jadna kuća tvoja?
Al na nogu negve do kolina?
Al na ruku teške lisičine?
Al si čuo, moj sužnju nevoljni,
Da s' udaje virna ljuba tvoja,
Ter proklinje danke i godine,
I staricu jadnu majku tvoju?"
Govori joj sužanj Vladimire:
„Prođi me se, Bugarko divojko!
Nije meni žao zavičaja,
Niti mi je omilila majka.
Nit je meni gladak dodijao,
Ni tamnica, jadna kuća moja.
Ni na nogu negve do kolina,
Ni na ruku teške lisičine,
Ni s' udaje virna ljuba moja,
Jer se dosad nisam oženio,
Niti ću se jadan oženiti,
Jerbo ću ti brzo poginuti

[1]) *Kralj Vladimir* vladao je potkraj X. vijeka na zapadnoj strani Skadarskog jezera. Ratovao je s bugarskim carem Samuelom, koji mu ote državu i odvede ga u sužanjstvo, ali mu kasnije vrati slobodu i državu, a vjenča ga za svoju kćer Kosaru. — Petar Preradović opjevao je isti predmet u libretu „Vladimir i Kosara".

U tamnici kralja bugarskoga
Samuela, da ga Bog ubio!
Na viri je mene prevario,
U tamnicu tamnu postavio."
Još mu veli Kosara divojka:
„Da reci mi, moj sužnju nevoljni,
Otkuda si, od koje li zemlje?
Od kojega roda i plemena?"
Govori joj dite Vladimire:
„Ja sam sužanj od Hercegovine,
Dvorio sam kralja slovinskoga
U Tribinju, gradu bijelomu.
Što me pitaš za rod i za pleme,
I to ću ti poviditi pravo:
Ja sam, seko, roda gospodskoga,
Al sam sužanj kralja bugarskoga.
U mene je blago nebrojeno,
Moja bi me iskupila majka,
Al me kralju ne da na otkupe,
Nego ište rusu glavu moju."
Tišila ga Kosara divojka:
„Nemoj cvilit, moj sužnju nevoljni,
Ja sam kćerca kralja bugarskoga,
Samuela, gospodara tvoga.
Rasplitat ću žute kose moje,
Ljubit ću mu skute i kolina,
Noge ću mu suzam polivati,
Živim ću ga Bogom zaklinjati,
Da te pusti iz tamnice tamne
I pošalje staroj majci tvojoj,
Nek se tvoja obveseli majka,
Kad ugleda Vladimira sinka."
Pak odšeta bilu dvoru svomu,
Ter se sama sobom razgovara:
„Što sam godir vidila junaka
Slovinskoga roda i plemena,
Ja ne vidih lipšega junaka,
Ni lipšega ni pristalijega,
Nit ga može poroditi majka,
Od mladoga sužnja Vladimira."

Pak ulize u dvore bijele,
Ljubi babi skute i kolina,
Noge mu je suzam oblivala,
Ovako je babi govorila:
„Daruj meni sužnja Vladimira
Za mojega virna zaručnika,
A tako ti svitle krune tvoje,
I tako ti sinka Radomira!
Čini mi se, moj mili babajko,
Da će biti roda gospodskoga,
Dvorio je kralja slovinskoga.
Lipo zbori, ponizno govori.
Oprosti ga iz tamnice, babo!
A tako ti Šarca konja tvoga,
I tako ti britke ćorde tvoje!
Jer je lipo momče Hercegovče."
Na to se je kralju nasmijao,
Kosari je tiho govorio:
„Nije ono momče Hercegovče,
Već je ono kralju Vladimire;
Ja ne mogu drugo učiniti,
Valja mi ga tebi darovati,
Sva je tvoja slika i prilika,
Slavi njega Krbava i Lika."
Kad razumi Kosara divojka,
Da će biti kraljica slovinska,
Od dragosti suze prolivaše,
Svome babi ruke celivaše.
Od tamnice ključe uzimala,
Tamnici je vrata otvorala,
Vladimira sužnja dozivaše,
Ter ovako njemu govoraše:
„Ustani se, kralju Vladimire!
Ter otari gorke suze tvoje,
Evo tebe zaručnica zove,
Lipa kćerca kralja bugarskoga."
Kad je sužanj riči razumio,
Niz obraz je suzam oborio;
Blagosivlje Kosaru divojku
Veće nego svoju milu majku.

Pak izađe iz tamnice tamne,
I otiđe k dvoru divojčinu.
Lipo ga je taste dočekao,
Za zdravlje se s njime upitao.
Zove k sebi bugarske terzije,[2])
Da mu kroje sa zlatom haljine.
Oblači ga u skerlet i zlato.
Sinu sužanj kano sunce žarko.
Plemenit je sobet[3]) učinio,
Gospodu je na sobet sazvao,
Vinča njega s Kosarom divojkom,
Povrati mu krunu i kraljestvo.
Tu veselje veliko bijaše;
Ne može se, pobre, reći više.
U dvoru su bubnji i svirale,
A prid dvorom divno kolo igra.
U kolu su Bugarke divojke,
Kolo vodi seka Kosarina;
Lipe ona pisme izvodila,
Svaku pismu seki pripivala.
Da je komu pogledati bilo
Samuela, kralja bugarskoga,
Kako svoga zeta celivaše,
Celivaše i blagoslivljaše:
„Hodi s Bogom, drago dite moje;
Na putu ti dobra srića bila!
Puno sam ti, sinko, sagrišio
I staricu majku ucvilio
Držeći te u tamnici tamnoj,
Moreći te i žeđom i gladom;
Uzmi, sinko, zaručnicu tvoju,
Povedi je k bilu dvoru tvomu.
Pozdravi mi slovinsku gospodu
I staricu milu majku tvoju,
Kojuno sam vrlo uvridio,
Bezakonje svako učinio."
Svim delijam pisma na poštenje!
Bog nam dao zdravlje i veselje!

[2]) *terzija*, m. krojač. — [3]) *sobet*, m. gozba.

Pisma od Muse Arbanase.

Knjigu piše Otmanović care,
Po imenu Memed Sulemane,
Ter je šalje Musi kapetanu,[4])
Skenderbega bana generalu:
„Kažu meni, Musa kapetane,
Da takoga ne ima junaka
U Turčina ni u kaurina,
Ali ti je zaludo junaštvo,
Zašto dvoriš slipa gospodara,
Koji ne zna za junaštvo tvoje,
Da ti dvoriš cara čestitoga,
Odavna bi bio za vezira.
Odi k meni, Musa kapetane,
Evo tebi tvrdu viru dajem,
Dat ću tebi blago nebrojeno
I pašaluk od Macedonije.
Ako li mi ti pogubiš bana
Skenderbega, tvoga gospodara,
Dat ću tebi krunu pozlaćenu
Od lijepe zemlje Arbanije."
Kad je Musa knjigu proučio,
Privari se, ujede ga guja,
Ter ostavi Juru gospodara,
Ode dvorit Otmanović-cara.
Kada dođe caru čestitomu,
Lipo ga je care pričekao,
Uza se je Musu postavio,
Da mu služe paše i veziri.

[4]) *Mùsa Arbànasa* zvao se Mojsija, kapetan Jurja Kastriotića Skenderbega. U Musu se Skenderbeg najviše pouzdavao, jer je bio prvi među njegovim junacima, a upravo radi toga nastojao je sultan Mehmed skloniti Musu obećavši mu kraljevstvo od Albanije, da se odmetne od svoga gospodara. Musa se doista odvrže i dođe u Carigrad, odakle na čelu turske vojske krene protiv Skenderbega (god. 1454.), ali ga on potuče. Musa se vrati smućen u Carigrad, a sultan ga istjera iz svoga dvora. Nesretni Musa pobježe u Albaniju i došavši skrušeno pred Skenderbega s lancem oko vrata moljaše ga, da mu oprosti, a ovaj ga primi natrag i vrati mu pređašnju čast i ugled. — O istome junaku pjeva i narodna pjesma „Marko Kraljević i Musa kesedžija".

Pofali se Musa kapetane:
„Vira moja, moj čestiti care,
Kako zgledam bana Skenderbega,
Pozvat ću ga na mejdan junački,
Odsić' ću mu glavu na mejdanu,
Osvojit ću ravnu Arbaniju!
Već te molim, moj čestiti care,
Da mi dadeš silnu vojsku tvoju."
Što zapita Musa kapetane,
Što zapita, to mu care daje:
Dvaest i šest 'iljada konjika,
Izabrani' po izbor vojnika.
Diže vojsku cara čestitoga
Priko ravne zemlje Romanije;
Kad je doša' u zemlju Jurinu,
Na Dibri je tabor učinio.
Maleno je vrime postajalo,
Al to iđe Skenderbeže bane
I š njim vojske dvanaest 'iljada
Arbanasa po izbor konjika.
Stade vojska Arbanasa bana
Blizu turske nasrid polja ravna,
Ali prija neg se udariše
Dvi ognjene nasrid polja vojske,
Viče junak iz vojske careve
Po imenu Atmadža delija:
„Je li koga porodila majka,
Da m' izađe na mejdan junački?"
To je čuo Gropa Zakarija,
Knez i vitez, junak od starine;
On ne može srcu odoliti,
Već se skače na konja viteza,
Udari ga čizmam i mamuzam,
I položi kopje od mejdana,
Kubašliju[5]) nad oči nadmiče,
Ter poleti kano soko sivi,

[5]) *kubašlija*, f. nekakva kapa.

Suproć njemu Atmadža delija.
  Udriše se, kako se sritoše;
  Jedan drugom rane ne zadaje,
  Jer u štite kopja udariše.
Al evo ti goleme žalosti:
  Oba konja zemlji pokleknuše
  Od velike snage i 'itrosti,
  Mejdandžije na zemlju baciše.
Al se skaču na noge junačke,
  Ter se svitlim sabljam udariše,
  A kada se sablje izlomiše,
  Po bile se ufatiše ruke.
Evo, brate, i gore žalosti:
  Jedan drugom dohrvat ne može,
  Na usta jim bila pina skače,
  Al Turčinu bila i krvava.
Hrvaše se od jutra do podne.
  Kada li je po podnevu bilo,
  Kleknu Turčin na zemljicu crnu,
  Ter izgubi rusu glavu svoju,
Pogubi ga Gropa Zakarija,
  Arbanasin, silni mejdandžija,
  Odnese mu glavu i odoru,
  Prikaza je Skenderbegu banu,
A on njemu krilo pozlaćeno
  I na krilu dva draga kamena,
  Još mu daje od zlata kolajnu,
  Kojano je u Mleci' kovana.
Kad li vidi Musa kapetane,
  Da je njemu vitez poginuo,
  On se skače na konja golema,
  Ter izlazi nasrid polja ravna,
Pak zavika iza svega glasa,
  Ter dozivlje Skenderbega bana;
  Kako viče Musa kapetane,
  Razližu se brda i doline:
„Skenderbeže, od Krojana bane!
  Ako si ti vitez od poštenja,
  Izađi mi na mejdan junački,
  Zove tebe Musa kapetane!"

Muči bane, ne govori ništa,
  Već se misli i u zemlju gleda,
  Al ne muči Arbanasin Musa,
  Već ga psuje i ženom nazivlje.
Kada ga je bane razumio,
  Na ino se njemu ne mogaše,
  Već poside dobra konja svoga,
  Po imenu Srca velikoga,
Vučju kapu nad oči nadmiče,
  Bije konja srebrnim mamuzam
  I položi kopje od mejdana,
  Ter poleti kano lastavica;
Iz zuba mu vatra prosipaše,
  Iz očiju munja udaraše
  Kada ga je Musa ugledao,
  Pristraši se, žalosna mu majka,
Ter pobiže u vojsku carevu,
  Osramoti cara čestitoga,
  Strah zadade svoj vojsci carevoj.
  Tužan Musa, kamo tvoja hvala!
Al evo ti boja žestokoga:
  Udriše se dvi vojske ognjene
  Nasrid Dibre polja širokoga,
  Ter se biju prahom i olovom.
Tu se biše tri debela sata;
  S obi strane mnogi izgiboše,
  Još se ne zna, čiji mejdan biše,
  Ali turski ali arbanaški.
To je Juri i pomučno bilo,
  Zubim škrinu, a povadi ćordu:
  Na tursku je vojsku udario,
  A za njime ostali konjici.
Leti Jure kroz vojsku carevu
  Kano vuče kroz bijele ovce,
  Krvave mu ruke do ramena.
  Srcu konju griva do strimena.
Sikuć jadne careve delije
  Nasrid Dibre polja velikoga,
  Prisicaše konje i konjike,
  Još i one mlade oklopnike.

Njega Turci podnit ne mogahu,
Natrag bila pleća okrećahu,
Pobigoše uz to polje ravno,
A za njima Arbanasi mladi;
Sikoše ji' do mrkloga mraka,
Dvaest 'iljad odsikoše glava.
Ali Musa osta na mejdanu
S dvi 'iljade mladi' janjičara,
Ter se brani od jutra do mraka.
Ali mu je loša srića bila:
Umiša se Skenderbeže bane
Među Turke janjičare mlade,
Ter ji' kolje kano janjce male.
Al uteče Musa kapetane;
Ne bi ni on junak utekao,
Veće ga je dobar konj odnio.
Biži Musa od grada do grada,
Dođe plačuć caru čestitomu
I š njim vojske četiri 'iljade,
Malo, brate, i to izranjeno.
Kada ga je care ugledao,
Srdito je Musi besidio:
„Bre dišeri, điđi đaurine![6])
Kamo vojska Otmanović-cara?
Kamo moje paše i kadije?
Kamo li mi age i spa'ije?
Di je mejdan? Di je tvoja fala?
Di je bana Skenderbega glava?
Zovite mi crnog Arapina
Ibra'ima, mojega dželata,[7])
Da pogubi jednog aranzadu,[8])
Koji mi je ogulio bradu!“
Vele njemu Turci janjičari:
„Nemoj, care, mili gospodare!
Jer je junak Arbanasin Musa,

[6]) *bre dišeri, điđi đaurine*, turska psovka: hajde napolje, huljo kršćanska! — [7]) *dželat*, m. krvnik. — [8]) *aranzáda*, m. kopile; psovka za prijevarno, lažno čeljade.

Al junaci nisu tvoji Turci,
Nit su mrki iz gorice vuci,
Zašto bila pleća okrenuše,
Ter uz polje ravno pobigoše;
Sam ostade Musa na mejdanu
S dvi 'iljade tvoji' janjičara.
Sad promisli, care gospodare,
Je li pravo pogubiti Musu?“
Kada i' je care razumio,
Prosti život Musi kapetanu,
Al ga tira iz dvora biloga,
Neka umre od glad' i od žeđe.
Mislio se Arbanasin Musa,
Kuda li će, na koju li stranu?
„Da bi biža' k caru tatarskomu,
Pridat će me caru nevirnomu.
Da bi biža' kralju ungarskomu,
Ungarci su ljudi ponositi,
Ne će niko ni gledati na me,
Kolik' da sam roda horjatskoga.[9])
Da pobignem duždu mletačkomu,
Skoro se je s Jurom pobratio,
Psovat će me i žene i dica,
Ter će reći, da sam izdajica.
Sada znadem, što ću učiniti:
Vrć' ću težak sindžir[10]) na gr'oce
I otić' ću k momu gospodaru
Skenderbegu, od Krojana banu.
U njega je srce milostivo,
Milostivo i bogabojeće;
Meni će se Jure smilovati
I opet ću š njime vojevati.“
Što je reka', to je učinio,
Na grlo je sindžir postavio,
Ter pobiže k Juri gospodaru,
A zafali Otmanović-caru.

[9]) *horjatski*, adj. od imenice horjatin, m. (grč. χωριάτης = seljak), psovka čovjeku kao hulja, nitkov. — [10]) *sindžir*, m. lanac, veriga.

Pada Musa na noge Jurine,
Ter ji' gorkim suzam polivaše:
Svu je vojsku na plač okrenuo,
A najveće bana Skenderbega.
Diže Musu za bijelu ruku,
Suze tare, š njime se celiva,
Musu tiši, za zdravlje ga pita,
A ne kori, kuda se je skita'.
Povrati mu sela i varoše,
Ravna polja, zelene livade,
Generalstvo, koje imadiše
Prija nego utekao biše.
Još je Jure tio govorio:
„Ko bi moga Musu prikorio
Prid junacim i prid vitezovim,
Mojom sabljom odsić' ću mu glavu!"
Posli Musa bolji junak biše,
Barlezio i Sagredo piše,
'Iljadu je glava odsikao,
I sramotu svoju osvitlao.

Pisma, kako Janković razbi Ormus-pašu na Gra'ovu.

Ormus-paša pade na Gra'ovo,[11])
Ukraj Zvizde, studene vodice;
Oko njega pišci i konjici,
Sve po izbor krajišnici Turci.
Mislio se paša Ormus-paša,
Kuda li će, na koju li stranu:
Al će poći Kotar[12]) porobiti,
Al Zagorje do sinjega mora.
Sve mislio, na jednu smislio:
Zareče se Kotar porobiti.
To je čula vila planinkinja,
Posestrima Janković-Stojana;[13])

[11]) *Grahovo*, n. ili: Grahovo polje, visoravan u kraškoj visočini, na međi dalmatinsko-hrvatskoj. — [12]) *Kotar*, m. (i pl. Kotári, m. pl.), kraj oko Zadra; zapravo zemlje, što su pripadale Zadru. — [13]) *Stojan Janković* junakovao je u XVII. vijeku. Kao serdar Kotárâ, krajeva oko Zadra, borio se

Prija zore biše uranila,
Stojana je pobru dozivala:
„Zlo ga lèga', Stojko pobratime!
Pade paša na Gra'ovo ravno,
Zaklinje se zlatnim buzdohanom,
Još i svojom sabljom okovanom,
Da će Kotar ravni porobiti
I odsići rusu glavu tvoju."
Kad je Stojan vilu razumio,
Prija zore biše uranio,
Kupi vojsku po Kotaru ravnu;
Dvi 'iljade biše sakupio,
Sve po izbor pišac' i konjika;
Povede ji' uz Kotare ravne,
Ter otiđe pašu pozdraviti.
Zdravo Stojan na Gra'ovo dođe,
Pak se fata Tičeva planine.
Onde dobre konje odsidoše,
A kada li malo počinuše,
S družinom se Stojan svitovaše,
Kako će se udriti na Turke.
Veli njemu Smiljanić Smoljane:
„Kavaliru, Janković Stojane!
Da ti 'oćeš mene poslušati,
Ja bi' tvoju razredio vojsku."
Odgovara Stojan kavalire:
„Vira moja, Smiljanić serdare,
Naredbu ću tvoju obslužiti;
Štogod rečeš, to ću učiniti."
Kad je Smoljan njega razumio,
Stojana je lipo svitovao:

s Turcima, bio zarobljen i poslan kao odličan junak na dar sultanu u Carigrad. Poslije uteče Janković iz Carigrada i tad tek poče kao serdar Kotarâ pravo vojevati s Turcimá, jer je dobro znao način vojevanja u Turaka. To vojevanje ispunjuje oko dvadeset godina. Stojan Janković poginuo je od turske puške god. 1688. Za svoje junaštvo dobio je od mletačke republike, kojoj pripadahu Kotari, viteštvo sv. Marka, i zato ga Kačić zove „kavalirom". Uza nj bio je najglasovitiji serdar Kotarâ, koji je stajao pod njegovom zapovijedi, Ilija Smiljanić. O Stojanu Jankoviću i Smiljaniću pjevaju mnogo i narodne junačke pjesme.

„Da iđemo gorom naokolo,
Okrenimo od Udbine grada.
Savit ćemo bijele saruke,[14])
Igrat ćemo konje vitezove
Niz Gra'ovo kano pašalije,[15])
Tursku ćemo pismu zapivati.
Kad saruke Turci ugledaju,
Reć' će oni, da su Udbinjani,
I prid njima dizdar od Udbine,[16])
Ter ćemo ji' pod mač okrenuti."
Kad je Stojan njega razumio,
Smiljanića biše poslušao:
Otiđoše gorom naokolo,
Okrenuše od Udbine grada.
Savijahu bijele saruke,
Zaigraše konje niz Gra'ovo,
Zapivaše turske davorije,
Podvikuju kano pašalije.
Daleko ji' Turci ugledali,
Ter su paši oni govorili:
„Dobra srića, naš čestiti paša,
Evo nami Turak' Udbinjana,
I prid njima dizdar od Udbine!"
Kad je paša glase razumio,
On prid čador biše išetao,
Da dočeka Turke Udbinjane
I dizdara od Udbine grada.
S pašom biše Kovačević Mujo;
Ispod live ruke pogledao,
Ter poznade konja Jankovića,
Pak je paši Mujo besidio:
„Zla ti pomoć, a gore ti bilo!
Nije ono dizdar od Udbine,
Već je ono Janković Stojane,
I Kotarci po izbor junaci."

[14]) *saruk*, m. turban; pas, što ga Turci savijaju oko glave. — [15]) *pašalija*, m. pašin čovjek. — [16]) *dizdar* m. vratar od kule, tvrđave. — Udbina bila je u to doba u turskim rukama.

Kad je paša glase razumio,
Zaupio svoga čuadara:[17])
„Konja k meni, virna slugo moja,
Eto na nas Janković-Stojana!"
Viknu telar[18]) po vojsci pašinoj:
„Svak na noge i na dobre konje!
Danas ćemo ludo izginuti
Od serdara Janković-Stojana."
Kad li vidi Stojan kavalire,
Da se bihu domislili Turci,
Baci saruk na travu zelenu,
Samur-kalpak[19]) na oči namiče,
Pak povadi sablju okovanu
I položi bojno kopje svoje,
Ter poleti kano soko sivi,
A za njime mladi Kotarani.
Umiša se u vojsku pašinu,
Siče Turke i desnom i livom;
Brzo Turci bila pleća daše,
Uz Gra'ovo polje pobigoše.
Tiraju ji' mladi Kotarani,
Ter jim ruse odsicaju glave,
A najveće Janković Stojane
I delija Smiljanić Smoljane.
Tu ne biše mlada krajišnika,
Koji turske ne odsiče glave;
Jedni po tri, jedni po četiri,
Sam Janković dvaest i četiri.
Za pašom se biše otiskao,
Al ga Stojan stignut ne mogaše,
Jere pod njim dobar konj bijaše,
Ter uteče, vesela mu ljuba!

[17]) *čuàdâr*, m. mj. čuvàdâr, tko čuva, pazi. — [18]) *telar*, m. (i telal) glasnik. — [19]) *samur-kalpak*, m. kalpak (šubara, kapa) od samurovine (kože o zerdava).

Najposlidnji razgovori starca Milovana s bratom štiocem. Prošti pomljivo.

I. Znadem, da će niki mrziti na pisme moje, nahodeći u njima ljude od svake vrste i zanata, ali da ji' oće procinjivati i razgledati onako, kako ji' starac Milovan gleda i razmišlja, ne bi naša' među njima toliku različnost, da li bi ji' vidili u zanatu slične i jednake, i neka me čisto razumiš, moj štioče poštovani, kažem ti bistro i otvorito, da moja svrha nije bila iziskivati, od koga je ko roda i plemena, koga je dila i zanata, nego je poglavita moja misa' i svrha bila: posli kralja i gospode znati i svitu prikazati, ko je junak bio, je li glave turske odsicao i koliko je koji odsikao. Nahodeći se dakle mnogi od ovoga rukodila i zanata, premda u drugim stvarmam neslični i nejednaci, u moje ji' pisme metnu' i svitu pokaza'. Nikomu dakle to ne ima mrsko biti ni sramovat se gledajući svoje stare u broju ljudi od svake vrste, kakono se ne sramuju cesari, kralji, principi ni gospoda plemenita stati u jednomu gradu, u komu su od svakoga zanata ljudi, zli i dobri, pošteni i nepošteni. Ako li je komu sa svim tim mrsko, neka se očituje, brzo ću, ako Bog dopusti, iste pisme prištampati, pa ću ga lasno izvrći. Ali da može promisliti, kako smo svi od jednoga oca i matere rođeni, tu bi ispraznu misa' od sebe daleko bacio.

II. Fale se niki (kako čujem, ali malo virujem), da će mi činiti pjesme poruglive. Mogli bi lasno, kad bi 'tili; ali virovat ne mogu, jer uzroka ne će naći, zašto oli su u mojim pismam nji'ovi stari oli nisu. Ako su u pismam, to će mi vratiti zlo za dobro, starca Milovana pogrđujući, koji nji' fali i uzvisuje; ako li se u mojim pismam ne nahode, ja kriv ne imam biti, što oni junaci nisu bili; ako li su bili taki, jer starcu Milovanu ne pokazaše svoje karte s pečatom od vladalaca utvrđene, kadno se s guslam skitaše od Skadra do Zadra, od Mostara do Kotara? Jeda cine, da će ji' s kapom u ruci moliti, da nji'ove stare zapjeva junake? Vaisto nije to prilika ni pomisliti. Ne imadu pak uzroka mrziti na pjesme Milovanove, jer su mnogi spored nji'ovim starim postavljeni, zašto bi se ukazali samoslavci, što ne stoji dobro, niti Milovan toga može učiniti, jer je njemu po naravi svakoga faliti i slaviti, nesamo prijatelje, negoli jošter i one, koji ga i danas zlo gledaju, kako je nikim po naravi tuđe poštenje,

čast i slavu u zemlju zakopavati. Ako li se pak kogod ne dostoji svoje stare vitezove gledati u mnoštvu ljudi različiti', neka se vari u pritilini samoće svoga veličanstva; ja mu dobru sreću nazivam i molim, da se prođe siromaha Milovana, stara, bolesna i nevoljna, koji ne misli zla ni tičici u gorici. Je li se pak kogod naoštrio protiva njemu zapjevati, bilo mu u sto dobri' časa, ali neka znade, da će mu siroma Milovan na onu staru crnogorsku otpjevati, koliko umio bude; ako li mu brzo brada opadne, kako se boji da 'oće, da ako se kogod nađe od sve Dalmacije, Kroacije, Ungarije, Bulgarije, Rašije i Skenderije, koje kraljevine puno je slavio, a najveće privedroga dužda mletačkoga, ter ga lipo osveti i viteški otpiva.

III. Dajem ti, moj štioče, na znanje, da ja ovi trud nisam činio za ljude, koji latinski i talijanski jezik posiduju, jer oni znadu iste i puno veće stvari, nego sam ji' ja u moje knjige postavio. Samo dakle ovo učinio jesam za službu oni' ljudi, koji izvan slovinski drugim jezikom govoriti ne znadu. Niti se mislim radi toga slaviti pod imenom od istorika, jer je to jizbina ljudi sveznanaca, kojim ja nisam vrstan sluga biti. Mnoge stvari jesam iz knjiga izvadio, mnoge iz diploma, dukala i atestata, kako se štije u početku moji' knjiga, a nike po svidodžbi mudri' i veliki' ljudi, koji su veće štili nego ja, i kojizim se virovati ima brez sumlje svake; ako li pak kogod virovati ne ktio bude, ni zato se odsuditi ne će. Sa svim tim primalo ćeš stvari naći, koje nisam oli iz knjiga štampani' oli iz karata autentikani'[20]) izvadio.

Mučno će ti bit virovati, da su naši vojnici tako lasno turske glave odsicali; ali imaš znati, da navlastito rata bečkoga tako je na nje pokaranje Božje bilo došlo, da su ji' iste žene i dica sići mogle, kakono je prije toga, navlastito rata ciparskoga, došlo bilo pokaranje na krstjanluk, u koja vrimena turski osinj[21]) krstjane bijaše. Daklem se tomu, moj prijatelju, čuditi ne imadeš, *quia dextera Domini fecit virtutem*[21]).

[20]) *autentikan,* adj. autentičan, vjerovanja dostojan. — [21]) *osinj,* m. sjena. — [22]) *quia dextera Domini fecit virtutem,* jer je desnica Gospodnja činila krepost; t. j. Bog je podao jakost kršćanima.

*

27. Književni rad u Slavoniji.

Prosvjetne prilike i počeci književnoga rada. Karlovačkim mirom god. 1699. oslobođena je Slavonija od Turaka, pa se od toga vremena i tamo počelo raditi oko širenja prosvjete, ali taj je rad sporo napredovao, jer je narod u Slavoniji za turskoga gospodstva kroz dva vijeka živio posve primitivnim životom, bez ikakve općene prosvjete. Prvi su Slavonca počeli prosvjećivati slavonski franjevci, koji su tamo imali još otprije nekoliko samostana, gdje su poput bosanskih franjevaca držali školu učeći mladež čitati i pisati, pa tumačeći kršćanski nauk i slovnicu. Uz njih su umah iza oslobođenja Slavonije počeli raditi u istom pravcu isusovci, koji su u Požegi osnovali prvu malu gimnaziju (1709.). Osobito je školstvo u Slavoniji uznapredovalo za kraljice Marije Terezije i Josipa II., kad je otvoren čitav niz pučkih škola i dvije gimnazije, i to u Osijeku (1766.) i u Vinkovcima (1779.). S napretkom školstva znatno je pokročila općena prosvjeta, a time i književnost na jeziku narodnom.

Slavonska je književnost od veće česti nabožno-poučna, namijenjena vjerskoj odgoji naroda. Tu se objašnjuju istine katoličke crkve, pišu se katekizmi, nedjeljne propovijedi i tumačenja evanđeljâ, a glavni su pisci tih knjiga franjevci.

Pored vjerske pouke namicali su franjevci narodu i zabavu svjetovnog sadržaja o suvremenim ratnim događajima, koji su zanimali Slavonce, jer su njihove krajiške pukovnije učestvovale u tim bojevima. Franjevac **Josip Pavišević**, rodom iz Požege, izdao je u prozi i u stihovima knjigu *Kratkopis poglavitijih događaja sadašnje vojske među Marijom Terezijom i Friderikom IV.* i oveću pjesmu u desetercima *Polazenje na vojsku prusko-bavarsku.* Franjevac **Blaž Bošnjak** iz Vrbove, sela bivše gradiške pukovnije, izdao je u stihovima knjigu *Ispisivanje rata turskoga pod Josipom II.* Njima se priključio i svjetovni svećenik **Antun Ivanošić**, koji je u desetercima spjevao dvije lijepe epske pjesme: *Pismu od junaštva viteza Peharnika* i *Pismu od uzeća turske Gradiške.*

U radu te vrste opaža se jak utjecaj narodne pjesme i Kačićeva „Razgovora", koji je i u Slavoniji već u XVIII. vijeku omiljela knjiga. Osobiti je poštovatelj Kačićev bio slavonski franjevac **Emerik Pavić**, koji je objelodanio knjigu *Descriptio soluta et rythmica regum, banorum caeterorumque heroum Slavinorum seu Illyricorum**), a to je latinski prijevod proze i nekoliko pjesama iz Kačićeva „Razgovora". A zatim je izdao djelce *Nadodanje glavnih događaja Razgovoru ugodnom naroda slovinskoga*, gdje u desetercima opijeva djelovanje franjevaca u Slavoniji.

U drugoj polovici XVIII. vijeka pojavila su se tri najveća slavonska književnika toga doba, i to isusovac A n t u n K a n i ž l i ć, svjetovnjak M a t i j a A n t u n R e l j k o v i ć i franjevac M a t i j a P e t a r K a t a n č i ć.

Antun Kanižlić (1700.—1777.), rođeni Požežanin, živio je i radio u kolegiju isusovaca u Zagrebu i u Požegi, gdje je promijenio svijetom. On je najbolji slavonski pisac nabožno-poučnih djela, od kojih je najpopularnijom postala njegova *Bogoljubnost molitvena,* što ju je Društvo sv. Jeronima izdalo još u novije vrijeme kao jedan od najvrednijih hrvatskih molitvenika.

Poslije Kanižlićeve smrti izađe velika njegova knjiga *Kamen pravi smutnje velike* (Osijek, 1780.). To je polemično djelo na osnovi historijskoj i dogmatičkoj protiv knjige grčkoga episkopa Helija Menijate Πέτρα σκανδάλου (Kamen smutnje) o crkvenom raskolu. Prije Kanižlića nije ni jedan naš pisac napisao hrvatskom prozom tako veliko naučno djelo, a on sam ističe, da ga je na to potakao Ignjat Đorđić poznatim svojim poticanjem, da se i učena djela pišu narodnim jezikom.

Poslije Kanižlićeve smrti izašla je i njegova epsko-lirska pjesan *Sveta Rožalija* (Beč, 1780.).

Pjesnik crta Rožaliju, kako živi u sjaju i raskošju, ali se preobraća, ostavlja svoje roditelje, rođake, rodice i zaručnika, otrže se od svijeta i živi pustinjački u jednoj gorskoj spilji, pokraj koje teče potočić, i tamo provodi sveti život diveći se krasotama prirode.

Kako u Gundulićevim „Suzama sina razmetnoga", u Bunićevoj „Mandaljeni pokornici" i u Đorđićevim „Uzdasima Mandaljene pokornice", tako se i u Kanižlićevoj „Svetoj Rožaliji" crta duševni proces od grijeha do pokore i svetoga života, a može se reći, da se Kanižlić i ugledavao u djelo Đorđićevo.

*) Opis kraljeva, banova i ostalih junaka slovinskih ili ilirskih u prozi i u stihovima.

Kanižlić je od svih slavonskih pisaca toga doba pisao najbogatijim i najčistijim jezikom. Zna se, da je sastavio i veliki rječnik hrvatskog jezika, ali to se djelo nažalost izgubilo. Kanižlić je zacijelo najbolji slavonski pjesnik XVIII. vijeka, pa ga je mlađi suvremenik Petar Katančić zato i nazvao takmacem dubrovačkih pjesnika.

Matija Antun Reljković rodio se godine 1732. u Svinjaru (danas selo Davor) na Savi. Školu je učio u franjevačkom manastiru u Cerniku, selu kraj Nove Gradiške. Navršivši šesnaestu godinu stupio je, kako bijaše red kod krajišnika, u vojsku, pa je u vojničkoj službi dotjerao od prosta vojnika do čina kapetana. U sedmogodišnjem ratu (1756.—1763.) bila je na bojištu i njegova brodska pukovnija, i tu ga zadesi nezgoda, te ga Prusi zarobiše sa četom Brođana. Boraveći u zatočju u Frankfurtu na Odri upoznao je Reljković književnost njemačku, gdješto i francusku, te pristao uz struju *prosvjetiteljstva*, koja se u Njemačkoj u to doba bila najljepše razvila. Prosvjetiteljstvo nastojalo je oko prosvjećivanja svega naroda, naročito najnižih vrsta, koje su još živjele u neznanju, sujevjerju i predrasudama. Zato je prosvjetiteljstvo radilo oko podizanja škola i popularizovanja svih rezultata nauke, čime je stvorilo znatnu racionalističku pučko-prosvjetnu književnost. Reljković je u zatočju vidio veliki prosvjetni napredak njemačkog naroda i još jače osjetio posve primitivno stanje rođene Slavonije, pa je odlučio, da knjigom prosvjetnicom izvede Slavonce iz tih prilika. Zato je on još u Frankfurtu napisao prvo svoje djelo *Satir iliti divji čovik*, pa ga umah izdao u Dresdenu god. 1762.

Kad se svršio sedmogodišnji rat, vratio se Reljković iz zatočja kući i nastavio svoj prosvjetiteljski rad, podupirući tijem prosvjetiteljska nastojanja kraljice Marije Terezije i Josipa II. oko podizanja školstva i narodnoga gospodarstva u Slavoniji.*) Za zasluge podijelio mu je Josip II. plemstvo s nadimkom „von Ehrendorf". Kao umirovljeni kapetan živio je Reljković u Vinkovcima kod svoga sina **Josipa Stjepana Reljkovića**, župnika vinkovačkoga, koji se također bavio književnim radom, te je u stihovima napisao *Kućnik* (Osijek, 1794.), knjigu gospodarsko-poučnog sadržaja za narod. Matija Antun Reljković umr'o je u Vinkovcima god. 1798.

*) Kako je Josip II. već kao suvladar kraljice Marije Terezije, a još više za svoga samostalna vladanja promicao prosvjetiteljstvo, to je ono dobilo po njemu kod nas ime: jozefinizam.

„Satir" je najvažnije djelo Reljkovićevo. U njemu on iznosi prosvjetiteljske ideje u pjesmama, u narodnim desetercima, i to zato, jer je znao, da je Slavoncu pjesma mila. Tako je doista „Satir" omilio narodu i postao najpopularnijom i najpoznatijom knjigom u Slavoniji. Prvo izdanje „Satira" upravo je razgrabljeno, i Reljković je djelo znatno raširio i dotjerao, pa ga ponovo izdao (Osijek, 1779.).

„Satir" dijeli se u dva dijela. U prvom dijelu pjeva pjesnik, kako se Slavonac namjerio sijekući u šumi drva na jednoga satira, koji mu prikazuje ljepotu Slavonije i njeno srećno nekadašnje stanje prije Turaka, a onda crta tužne prilike, u kojima su Slavoniju ostavili Turci. Satir iznosi Slavoncu pred oči sve njegove poroke i pokazuje način, kako bi on to mogao popraviti. U drugom dijelu, kojega u prvom izdanju nije bilo, Slavonac odgovara satiru, da je poslušao njegove savjete i da je sada Slavonija već bolja i naprednija, a na to ga satir sokoli i nuka, da ustraje na tom putu, pa mu daje i novih uputstva za unapređenje njegova moralnog i materijalnog života.

Kao svi pučki prosvjetitelji XVIII. vijeka i Reljković se u „Satiru" prije svega bori protiv sujevjerja, predrasuda i rđavih narodnih običaja, i to su mu najveći poroci Slavonca. „Pridsude i zli običaji", kaže on, jesu „drvlje i kamenje", koje treba ukloniti, da narod uznapreduje, a može ih ukloniti samo prosvjeta najširih vrsta naroda. Reljković žigoše čaranje, psovke, praznovjerne običaje kod vjenčanja, rasipnost kod mobâ i pirova, a najjače se oborio na običaje narodne: *prelo, kolo, posijelo* i *divan,* u kojima se kretao sav društveni život Slavonca. Reljković ih je smatrao rasadištem svega zla: u *prelo* skupljaju se večerom momci i djevojke, pa tu uče krasti i ašikovati; u *kolu* na svetkovine igraju momci, mlâde i djevojke pjevajući bestidne pjesme i tako se kvare; u *posijelo* sastaju se žene pa ogovaraju svakoga i trate vrijeme; a u *divan* dolaze muškarci, u nedjelje i u poslene dane, pa tamo puše, uzalud sjede i piju, a kuća im propada.

Reljković drži, da su prelo, kolo, posijelo i divan ostali od Turaka, pa ih nazivlje *turskim školama,* koje valja ukinuti, a

mjesto njih treba da se uvedu svuda prave škole, i to za svakoga čovjeka. U školu treba da ide nesamo budući zapovjednik u vojsci i svećenik, nego i običan čovjek; seljak i prosti vojnik treba da budu pismeni, pače i ženska čeljad neka uči knjigu.

Reljković je u „Satiru" nastojao i oko unapređenja narodnoga gospodarstva u Slavoniji. On Slavoncu daje uputstva o uređenju kućnoga života, o timarenju stoke, o radu u polju, a prekorava ga radi čestih dioba, iznosi uzroke, s kojih se zadruge raspadaju, pa ističe važnost i potrebu zadružnoga života. Za primjer, kako su žene često uzrok diobi, priopćuje Reljković u „Satiru" vrlo lijepu narodnu pjesmu *Dioba Jakšićâ*. U glavnome Reljković u „Satiru" govori najviše o duševnom životu Slavonca, o potrebi škola i prosvjete, jer kao pristaša prosvjetiteljstva on je uvjeren: da će se narod podići društveno i gospodarski, ako nauči čitati i pisati, te se prosvijeti i umno digne.

Reljković je u „Satiru" iznio svoje misli za prosvjetiteljski rad u Slavoniji, a poslije toga on je nastojao, da i sam svojim književnim radom ostvari glavne te misli. On je u „Satiru" isticao, da nam je od Turaka iznakažen jezik, a sam je prvi od slavonskih pisaca napisao *Novu slavonsku i nimačku gramatiku* (Zagreb, 1767.), koja je ubrzo doživjela tri izdanja. Reljković je isticao potrebu škola, a sam je za školu napisao dvije knjige, to popularno pravničko djelce *Postanak naravne pravice i dužnosti ljudskih*, prevedeno s latinskoga, i *Esopove fabule za slavonsku u skulu hodeću dicu*. Unapređenju narodnoga gospodarstva u Slavoniji bila je namijenjena Reljkovićeva iz njemačkoga prevedena knjižica *Prava i pomljivo ispisana ovčarnica*. Posljednje je Reljkovićevo djelo *Nek je svašta*, zbirka anegdota, priča i pripovijedaka, što ih je pisac povadio iz različitih knjiga, birajući što mu se činilo probitačnim za moralnu pouku i prosvjećivanje naroda.

Reljkovićev prosvjetiteljski rad, naročito njegov „Satir", stekao je u književnosti protivnikâ i prijateljâ. Franjevac **Đuro Rapić** izdao je knjigu *Satir iliti divji čovik*. To i nije polemičko djelo protiv Reljkovića, već neki katehizam, kojim franjevac poučava Satira, to jest grješnoga Slavonca, u istinama vjerskim. Iza te knjige izdao je neki franjevac, valjda sam Rapić, pod pseudonimom *Tamburaš slavonski* protiv Reljkovića pamflet, koj

nam se nije sačuvao. Napadaču je odmah odgovorio braneći Reljkovića **Vid Došen**, rođen Ličanin, župnik u Duboviku, selu bivše brodske krajiške pukovnije, i to pjesmom *Jeka planine, koja na pjesme Satira i Tamburaša slavonskoga odjekuje i odgovara.* Uz Došena ustao je u odbranu Reljkovića protiv nepoznatoga pisca svjetovnjak **Adam Tadija Blagojević**, rodom iz Petrijevaca, u ovećoj pjesmi *Pjesnik-putnik*. Ta je pjesma ujedno panegirik Josipu II. i njegovim prosvjetiteljskim težnjama u povodu njegova puta po Slavoniji (1771.). Uz Blagojevića slavio je Josipa II. i **Josip Krmpotić**, rodom iz Barletâ kraj Gospića, pristavši poput Došena uz kolo slavonskih pisaca, u ovećoj pjesmi *Katarine i Jose II. put u Krim*.

Posljednji je protiv „Satira" ustao Matija Petar Katančić pjesmom *Satir od kola sudi*.

Matija Petar Katančić (1750.—1825.), rođen Valpovčanin, bijaše jedan od najznatnijih arheologa svoga vremena. Mnogo godina predavao je poetiku i retoriku na gimnaziji u Osijeku, zatim je postao profesorom na gimnaziji u Zagrebu i napokon profesorom arheologije na sveučilištu u Budimu.

Prvo je Katančićevo arheološko djelce *Dissertatio de collumna milliaria ad Essekum reperta**) (Osijek, 1781.). Katančić naučno istražuje spomenike i tragove staroga rimskoga svijeta u našim krajevima, nekadanjoj rimskoj Panoniji. On je proputovao krajeve između Kupe, Save i Drave tražeći svuda spomenike rimske, proučavajući sačuvane natpise, tragove rimskih cesta, rimska mjesta i gradove, pa je tako prvi naučno rekonstruirao topografiju tih krajeva u rimsko doba u djelu *Specimen philologiae et geographiae Pannoniorum***) (Zagreb, 1795.). Ali pored toga on se bavio i proučavanjem dohistorijskog doba hrvatske povijesti, pa je o pradomovini Hrvatâ izdao djelo *In veterem Croatorum patriam indagatio philologica****) (Zagreb, 1790.).

Katančić istakao se i kao pjesnik latinski i hrvatski. Njegova je poezija od najveće česti prigodna. Kao pseudoklasik on se povodi za poezijom staroklasičkom, pače prihvatio je za hrvatsku poeziju klasičku prosodiju, pa se u građenju stihova ne

*) Rasprava o stupu miljokazu otkrivenom kod Osijeka.

**) Pokušaj filologije i geografije Panonaca.

***) Filologijsko istraživanje o pradomovini Hrvatâ.

obazire na broj slogova i na akcent, već na kvantitetu i položaj slogova. Katančićeve pjesme izišle su pod natpisom *Fructus auctumnales**) (Zagreb, 1794.). U toj zbirci na prvome su mjestu latinske pjesme, poslije njih hrvatske u klasičkim metrima, među njima i satira *Satir od kola sudi*, a na kraju dolaze „popivke narodne", u kojima se pjesnik povodi za narodnom poezijom.

Katančić preveo je na hrvatski Sveto pismo staroga i novoga zavjeta. Taj je prijevod izašao u Budimu poslije njegove smrti u dvije knjige pod naslovom *Sveto pismo staroga zakona* i *Sveto pismo novoga zakona*. On je smatrao najljepšim govor bosanski, pa zato je preveo Sveto pismo, kako sam kaže, u „jezik slavno-ilirički izgovora bosanskoga". Na osnovi govora bosanskoga on je sastavio i veliki rječnik *Etymologicon Illyricum*, oko kojega je radio veliki dio svoga života sabirajući riječi i potvrđujući ih primjerima iz mnoštva dotadašnjih hrvatskih pisaca, ali to njegovo veliko djelo nije objelodanjeno, a rukopis se čuva u sveučilišnoj knjižnici u Budimpešti.

Iz Kanižlićeve „Svete Rožalije".

Rožalija se kitit ustade prid ogledalom.

Eto skoro jasno, velim, sunce sinu,
  Ja ostavljam kasno tako postelj linu.
Ustadoh se gori i resit se hitim,
  Na sramotu Zori da se lipše svitim.
Obučem rumeno, na poklon mi dano,
  Zlatom navezeno ruho, cvićem tkano.
Šareno od cvića, čudo u njemu siva,
  Kao da primalića cvate dika živa.
Cviće to videći, da jest narav stigla,
  Svatko hoće reći, vezačica igla.
Od dragog kamenja ružica se vidi,
  Rumenog plamena, na prsih u sridi.
A okolo bile, u jasnomu zlatu,
  Ružice od svile i bisera cvatu.
Ogledam se, srićne u takovom cvitu,
  Velim, gospodične da nije na svitu.

*) Jesenji plodovi.

K ogledalu sada idem, da prid njime
  Redim kose, rada bit božica s time.
Rekoh, i u ruku uzmem gvozdje, grijem
  Gvozdje, koså muku, da nje š njime vijem.
Najprije razvežem, i da ne zamrsim,
  Polako rastežem, rasspletem, razmrsim.
Niz lica raspustim, ritkim prije bilim
  Češljom, posli gustim na razdiok dilim.
Kad gledam, prosute — mislim — oko vrata
  Zrake sjaju žute od sunčena zlata.
Kao Zora da se u litu nagizda,
  Kada idué sja se prid kraljem od zvizdâ.
Ter još strižem, sučem, pletem, naređivam,
  Rugam, vrtim, vučem, vežem, zavrćivam.
Sad iglom odvijam, što sam prije splela,
  Sad opet privijam na dvi strane čela.
S ogledalom sudim, i da nje naučim
  Gori stajat, trudim, gvozdjem dižem, mučim.
Nike na okruge zavrćujuć prignem,
  Među njima druge na kukmice dignem.
I još čim se diče i najvećma fale
  Vile, na torniće uzvisujem male.
Ako li stršeću tanku istom dlaku
  Vidim, trpit ne ću, neg poravnam svaku.
Poravnane gladim i mirisne rose
  Iz mog stakla vadim, š njom porosim kose.
Zatim vili milim snigom, tihim mahom
  Kao oblakom bilim posipavam prahom.
Gledam se, da prije ogledalo sudi
  Lipotu, neg smije ić' na oči ljudi.
Još lasak pristrižem. Kad to sve naredim,
  S cvićem biser nižem, po kukmicah redim.
S rumenilom lice i bililom mažem,
  U snigu ružice litne mažuć lažem,
Opet se ogledam, sudim, da božicu
  I što lipše gledam u mojemu licu.
Pristupim k prozoru, gledam nebo, rekoh:
  O kako ja Zoru nadsivam daleko!

Znam, što je crvena, ne može me vidit,
  Da sam ja rumena, lipša ima se stidit.
Viđa mi se, ako ja luda i slipa
  Vidih, da ovako božica sam lipa.
Rane me videći iz vrta ružice,
  Da sam Zora mneći, podigoše lice.
I premda to velim, nisu mi po volji,
  Neg još kose redim, na red spravit bolji.

Kupanje slavića.

Pokraj špilje živî kristal bistro teče,
  Koji kano krivi žeđu, da pit ne će;
Jer sve šuškajući kaono se tuži,
  Da se ne pijući žeđa š njim ne služi,
Niti ju što kada muti; tu ne pazi
  Pastir svoga stada, da priko nje gazi,
Nego ako moje puste drugarice,
  U planini koje k njoj dolete ptice,
Da se kuplju i piju, navlastito ptićak
  Kraljić ptica sviju i slava slavićak.
Kljun u nju zamoči, pije, diže glavu;
  Opet pije i skoči na zelenu travu.
Pak se vrati k vodi, gleda, gdi je plitko;
  Pazi i ophodi, da ne vidi nitko.
Pokraj briga doli skoči, krilca stere,
  Glavicu zamoči, kupa se i pere.
Otpočine mrva, pogleda i pazi,
  Kao videći crva, da po brigu plazi.
Pak glavu na krivo, sad nagiblje amo,
  Sad s desne na livo, prigne opet tamo.
U pogledu onom vidi radost niku,
  Svoju u vodenom ogledalu sliku.
Kao da se ne će kupat vodom brca,
  Gleda, kako teče, i s kljunićem štrca.
Od nike dragosti opet zaroniva,
  Da se u radosti ladnoj naslađiva.
Okolo se okreće i kano da pliva
  S krilcami trepeće i umorno ziva.

Odleti na stranu, pruža se, raskrili,
  Kljun tare o granu, glavom trese i s krili.
Tribi se i čisti, perje vuče i vadi,
  Da na red namisti, s kljunom češlja, gladi.
Kao da zafali za vodicu zdravu,
  Kako zna, nju fali, i piva njoj slavu.

Pjesma slavujeva.

Više puta kao zanešena šutim,
  Kakav mu je dao Bog glas, misleć ćutim.
Kad ujutro rano žuberi, grljuče,
  Cvrči, glasom kano trči, vije, vuče.
Sad uzvisi jako i radosno zveči,
  Sad spušta polahko i kano zaječi.
Kao pomoć da viče, žalosno se tuži,
  Fi-fi milo *fiče*, i tužno produži.
Opet digne grlo ptica kano ljuta,
  Ćok-ćok tira vrlo po trideset puta.
Mislit ćeš, glas mili pritrgnuvši pukne,
  A ona se sili i još ne zamukne.
Vrti i obraća tanko brez pristanka,
  I opet glas vraća na debelo s tanka.
Sad jedno, sad drugo, glasno, tiho, kratko,
  Ljuto, tužno, dugo, sve milo i slatko.
Neka čovik uči, nikad ne će znati,
  Što njega nauči pivat narav mati.
Čudim se, i kako čudo ne bilo?
  Takov glas i tako malahano tilo!
Tko ne vidi, što je, virovati ne će,
  Tko vidi, glas to je, drugo ništa, reć' će.

Iz Reljkovićeva „Satira".

Iz predgovora.

Poslidnjeg prajskog[1]) rata, koji poče godine 1756., a svrši 1763. i koji za ono sedam godina, što se proteže, ne drugo nego

[1]) *prajski,* adj. pruski.

jedna skula[2]), osobito za mlade ljude bijaše, ukaza bo se prilika prihoditi badjavad[3]) vilaete,[4]) zemlje i gradove onima, koji to želeći prez velikog troška drugačije ne bi mogli učiniti.

I kako ljudi običaju reći, da u vojski svašta ima, tako i ondi događa se: niki tekoše blago, niki izgubiše i ono svoje, niki pak pokraj svoje dužnosti motriše lipe zemlje, jake gradove, plemenite varoše, lipo uređena sela i opštine; motriše njihovu uredbu, njihovu službu Božju, njihov posao u polju, vladanje u domu, timarenje marve, prohod rukotvorja[5]): jednom ričju, motriše sve ono, što je nedokučeni uzdržitelj zemaljskoga klupka i sviju stvari umrlomu čoviku za njegovu potribitu hranu, branu i odiću ostavio.

Ovako indi[6]) motreći svakolika, komu ne bi na pamet pala njegova ista otadžbina? Tko ne bi na vagu metnuo svoj isti vilaet i prama drugim procinio, kakvi je i kakvi bi mogao biti, da se najprije ukloni s puta drvje i kamenje, o koje se ljudi dosada potipaše,[7]) to jest, da se uklone s puta pridsude i zli običaji, koji odavna od nekrštenika ostavljeni i duboko ukorenjeni ovakvi plemenit vilaet obagavili[8]) i naružili jesu?

Ali kako se one zemlje onako lipo urediše? Možebit silom, s bojem i sa zatvorom? Ništo manje nego to, štioče; jer gdi se kraljem i principom[9]) dužna virnost i pokornost od podložnika pravo ukazuje, ondi svega toga nije od potribe, nego je bilo u svakomu viku ljudi i domorodaca, koji hodeći po drugih zemljah sabiraše u hrpu, gdi što lipšeg i korisnijeg smotriše; ili bi sami kakovo rukotvorje dobro razumili, pak u materinskom jeziku bi pisali knjige i otadžbini svojoj poklonili, kakono je fabule[10]) za dicu Esopus i Fedro, ćudoredne pripovitke za male i velike Pilpaj bramin,[11]) komedije i utvorenje[12]) Ovidius, od gazdaluka i marve držanja Virgilius i Kolumela,[13]) satira pisaoci Horatius, Juvenalis i ostali mlogi, od kojih bi dugo bilo govoriti. Niki pak iz drugih

[2]) *skŭla*, f. škola. — [3]) *badjávâd*, adv. badava. — — [4]) *vilaet*, m. zemlja. — [5]) *prohod rukotvorja*, razvitak obrta. — [6]) *indi*, dakle. — [7]) *potipati se*, spoticati se. — [8]) *obagaviti*, ogaditi, osramotiti. — [9]) *princip*, m. vladar. — [10]) *fabula*, f. basna. — [11]) *Pilpaj bramin*, apokrifno ime tobožnjeg indijskog filozofa. Pod imenom Pilpaj bramina poznata je zbirka pripovijedaka, koja je postala iz staroindijskoga zbornika „Pančatantre“. — [12]) *komedije i utvorenje*, šaljive ljubavne pjesme i metamorfoze. — [13]) *Kolumela* (L. Junius Moderatus), latinski pisac u vrijeme cara Nerona; napisao je u stihovima djelo o gospodarstvu (de re rustica).

jezika iz gotova na svoj materinski jezik mloga i mloga prinesoše, i sve ove njihove knjige i lipi izgledi bijahu za slavu i za lipo uređenje njihovih vilaeta, kakono i za korist njihovih domorodaca pisate.

Bivši i ja u rečenom prošastom prajskom ratu s ostalima, ni prvi ni poslidnji, ni najbolji ni najgori, nego upolak, i kako poradi vlastitog dobitka nisam išao, tako se nisam za dobitkom ni žestio, nego dužnost moju, koliko je od moje strane moguće bilo, činio i opsluživao. Zadovoljan dakle s onime, što imam, ja se naslađivah u promatranju lipše uređenih vilaeta, nego je moja otadžbina Slavonija, pak mi žao bijaše, što sam privaren misleći prije toga, da nejma urednijeg vilaeta od nje, jerbo ja drugih još nisam bio vidio.

Promišljavajući na ovaj način, kada se svrši rat, ako doživim, šta bi ja mojoj otadžbini iz tuđih zemalja donio, čim bi joj se barem za to udobrio, što me ima i što sam se u njezinom krilu odgojio, šta li bi ja mojim domorocem kakono pazara[14]) poklonio: evo pade mi na pamet, da jim dovedem Satira, to jest, da jim knjižicu jednu pod ovim imenom sastavim i u verše složim, jerbo su i onako domoroci moji svi pivači i od naravi pjesnici, sva svoja junački učinjena dila u pismah pivaju i u uspomeni drže.

Ista dica za marvom hodeći iznenada verše prave pivajući:

Dobro mi je i boljem se nadam,
U čem hodim, u tomu i spavam.

i tako dalje. Ova će, rekoh, knjižica baš zato njima po ćudi biti, jerbo je kakono na pisme razdilita i u verše složena.

Popravljanje Slavonije posli istiranog Turčina.

(I. dio, pjesma 3.).

Posli kako Turke istiraste,
Slavoniju opet naseliste,
Zapuštenu od Turak najdoste,
Prez uredbe i nauka jošte.
Znam, junaci mlogi izginuše,
Ali ne znam, kud se knjige diše,[15])

[14]) *pazar*, m. sajam; ovdje: dar, što ga tko sa sajma ili iz tuđine kome donese. — [15]) *diše*, djenuše, djedoše.

Koje bi vam jezik uzdržale
I s drugim se ne bi pomišale,
Kako se je turski pomišao,
U vaš jezik tako unišao,
Da i sada polak Slavonije
Jok valha jim služi misto „nije“,
A istersum namisto „akoće“; [16])
Baksum „kano“ zlamenovat hoće;
„Brašnenici“ [17]) govori *zaira*,
Kada gladan ne imade mira.
I ostalih mlogo riči više
Iza sebe Turci ostaviše,
Koje kad bih htio spominjati,
Ne bi mogle u 've knjige stati.
Osim toga, Slavonijo moja,
Jedna ima još falinga tvoja,
Jer u tebi još ljudi imade,
Koji dobro govorit ne znade.
A od pisma što ću govoriti
I sam sebe toliko moriti,
Kad je malo, koji je učio
I sam sebe u mladost mučio,
Nek i ono, ako štogod znade,
Skoro sasvim ništa ne valjade.
Al po duši naški govoreći,
Umrit ćemo, valja pravo reći,
Da on tomu sasvim ni kriv nije,
Jer ti nejmaš ni ortografije,
To jest knjige od pravopisanja
I od ričî pravo govorenja,
Koja uči lipo govoriti,
Pravo pisat, a još bolje štiti.
Ti imadeš i pametnih ljudi,
Ali ne će da se nitko trudi,
Niti hoće da na svitlost dade,
Prem ako ju načiniti znade,
Neg vilaet neka stoji tamo,
Dosta mu je, što on znade samo.

[16]) *akòće*, ništa zato, teško. — [17]) *bràšnenica*, f. jelo, što se nosi na put.

Zato si ti na toliko spala
I u takvom stanju zaostala,
Da i danas tebe upravljaju
I na pravu stazu nastavljaju;
Al te evo nastaviti ne će,
Doklegodir skule ne pomeće,
Kojeno su od zakona stupi,
Pokle čovik pamet u se skupi
I nauči Božje zapovidi
I ostalo, što za njima slidi,
Pak on znade poslužiti Bogu,
Pokraj toga i star'jemu svomu.
Svekoliko to za skulom stoji,
Ali ne će da nitko nastoji.
Al ako će, — ustrpljiva budi,
Znade onaj, koji nami sudi;
Tražit će on od svakog pameti,
Koliko je kom dao talenti.
A ti radi, ne bi li dostala,
Što dosada još nisi imala,
To jest: skule i druge nauke,
I da slidiš sve kršćanske pûke,
Pak će crkve biti nakićene
I s naukom lipim narešene:
Jer doista, tkogod crkvu kiti,
On od srdžbe dragog Boga miti.
Drugačije i prez bogoljupstva
Vaše znanje ne valjade ništa.
To upamti, moj dobri Slavonče,
Domoroče i dragi zemljače!
Pa kad tebe nije otac dao
Ni u skulu, da učiš, poslao,
Šalji dite, neka knjigu uči,
I ne daj mu, da se štokud muči.
Svi ne mogu bit zapovidnici,
Ni još manje svi bit redovnici,
Ali mogu svi bit poslenici
I joštere pametni vojnici.

Pak kad pojdeš jednoć umirati
I od dice Bogu razlog dati,
Ostavit ćeš njim dio najveći,
Jer sin mudar, on će znati steći.
Ako li se drugačije mučiš
Tekuć dobra, a knjigu ne učiš,
Neumitan raspe svekoliko,
Da bi bilo još dvaput toliko.

Satir kazuje, da u Slavoniji imaju skule — ali kakove?

(I. dio, pjesma 5.)

Malo prije ja sam govorio
I na vašu zemlju potvorio,
Da u njojzi skulâ ne imade,
Al mi sada baš na pamet pade:
Ima, brate, u svakomu selu
Po tri skule; poslušaj me, velju,
Dok ti kažem, otkud su postale
I kako su od Turak ostale.
Kada Turke jednoć istiraste
I iz vaše zemlje protiraste,
Pak odoše janjičari Turci
Medečući[18]) ko pomamni vuci;
Al vam prije zemlju otrovaše
I vražje vam skule ostaviše,
Kojeno vi i danas slidite.
Zar ste slipi, tere ne vidite?
Po tri skule svagdi ostaviše
I u svakom selu namistiše.
Prva skula naziva se „prelo“,
Druga „divan“ iliti „posilo“,
Treća „kolo“, gdi se uče igrat
I svakakve lakrdije pivat,
Od kojih ću sada govoriti,
Al mi nemoj štogod zamiriti,
Dok ti kažem, kakove su skule,
Da Bog dade, da bi se rasule!

[18]) *medékati,* mèdêčêm, vikati medet (uzvik Turčina, kad umire ili kad je u nevolji).

Kakogod je za Turaka bilo,
Onako je baš i sada dilo.
Prva skula uvečer počima
Pak već slidit do pô noći ima.
U nju idu momci i divojke
I donesu posle svakojake:
Koja prelu,[19]) koja svile plave,
Pak ond' vezu nidra i rukave.
Hoćeš znati, što se jošter uče?
Ja ću kazat sve, kako se muče:
Žensko presti, a muško tamburat,
Obodvoje krast i ašikovat.
Brašno kradu i govedske masti,
Peku pȉte[20]) i svakakve slasti,
Gurabije[21]) i peksemetiće,[22])
Peku alvu[23]) i od brašna ptiće,[24])
Pak se mloga s otim izgovara,
Da se ovdi nimalo ne vara,
Niti ona što od kuće krade,
Jerbo majka svaka svojoj dade.
Može biti, da ti ona dade,
Ali za to sva kuća ne znade,
Neg se čudi, kud se štošta diva,[25])
Al na prelo poodnaša diva.
A mladići pokradu duhane
Ispod krova na koncu nizane,
Pak kad vide, da se ne će znati,
On se štagod i većega lati;
On ukrade novce i haljine,
Pak najposli dojde pod batine.
A kad ni to njemu ne naudi,
On se više ukrasti usudi,
Dok ne dojde ta njegova šala
Na vidilo pak i na višala.

[19]) *prela,* f. preslica. — [20]) *pȉta,* f. vrsta kolača. — [21]) *gurabija,* f. kolačić od meda i brašna. — [22]) *peksemetić,* m. dvopek (beškot); kolač ili kruh tvrdo pečen, da se može dugo držati. — [23]) *alva,* f. slatko jelo od pšeničnoga brašna, masla i meda. — [24]) *od brašna ptići,* njem. Wasserspatzen ili Nockerl. — [25]) *diva se* (ikavski), dijeva se.

*

Još se uče govorit sramotno,
Jer tko ondi kog uči pametno?
Neg se čini njem nikakva dika,
Kad ga čuje psovati divojka,
I ostale stvari nepristale,
Koje su jim od Turak ostale.
Ej Turčine, pogan nekrštena!
Nigda stvar ta ne bi ti proštena,
Što učini ti od Slavonije,
Kojoj para prije bilo nije? —

Satir ponukuje Slavonca, da gdi u kući ne ima pravog gospodara, da ondi kuća izabere jednoga, koji će sa svim virno upravljati; drugačije, gdi toga ne ima, ona se kuća ne može nego rasuću nadati.

(II. dio, pjesma 6.)

Ako ćeš ti bit gospodar pravi,
Uzmi nauk od malenih mravi:
Jedan vlada s toliko hiljada,
Pak svi rade prez svakog inada,
I to nitko ne smije napose,
Neg svi skupa k jednom mistu nose;
Jerbo jedan svim time upravlja,
Hranu bere i što kući valja.
Pak pogledaj u košnici pčele
I upitaj, što ti one vele.
Ti ćeš čuti od onoga roja,
Ako će bit pun pčela prez broja,
Ako nejma svog vlastitog kralja,
Da pčelama uredno upravlja,
Onaj pčelac otide po šteti,
Jer sam ne zna ništa započeti.
Tako će bit i u tvojoj kući,
Ako stane svatko sebi vući,
A ne ima jednog gospodara,
Ne teče se, nego še obara;
Koji pako ima pčelac kralja,
Kako lipo med i vosak spravlja!

Kada dojdu trhašne[26]) iz hrane,
Tad matica veće prid nje stane
Pak kazuje, gdi će stovariti
I celicu[27]) medom napuniti;
Druge opet sat od voska prave,
A nike se vodu noseć bave;
Nikog nejma, tko zaludu stoji,
Jer se svaki gospodara boji.
Sam kralj hoda i svačem prigleda,
A nikomu zalud stajat ne da;
On celicam ćoškove[28]) izmiri,
On sam vlada i sam inđeniri.[29])
Kod njih nejma nikad baškaluka,[30])
Nit se znade, što je čija muka,
Jerbo oni u općinu rade,
Al kralj opet svim jednako dade.
Od oviju ti se uči vladat,
Pak se možeš kućnom dobru nadat.
Nek sva kuća izbere glavara,
Koji druge k poslu nagovara,
Al neka ga i sva kuća sluša
Ili barem pol godine kuša;
Ako dobro kućom ne upravlja,
Onda njega prominiti valja.
On nek drži cile kuće novce,
Kad prodate konje ili ovce,
Al prez znanja svoje braće druge
Nek ne troši niti plaća dûge;
Nek ne daje prez njihova znanja
Niti novac nit kakva imanja;
Neg što čini, s njinim vićem bude:
To je virnost, koja miri ljude.
Ovako će njemu virovati,
Što tko steče, njem u komun[31]) dati,
I mora ga kuća poštovati,
Ako ne će sasvim štetovati.

---

[26]) *trhašan*, adj. natovaren, (ovdje: trhašna = pčela radilica). — [27]) *celica*, f. sobica: ovdje: stanica u satu u košnici. — [28]) *ćošak*, m. ugao. — [29]) *inđeniriti*, upravljati, mjeriti. — [30]) *baškàluk*, m. što je baška, odijeljeno. — [31]) *u komun*, u zajednicu.

Iz Katančićevih „Fructus auctumnales."

Satir od kola sudi.

Pan sviralom jednoć, zapovid na Feba, potočne
sestre kupi na gori Fruškoj kod Srima ponosnog;
„U kolo, Nimfe", veli, „svetac valja Cinta[1]) današnji
proslavit i starom poigrat po načinu, znate.
Ja moje pisme dado' kod Valpova jurve volarom,
kod Sokolovca pivat nauči' na staru kozare,
sestrice jur na Gori crnoj moje piske slušaše.
Amo se, Feba našeg slavimo, naše diple, Napee!"
To reče. Al šušti lug, tu šume šušte potajne,
mnoštvo leti Nimfâ u dolu Jaska[2]) starinskog
grada, polak. Kuša Pan; al sestre pogađaju tance.
Redi kolo; Febus s deveti kod grada siđaše
vilâ. Pan svirat poče; sestre kolo vode skladno
i sviralu pismom ljuboglasno minjaju. Al od
strane niki mladi Satirić[3]) noge stavlja na krivo,
ruga[4]) čelo; da mu nî voljno, mnoga daje zlamenja.
To motri Febus; šalje Kliju, šumaka[5]) da pita,
što mu je. On sprdnjom božici govoraše: „Kako ste
vile? Kakov budalasti tanac? Potrašci[6]) Turakâ.
Tu žena vrime gubi, gubi tu poštenje divojka;
tu —" hoti višje reći. Klio njem zatvori usta:
„Šuti, mlada ludo! Ne znaš nit vrime starinsko,
nit razumiš tvoje riči, niti znaš pisme božanske.
Tri sto bi kolo tu litâ prije, neg Turčina Meka
poznade. Ne znaš li, čij grad oni stari bijaše,
Srim,[7]) reko'? Ne znaš li, kako bi panonsko veselje
onda? Kolo, ne znaš li, kako bi slavno? Kada su
Dardani, pak Traci (sada Drinjane, Race zovemo)
živili; nisi čuo, Satiru, kolo, diple, popivke

---

[1]) *Cinta* t. j. boga Apolona; Cynthus, i, m. (grč. Κύνθος), Cint, brdo na otoku Delu, na kojem se rodio Apolo, po čemu ima nadimak: Apolo Cynthius. — [2]) *Jazak*, m. mjesto i manastir u Fruškoj gori. — [3]) *Satirić* t. j. Reljković, pjesnik „Satira". — [4]) *rugati* (čelo), mrštiti se. — [5]) *šumak*, m. smušen čovjek, luđak. — [6]) *potrašci*, ostaci, tragovi. — [7]) *Srim*, nekadašnji Sirmium (današnja srijemska Mitrovica), grad rimske donje Panonije, u prvo vrijeme kršćanstva sijelo biskupa panonskoga.

kakve bi'u? Čedni tad ljudi, zlatno bijaše
vrime; žito, pšenicu, 'ranu polja sama noša'u.
Srce sviju jedno, ljubav, volja jedna, jedini
zakon. Tad veseo Febus, tad vile bija'u,
tad citaru slušati, vilâ tad slatke popivke,
tad s Nimfam kolo Pana vidit bi čedno veselje.
Tko b' naše stare pivao, tko b' šumskih pisme divicâ,
da b' kola ne bilo? Satiru, tebe bake derale!
Pojd' odovud! Nisi vridan čuti blage popivke,
nit kolo motrit, oni koje motri svetac Apolo!"

Glasak

Ljubice vile šumske k sestri Milici u gori zelenoj niže grada Samobora.[8])

Seko, jurve od pol visokoga dneva
s četverim sivci k ledenom zapadu
odlazi stanak pohodit pokojni
žarko sunašce.

Noćna jur gizdo pomoljiva lice
zvizda, njoj bilorumeno nebo se
smije, nad gnjizdi počimu večerne
pisme slavulji.

Ista nas narav na veselje vuče,
seko! Ja činim, da znamenje dobro
jest. Niki dan mi reče sestra Klio,
staro da nam se

vrime povratit, kolo staro, stáni,
pisme, čast, glasnih citara štovanje,
u sabor dojdu lugovi' po pustih
sestre rasute.

Još čujem, dojti bude blagi Apolo,
koga pod bukvom, sada gdi sidimo,
pismice, o, radno didovi slušaše
s kule, vidiš li,

---

[8]) Ta je prigodnica spjevana povodom instalacije grofa Ivana Erdödya u čast bana hrvatskoga (dne 31. ožujka 1790.).

stare? Tu vilâ sabor i veselje,
igre tu friških Satirâ, Napeâ,
tu kolo šumskih, potočnih snašica
često bijaše.

Grad tvoren samim mramorom, na stari
način, o stini pećine, a po nuglih
tornovi tvrdeć zidinu i ugodni
dajući pogled

na svaku stranu, k siveru posobno.[9])
Tu vidiš starom slikovane kiscom[10])
rate, tu slavnog pokolenja hodilo,
način, oružje.

Vrime pokvari zidove i zapusti
kule, na tvrdoj slova mudra stini
izbrisa, i mladih sidalište šumsko
rastepe vilâ.

O nebo, kažu, ljubitelj Divicâ[11])
Ive povratit stajališta žudi
I skupit po svih nemilo rasute
sestre krajevâ.

Drava kud kasnime običaje tekom,
Sava kud naglim prolazit, Korana i
Kupa kud krivim plovit, on'da časni
Ive sakupljat

vile, nji' redit, nagovarat, i što
vrime zlo smuti, popravit, svojime
pomnjivo izgledom ganut i povući;
neprijateljstvo

odbiti ćordom, svojemu sigurnost
dat domu, vićem pomoć i oružjem,
i steći vlasnima[12]) ime po kripostih
slavno didovâ.

---

[9]) *posobno*, adv. posebice, naročito. — [10]) *starom kiscom*, starim kistom t. j. od starih slikara. — [11]) *Divicâ* t. j. Muzâ. — [12]) *vlasnima po kripostih*, po vlastitim krepostima.

Seko, daj složno citaru potakni,
ja pridam glasak! Popivajmo Apola,
nek se razliva u lugovih popivka,
nek se divojke

šumske razdraže i veseleć se zavit,[13])
Ive, na srićno ponove upravenje;
o, budi odvitnik, budi dika zemlje,
Ive, slavonske!

Popivke narodne.

Košutica.

Rosna, bosa, oj košutko, — oj, rosna, bosa!
Kud si rosom putovala?
„Pratila sam braca dragog."
A što ti je bratac đavo?
„Đavo mi je devet ključev,
otvaram da devet gradov.
Otvori' ja prva grada,
al u gradu kolo igra,
u kolu je seka Mara.
Mara bi se jurve dala
za junaka za oblaka;
kuma zove žarko sunce,
a miseca svata starog,
a vlašiće barjaktare,
svate zove sitne zvizde."

Marija vlasteonica.[14])

Lipe ti su u jesen jabuke, —
koje rujna diči boja s bilom,
a jutrna rosica posipa,
ter sladost jim i lipotu daje.
Al su lipše Valpovke divojke
i u sridi bilorujna Mara;
lipe dive u kolo kad pojdu
i popivku svojoj pričmu Mari.

---

[13]) *zavit*, m. zavjet. — [14]) *vlasteonica*, f. vlastelka. Pjesma je spjevana barunici Mariji Prandau, gospođi vlastelina valpovačkog, rođenoj Bečkinji, koja je voljela našim narodnim običajima.

Gizda Mara, roda gospodskoga,
izdaleka od sivera ladnog,
ali tako Valpovkinje ljubi,
kako da ju rodila Slavonka.
Poslušajte, momci i divojke,
poslušajte čudna događaja!
Skida Mara svileno hodilo,
koje za njom po zemljici šušti,
pak uzima od pamuka roklju[15])
i oplećak od ćenara[16]) bilog,
narukvice kupovnih čipakâ,
opreg[17]) rujnim izvezeni natkom;
skida kapu šivenu u Beču,
pak šamijom[18]) obavija glavu,
đerdan meće oko bilog vrata,
a na noge papučice žute;
pak zapiva pismu na slavonski,
pismu piva od ponosnog Beča,
a pripiva od Valpova grada;
lipa pisma, a lipša divojka.
Što je bila bjelorujna Jela,
što li Janja Sibinjanin-Janka?
Nije majka porodila ćerku,
što je majka Maricu divojku.

28. Kajkavska književnost u XVIII. vijeku.

Poslije smrti Vitezovićeve pa do reforama Josipa II. nema u Hrvatskoj ni jednoga pisca, koji bi nastavio njegov rad oko stvaranja književnosti svjetovnoga sadržaja za prosvjećivanje širokih slojeva naroda. Hrvatskih knjiga u to doba izlazi malo; one su sve sadržaja nabožnopoučnoga, a pisci su pavlini, isusovci i svjetovni svećenici. Oni se služe kajkavskim narječjem, pa se i njihove knjige čitaju samo na uskome području kajkavaca.

Pavlin **Hilarion Gašparoti**, rodom iz Samobora, objelodanio je u četiri goleme knjige djelo *Cvet sveteh ali življenje i*

[15]) *roklja*, f. zubun s rukavima (njem. Röckerl). — [16]) *ćenar*, m. tanko platno. — [17]) *opreg*, m. pregača. — [18]) *šamija*, f. povezača, poculica (ženska kapa).

čini svecev, koje sadrži životopise i propovijedi o svecima, što se u Hrvatskoj najviše slave. Uza nj kajkavski su pisci pavlini Ivan Krištolovec i Josip Bedeković.

Uglednih pisaca podao je kajkavskoj književnosti XVIII. vijeka red isusovaca. Zagrebački isusovci **Franjo Šušnik** i **Andrija Jambrešić** sastavili su veliki rječnik: *Lexicon latinum interpretatione Illyrica, Germanica et Hungarica locuples* (Zagreb, 1742.). U Sušnik-Jambrešićevu rječniku, koji bijaše namijenjen školama, tumače se latinske riječi hrvatski, njemački i madžarski, ali hrvatski najopširnije, i to kajkavskim narječjem, a samo gdješto čakavskim i štokavskim, gdje nije bilo kajkavskih izraza.

Zagrebački isusovac **Juraj Mulih**, rodom iz Turopolja, najplodniji je kajkavski pisac XVIII. vijeka. On bijaše više godina profesorom u zagrebačkoj gimnaziji, a najveći je dio života proveo kao misionar propovijedajući po Hrvatskoj i Ugarskoj, po selima i gradovima, pa je bio u narodu nadaleko poznat sa svetoga života. Mulih je napisao i objelodanio dvadesetak knjiga nabožnopoučnoga sadržaja: katehizama, propovijedi, molitvenika, duhovnih pjesama i t. d. Najveće mu je djelo misionarsko-propovjednička knjiga u dvije sveske *Posel**) *apoštolski vu krščanskom nauku postavljen*. On je pisao najviše kajkavskim narječjem, ali nekolike knjige, namijenjene Slavoniji, napisao je slavonskim ikavskim govorom, po čemu je on prvi rođeni kajkavac, koji piše i štokavskim narječjem.

Isusovci su u Zagrebu već u XVII. vijeku uveli običaj, koji je bio svuda po isusovačkim gimnazijama, da su đaci na svršetku školske godine i u drugim svečanim zgodama izvodili dramatske predstave, i to na jeziku latinskom. I u XVIII. vijeku izvode se takve latinske drame, ali sada se češće uzimlje sadržaj iz domaće povijesti, pače bilo je i nekoliko hrvatskih predstava. Od hrvatskih drama sačuvana je samo jedna, i to *Lysimachus*, tragedija („pripečenje nesrečno") iz grčke povijesti, pisana u prozi. To nije izvorna drama, već prijevod latinske tragedije Karla Ruea, što ju je preveo za svoje đake isusovac **Josip Sibenegg**, profesor u zagrebačkoj gimnaziji. „Lysimachus" je najstarija štampana kajkavska drama.

Književni rad svjetovnoga klera na kajkavskom narječju posve je neznatan. **Stjepan Fuček**, župnik krapinski, izdao je

*) *posel*, m. poslanik, misionar.

zbornik sredovječnih priča i legenda pod natpisom *Historije s kratkem duhovnem razgovorom od poslednjeh dugovanj*, a **Mihalj Šilobod Bolšić**, župnik u Martinskoj Vesi kraj Siska, objelodanio je *Aritmetiku horvatsku*, prvu hrvatsku računicu, koja se upotrebljavala kao udžbenik u školama i bila kao praktična knjiga namijenjena običnom životu.

Uz književnost na kajkavskom narječju ima u XVIII. vijeku u Hrvatskoj i *naučna književnost* na jeziku latinskom. Osobito se radilo oko historiografije, u čem su nasljednici Vitezovićevi bili: isusovac Josip Mikoci i kanonik zagrebački Adam Baltazar Krčelić.

Adam Baltazar Krčelić, rodom iz Brdovca kraj Zagreba, napisao je uz više manjih radnja djelo *De regnis Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae notitiae praeliminares,* koje obuhvaća našu povijest od najstarijih vremena do njegova doba.

Kao izvor za hrvatsku povijest važno je Krčelićevo djelo *Annuae*. To je ljetopis građanske Hrvatske od god. 1748. do 1767., zapravo zapamćenja Krčelićeva, u kojima se ogleda hrvatski politički, društveni i prosvjetni život u njegovo doba.

Od Vitezovićeve smrti do reforama Josipa II. u prosvjetnom je životu Hrvatske neko mrtvilo. Ali reforme vladara prosvjetitelja i velike promjene, što ih je u svoj Evropi izvela francuska revolucija, nijesu ni u nas ostale bez traga i glasa. I u Hrvatskoj polako se već potkraj XVIII. vijeka budi novi prosvjetni i politički život, a osobito je znatno, što se u to doba počinje u nas stvarati jak i samostalan građanski stalež, koji je svuda postajao predstavnikom modernoga prosvjetnoga života. Tako se i u Hrvatskoj potkraj XVIII. vijeka javljaju prvi zameci narodnoga preporoda, koji je stvorio novo, treće doba hrvatske književnosti.

Srpska književnost u XVIII. vijeku.

U XVI. i XVII. vijeku Srbi su se iz turskog pašaluka selili od turske sile u austro-ugarsku monarhiju. Posljednja i najveća seoba izvršila se god. 1690. pod vodstvom pećskog patrijarha Arsenija III. Crnojevića, koji je prešao s narodom od 100.000 duša u južnu Ugarsku. U novim krajevima, u neposrednom dodiru sa zapadnoevropskom prosvjetom, znatno je uznapredovalo u naobrazbi svećenstvo, a iz naroda izvio se i jak građanski stalež bogatih trgovaca i zanatlija kao novi nosilac prosvjete. Tako se u XVIII. vijeku zametnula novovjeka srpska književnost, koja se u počecima razvijala u dva pravca: do Josipa II. (1780.—1790.) srpska je književnost crkvenoobredna i vjerska, pod utjecajem ruskim, pisana t. zv. jezikom slavenosrpskim, a glavna joj je svrha odbrana vjere; od Josipa II., koji je uveo vjersku ravnopravnost, razvija se srpska književnost svjetovnoga sadržaja pod utjecajem zapadnoevropskim, po duhu svome *prosvjetiteljska*, namijenjena širokim vrstama naroda, a pisci nastoje, koliko umiju, pisati prostim narodnim jezikom.

Književnost na jeziku slavenosrpskom. Srbi u južnoj Ugarskoj primili su prve učitelje i prve knjige iz Rusije. God. 1726. došao je u Karlovce Maksim Suvorov donijevši sa sobom bukvare Teofana Prokopovića i gramatike Meletija Smotrickoga, pa je s tim ruskim školskim knjigama otvorio u Karlovcima prvu srpsku školu. I poslije dolazili su k Srbima ruski učitelji, a u drugu ruku Srbi su učili bogosloviju u Rusiji. Ruske školske i crkvene obredne knjige, što su ih Srbi upotrebljavali, bile su pisane jezikom ruskoslavenskim, to jest mješavinom jezika ruskoga i staroslovjenskoga, pa su tako taj jezik i Srbi prihvatili smatrajući ga svojim književnim jezikom, a nazivali su ga jezikom *slavenosrpskim.*

Slavenosrpski jezik primivši u se i znatno mnoštvo riječi iz jezika narodnoga udomaćio se kod Srba u crkvi i u školi; na njemu pisali su i domaći pisci knjige, a iz književnosti, iz škole i crkve počeo je taj umjetni jezik prelaziti u narod i postajao živim jezikom, naročito u gradovima, u krugovima inteligencije.

Najznatniji srpski pisci, koji su pisali jezikom slavenosrpskim, jesu: Hristofor Žefarović, Pavle Ćulinac, Jovan Rajić i Zaharija Stefanović Orfelin.

Hristofor Žefarović, srpski jeromonah, izdao je knjigu *Stematografija* (Beč, 1741.), prijevod istoga latinskog djela Vitezovićeva, i to je prva objelodanjena knjiga u srpskoj književnosti XVIII. vijeka. **Pavle Ćulinac** izdao je malu historiju srpsku *Kratkoje vvedenije v istoriju proishoždenija slavenoserbskago naroda**) (Mleci, 1765.) i knjigu *Velizarij* (Beč, 1777.), prijevod historijskog romana „Bélisaire" francuskog pisca Jeana François Marmontela, a to je prva štampana beletristička knjiga srpska.

Najplodniji i najznatniji srpski pisac toga doba, kad se pisalo jezikom slavenosrpskim, jest **Jovan Rajić**, rodom iz Karlovaca. On je napisao više bogoslovskih djela i udžbenika za škole. Znatniji je njegov pjesnički i historijski rad. U alegorijsko-historijskom spjevu *Boj zmaja sa orlovi* (Beč, 1791.) opjevao je rat Josipa II. i ruske carice Katarine II. (orlovâ) protiv Turske (zmaja). Taj je spjev pisan dosta čistim narodnim jezikom. Veliko je Rajićevo historijsko djelo *Istorija raznih slavenskih narodov, najpače Bolgar, Horvatov i Serbov*, u četiri sveske (Beč, 1794.—1795.), pisana jezikom slavenosrpskim. Rajićeva „Istorija" nije kritična, ali kao rodoljubno djelo imala je veliko značenje za buđenje narodne svijesti; ona bijaše izvor poznavanja povijesti čitavim generacijama još u prvoj polovici XIX. vijeka.

Zaharija Stefanović Orfelin, rodom iz Vukovara, svjetovnjak, po zanimanju učitelj, pokrenuo je časopis *Slavenoserbskij Magazin* (Mleci, 1768.) s različitim prilozima za pouku i zabavu, u stihovima i u prozi. To je uopće prvi časopis na slavenskom jugu, ali je izašao samo prvi svezak. Pored toga Orfelin je na osnovi djelâ iz ruske i stranih književnosti napisao veliko historijsko djelo *Žitije Petra Velikago* (Mleci, 1772.) slaveći velikoga vladara i prosvjetitelja Rusije. Orfelin je po svome nastojanju

*) Kratak uvod u povijest podrijetla slavenosrpskog naroda.

oko prosvjećivanja širokih slojeva naroda preteča Dositeja Obradovića.

Dositej Obradović. Za Josipa II. kao suvladara Marije Terezije, a još više za njegova samostalna vladanja Srbi su u južnoj Ugarskoj prosvjetno znatno ojačali. Uz općenu reorganizaciju školstva i u njih se broj škola povećao, pa ih je bilo nesamo po gradovima nego i po selima, a škole nijesu više posve vjerske, gdje se uči samo bukvar i časoslov, već postaju sve više svjetovne i padaju pod nadzor države. U Beču osnovana je srpska štamparija za štampanje crkvenih i školskih knjiga (1771.), i otad je Beč postao za duže vremena duševnim središtem srpskim. Knjige se nijesu morale dopremati iz Rusije, niti ih je trebalo štampati u Mlecima. Uza to donio je Patent o vjerskoj toleranciji (1781.) Srbima vjersku ravnopravnost; napokon je u Karlovcima osnovana prva srpska gimnazija (1791.) i prva srpska bogoslovija (1794.). U isto doba počele su u Beču izlaziti na jeziku slavenosrpskom prve srpske novine *Serbskija Povsednevnija Novini**) (1791.), a iza njih *Slavenoserbske Vjedomosti***) (1792. do 1794.).

U to doba josefinizma počinje se u Srba potpunije razvijati književnost svjetovnoga sadržaja u duhu suvremenoga prosvjetiteljstva. Time je polako iščezavao iz srpske književnosti i umjetni slavenosrpski jezik, a zamjenjivao ga narodni. Uto se javio Dositej Obradović, najveći srpski književnik XVIII. vijeka, pravi osnivač svjetovne srpske književnosti na jeziku narodnom.

Dimitrije Obradović, u kaluđerstvu nazvan Dositej, rodio se god. 1742. u Čakovu, srpsko-rumunjskom mjestu u Banatu. U rodnom mjestu svršio je srpsku osnovnu školu, a onda ga dadoše na zanat u Temišvar. Čitajući zarana žitija svetaca počeo je čeznuti za pustinjačkim životom, pa kad se desila prva zgoda, on ostavi zanat, rodbinu i zavičaj te dođe u fruškogorski manastir Hopovo (1757.). Tamo se zakaluđerio i pročitao sve knjige, što ih je u manastiru našao, čime je prirođena njegova želja za znanjem još više porasla. Ali domalo vidje, da u Hopovu nema svetog života prakršćanskih pustinika, za kojim je čeznuo, pa jednoga dana kao mlad đakon pobježe iz manastira u široki svijet.

*) Srpske svakidašnje novine t. j. Srpski dnevnik.
**) Slavenosrpske vijesti (novine).

Preko Slavonije dođe Dositej u Zagreb, gdje je privatno učio latinski. Odatle preko Like ode u sjevernu Dalmaciju, gdje bijaše učiteljem u srpskoj školi u Kninskom polju. U Boci Kotorskoj, gdje je također učiteljovao, rukopoložio ga crnogorski vladika Vasilije Petrović za sveštenika. Iz Dalmacije krenuo je u Svetu goru i proveo neko vrijeme u starom srpskom manastiru Hilendaru. Odande pođe u Smirnu, gdje je učio bogosloviju kod čuvenog grčkog učitelja Jeroteja Dendrina i naučio grčki, a onda se vratio u Dalmaciju, gdje je opet učiteljovao u različitim mjestima.

Boravak u Dalmaciji bio je veoma znamenit za Dositeja. Tamo je on živio u narodnoj sredini, gdje se govorilo čistim jezikom narodnim, te je napisao za svoje učenike dva književna prvijenca: *Hristoitiju*, gdje su pravila za dobro vladanje, i *Venac od alfavita*, u kojem su različite moralne upute i savjeti za mladost.

Dositej je u težnji za znanjem i dalji svoj život proveo putujući bez prekida gotovo po svoj Evropi. Bio je u Trstu, prošao Italiju, živio u Beču i napokon dođe u Njemačku. Tu je svukao svešteničko odijelo pa je u sveučilištu u Halle, a poslije toga u Leipzigu slušao filozofiju. U Leipzigu je izašla prva njegova štampana knjiga *Život i priključenija**) *Dimitrija Obradovića, narečenoga u kaluđerstvu Dositeja* (1783.).

Poslije bijaše Dositej u Parizu, u Londonu, u Rusiji, a najveći dio svoga života, više od dvadeset godina, proveo je u Beču kao učitelj različitih jezika. Pošto se Srbija oslobodila od Turaka, prešao je on u Beograd i sve svoje sile potkraj života posvetio njezinoj prosvjetnoj organizaciji. On je stvorio u Beogradu Veliku školu (1808.) i bogosloviju (1810.), a god. 1811. postao je ministrom prosvjete, ali je iste godine i umr'o.

Dositej Obradović je osnivač srpske svjetovne književnosti na jeziku narodnom u duhu zapadnoevropske prosvjete. On je pristao uz prosvjetiteljstvo XVIII. vijeka i bio oduševljen pristaša slobodoumnih reforama vladara prosvjetitelja Josipa II. Dositej je sav svoj književni rad namijenio neprosvijećenim širokim vrstama svoga naroda. Po njegovu mišljenju narod je sam po sebi dobar, i ako ima u njemu pogrješaka, ne potječu one od zla srca nego od neznanja. Zato treba narod odgojiti i prosvijetiti, da uznapreduje, a to može učiniti samo škola i knjiga. Provodeći te prosvjetiteljske misli Dositej je kao pisac postao učiteljem i odgojiteljem srpskoga naroda.

*) *priključenija*, događaji, zgode.

Dositejevo je glavno djelo *Život i priključenija.* U prvom dijelu te autobiografije prikazao je svoje djetinjstvo, školovanje, šegrtovanje, bijeg u Hopovo i život svoj u manastiru za pune tri godine. A u drugom dijelu crta svoj bijeg iz manastira, gdje nije našao svetinje, za kojom je čeznuo, i svoja putovanja po svijetu u težnji za naukom. U duhu reforama Josipa II. on je svoju autobiografiju napisao upravo protiv kaluđerskog života boreći se za ukidanje manastirâ i tražeći, da se manastiri pretvore u narodne škole.

Književnomu radu Dositejevu glavna je svrha korist bližnjega („polza bližnjega"). U knjizi *Sovjeti zdravago razuma* (Leipzig, 1784.) raspravlja o ljubavi, zlobi i o krepostima. Poput Reljkovića i on je prevodio basne kao osobito zgodno štivo za moralnu pouku naroda, pa je objelodanio knjigu *Esopove i pročih**) *raznih basnotvorcev basne* (Leipzig, 1788.), u kojoj su basne iz Esopa, Fedra, Lafontaina i Lessinga. Knjiga *Sobranije raznih nravoučitelnih veščej***) (Beč, 1793.) oveći je zbornik poučnih članaka iz moralnoga života, pripovijedaka i pričica. Po sistemu talijanskoga naučenjaka Fr. Soavia izradio je i objelodanio djelo *Etika ili filosofija nravoučitelna* (Mleci, 1803). Poslije smrti Dositejeve izašao je drugi dio zbornika „Sobranija", i to pod naslovom *Mezimac* (Budim, 1818.), u kome je najvažniji prvi članak *Jest li polezno****) *u prostom dijaleklu u štampu što izdavati?*

U srpskoj književnosti XVIII. vijeka prije Dositeja vlada jezik slavenosrpski. Doduše, već je Zaharija Orfelin tražio, da se piše jezikom narodnim, ali on se ipak sâm još služi jezikom slavenosrpskim. Dositej je prvi sva svoja djela pisao jezikom narodnim, što je i posve prirodno, jer je sav njegov književni rad bio namijenjen prosvjećivanju najširih vrsta naroda. Uza sve to njegov je jezik još daleko od čistoga govora narodnoga. Dositej rodio se u kraju, gdje je srpsko žiteljstvo bilo izmiješano s tuđinskim, obrazovao se na književnosti slavenosrpskoj, a živio

*) *pročih*, ostalih, drugih.

**) Izbor različitih moralnih stvari.

***) *polezno*, korisno.

najviše u tuđini, pa nije dovoljno poznavao jezik s usta narodnih, a naročito je morao upotrebljavati mnoge književne i apstraktne izričaje iz jezika slavenosrpskog, jer ih u narodu nije ni bilo. Čist jezik narodni uveo je u srpsku književnost u prvoj polovici XIX. vijeka Vuk Stefanović Karadžić.

Za Dositejem povelo se više pisaca, od kojih je najznatniji **Pavle Solarić**, rođen u Velikoj Kopanici u Hrvatskoj, svjetovnjak, koji bijaše linguist, arheolog, geograf i pjesnik. Najveće i najznatnije mu je djelo *Novo graždansko zemleopisanije* (Mleci, 1804.), prva geografija u srpskoj književnosti, u kojoj su opisi svih pet dijelova svijeta, ali nije izvorna, već prošireni prijevod jedne njemačke knjige.

Iz Rajićeve „Istorije raznih slavenskih narodov."

Knjiga III., glava III. §§. 11. i 12.

Hrabrstvenij i vojenij Horvatov duh iz slavnih djel ih v različnih vojnah pokazanih poznavajet sja, o čem malo više vospomjanuto. Ot drevnej onoj hrabrosti i mužestva i ninješnih Horvatov krjepost ni v čem neotmjena, kotoruju oni Matiju Korvinu posopstvujušće obilno dokazali. Kogda bo predusrjesti hotjel Matjaš kralj agarjanskoje bezbožije, ne dopuskaja ih do granic svojih, sam s vojinstvom svojim ungarskim pojde v Bosnu i v poli, zovomom Greben, raspoloži tabor svoj. Otudu bližajšaja mjesta, najpače že Verbas bez pošćadjenija djetej že i starih ognem i mečem istrebljajet. No paša bjedi toja ubojav sja noštiju ubježa, i v okrestnih seleh dovolnoje čislo svojih nabrav, Ungarom dobičeju hvaljaščim sja i bezopasnim suščim, sozadi na njih napadajet. A Ungari ne točiju konjej svojih, no i samih sebe dobičami črez mjeru obremenili, i tem neudobni k sraženiju stali. I da Bolfinijeva upotrebim slovesa, „i uže ne točiju štetni no i so studom Ungari vozvratili sja bi bili, jestli bi trista horvatskih hrabrih konjikov meždu tim ne prispjeli, kotori s jedinoj strani vozobnovivše boj, turskoje napadenije vospjatili. Kojih Turki ubojavše sja i davše pleći ustupili, i Ungari uže v bjegstvo obratili sja bili. Potom Horvati prognavše Turki s pročimi Ungarami s dovolneju dobičeju v kraljev lager vozvratili sja". Tako Bonfinij pišet v dekadje IV. knjiz. VI. str. 476. A.

Tako Georgij Zrinij, ban horvatskij, s prevelikoju polzoju izvede vojinstvo horvatskoje v imperiju rimskuju v ljeto 1626. po svidjetelstvu Bakšaja na toježde ljeto. Malo po tom v tridesjatoljetnoj vojne, vo vsej Njemeckoj zemli bivšej, ne maluju hrabrost Horvati pokazali, najpače kogda samago prehrabrago vojenačalnika i kralja švedskago Gustava Adolfa ubili v 1632. ljeto. Bakšaji na toježde ljeto tako pišet: „Kromje pročih množajših hrabrosti ih opitov znatnjejšij jest onij, kotorago pokazali nad Turkami v 1635. ljeto." O čem paki Bakšaji, ungarskij istorik, svidjetelstvujet. Neopisani sut Horvatov vkupježe i Serbov k domu austrijskomu i opšćestvu uslugi. Vsja vojni bivšija v Germaniji i v samoj Ungariji na buntovščikov i domašnjago vnutrenago mira razrušitelej, Turkov, Bavarov i Francuzov svidjeteli togo sut. Najpače že posljednjaja onaja vojna s pruskim kralem sedmoljetnaja v Boemiji, Saksoniji i Sileziji vsesoveršenoje o tom svidjetelstvo podajet, gdje oni, ne ščadjašće krovi svojeja, ne bregušće ran, trupija svoja jaki stepeni, po kojih bi slava domu austrijskago do samih nebes vozišla, polagali. Vsja že sija ot neziblemija vjernosti i postojanago duha djelajut oni za blagostojanije svjatih Božijih cerkvej, za cjelost opšćestva i za umnoženije i pribavlenije carskija blagoutrobnija milosti. No vozvratim sja paki k drevnosti Horvatov, a pohvali inim ostavim.

Iz djela Dositeja Obradovića.

Iz „Života i priključenija Dimitrija Obradovića".

(Odlomci).

Prvi početak života.

Mesto roždenija mojega bilo je varoš Čakovo u Banatu Tamišvarskomu. Otac moj zvao se Đurađ Obradović, rodom Srbin, po zanatu ćurčija[1]) i trgovac; mati moja, Kruna imenom, bila je rodom iz sela Semartona, nedaleko od Čakova, kći Ranka Paunkića. Toliko sam malen ostao po ocu sirota, da jedva ga pamtim; no rasteći, koga sam god čuo o njemu govoriti, nije ga niko bez uzdisanja spominjao, koliko Srblji toliko i Vlasi[2]),

[1]) *ćurčija*, m. krznar. — [2]) *Vlasi* t. j. Rumunji.

„dobrim bratom Đukom" nazivljući ga, žaleći što je mlad umr'o i želeći, da njegova deca njemu podobna budu. Koliko sam mlad bio, no pamtim kakogod danas, kakvu je silu na meni imalo takovo mojega roditelja sviju ljudi spominjanje. Ja sam ga potom vsegda[3]) u umu mojem predstavljao nesamo kako oca moga, no saviše kao jednog čoveka pravdoljubiva, poštena i preljubezna, koga spominju, ljube i žale svi, koji su ga god poznavali. I to dobro pamtim, da moje mlado detinjsko srce krepko bi želilo, da i sam njemu podoban budem, i tako ljubov i milovanje drugi' ljudi da zaslužim.

Sledovanje ove istorije pokazat će, da sam ja po višoj časti[4]) savršen uzrok imao s ljudma, s kojima sam živio, zadovoljan biti; no to pripisujem nji'ovoj dobroti. Toliko mogu uveriti, da ako je što dobra i s moje strane bilo, zaisto uzrokovato je bilo črez[5]) vsegdašnje spominjanje mojega dobroga oca, kojemu i današnji dan želim upodobiti se i tako ljubeznost spominjanja braće moje i roda spodobiti se. Zato, kako sam obeštao[6]), nama' pri ovoj prilici ne ću izostaviti roditeljem napomenuti, da se staraju sami sa svojim povotkom deci svojej u vreme mladosti nji'ove dobar priklad[7]) dati. Što dete čuje, to uči i prima, kakogod i svoji' roditelja jezik; što vidi, da se pred njim svaki dan čini, tome mora naviknuti; tako prisvojava običaje, tako narave[8]), tako sve misli i mudrovanija oni', s kojima rasti. S čim se novi sud najpre napuni, tim se i napoji; od sviju, s kojima se ophodi, mladost prima, ma navlastito od roditelja, koje pre nego Boga poznaje. Roditelji su čadom[9]) svojim najljubezniji prijatelji, najsrdečniji dobroželatelji, najveći blagodjetelji[10]) i vladjetelji[11]); oni su prvi upravitelji, voditelji i učitelji.

Mati moja ostavši udova s četvoro malene dece, ne mogući sama tegotu kuće nositi, a pri tom i mlada budući, dve godine po smrti oca moga pošla je za drugog muža; no u ovom vtorom[12]) braku vesma[13]) je sirota nesrećna bila. Spominjem se, da bi je često nahodio gorko plačući, i, kad bi' je pitao, zašto plače: „Za ocem tvojim", odgovorila bi mi. I tako godinu i pô plačevno preživivši u vtorom braku i rodivši poslednji plod utrobe

[3]) *vsegda*, adv. svagda. — [4]) *čast*, f. čest, dio. — [5]) *črez*, kroz, po. — [6]) *obeštati*, obećati. — [7]) *priklad*, m. primjer. — [8]) *narav*, m. navika. — [9]) *čado*, n. dijete, čedo. — [10]) *blagodjetelj*, m. dobrotvor. — [11]) *vladjetelj*, m. vladalac. — [12]) *vtori*, drugi. — [13]) *vesma*, adv. veoma.

svoje, po malo dana prestavila se zajedno s porodom svojim u domu roditeljskom u Semartonu. Bilo mi je tada devet ili deset godina.

Po smrti matere moje dva brata moja, stariji Ilija i mlađi Luka i ja vratili smo se k našem stricu Grujici, koji nas je kao roditelj primio. On je imao u domu jednu staricu sna'u s dvema sinovicama. Ova naša strina, imenom Bosiljka, bila nam je namesto matere kakogod dvema kćerma svojima, Sinđi i Solomiji. Naša sestra, od sviju nas najmlađa, imenom Julijanka, ostala u Semartonu u domu dedovu, gdi po nekoliko meseci prestavila se. Ova moja nikad nezaboravljena i neprežaljena mala sestrica u petoj godini vozrasta[14]) pokazivala osobitu krasotu i ostroumije, i, da je živila, bila bi sovršeno podobna materi našoj. I danas tuži mi srce spominjući ju; žalim je, koliko da je juče umrla. Toliko sam je ljubio, da, da je živila, ne bi' se nigda od nje udaljiti mogao. No zar je tako izvolila sudbina, da nema srce moje ništa na svetu, čemu bi se moglo jako prilepiti, za ne imati nikakva pripetstvija[15]), u široki svet udaljiti se. Od to doba počeo sam sve ljude, koji bi mi najmanje dobrohotstva pokazali, za srodne i prijatelje, sve žene, koje bi me samo ljubezna pogleda spodobile[16]), za sestre i srodnice vmenjavati[17]).

Ovde mi se čini, da počinje prvi početak života mojega. U devetoj ili desetoj godini vozrasta, bez oca, bez matere, bez sestre rođene, počeo sam sebe kao strana i prišelca[18]) u istom mestu roždenija moga smatrati, i moje srce počelo mi je kao proricati, da ću stranstvovati[19]). Od koga bi god čuo spominjati *Varadin, Budim-Peštu*, srce bi moje letilo k tim mestam, želio bi' poznati ljude, koji u njima živu, i rad bi' bio znati, kakva su u njima deca i devojke. Užasavao bi' se, čujući da ima veći' i širi' reka nego Tamiš i visočiji'[20]) planina nego unke[21]) oko Semartona.

Evo me međ kaluđeri.

Bilo je oko dva sata posle podne, kad smo ušli u manastirsku avliju, jer smo lagano išli od Iriga do Opova[22]). Istom

[14]) *vozrast*, m. uzrast. — [15]) *pripetstvije*, n. prepreka. — [16]) *spodobiti*, udostojiti. — [17]) *vmenjavati*, zamišljati, uzimati za što. — [18]) *prišelac*, m. pridošlica, došljak. — [19]) *stranstvovati*, putovati u strane krajeve. — [20]) *visočiji*, viši. — [21]) *unka*, f. brežuljak, humak. — [22]) Dositej je pobjegao iz Temišvara ostavivši svoga majstora jorgandžiju, a s njime pobježe i njegov drug u majstora Nika Putin.

bratija izišli iz trapeze[23]), i nisu bili jošt polegli spavati po običaju manastirskome. Mlađi prolaze koji kud po doksati[24]), a starešine posedali s igumnom pred njegovom ćelijom i razgovaraju se. Kako nas upaze s torbom na leđi, poznadu, da smo stranski ljudi; ljubopitni za saznati uzrok našega stranstvovanija, zapovede nas zvati k sebi. Penjući se gore prišapće mi Nika, da ja odgovaram na ono, što budu pitati. „Ne staraj se", rekao sam mu.

Bilo i' je oko desetak. A kad upaziše oni drugi, što su se bili kojekud razodali, počeše se skupljati i oni koji otkud. U jedan dva minuta bi i' do trideset. Nikad u mom veku nisam dotada toliku silu kaluđera skupa vidio. Bila mi se počela krv vozmuštavati[25]) i ježiti koža, kao da sam se hoteo prepasti, kad eto ti upazi' odnekuda dva malena kaluđerka, koji dođoše i stadoše blizu nas gledajući nas veselim obrazom. Onda mi poče dolaziti drznovenije[26]) misleći u sebi: kad ovima ništa nije bilo, ne će ni meni. A, da pravo ispovedam, nisam nikakva uzroka imao plašiti se, jer su moji dragi Opovci osim svi' Fruškogoraca najpitomiji, blagoskloni i blagoprijatni, vesela obraza i pogleda, pristojno i čisto obučeni, jednim slovom, nisu nimalo prilični onim kaluđerom, s kojima se deca plaše.

Između sviju nji' najbolje sam upazio jednoga, koji u sredi sviju sеđaše. Brada mu pokratka, okrugla, i vlasi na glavi bele kako sneg, a obraz čist i mlad, pun mleka i ružice; pogled drznoven, no u isto vreme ljubak i milostiv; oči pune života i neke osobljive sladosti. Kako me je pogledao, predobio je sve srce moje. Rekao bi' kao da sam ga poznavao pre mlogo godina, i kao da mi je svojim vzorom[27]) rekao: ja ću biti tvoj blagodjetelj i otac. I kad ne bi se smijao, na licu bi mu neko tiho i prirodno osmejavanje cvetalo. I pravda[28]), kako sam posle dugim iskustvom poznao, i kako će se viditi iz ove moje istorije, ako je ikada čovek na svetu bio bez najmanjeg sljeda pritvornosti[29]), on je bio. On isti iguman budući načne nas pitati:

Iguman: „Otkud ste vi, deco?"

[23]) *trapeza*, f. ručaonica. — [24]) *doksat*, m. kući prigrađeno otvoreno mjesto, gdje se čini divan; mjesto pred kućom. — [25]) *vozmuštavati se*, uzmućivati se, buniti se. — [26]) *drznovenije*, n. smjelost; drznoven, adj. smion, slobodan. — [27]) *vzor*, m. pogled. — [28]) *i pravda*, i doista; istina. — [29]) *pritvornost*, f. pretvaranje, licemjerstvo.

Ja: „Iz Banata."

Iguman: „A daleko li ste nakanjeni?"

Ja: „Ovde bi radi ostati, ako nas primite."

Iguman: „Što ćete ovde?"

Ja: „Naumili smo pokaluđeriti se."

Iguman: „Imate li vi oce i matere?"

Ja: „Ovi moj drug ima mater, a ja sam bez oca i bez matere."

Antonije veliki (nazivljem ga veliki, jer je i duži i deblji od sviju bio, i brade više je imao on sam nego desetorica drugi'): „Da t' kažem, oče igumne: ja ću toga maloga uzeti, a Maksimu ću dati put, jer je nestašan kao vrag, i jutros mi je nov krčag razbio."

Iguman: „Oče Antonije, zar sam ja ovde aga na Kareja'[30])?"

Antonije: „Ta nemoj se, Boga ti, ljutiti! Ja znam, da si ti iguman; al ako ga ti uzmeš, kako si ti ljut i naprasan, on će treći dan od tebe pobeći. Ti znaš, da kod tebe đak ne može obastati."

Iguman: „Ako bude kao tvoj Maksim, ne će ni trećega dočekati."

Pak se okrene k meni: „Ti mali, 'oćeš li ti moj đak biti?"

Ja: „'Oću."

Iguman: „No, poljubi ruku, pak ti ne slušaj toga velikoga i bradatoga; on govori, šta mu na usta dođe. Ako ti samo budeš dobar, u svem Opovu ne ćeš naći boljeg od mene. A ti, oče *Janićije*, i tako si paraklisara[31]), a bez đaka si, uzmi toga drugoga. On je pojači, baš kako valja za paraklisaru."

Potom da zapoved, da nas odvedu u trapezu i dadu jesti. Kad izиđemo iz trapeze, pođemo svak svome starcu. Ja nađem moga igumna sama, gdi hoda po ćelыji. Upita me, jesam li izučio psaltir; kažem, da jesam. Da mi jedan psaltirić, da vidi, kako čitam. Bio je zadovoljan mojim čitanjem. Kaže mi, da će on spavati, a da ja mogu hodati po manastiru i okolo, kud mi drago, ili, ako 'oću, mogu uzeti koju knjigu s astala[32]) i što čitati.

[30]) *Kareje*, f pl. mjesto u Turskoj nedaleko od Svete gore (Athos). — [31]) *paraklisara*, m. crkvenjak. — [32]) *astal*, m. stol.

On pođe u kamaru spati, a ja počnem pregledati knjige. Nađem: zbornik, časlovac[33]), psaltir, mesecoslov[34]), kanonik[35]), polustav[36]), trebnik[37]), alfavit[38]) duhovni. Najposle otvorim jednu veliku strašnu knjižetinu; vidim, žitija svi' sveti', na tri meseca: marta, aprila i maja. Ha, pomislim, ova je za mene! Jedva je podignem, iziđem pred vrata kelijska[39]), metnem je na jedan karučni[40]) sanduk, a ja sednem dole i počnem čitati žitije svete Evdokije, prvi dan marta meseca.

Iguman Todor Milutinović.

U to isto vreme Mitropolit, za nešto srdit na mojega starca, smetne ga s igumenstva i zapovedi mu, da pođe na neko vreme u Šišatovac[41]), niti mu se dozvoli, da mene s sobom povede. On polazeći u rečeno mesto dade mi petnaest dukata: malo je više imao ga svoju osobitu k svom manastiru vernost. Pri našem rastanku ovi mi razgovor učini:

„Moj sinko, čini mi se, da se ne ćemo više u životu viditi; ja znam, da ćeš ti kud libo[42]) za naukom poći. Žao mi je, što ti više ne mogu dati: živeći u jednom manastiru imuću[43]) nisam želio, da moji' osobiti' novaca imam. A sad žalim, što nisam koliko toliko zaštedio, te bi' te sad bolje mogao otpraviti. Učenje želi i traži, koliko više možeš; nema goreg života od besposlična i unljiva[44]). Koliko sam te ja poznati mogao, ako se ti učeniju ne predaš, ti ćeš žaliti, što si se pokaluđerio; ti nisi ni za kakav drugi posao nego za knjige.

Koliko sam ja prost i neučen, meni je milije videti učenog mladoga Rajića, nego četiri vseljenska[45]) patrijarha, koji bi bili bez nauke kao ja. Vidio si ga, kako je mlad i bez brade, ali kad stane besediti, mi svi s velikim bradama gledamo ga kao da smo iz divjeg vilajeta došli! Ja ti za mene kažem, stidim se i sramim moje sede na obrazu brade: naš sav život prolazi u

[33]) *časlovac*, m. crkvena knjiga, u kojoj su molitve raspoređene po časovima (satima); horologium. — [34]) *mesecoslov*, m. crkvena knjiga (koledar). — [35]) *kanonik*, m. crkveni zakonik. — [36]) *polustav*, m. crkvena knjiga. — [37]) *trebnik*, m. obredna knjiga. — [38]) *alfavit*, m. azbuka, abecedarka. — [39]) *kelijski*, adj. ćelijski; što pripada manastirskoj ćeliji. — [40]) *karučni*, adj. što pripada karucama (tal. carozza = kola). — [41]) *Šišatovac*, m. manastir u Fruškoj gori. — [42]) *kud libo*, kudgod, kuda mu drago. — [43]) *imuć*, adj. imućan, bogat. [44]) *unljiv*, adj. dokon, besposlen. — [45]) *vseljenski* ili: vaseljenski, adj. što pripada vaseljeni t. j. vasionom svijetu.

staranju i u govorenju za kazane[46]) rakijske, za kace, burad i obruče; naša je sva nauka u tome, da poznamo, koliko je kom vinu i šljivovici godina. Idi za naukom; s njom ćeš svud prestati[47]) i tvoje življenje pošteno zaslužiti. Moj sinko, prošla su ona glupa i slepa vremena, kad se je među nami govorilo: „Bolje je šest vranaca u karuca nego šest škola u glavi". Sada se je vreme preokrenulo: učen čovek, ako će i pešice ići, svaki ga poštuje; a neučena, videći gdi se vozi na vranci', „Vranci vranca vuku" govore i pravo imadu.

Ti vidiš, kako me ljubi gospodin baron Marko Pejačević[48]). Otkako smo se god poznali, ljubimo se, kako da smo rođena braća; naše se naravi tako slažu, da se nikad jedan drugom omraziti ne možemo. On mi neprestano fali nauku i kaže, da u sadašnje vreme principski sinovi, ako nisu učeni, malo poštenja imadu. On ima običaj reći, da bogat čovek bez nauke (valja ovde razumeti takoga bogatca, koji s bogodanim svojim bogatstvom nikakva dobra opštestvu[49]) i rodu svojemu ne čini, dar Božji zakopan i sakriven držeći) podoban je volu s pozlaćeni rogovi. Kazuje mi, da cesarski i kraljevski sinovi i kćeri svu svoju mladost učeći se provode i sav život u čitanju knjiga. Ja samo čujem imena nauke i filosofije, niti znam, crne li su ili bele; ali toliko pameti i rasuždenija dao mi je Bog, da mogu rasuditi, da te stvari moraju biti vrlo potrebne, polezne, velike i slavne, kad cari i kralji bez nji' ne mogu biti.

Veruj mi, moj sinko, kadgod čujem mladoga Rajića da besedi, uzdišem za mojom mladošću, i, da imam kakvu vlast, sve bi' ove naše manastire u škole i u učilišta preobratio. Zato poslušaj ti moj poslednji sovjet: izvadi iz glave to tvoje svetinjičenje; ja ti zadajem moju srpsku veru, da iz toga ne će ništa biti; traži nauku i gladujući i žedneći i nagotujući[50]). Ja ti više želim, da u jednom malom seocu budeš male dece učitelj, nego u Opovu iguman ili arhimandrit. I, ako me poslušaš, kako znam da ćeš, blagoslivljat ćeš me, kad u grobu budem."

Ovo je poslednji razgovor mojega milostivoga oca i blagodjetelja. On nije nimalo nauke imao, no ništa manje bio je

[46]) *kazan*, m. kotao, u kojem se peče rakija. — [47]) *prestati* (sažeto od: prestàjati, prestòjîm), preboraviti, preživjeti. — [48]) *Marko Pejačević*, sin Ivana baruna Pejačevića, vlastelina virovitičkoga (umr'o god. 1762.). — [49]) *opštestvo*, n. društvo, zajednica. — [50]) *nagotovati*, biti nag.

jestestvenim[51]) zdravim razumom i rasuždenijem odaren. Rodom je bio iz Serbije, iz beligradskoga predela; vsegda veseo, čistosrdečan, pošten i, koliko se više može, blagi' i neporočni' narava čovek; i zato u celoj Slavoniji, Sremu i Bačkoj malim i velikim, gospodarem i gospođam, ljubezan i blagoprijatan. Bio bi na kratko vreme, jedan minut ili dva, ljutit i naprasan (strast prirodna čistosrdečni' i bez svake pretvornosti ljudi); blizu tri godine, koliko sam pri njemu bio, samo bi se tada na me ražljutio, kad bi me vidio, da bez svake nevolje gladujem. Na tri meseca po našem rastanku prestavi se u Šišatovcu, gdi sam mu bio na pogrebeniju i oplakao sam ga kakogod majku moju. Blagodarim preblagu nebesnu Promisal, što me je spodobila ovo blagopolučno[52]) života mojega vreme dočekati, da pokažem večnu moju blagodarnost pameti njegovoj. Ime i vospominanije njegovo bit će mi, dok sam god živ, drago i ljubezno. Nazivao se je *Todor Milutinović*.

Iz knjige „Esopove i pročih raznih basnotvorcev basne".

Kurjak i jagnje.

Kurjak pijaše na jednom izvoru. Jagnje ne videći ga, daleko niže na potoku dođe napiti se. Kako ga oni spazi, vikne na njega: „Tu si ti došlo mutiti mi vodu, da od tebe ne mogu s mirom ni bistre vode napiti se, je li?" „Ta voda, gospodaru, od tebe k meni teče, kako ću ti ju ja zamutiti? To nije moguće", odgovori užasnuto jagnje. „Ha, ha! Po glasu te poznajem, ti li si onaj, koji mi se lane u ovo doba rugaše?" „Lane, u ovo doba? Pomagaj! Tada me nije ni bilo na svetu; mati me je ovog proleća ojagnjila." „Vidim, da si ti umno i pametno, i da se umeš dobro odgovarati", reče mu kurjak. „No zaludu, sve ti to danas preda mnom ne će pomoći."

Skoči na njega i proždere ga.

N a r a v o u č e n i j e.[53])

Živo i djejstvitelno[54]) opisanije silna nepravedna i slaba nepovina[55])! „Ko te pre? Kadija. A ko ti sudi? Taj isti kadija.

[51]) *jestestven*, adj. prirodan. — [52]) *blagopolučan*, adj. srećan, dobar. — [53]) *naravoučenije*, n. moralna pouka. — Dositejeve „Basne" postale su omiljela knjiga upravo radi njegovih lijepih izvornih „naravoučenija". I hrvatski pre-

Ne pitam te više, znam, šta će ti biti", — vele Bošnjaci. To znači: kurjak te pre, a kurjak ti sudi. Imati pravo onde, gdi nasilije i nepravda vlada i sudi, to je toliko, koliko i sasvim krivu biti. Da što nadleži[56]) delati u takovim okresnostima[57])? Ja drugo sredstvo ne znam, razve k nebu oči podignuti i otuda pravi sud čekati. A 'oće li to biti? 'Oće bez sumnjenija. Ibo[58]) nepravda prevraštava prestole silni'! Onaj Večni i Premudri, koji je sve, što vidimo, stvorio i sodržava[59]), on sve vidi, i vozdati[60]) će svakom po delu, ako to nasilnikom i nepravednim i nije drago. Ali može pomisliti ko, što će danas izedenom jagnjetu pomoći, ako sutra kurjaku kožu zderu? Jagnjetu ništa, njemu je svejedno, ta ga kurjak izeo ta čovek, zašto ni jagnjetu ni kurjaku nije nikakvo ponjatije[61]) o pravdi i o nepravdi dato, a što im se nije dalo, to se od nji' ne će iskati. A čoveku je to dato, zato ako je koliko ko u zlu otvrdnuo i okoreo, opet ga zlo muči i rastrza. Dakle ne mora li lud biti, ko misli, da mu je ovo čuvstvovanije zaludu dato? Evo kako o ovom pre nekoliko hiljada godina starac Isiod[62]) mudruje: „Ribama i zverovom i pticam letućim dozvoljeno je, da jedno drugo jede, zašto nejma pravde nad njima, a ljudma je dao pravdu Bog."

Starac i smrt.

Starac nosaše breme drva. Vesma utruđen zbaci breme govoreći: „He, prokleta smrti, gdi si te ne dođeš, da me uzmeš s ovoga sveta, da se ne mučim!" Kad eto ti smrt stane pred njega, onako ružna kao što je pišu, pa ga pita, što je zove? „Ta ništa", odgovori siroma' starac uplašen, „da nisi došla, volio bi', al već kad si ovde, pomozi mi natovariti ovo breme na leđa, da idem brže kući, jer me čekaju."

N a r a v o u č e n i j e.

Nikom nije milo umreti, ako će kako bedno živiti. Dalmatinci znadu različne vesele prepovetčice svrh ove materije. Kažu,

poroditelji čitali su s oduševljenjem tu knjigu. Fran Kurelac o njoj piše: „Željno ti sam očima pobirao slova, koja mi govorahu, što Dositije veli. Da nije ludo i griješno, Boga bih oprosio, da mi obnovi i povrati one sretne i blažene časove toga čitanja." (U knjizi „Recimo koju", str. 28.). — [54]) *djejstvitelno*, adv. zaista. — [55]) *nepovin*, adj. nevin. — [56]) *nadleži*, treba. — [57]) *okresnost* f. prilika. — [58]) *ibo*, jer. — [59]) *sodržavati*, držati. — [60]) *vozdati*, uzvratiti, odužiti se. — [61]) *ponjatije*, n. pojam. — [62]) *Isiod*, Hesiod, pjesnik grčki.

da jedan starac spremi se da pređe preko planine Vučjaka, čujući da tamo negde ima mesto, gdi ni jedan starac ne može živiti. A kad čuje, da se na planini pojavio strašan medvjed, a on ti beži kući. A drugome se dosadi življeti, pak uzme uže i pođe u šumu, da se obesi, pak traži i traži, i u celoj šumi ne nađe, kako bi hoteo drvo; a kad ogladni, a on se vrati u selo: „Dajte, čeljadi", viče „što užinati! Mal' ne umre' od gladi! Proklete šume! Ništa ti nejma, da valja, u ovoj našoj Dalmaciji! Ni drveta ne može čovek naći, na kom bi se lepo i ljucki mogao obesiti!"

Jošt jednu pak ne ću više. Jedan starac sve bi govorio, da bi onom dobro platio, ko bi mu kazao, kako može umreti. Nađe se dobar čovek, koji mu se obešta kazati i bez plaće. Reče mu, da stane kod jedne međe, a on ode podaleko, uzme pušku, pak počne na njega nišaniti. A starac bež' u među govoreći: „Ta lud je sasvim; bi me upljejao[63]) namesto!" Dovde je za šalu.

Niti smo s našom voljom došli u ovi život, niti pak valja, da želimo iz njega izići, dok nas ne pozove Onaj, koji nas je ovde postavio. A kad pozove, onda — il nam se 'oće ili ne će — moramo putovati. Naša je sva dužnost starati se, da kad nas pozovu, da smo gotovi poći s čistim od zlobe srcem i sovjestiju. Ne znamo vreme i čas, kad će to biti, zato valja svaki dan i čas, da smo gotovi. Blažena duša čista i dobrodjeteljna, kojej vsegda u ušima one slatke i preradosne reči zvone: „*Se ženih grjadet, izidite vo sretenije jego*[64])."

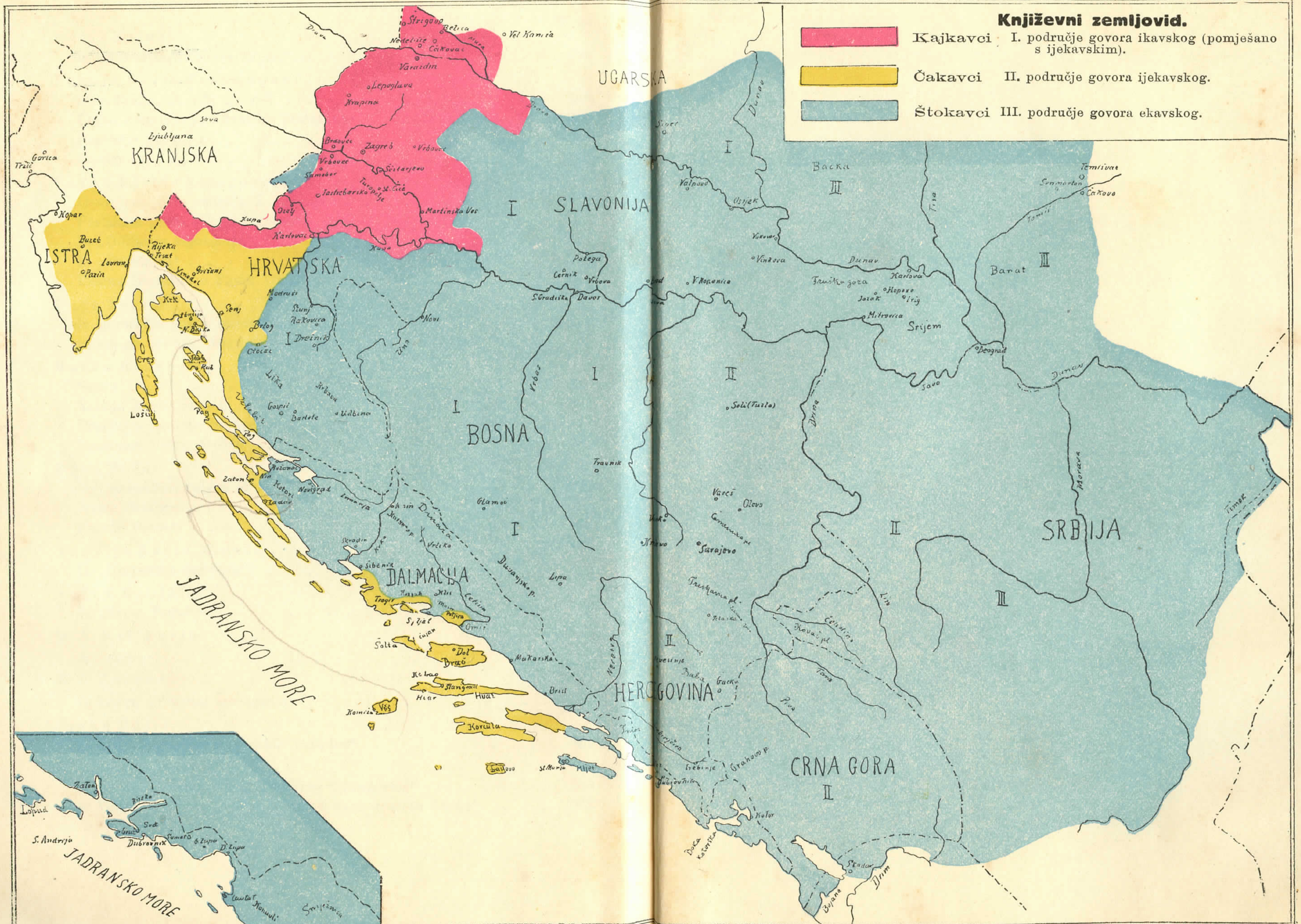
[63]) *upljejati*, umlatiti, utući, ubiti koga. — [64]) Evo ženik ide, izađite mu ususret.

Gdje je što.

Pregled povijesti književnosti.

Primjeri.

Književni zemljovid.
Kajkavci
I. područje govora ikavskog (pomješano s ijekavskim).
Čakavci
II. područje govora ijekavskog.
Štokavci
III. područje govora ekavskog.
UGARSKA
KRANJSKA
SLAVONIJA
HRVATSKA
ISTRA
BOSNA
DALMACIJA
SRBIJA
HERCEGOVINA
CRNA GORA
JADRANSKO MORE
Zagreb
Varaždin
Sarajevo
Srijem
JADRANSKO MORE

Srijedu 10h [illegible]

[illegible]ie 9. [illegible]

Klyo [illegible]

[illegible] Po [illegible]

Pozvan[illegible] [illegible] Polu
u [illegible]

[illegible] Tak [illegible]

[illegible] [illegible]) [illegible]

[illegible]